AURELIUS AUGUSTINUS

Vyznání

AUDIOKNIHY CZ · AUDIOKNIHYCZ.CZ

Aurelius Augustinus

Kniha první

[1.1.1]
Veliký jsi, Hospodine, a nad veškerou chválu, převeliká je tvá moc a tvá moudrost nemá počtu. A člověk tě chce chválit, maličká část tvého stvoření, člověk, který s sebou nese smrtelnost, který s sebou nese svědectví svého hříchu i svědectví toho, že se pyšným protivíš. A přece tě člověk chce chválit, maličká část tvého stvoření. Ty sám probouzíš, abychom tě s radostí chválili, neboť jsi nás stvořil pro sebe a neklidné je naše srdce, dokud nespočine v tobě. Dej mi, Hospodine, vědět a chápat, zda je dřív tě vzývat, nebo chválit, a zda je dřív znát tebe, nebo tě vzývat. Vždyť kdo tě bude vzývat, aniž tě zná? Protože kdo tě nezná, může vzývat jedno místo druhého. Nebo tě spíš voláme proto, abychom tě poznali? Jak však budou vzývat toho, v něhož neuvěřili? A jak uvěří bez hlasatele? Chválit však Hospodina budou ti, kdo ho hledají: neboť kdo ho hledají, nacházejí ho, a kdo ho najdou, budou ho chválit. Hledám tě tedy, Hospodine, a vzývám tě, a vzývám tě s vírou v tebe: vždyť nám jsi byl zvěstován. Vzývá tě, Hospodine, moje víra, kterou jsi mi dal, kterou jsi mi vdechl skrze lidství svého Syna, skrze službu toho, kdo tě zvěstoval.

[1.2.2]
A jak budu vzývat svého Boha, Boha a Pána svého, když ho tím vzýváním volám do sebe sama? Je ve mně nějaké místo, kam by přišel můj Bůh, kam by do mne vstoupil Bůh, který stvořil nebe

i zemi? Je tomu tak, Hospodine, Bože můj? Je ve mně něco, co by tě pojalo? Či tě pojímá nebe a země, které jsi stvořil a v nichž jsi stvořil i mne? Nebo jen proto, že bez tebe by nebylo nic z toho, co jest, stává se, že vše, co jest, pojímá tebe? Když tedy i já jsem, proč prosím, abys přišel do mne, já, který bych nebyl, kdybys ty nebyl ve mně? Vždyť nejsem v podsvětí, a přece i tam jsi; a sestoupím-li do pekla, i tam jsi přítomen. Nebyl bych tedy, Bože můj, docela bych nebyl, kdybys ty nebyl ve mně. Či spíše nebyl bych, kdybych nebyl v tobě, z něhož je všechno, skrze něhož je všechno, v němž je všechno? Takto, Hospodine, právě takto. Kam tě tedy mám volat, když jsem v tobě? A odkud máš do mne přijít? Kam ustoupím mimo nebe a zemi, aby odtamtud přišel do mne můj Bůh, který řekl: „Nebe i zemi naplňuji“?

[1.3.3]
Pojímá tě tedy nebe a země, když je naplňuješ? Či je naplňuješ, a ještě z tebe zbývá, protože tě nepojímají? A kam ten přetok z tebe, který zbývá, když je nebe a země naplněno? Či nepotřebuješ, aby tě cokoli zahrnovalo, ty, který zahrnuješ všechno, protože co naplňuješ, naplňuješ tím, že to zahrnuješ? Vždyť nádoby, které jsou tebou plné, tě nečiní stálým; i kdyby se rozbily, ty se nevyliješ. A když se vyléváš nad nás, ne ty padáš, ale pozvedáš nás; a ne ty se rozprýskáváš, ale shromažďuješ nás.
A přece – naplňuješ-li vše, naplňuješ je celý svou celostí. Či proto, že tě všechno nemůže pojmout celého, pojímá jen tvoji část?
A tutéž část pojímá všechno zároveň? Nebo jednotliviny každá svoji, a větší věci větší, menší menší? Je tedy nějaká část tvá větší a jiná menší? Nejsi spíš všude celý, a nic tě celého nepojímá?

[1.4.4]
Co jsi tedy, Bože můj? Co, ptám se, než Hospodin Bůh? Vždyť kdo

je Pán kromě Hospodina? A který Bůh kromě našeho Boha? Nejvyšší, nejlepší, nejmocnější, všemohoucí, nejmilosrdnější i nejspravedlivější, nejskrytější i nejvíce přítomný, nejkrásnější a nejsilnější, stálý a nepochopitelný, neměnný, a přece měnící všechno, nikdy nový, nikdy starý, obnovující všechno a ty pyšné přivádějící ke zchátralosti – a oni to nevědí. Stále činný a stále v klidu, shromažďující a ničeho nepotřebující, nesoucí, naplňující i chránící, tvořící, živící i dovršující, hledající, ačkoli ti nic neschází. Miluješ, a nehoříš, žárlíš, a jsi klidný, lituješ, a necítíš bolest, hněváš se, a jsi tichý, měníš svá díla, a neměníš svůj záměr, přijímáš, co nacházíš, a nic jsi nikdy neztratil. Nikdy nejsi chudý, a raduješ se ze zisku; nikdy nejsi lakomý, a vymáháš úroky; dává se ti nadbytek, abys měl co dlužit – a kdo přece má cokoli, co by nebylo tvé? Vracíš dluhy a nejsi nikomu dlužen, daruješ dluhy, a nic neztrácíš. A co jsme to řekli, Bože můj, živote můj, má svatá sladkosti? Co o tobě vůbec někdo řekne, mluví-li o tobě? A běda těm, kdo o tobě mlčí, neboť jsou mluvní – a přece němí.

[1.5.5]
Kdo mi dá spočinout v tobě? Kdo mi dá, abys přišel do mého srdce a opojil je, abych zapomněl na své zlo a objal jediné dobro své – tebe? Čím jsi mi? Smiluj se, abych mohl mluvit. Čím ti jsem já sám, že mi přikazuješ, abych tě miloval, a žes mi hrozil tolikerou bídou, kdybych to neudělal? Je snad malá bída sama o sobě, jestliže tě nemiluji? Běda mi! Řekni mi pro své slitování, Hospodine, Bože můj, co mi jsi. Řekni mé duši: „Jsem tvá spása“; tak to řekni, abych slyšel. Hle, uši mého srdce jsou před tebou, Hospodine. Otevři je a řekni mé duši: „Jsem tvá spása.“ Poběžím za tím hlasem a uchopím tě. Neskrývej přede mnou svou tvář: ať zemřu, abych nezemřel, a abych tu tvář viděl.

[1.5.6]
Těsný je dům mé duše, aby ses do něho vešel: rozšiř jej. Je zpustlý: oprav jej. Je v něm, co uráží tvé oči: přiznávám, vím to. Ale kdo jej očistí? Ke komu jinému bych volal než k tobě: „Od skrytých vin mých očisti mě, Hospodine, a od cizích uchraň svého služebníka“? Věřím, a proto také mluvím, Hospodine: ty to víš. Nevyznal jsem se ti sám proti sobě ze svých hříchů, Bože můj, a tys odpustil bezbožnost mého srdce? Nesoudím se s tebou, který jsi pravda, a nechci klamat sám sebe, aby moje nepravost sama sobě nelhala. Nesoudím se tedy s tebou, protože kdybys hleděl na nepravosti, Hospodine, Hospodine, kdo obstojí?

[1.6.7]
Dovol mi však mluvit před tvým milosrdenstvím, mně, který jsem prach a popel, dovol přesto mluvit. Vždyť hle, mluvím k tvému milosrdenství, ne k člověku, který se mi vysmívá. I ty se mi snad vysměješ – ale pak se obrátíš a slituješ se nade mnou. Co chci říci, Hospodine, než že nevím, odkud jsem sem přišel, do tohoto, řekněme, smrtelného života, či do životné smrti? Nevím. A přijala mě útěcha tvého slitování, jak jsem slyšel od svých tělesných rodičů, z nichž a v níž jsi mě utvořil v čase: já sám si na to nepamatuji. Přijala mě tedy útěcha lidského mléka; a ne moje matka ani kojné si samy plnily prsa, nýbrž tys mi skrze ně dával dětskou výživu podle svého ustanovení a podle bohatství, které jsi uložil až na samé dno věcí. Tys mi také dával, abych nechtěl víc, než jsi dával, a těm, kdo mě živili, dával jsi chtít, aby mi dávali, co jsi jim dával: chtěli mi totiž podle řádu lásky dát z toho, čím oplývali od tebe. Vždyť jejich dobro byla pro ně i má dobrota z nich: nebyla z nich samých, nýbrž skrze ně. Od tebe přece pochází všechno dobré, Bože, a od mého Boha je mi veškerá spása. Toto jsem poznal později, když jsi mi to volal skrze právě to, co mi

dáváš uvnitř i vně. Tenkrát jsem totiž uměl jen sát a kochat se slastmi, a plakat nad trápením svého těla, nic víc.

[1.6.8]
Pak jsem se začal smát, nejprve ve spánku, potom bdě. To mi bylo o mně samém vyprávěno a já jsem tomu uvěřil, protože tak to vidíme i u jiných novorozenců; na vlastní batolecí věk se totiž nepamatuji. A hle, pomalu jsem začínal vnímat, kde jsem, a chtěl jsem svou vůli ukázat těm, skrze něž by mohla být splněna, ale nemohl jsem, protože ona byla uvnitř, oni venku, a žádný jejich smysl nedovedl vniknout do mé duše. A tak jsem máchal údy a vydával hlasy, znamení podobná své vůli, nemnohá, jak jsem jen dovedl, a tak, jak jsem dovedl: ale ve skutečnosti ta znamení podobná nebyla. A když se mi nevyhovovalo – ať proto, že mi nerozuměli, ať proto, aby mi to neuškodilo – zlobil jsem se, že se mi, maličkému, dospělí nepodrobují, a svobodní neslouží, a mstil jsem se na nich pláčem. Že takoví jsou kojenci, poznal jsem na těch, které jsem mohl pozorovat, a že jsem i já takový býval, mi lépe než vědoucí poukázali oni, kteří to nevěděli: moji chůvové.

[1.6.9]
A hle, mé novorozenectví dávno zemřelo, a já žiji. Ty však, Hospodine, který vždy žiješ a nic v tobě neumírá, neboť přede všemi počátky věků a přede vším, co je možno jen předchozím nazvat, jsi, a jsi Bohem a Pánem všeho, co jsi stvořil, a u tebe stojí příčiny všech nestálých věcí a u tebe trvají nezměnitelné prapočátky všech proměnlivých věcí a věčně žijí důvody všeho nerozumného a časného – řekni mně, svému prosebníkovi, Bože, a milosrdný řekni mně, svému nešťastníku: zdali po některém mém mrtvém věku následovalo mé novorozenectví? Či je ono tím, co jsem prožil v útrobách své matky? Vždyť i o tom mi něco

vyprávěli, a sám jsem viděl těhotné ženy. A co ještě před ním, má sladkosti, Bože můj? Byl jsem někde, nebo byl jsem kým? Nikdo mi to totiž nepoví: ani otec, ani matka nemohli, ani zkušenost druhých, ani má paměť. Či se mi vysmíváš, že se na to ptám, a přikazuješ mi, abych tě chválil za to, co znám, a vyznával se ti?

[1.6.10]
Vyznávám se ti, Hospodine, nebes i země, a říkám ti chválu o svých počátcích a svém novorozenectví, na něž si nepamatuji. A dal jsi, aby to člověk usuzoval o sobě z jiných a mnohému o sobě věřil i podle svědectví obyčejných žen. Vždyť jsem byl a žil jsem i tenkrát, a na konci svého novorozeneckého věku jsem už hledal znamení, jimiž bych své vjemy sděloval jiným. Odkud by byl takový tvor, než od tebe, Hospodine? Či se někdo stane tvůrcem sám sebe? Nebo odjinud se vede nějaká žíla, kterou by do nás přitékalo bytí a život – kromě toho, že nás činíš ty, Hospodine, u něhož bytí a život nejsou dvě různé věci, protože svrchovaně být a svrchovaně žít je totéž? Jsi totiž svrchovaný a neměníš se, a neuplývá v tobě dnešní den, a přece v tobě uplývá, protože v tobě je i tohle vše: neměly by kudy procházet, kdybys je nedržel. A protože tvá léta nekončí, jsou tvá léta dnešním dnem. A kolik našich dnů a dnů našich otců už prošlo tvým „dneškem“ a od něho přijalo svou míru a nějak existovaly, a projdou jím ještě jiní a také nějak budou. Ty však jsi stále týž, a všechno budoucí a všechno minulé činíš dnes, dnes jsi to učinil. Co mi záleží na tom, nerozumí-li tomu někdo? Ať se raduje i on a říká: „Co je to?“ Ať se raduje i tak, a ať spíš nalézá tím, že nenachází, než ztrácí tím, že by si myslel, že tě našel.

[1.7.11]
Vyslyš mě, Bože. Běda hříchům lidí! A člověk tak mluví, a ty se nad ním smilováváš, protože jsi ho stvořil ty, a hřích jsi v něm

nestvořil. Kdo mi připomene hřích mého novorozeneckého věku, když přece před tebou není nikdo čistý od hříchu – ani dítě, jehož život trvá na zemi jediný den? Kdo mi ho připomene? Snad některý z těch nejmenších dětí teď, u nichž vidím to, nač se u sebe nepamatuji? V čem jsem tedy tenkrát hřešil? V tom, že jsem v pláči lačnil po prsu? Vždyť kdybych teď s takovou lačností sháněl – ne už po prsu, ale po pokrmu přiměřeném svým letům – byl bych po právu vysmíván a kárán. Dělal jsem tedy tenkrát věci, které by bývaly zasluhovaly výtky, ale protože jsem toho, kdo by mi vyčítal, nebyl schopen pochopit, zvyk ani rozum výčitku nedovolovaly: vždyť právě to, jak rosteme, vymycujeme a odhazujeme. A nikdy jsem neviděl, že by někdo, kdo něco čistí, vyhazoval s odpadky dobré věci. Nebo bylo i to tenkrát na čase dobré – pláčem si vyžadovat i to, co by bylo škodlivé dostat, prudce se zlobit na dospělé svobodné lidi, kteří se mu nepodrobují, včetně těch, od nichž byl zrozen, a navíc na jiné rozumnější, kteří neposlouchají na pokyn jeho vůle, snažit se je zasáhnout a ublížit jim, co jen síly stačí, protože se neposlouchá rozkazů, jejichž uposlechnutí by bylo škodlivé? Je tedy nevinná jen slabost dětských údů, ne už duše dítěte. Viděl jsem na vlastní oči žárlivé batole: ještě nemluvilo a hledělo bledé s trpkým pohledem na své mléčné sourozence. Kdo o tom nemá vědomost? Matky a chůvy prý to usmiřují nějakými prostředky, nevím jakými. Má se to nazývat nevinností, že při prameni mléka vydatně se tryskajícím a oplývajícím se nestrpí druh, kterému je pomoci třeba nejvíc a který se zatím živí jen tím jediným pokrmem? Ale shovívavě se to snáší – ne proto, že by to bylo nic nebo něco malého, ale proto, že to časem pomine. Což sám potvrdíš, když u staršího člověka stejné chování strpět nedokážeš.

[1.7.12]
Ty tedy, Hospodine, Bože můj, jenž jsi dal kojenci život a tělo, které jsi, jak vidíme, vybavil smysly, slepil údy, zdobil tvarem a jemuž jsi pro jeho celistvost i bezpečnost vložil všechny podněty živočicha, přikazuješ mi, abych tě za to chválil a vyznával se ti a opěvoval tvé jméno, Nejvyšší, protože jsi Bůh všemohoucí a dobrý, i kdybys byl učinil jen toto, což nemůže nikdo jiný než ty, jediný, od něhož je veškerá míra, nejkrásnější, který všechno utváříš a svým zákonem vše řídíš. Tento věk života tedy, Hospodine, který jsem – jak se nepamatuji – prožil, který znám jen z vyprávění jiných a který odhaduji podle jiných novorozenců – ačkoli i tenhle odhad je dost spolehlivý – mi je zatěžko přičítat k tomuto životu, který žiji v tomto světě. Vždyť pokud jde o temnoty mé zapomnětlivosti, je roven době, kterou jsem strávil v matčině lůně. A jestliže jsem byl počat v nepravosti a jestliže mě má matka ve svém lůně živila v hříších, kde jsem, prosím tě, Bože můj, kde jsem, Hospodine, já, tvůj služebník, kde a kdy byl nevinný? Ale hle, nechávám tuto dobu stranou: co mi již ještě po ní, když si na ni ani stopami nevzpomínám?

[1.8.13]
Zdali jsem z novorozenectví sem nepostoupil a nedošel do chlapectví? Nebo spíše ono samo přišlo do mě a vystřídalo novorozenectví? A novorozenectví neodešlo – kam by přece bylo odešlo? – a přece už nebylo. Nebyl jsem už kojenec, který nemluví, nýbrž již chlapec mluvící. Pamatuji se na to, a odkud jsem se naučil mluvit, jsem si uvědomil později. Neučili mě totiž dospělí, kteří by mi slova předkládali nějakým daným řádem nauky jako o něco později písmena, nýbrž já sám – díky mysli, kterou jsi mi dal, Bože můj – jsem toužil vzdechy a rozličnými hlasy a rozličnými pohyby údů vyjadřovat city svého srdce, aby bylo

vyhověno mé vůli; a protože jsem nedovedl všechno, co jsem chtěl, ani všem, u kterých jsem chtěl, pamatoval jsem si pozorně. Když dospělí nějakou věc nazvali a při tom slově pohnuli tělem k něčemu, viděl jsem a držel si: tím, co znělo, když ji chtěli ukázat, jmenují tu věc oni. A že to tak chtěli, vycházelo najevo z pohybů těla jako z přirozených slov všech národů: vzniká to výrazem tváře, pohybem očí a ostatních údů, zvukem hlasu, který naznačuje, jak se duše vztahuje k věcem – zda je žádá, má, odmítá nebo před nimi prchá. Tak jsem slova v rozličných větách, na jejich místech, slyšena opakovaně, pomalu shromažďoval jakožto znaky, jimiž se jisté věci označují, a své vůle, když jsem si již v nich zacvičil ústa, jsem jimi vyjadřoval. Takto jsem si s těmi, mezi nimiž jsem byl, předával znaky toho, co kdo chce, a hlouběji jsem se vnořil do bouřlivého společenství lidského života, závislý na pravomoci rodičů a na pokynech dospělých lidí.

[1.9.14]
Bože, Bože můj, jakou bídu jsem tu zakusil a jaké klamy, protože se mi, chlapci, předkládalo coby správné žít tak, že budu poslouchat ty, kdo mi radí, abych v tomto světě vzkvétal a vynikal v mluvných uměních sloužících lidské cti a falešným bohatstvím. Z toho důvodu jsem byl dán do školy, abych se naučil písmo, a já, ubožák, jsem nevěděl, k čemu je dobré. A přece jsem byl bit, byl-li jsem ve studiu líný. Chválilo se to totiž u dospělých a mnozí před námi, kteří žili tímto životem, nám vystavěli strastiplné cesty, po nichž jsme byli nuceni jít, s rozmnoženou námahou a bolestí synů Adamových. Nalezli jsme však, Hospodine, lidi, kteří tě prosili, a od nich jsme se naučili, cítíce tě, jak jsme mohli, že jsi někdo veliký, kdo nás i neviditelný smyslům může vyslyšet a pomoci nám. Jako chlapec jsem tě tedy začal prosit, pomoci a útočiště své, a při tom vzývání jsem rozvazoval uzel svého jazyka a prosil jsem

tě maličký, nikoli malým citem, abych ve škole nebyl bit. A když jsi mě nevyslyšel – což mi nebylo k nerozumu – vysmívali se dospělí, i sami rodiče, kteří mi nepřáli žádné zlo, mým ranám, mému tehdy velkému a těžkému zlu.

[1.9.15]
Je někdo, Hospodine, s tak velkou duší, se vší velikostí citu lnoucí k tobě, je, pravím, někdo (někdy totiž takovýto postoj plodí i tupost: tedy je někdo takový) – kdo tím, že k tobě zbožně lne, je s takovou velikostí citový postoj, aby mučidla a drápy a různá podobná trápení (kvůli jejichž uniknutí po celé zemi s velkým strachem k tobě prosí) tak málo cenil, že miluje ty, kdo se jich hrozně bojí – jak se naši rodiče smáli trápením, jimiž nás, chlapce, trýznili učitelé? Vždyť jsme se jich nebáli méně, ani jsme tě méně neprosili, abychom jim unikli; a hřešili jsme přesto míň v psaní, čtení či přemýšlení nad písmem než se po nás žádalo. Nescházela nám, Hospodine, paměť ani nadání, které jsi nám chtěl pro ten věk dát v dostatečné míře; ale lákala nás hra, a mstili se na nás ti, kdo přece sami dělali totéž. Ale maličkosti dospělých se nazývají úkoly, a maličkosti dětí, které jsou téhož druhu, jsou dospělými trestány, a nikdo se nad dětmi neslitovává, ani nad jedněmi, ani nad druhými. Snad jedině nějaký dobrý soudce věcí by schválil, že jsem byl bit, protože jsem si jako chlapec hrál s míčem a kvůli té hře se zpomaloval ve čtení písma, kterým bych si pak ve stáří hrál ještě nestoudněji? Či dělal snad něco jiného sám ten, kdo mě bil, který, byl-li ve škole v nějaké drobné otázce poražen jiným spolužákem, žlučí a závistí se trápil víc, než jsem se já trápil, byl-li jsem při hře s míčem předstižen svým druhem?

[1.10.16]
A přesto jsem hřešil, Hospodine Bože, pořadateli a stvořiteli všeho

přirozeného, u hříchů však jen pořadateli, Hospodine Bože můj, hřešil jsem tím, že jsem jednal proti příkazům rodičů a oněch učitelů. Byl bych totiž později mohl použít dobře toho písma, kterému mě chtěli naučit, s jakýmkoliv úmyslem to oni ode mne chtěli. Nebyl jsem ale neposlušný proto, že bych volil něco lepšího, nýbrž z lásky ke hře, z lásky k pyšným vítězstvím v soutěžích a k tomu, aby mi uši lechtaly nepravdivé bajky, aby bezhlasně bzučely tím pronikavěji, od téže zvědavosti, jež mi stále víc jiskřila očima do podívaných, do her dospělých – ačkoli ti, kdo je pořádají, bývají nadáni takovou důstojností, že si to skoro všichni přejí pro své maličké, ačkoli zároveň nechávají tyto maličké rádi bít, překážejí-li jim takové podívané ve studiu, jímž je k pořádání takových podívaných chtějí dovést. Pohleď na toto, Hospodine, s milosrdenstvím a vysvoboď nás, kteří tě vzýváme; vysvoboď i ty, kdo tě ještě nevzývají, aby tě vzývali a tys je vysvobodil.

[1.11.17]
Slyšel jsem totiž už jako chlapec o věčném životě, který nám byl slíben skrze pokoru našeho Pána Boha, sestupujícího k naší pýše, a byl jsem už znamenán znamením jeho kříže a solen jeho solí už od mateřského lůna. Má matka v tebe mnoho doufala. Viděl jsi, Hospodine, když jsem ještě byl chlapec a kdysi jsem náhle dostal tak prudkou bolest břicha, že jsem byl na pokraji smrti, viděl jsi, Bože můj, protože už tehdy jsi byl mým strážcem, jakým hnutím duše a jakou vírou jsem si vyprosil křest tvého Krista, Boha a Pána mého, od zbožnosti své matky a od matky nás všech, tvé církve. Má tělesná matka se v neklidu – protože mou věčnou spásu rodila ve svém čistém srdci ve víře v tebe – chystala učinit vše, abych byl zasvěcen a očištěn spásnými svátostmi, vyznávaje tě, Pane Ježíši, k odpuštění hříchů, kdybych nebyl ihned uzdravil. Mé očištění tedy bylo odloženo, jako kdyby bylo nutné, abych se ještě

poskvrnil, budu-li žít, protože po onom umytí by prý vina ze špinavostí hříchů byla větší a nebezpečnější. Tak jsem už věřil, i ona, i celý dům kromě samého otce, který však u mě nepřekonal právo matčiny zbožnosti, abych nevěřil v Krista, jak dosud ještě sám nevěřil. Ona se totiž vší silou snažila, Bože můj, abys mi otcem byl spíš ty než on, a v tom jsi jí pomáhal, aby zvítězila nad svým mužem, kterému jako lepšímu sloužila, protože i v tom sloužila tobě, který jí to přikazuje.

[1.11.18]
Prosím tě, Bože můj: chtěl bych vědět, pokud bys i ty chtěl, jakým záměrem bylo odloženo, abych tenkrát byl pokřtěn; zda mi byly, k mému dobru, jaksi povoleny uzdy k hřešení. Nebo nebyly povoleny? Odkud se tedy ještě dnes o jiných a jiných ozývá ze všech stran do uší: „Nech ho, ať si dělá: ještě není pokřtěný“? A přece pokud jde o tělesné zdraví, neříkáme: „Nech ho ještě víc pořezat: ještě není vyléčený.“ Oč by tedy bylo lepší, abych se rychle uzdravil, a aby bylo o mne pečováno úsilím mých blízkých i mým vlastním, aby přijatá spása mé duše byla bezpečná ve tvé ochraně, který jsi ji dal. Určitě by to bylo lepší. Ale kolik a jak velké vlny pokušení se zdály hrozit po dětství, věděla to má matka, a raději toho hrubého základu, z něhož jsem měl být později utvářen, svěřovala vlnám než už hotového obrazu.

[1.12.19]
V samotném dětství přece – z něhož jsem se bál méně než z dospívání – jsem neměl rád písmo a protivil se mi tlak, který mě k němu nutil. Přece jsem ale byl tlačen – a prospívalo mi to. Já sám jsem dobře nejednal (neučil jsem se, pokud jsem nebyl donucen; nikdo totiž nedělá dobře proti své vůli, i když to, co dělá, je dobré), ani ti, kdo mě tlačili, nejednali dobře; a přece se mi dobře stávalo

– od tebe, Bože můj. Oni totiž nehleděli na to, k čemu bych mohl obrátit to, k čemu mě nutili se učit, než k nasycení nenasytných žádostí vydatné chudoby a potupné slávy. Ty však, který máš spočítané i vlasy naše, jsi omylu všech, kdo na mě naléhali, abych se učil, využíval mi k užitku; a mého omylu, že jsem se učit nechtěl, jsi používal k mému trestu, kterým nebylo nespravedlivé mě postihnout – maličké dítě, a tak velký hříšník. Tak jsi mi skrze ty, kdo nejednali dobře, konal dobro, a mně hřešícímu jsi po právu odplácel. Vždyť jsi přikázal – a tak se stalo, že každá nespořádaná duše je sama sobě trestem.

[1.13.20]
Jaká ale byla příčina, že jsem nenáviděl řecké písmo, do něhož mě jako malého uváděli? Dodnes mi to není dost jasné. Zamiloval jsem si totiž latinské, ne to, které vyučují první učitelé, ale to, které vyučují tak zvaní gramatikové. Vždyť ony první obraty, kde se učí číst, psát a počítat, jsem měl za stejně obtěžující a trestné jako všechno řecké. A odkud to, než z hříchu a marnosti života, v němž jsem byl tělo a duch kráčející, a nenavracející se? Protože bezesporu lepší, protože jistější, bylo ono první písmo, jímž ve mně vzniklo a vzniklo, a vlastním, co umím číst – najdu-li něco napsaného – a sám psát, chci-li něco, než to, při němž jsem byl nucen učit se nazpaměť bloudění jakéhosi Aenea, zapomínaje na bloudění vlastní, a plakat nad mrtvou Didó, která se zabila z lásky, zatímco já sám jsem v tom umíral vzdalován tobě, Bože, živote můj, a nejnešťastnější ze všech jsem to snášel suchým okem.

[1.13.21]
Co je ubožejšího než ubožák, který se nad sebou samým neslitovává a pláče smrt Dídinu, která vznikala tím, že milovala Aenea, nepláče však svou vlastní smrt, která vznikala tím, že

nemiloval tebe, Bože, světlo mého srdce a chlebe úst mé duše vnitřní, a sílo, která jsi mou mysl zasnoubila sobě a lůno mé myšlenky? Nemiloval jsem tě, a smilnil jsem od tebe, a smilnícímu znělo ze všech stran: „Výborně, výborně!“ Vždyť přátelství tohoto světa je smilstvo od tebe a volá se „Výborně, výborně!“, aby se člověk styděl, kdyby takový nebyl. A nad tím jsem neplakal, a plakal jsem nad vyhaslou Didó, která šla za svůj konec s mečem – já sám jsem šel za svůj konec, opuštěným tebou tvorem, od země jdoucím do země. A kdybych byl od čtení toho zdržován, truchlil bych, protože bych nečetl, nad čím bych truchlil. Takovým šílenstvím se počestnějším a vydatnějším písmem zdalo to, než ono, jímž jsem se naučil číst a psát.

[1.13.22]
Ale ať nyní v mé duši zvolá můj Bůh, a ať mi tvá pravda řekne: „Není to tak, není to tak.“ Dozajista lepší je ono první učení. Vždyť hle, raději zapomenu bloudění Aeneovo a všechno toho druhu než umění psát a číst. Ale u vchodů do gramatických škol visí závěsy – a ty neznamenají ani tak čest tajemství jako spíš zakrytí omylu. Ať nekřičí proti mně ti, kterých se už nebojím, protože se vyznávám tobě, co chce má duše, Bože můj, a nalézám klid v pokárání svých zlých cest, abych miloval tvé dobré cesty; ať nekřičí proti mně prodejci gramatiky nebo kupci: vždyť kdybych se jich zeptal, zda je pravda to, co básník říká, totiž že Aeneas kdysi přišel do Kartága, nevzdělanější odpovědí, že nevědí, vzdělanější dokonce zapřou, že je to pravda. Ale kdybych se zeptal, jakými písmeny se píše jméno „Aeneas“, všichni, kdo se tomu učili, odpovědí správně podle smluvené a schválené dohody, kterou mezi sebou lidé tato znamení potvrdili. Rovněž kdybych se zeptal, zapomenutí čeho z toho dvojího je horší nepříjemností pro tento život – psát a číst, nebo ty básnické výmysly – kdo by neviděl, co by měl odpovědět,

jestli zcela nezapomněl na sebe sama? Hřešil jsem tedy jako chlapec, když jsem ty prázdné věci dával láskou přednost před těmito užitečnějšími, nebo spíše: tyto užitečné jsem nenáviděl, ony prázdné miloval. Vždyť „jedna a jedna jsou dvě, dvě a dvě jsou čtyři“ byla pro mě ohavná písnička, zato nejsladší podívanou marnosti dřevěný kůň plný ozbrojenců a požár Tróje a stín samotné Kreusy.

[1.14.23]
Proč jsem tedy nenáviděl i řeckou gramatiku, která opěvovala totéž? Vždyť i Homér byl zručný v tkaní takových bajek a nejsladším způsobem je marný; mně, chlapci, však byl trpký. Myslím, že řeckým chlapcům je zase takový Vergilius, když ho jsou nuceni se učit tak jako já jeho. Je to tedy ta obtíž, obtíž učit se cizí řeč, co jako žluč nalévalo do všech sladkostí řeckých básnických vyprávění. Vždyť jsem neznal ani slovíčko z té řeči, a hrůznými hrozbami i tresty, aby mi byla známa, bylo na mě silně naléháno. Zato latinskou řeč jsem jako kojenec přece neznal žádnou, a přece jsem se jí naučil pozorováním, beze strachu a bez trápení, i mezi laskáním chův a vtipy těch, kdo se usmívali, a mezi radostmi těch, kdo si se mnou hráli. Učil jsem se jim totiž bez trestného břemene naléhajících, protože mě tlačilo mé srdce samo, abych vyjádřil, co jsem si zrodil v mysli – a to by nebylo možné, kdybych se byl některá slova nenaučil ne od učitelů, ale od mluvících, do jejichž uší jsem i já kladl, cokoliv jsem cítil. Z toho je dostatečně zřejmé, že k učení se těmto věcem má větší sílu volná zvědavost než ustrašená nutnost. Avšak proudu té zvědavosti klade meze tato nutnost, podle tvých zákonů, Bože, podle tvých zákonů silných, které sahají od učitelských rákosek až k zkouškám mučedníků, zákonů silných, aby mísily spásné hořkosti, které nás volají k tobě od zhoubné sladkosti, s níž jsme se od tebe vzdálili.

[1.15.24]
Vyslyš, Hospodine, moji prosbu, ať neklesne má duše pod tvou kázní a ať neklesnu ve vyznávání se tobě z tvých slitování, jimiž jsi mě vytrhl ze všech mých přehorších cest, aby ses mi stal sladším nad všechna svůdnictví, za nimiž jsem šel, a abych tě co nejsilněji miloval, a abych objal tvou ruku celými svými vnitřnostmi, a abys mě až do konce vytrhoval ze všech pokušení. Hle, Hospodine, králi můj a Bože můj: ať ti slouží všechno užitečné, co jsem se jako chlapec naučil, ať ti slouží, co mluvím a píšu a čtu a počítám, protože když jsem se učil marným věcem, dával jsi mi kázeň, a hříchy mých potěšení v těch marnostech jsi mi odpustil. Naučil jsem se totiž v nich mnohým užitečným slovům, ale ta se dají naučit i v nemarných věcech, a to je cesta jistá, po níž by chlapci měli chodit.

[1.16.25]
Ale běda tobě, řeko lidských mravů! Kdo ti odolá? Jak dlouho ještě nevyschneš? Dokud ještě budeš valit Evin potomstvo do velikého a strašlivého moře, které jen stěží překonávají ti, kdo vystoupili na dřevo? Nečetl jsem v tobě i o Jupiterovi, který hřmí – a cizoloží? Dojista by nebyl mohl dělat obé zároveň, ale stalo se tak, aby mělo zdůvodnění napodobit pravé cizoložství, zatímco falešné hřmění tomu naznačuje. A kdo z učitelů v plášti sluchem střízlivým poslouchá, když člověk ze stejného prachu zvolá a řekne: „Toto si Homér vymýšlel a lidské věci převáděl na bohy; raději by převáděl božské na nás“? Ale pravdivěji se říká, že si to sice vymýšlel, avšak že lidem nestoudným přisuzoval božské, aby nestoudnosti nebyly považovány za nestoudnosti a aby, kdokoli to spáchá, nenapodoboval zkažené lidi, nýbrž nebeské bohy.

[1.16.26]
A přece, podsvětní řeko, vhazují se do tebe synové lidí – a ještě za plat – aby se tomu učili, a velká věc se tím dělá, když se to děje veřejně na náměstí, před zraky zákonů, které dosvědčují nad odměnu i další plat učitelský. Ty naráží na své balvany a znějíš a říkáš: „Odtud se učí slova, odtud se získává výmluvnost, nejvíc nutná k přesvědčování ve věcech i k vyložení myšlenek.“ Jenomže bychom přece neznali slova „zlatý déšť“, „klín“, „podvod“, „nebeské chrámy“ a jiná slova, která jsou na onom místě napsána, kdyby Terentius neuváděl na scénu zpustlého mládence, který si Jupitera staví za vzor smilství, zatímco se dívá na nějaký obraz namalovaný na zdi: byl tam obraz, jak Jupiter prý poslal do Danaina klína kdysi zlatý déšť a tak oklamal ženu. A viz, jak se k nestoudnosti pobízí sám jakoby s nebeským vedením: „Jaký je ale ten bůh!“ praví. „Ten, který nejvyšším hřměním otřásá chrámy nebes. A já, člověčíček, bych to neudělal? Ale to jsem udělal, a rád.“ Těmito nestoudnostmi se vůbec taková slova nenaučíme vhodněji, ale skrze tato slova se nestoudnost páchá s větší sebejistotou. Nekárám slova sama – jsou jako vybrané a drahocenné nádoby – ale víno omylu, které se nám v nich dávalo pít od opilých učitelů, a kdybychom nepili, byli jsme biti, a nebylo nám dovoleno se odvolat k žádnému střízlivému soudci. A přesto, Bože můj, před jehož zraky je má paměť už v bezpečí, naučil jsem se tomu rád, a já ubohý jsem v tom nalézal zalíbení, a za to jsem byl nazýván chlapcem dobré naděje.

[1.17.27]
Dovol, Bože můj, abych i o svém nadání – jež je tvůj dar – pověděl něco, na jakých bláznovstvích se opotřebovávalo. Byl mi totiž předložen úkol, mé duši dost neklidný: za cenu chvály nebo potupy, nebo ze strachu z ran, abych pronesl slova Junony

hněvající se a stěžující si, že nemůže od Itálie odvrátit krále Trójanů – slova, o nichž jsem nikdy neslyšel, že by je Juno řekla. Byli jsme ale nuceni, bloudíce, následovat stopy básnických výmyslů a volnou prózou říkat něco takového, co by byl básník řekl ve verších. A chvályhodněji mluvil ten, u koho podle důstojnosti vylíčené osoby jasněji vycházel na povrch cit hněvu a bolesti, přičemž slova vhodně odívala myšlenky. K čemu mi to bylo, pravý životě, Bože můj, že se mi při recitaci tleskalo přede všemi mými vrstevníky a spolužáky? Není to všechno dým a vítr? Nebylo nic jiného, na čem by se mohlo cvičit mé nadání a jazyk? Chvály tvé, Hospodine, chvály tvé v tvých Písmech by byly podepřely ratolest mého srdce, a nebyla by bývala vyrvána do marnosti nicotných věcí, hanebná kořist pro okřídlené démony. Vždyť ne jediným způsobem se obětuje přestupujícím andělům.

[1.18.28]
A co je divného, že jsem byl do marností unášen takto a šel od tebe, Bože můj, ven, když mi byli dáváni jako vzor k napodobení lidé, kteří – pokud by vyprávěli své činy nijak špatné s mluvnickou chybou nebo špatnou vazbou – byli zahanbovaně káráni, kdežto pokud své chlípnosti vypravovali v neporušených a správně navazujících slovech, hojně a vyzdobeně, byli chváleni a chlubili se? Vidíš to, Hospodine, a mlčíš, trpělivý a velmi milosrdný a pravdivý. Či budeš mlčet navždy? I nyní vytrhuješ z této strašlivé hlubiny duši, která tě hledá a žízní po tvých potěšeních, a jejíž srdce ti říká: „Hledal jsem tvou tvář.“ Tvou tvář, Hospodine, budu hledat: vždyť daleko od tvé tváře je ten, kdo je ve svém smyslu temný. Vždyť k tobě se nejde nohama ani po prostoru míst, ani se od tebe nevrací. A tvůj mladší syn si nevyhledal koně, vozy ani lodě, ani neletěl viditelným křídlem, ani se nevzdálil po svém kolenu, aby žijícím v daleké krajině rozmařile rozptyloval, co jsi

dal tomu, který odcházel, dobrotivý Otče, protože jsi mu to dal – a tomu, kdo se vracel chudý, dobrotivější. Vzdálil se tedy citem žádostivým (tedy citem temným), a to je daleko od tvé tváře.

[1.18.29]
Pohleď, Hospodine Bože, a trpělivě, jak jsi, hleď, pohleď, jak pečlivě synové lidí zachovávají smluvené platby o písmenech a slabikách, přijatých od dřívějších mluvčích, a jak zanedbávají věčné smlouvy věčné spásy, přijaté od tebe. Takže kdo zachovává nebo vyučuje ony starodávné dohody o zvucích, pokud by proti gramatické kázni řekl „ominem“ bez přídechu první slabiky místo „hominem“, lidem se nelíbí víc, než kdyby proti tvým příkazům člověka nenáviděl, ačkoli je sám člověk. Jako by snad kdokoli vnímal jakéhokoli nepřátelského člověka škodlivěji než samu nenávist, kterou se proti němu dráždí, nebo jako by někdo pronásledováním jiného člověka pustošil hůře, než kdy pustoší své srdce svým nepřátelstvím. A určitě není hlubší věda písmen než svědomí vepsané: nedělej druhému, co nechceš trpět. Jak jsi tajemný, bydlící v nebeských výšinách v tichosti, Bože veliký jediný, který neúnavným zákonem rozsíváš trestnou slepotu nad nedovolenými žádostmi, zatímco člověk shánějící slávu výmluvnosti, stojící před lidským soudcem s davem lidí kolem sebe, útočící na nepřítele s nejsurovější nenávistí, pečlivě hlídá, aby jazykovou chybou neřekl „mezi lidech“, a nestřeží se, aby zuřivostí své mysli neodstranil člověka z lidí.

[1.19.30]
Já, chlapec, jsem na prahu těchto mravů ležel, ubohý, a palestrou tohoto písku byla ta, kde jsem víc dbal, abych neudělal mluvnickou chybu, než abych – pokud ji udělám – nezáviděl těm, kdo ji nedělají. Mluvím o tom a vyznávám se ti, Bože můj, že mě chválili

ti, kterým se tenkrát líbit mi znamenalo žít počestně. Neviděl jsem totiž propast špinavosti, do níž jsem byl vržen daleko od tvých očí. V nich čím hanebnějším jsem byl, než když jsem se takovým lidem nelíbil, že jsem je klamal nespočetnými lžemi, i vychovatele i učitele i rodiče, z lásky ke hře, z vášně pozorovat marnivosti a napodobovat divadelní neklidnosti? I krádeže jsem dělal ze zásob rodičů i ze stolu, buď když mi rozkazovala chuť, nebo abych měl, co bych dával chlapcům, kteří mi za to prodali svou hru – třebaže jim se stejně líbila jako mně. V té hře samé jsem lstivá vítězství, přemožen marnou touhou vynikat, často sháněl. A co jsem se tolik odmítal snášet, a tak krutě odsuzoval, kdybych na tom druhé přistihl, než právě to, co jsem dělal druhým? A když mě při tom přistihli a vytýkali, chtělo se mi víc zuřit než ustoupit. Je toto dětská nevinnost? Není, Hospodine, není. Prosím tě, Bože můj: vždyť právě tytéž věci přecházejí – od vychovatelů a učitelů, od oříšků a míčků a vrabců – k prefektům a králům, k zlatu, polnostem, otrokům, přesně tak, jak nastupují vyšší věky, tak jako po rákosce nastupují těžší tresty. Znamením pokory v postavě dětství jsi tedy, náš králi, prohlásil, když jsi řekl: „Takových jest království nebeské."

[1.20.31]
Avšak přesto, Hospodine, tobě nejvyššímu a nejlepšímu Tvůrci a Řídícímu všehomíru, Bohu našemu, díky, i kdybys mě chtěl jen jako chlapce. Byl jsem totiž i tenkrát, žil jsem a cítil jsem, a své vlastní zdraví – stopu nejskrytější jednoty, z níž jsem byl – jsem si opatroval, chránil jsem vnitřním smyslem neporušenost svých smyslů, a v samých maličkostech a v myšlenkách na maličkosti jsem se radoval z pravdy. Nechtěl jsem být oklamáván, pamětí jsem vzkvétal, mluvou se cvičil, přátelstvím těšil, prchal jsem před bolestí, ponížením, nevědomostí. Co u takového živého tvora není

hodné podivu a chvály? Avšak to všechno jsou dary mého Boha. Já jsem si to sám sobě nedal, a jsou to dobré věci, a všechno to jsem já. Dobrý je tedy ten, kdo mě stvořil, a sám je mým dobrem, a jemu se raduji ze všech dober, jimiž jsem byl, i když jen jako chlapec. Tím jsem totiž hřešil, že jsem ne v něm, nýbrž v jeho tvorech – v sobě a v ostatních – hledal potěšení, výšiny, pravdy, a tak jsem se vrhal do bolestí, zmatků, bludů. Díky tobě, má sladkosti a má cti a má důvěro, Bože můj, díky tobě za tvé dary; ale ty mi je zachovej. Tak totiž zachováš i mne, a ty věci, které jsi mi dal, se zvětší a dovrší, a já sám budu s tebou, protože i to, že jsem, jsi mi dal ty.

Kniha druhá

[2.1.1]
Chci si vzpomínat na své minulé špinavosti a na tělesná poblouznění své duše – ne proto, že bych je miloval, ale proto, abych miloval tebe, Bože můj. Z lásky ke tvé lásce to činím, probíraje své nejhorší cesty v hořkosti svého přemýšlení, abys mi zesládl, nelstivá sladkosti, sladkosti blažená a bezpečná; a abys mě shromáždil z té rozptýlenosti, v níž jsem byl na kusy rozerván, když jsem se od tebe jediného odvrátil a rozplynul se v mnoho. Vzplanul jsem totiž kdysi v dospívání, abych se nasytil nejspodnějšími věcmi, a opovážil jsem se zarůst do rozličných a stinných milostí; a zvadla má krása, a shnil jsem před tvýma očima, zalíbený v sobě a dychtící líbit se očím lidí.

[2.2.2]
A co bylo, co mě těšilo, než milovat a být milován? Nedržela se však míra duše k duši – pokud sahá světlá hranice přátelství – nýbrž vydýchávaly se mlhy z bahnité žádostivosti těla a kypění puberty, a zahlcovaly a zatemňovaly mé srdce, takže se nedala rozeznat jasnost lásky od temnoty vilnosti. Obojí ve zmatku kvasilo a strhávalo slabý věk přes srázy žádostí a vrhalo jej do propasti neřestí. Zmohl se nade mnou tvůj hněv, a já jsem to nevěděl. Ohluchl jsem skřípotem řetězu své smrtelnosti, trestu za pýchu mé duše, a šel jsem od tebe dál a dál, a ty jsi to dopouštěl; a byl jsem zmítán a vyléván, a rozplýval se, a vybublával smilstvy, a ty jsi

mlčel. Ó, má opožděná radosti! Mlčel jsi tenkrát, a já jsem šel pryč od tebe daleko do mnohých a mnohých jalových semen bolestí, s pyšným snížením a s neklidnou únavou.

[2.2.3]
Kdo by býval měřil mou strast a prchavé krásy nejspodnějších věcí obracel k užitku a jejich sladkostem nastavil hranice, aby až k manželskému břehu kvasily vlny mého věku? Kdyby v nich nemohl být klid, spokojený s cílem rozmnožení dětí – jak předpisuje tvůj zákon, Hospodine, který tvaruješ i potomstvo naší smrti, mocný, abys mírně vložil ruku a zjemnil trny, jež byly odloučeny od tvého ráje; vždyť tvá všemohoucnost není daleko od nás, i když jsme my daleko od tebe – anebo bych alespoň pozorněji vnímal zvuk tvých oblak: „Takoví však budou mít soužení těla; já vás však šetřím“, a „Dobré je pro člověka, aby se ženy nedotýkal“, a „Kdo je bez manželky, přemýšlí o věcech Božích, jak by se líbil Bohu; kdo je však v manželství, přemýšlí o věcech světa, jak by se líbil manželce.“ Tyto hlasy bych tedy slyšel bdělejší, a zřeknutý kvůli království nebeskému šťastnější bych očekával tvá objetí.

[2.2.4]
Já ubohý jsem však vzplanul a jdoucím za náporem svého toku jsem tě opustil a překročil jsem všechny tvé zákony – a neunikl jsem tvým metlám. Který smrtelník jim uniká? Vždyť ty jsi stále nablízku, milosrdně krutý, a všechny mé zakázané radosti jsi kropil přehořkými pohoršeními, abych tak hledal, jak se radovat bez pohoršení, a abych tam, kde bych to mohl, nenalezl nic kromě tebe, Hospodine, kromě tebe, který tvoříš bolest v příkazu a tlučeš, abys uzdravil, a zabíjíš nás, abychom neumírali daleko od tebe. Kde jsem byl? A jak daleko od lahod tvého domu jsem byl v tom šestnáctém roce svého tělesného věku, když se nade mnou chopilo

žezla – a já jsem mu rád dal celé obě ruce – šílenství vilnosti, dovolené podle lidské neslušnosti, nedovolené podle tvých zákonů? Mí blízcí se nepostarali, aby mě padajícího zachytili manželstvím; starali se jedině, abych se naučil co nejlepší řeči a abych uměl přesvědčovat slovem.

[2.3.5]
V tom roce byla ostatně má studia přerušena, zatímco pro mne – vrátivšího se z Madauros, v tom sousedním městě, kde jsem už začal navštěvovat vyučování ve slovesnosti a řečnictví – byly připravovány prostředky k ještě vzdálenějšímu pobytu v Kartágu, spíše z otcovy ctižádosti než z jeho majetku, neboť byl občanem Thagaste poměrně nemajetným. Komu to vypravuji? Ani ne tobě, Bože můj, ale před tebou to vypravuji svému pokolení, pokolení lidskému, ať se tak maličký jeho zlomek dostane k mým písmům. A nač to? Aby zajisté já i kdokoliv to bude číst uvažovali, z jaké hloubky je třeba k tobě volat. A co je blíže tvým uším než vyznávající se srdce a život z víry? Kdo by tenkrát nechválil toho muže, mého otce, že nad síly svého rodinného majetku vydával synovi, cokoli bylo potřeba, i když se vzdělával daleko od domova? Vždyť mnozí mnohem bohatší spoluobčané si pro své děti takový cíl nekladli, a přitom se tentýž otec nestaral, jaký bych pro tebe rostl, ani jak bych byl čistý, jenom aby ze mne byl výmluvný – nebo spíš vysazený, Bože, od tvého pěstění, který jediný jsi pravý a dobrý pán svého pole, mého srdce.

[2.3.6]
Ale když jsem v tom šestnáctém roce – do něhož mi z rodinné nutnosti padla prázdnina – začal být s rodiči, odpočívaje od vší školy, přerostlo mi hlavu trní žádostí, a nebyla žádná ruka, která by to vykořenila. Ba naopak, když mě ten otec v lázních uviděl

dospívajícího a oblečeného v neklidnou mladost, jako by se nad tím už jásal – pro vyhlídku na vnuky – jásajíc oznámil to matce, jásající opilostí, v níž tento svět na tebe, Stvořitele, zapomněl a tvůj výtvor miloval místo tebe – opilý vínem neviditelným převrácené a sklonivší se do nejnižších věcí své vůle. Ale v matčině srdci jsi už započal svůj chrám a počátek svého svatého přebývání, protože otec dosud byl jen katechumenem, a i to teprve nedávno. Ona tedy zbožně vzrušena a chvějíc se se vzrušila; a ačkoli jsem nebyl ještě tvůj věřící, bála se za mne přesto cest křivolakých, po kterých chodí ti, kteří tobě obracejí záda, a ne tvář.

[2.3.7]
Běda mi! A opovažuji se tvrdit, že jsi tenkrát mlčel, Bože můj, když jsem šel od tebe dál a dál? Opravdu jsi mi tenkrát mlčel? A čí byla jiná než tvoje slova, která jsi zpíval do mých uší skrze moji matku, tvou věřící? A nic z toho mi nesestoupilo do srdce, abych tak jednal. Chtěla totiž, a tajně si pamatuji, že mě napomínala s velkou úzkostí, abych nesmilnil, a hlavně abych necizoložil s čí ženou. Mně se to tenkrát zdály jen ženské domluvy, poslušet jichž bych se byl styděl. Byla to však tvá slova, a já jsem to nevěděl, a myslel jsem si, že ty mlčíš a mluví ona – jíž jsi ty mně nemlčel – a v ní jsem byl pohrdán od sebe sama, od syna jejího, od syna tvé služky, tvého služebníka. Ale nevěděl jsem to a šel jsem po hlavě s tak velkou slepotou, že jsem se mezi svými vrstevníky styděl za menší nestoudnost, protože jsem je slyšel chlubit se svými neplechami a tím více se tím honosit, čím zpustlejší to bylo. A lákalo mě to dělat nejen pro potěšení ze samotného činu, ale i pro pochvalu. Co stojí za pokárání, než hřích? Já abych nebyl pokárán, stával jsem se hříšnějším; a kde se mi nestalo nic, čím bych se vyrovnal zkaženým, předstíral jsem, že jsem udělal, co jsem neudělal, abych

nevypadal podřízenější, čím jsem byl nevinnější, a abych nebyl pokládán za hanebnějšího, čím jsem byl počestnější.

[2.3.8]
Hle, s kterými průvodci jsem si tenkrát razil cestu po ulicích Babylona a válel jsem se v jeho bahně jako ve skořici a drahocenných mastích. A aby mě v jeho středu drželo přilnutí pevněji, dupal po mně neviditelný nepřítel a sváděl mě, protože jsem byl svůdný. Vždyť ani matka mého těla, která už sice utekla ze středu Babylona, ale pomaleji šla jeho zbylými částmi, mi sice napomínala k čistotě, avšak co o mně slyšela od svého muže, co už cítila jako nemocné a do budoucna nebezpečné, se nestarala omezit mezí manželské lásky, jestliže to nebylo možné odříznout do živého. Nestarala se o to proto, že se bála, aby mi manželským poutem nebyla překážena naděje – ne ta naděje, kterou matka v tebe měla pro budoucí věk, ale naděje literární, které, aby mi bylo známo, oba rodiče převelice chtěli; otec, protože na tebe skoro nemyslel a o mně jen marné věci, matka však proto, že se domnívala, že obvyklé studium nauky nebude k dosažení tebe na překážku, ba bude dokonce nemálo nápomocné. Tak to totiž usuzuji, zpytujíc, jak mohu, mravy svých rodičů. Mně se také povolovala uzda ke hře nad míru přísnosti, a to k rozpuštění rozličných citů; a ve všem byla temnota, která mi, Bože můj, zastírala jasnost tvé pravdy, a vycházela má nepravost jakoby z tuku.

[2.4.9]
Krádež jistě trestá tvůj zákon, Hospodine, i zákon vepsaný do srdcí lidí, který ani sama nepravost nedokáže vymazat. Vždyť který zloděj klidně snese jiného zloděje? Ani bohatý zloděj nestrpí toho, koho k tomu nutila nouze. A já jsem chtěl zkrást, a zkradl jsem,

a to nevynucen žádnou nouzí, než jen zoufalstvím a znechucením spravedlnosti a nasycením nepravostí. Vždyť jsem ukradl to, čeho jsem měl sám hojnost a mnohem lepší – a nechtěl jsem užít té věci, po níž jsem krádeží bažil, ale jen samotné krádeže a hříchu. Stála u naší vinice hrušeň s plody obtěžkanými, které ani krásou, ani chutí nebyly lákavé. A k ní, abychom ji otřásli a ovoce odnesli, jsme my, mládenci nejzkaženější, vyrazili pozdě v noci (až tak dlouho, podle moru nákaz, jsme protahovali hru po dvorcích), a odnesli jsme odtamtud veliká břemena, ne pro svou hostinu, nýbrž třeba abychom to hodili prasatům – i když jsme z toho něco snědli, jen aby se stalo, co se smělo udělat jen proto, že se to nesmí. Hle, mé srdce, Bože, hle, mé srdce, nad nímž ses slitoval až na dně propasti. Ať ti teď řekne, hle, mé srdce: co tam hledalo, abych byl zlý zadarmo a mé zlo nemělo jinou příčinu než zlo samo. Byla ohavná – a já jsem ji miloval. Miloval jsem hynout, miloval jsem svůj úpadek, nikoli to, k čemu jsem padal, ale sám úpadek jsem miloval; sprostá duše, odpadající od tvého oporného základu v záhubu, netoužící po něčem nestoudném, ale po nestoudnosti samé.

[2.5.10]
Vždyť je krása v krásných tělech, i ve zlatě a stříbře a ve všem, a v doteku těla velmi platí souladnost, a i ostatním smyslům je přizpůsobena ta která úprava těl. Má svou krásu i časná pocta a moc rozkazovat a vítězit, odkud se také rodí dychtivost po pomstě; a přece se za dobýváním toho všeho nesmí odejít od tebe, Hospodine, ani se odchýlit od tvého zákona. I život, který zde žijeme, má svůj půvab podle své míry krásy a souladu se všemi těmito nejnižšími krásnými věcmi. I přátelství lidí je svou drahou vazbou sladké pro jednotu z mnoha duší. Kvůli tomu všemu a kvůli věcem tohoto druhu se dopouští hříchu, když se v nemírném

naklonění k těmto věcem – přestože jsou to krajní dobra – opouštějí lepší a nejvyšší dobra: ty, Hospodine, Bože náš, a tvoje pravda, a tvůj zákon. Mají totiž i tato nejnižší potěšení, ale ne jako můj Bůh, který učinil všechno; neboť v něm se spravedlivý těší, a sám je rozkoší těch, kdo jsou v srdci přímí.

[2.5.11]
Když se tedy u zločinu pátrá po tom, z jakého důvodu byl spáchán, obvykle se neuvěří, dokud se neukáže buď touha dobýt něco z oněch dober, která jsme nazvali nejnižšími, nebo strach z jejich ztráty. Jsou totiž krásná a slušná, ačkoli ve srovnání s vyššími a blaženostními dobry sprosta a nízko ležící. Spáchal vraždu. Proč? Zamiloval si jeho ženu nebo pozemek, anebo chtěl loupit, aby měl z čeho žít, anebo se bál, aby takovou věc od něj neztratil, anebo byl zraněn a vzplanul se mstít. Snad vraždil bez příčiny, maje potěšení ve vraždě samé? Kdo by tomu uvěřil? Vždyť i o tom, o kterém se píše jako o šíleném a přespříliš krutém člověku, že spíše byl zlý a krutý zadarmo, se přesto uvedl důvod: „Aby snad," praví se, „zahálením neztuhla ruka nebo mysl." Hledej i to: „Proč tak?" Aby zajisté tímto cvičením v zločinech po dobytí města získal pocty, vlády, bohatství, a aby neměl strach ze zákonů a z nesnází kvůli „nouzi rodinného majetku a vědomí zločinů". Tedy ani sám Catilina nemiloval své zločiny, nýbrž určitě něco jiného, kvůli čemu je páchal.

[2.6.12]
Co jsem já ubohý na tobě miloval, krádeži má, zločine můj noční ve svém šestnáctém roce života? Vždyť jsi nebyl krásný, krádeži. Či jsi vůbec něco, abych k tobě promlouval? Krásná byla ta jablka, která jsme ukradli, protože byla tvůj výtvor, nejkrásnější ze všech, Stvořiteli všeho, Bože dobrý, Bože, nejvyšší Dobro a mé pravé

Dobro. Krásná byla ta jablka, ale ne po nich sama má ubohá duše toužila. Vždyť jsem měl zásobu lepších; já ta ukořistil pouze proto, abych kradl. Vždyť jsem ukořistěné odhodil a jedl jsem odtamtud jen nepravost, kterou jsem se radoval, že si jí užívám. Vždyť i když mi něco z těch jablek vešlo do úst, zločin tam byl kořením. A teď, Hospodine, Bože můj, hledám, co mě v krádeži těšilo, a hle, není v tom žádná krása: neříkám jako v spravedlnosti a rozvaze, ale ani jako v mysli člověka a paměti a smyslech a vzrůstajícím životě, ani jak jsou krásné hvězdy a slušné na svých místech i země a moře plné plodů, jež rodem nastupují po ustupujících; dokonce ani jako je ta jistá upadající a stínová krása neřestí, které klamou.

[2.6.13]
Vždyť i pýcha napodobuje vznešenost, přestože ty jsi jediný nad všechno Bůh nejvznešenější. A ctižádost – co jiného hledá než pocty a slávu, přestože ty sám jsi hoden pocty a slávy navěky nade všechny? A krutost mocných chce být obávána: ale koho se bát, než jediného Boha, jehož moci se co vyrve nebo odejme, kdy nebo kde nebo kam či od koho? A sladkůstky rozpustilých chtějí být milovány: ale nic není sladšího než tvá láska a nic se nemiluje spásněji než ta nad všechny krásná a jasná pravda tvá. I zvídavost se zdá předstírat touhu po vědění, přestože ty znáš všechno v nejvyšší míře. Rovněž samotná nevědomost a hloupost se zakrývá jménem prostoty a nevinnosti, protože nic prostšího než ty se nenachází. A co je nevinnějšího než ty, když se dílům zlých protiví? A lenost jako by hledala klid: ale který klid je jistý mimo Pána? Rozmařilost chce, aby ji nazývali sytostí a hojností: ty jsi však plností a nevyčerpatelnou zásobou neporušitelné sladkosti. Rozhazovačnost předstírá stín štědrosti: ale nejbohatším dárcem všeho dobrého jsi ty. Lakota chce mnoho vlastnit: a ty vlastníš všechno. Závist se přetahuje o výtečnost: co je výtečnější než ty?

Hněv hledá pomstu: kdo se mstí spravedlivěji než ty? Strach se třese před neobvyklým a náhlým v tom, co je protivné milovaným věcem, zatímco si předchází bezpečí: tobě však co je neobvyklé? Co náhlé? Nebo kdo tě odloučí od toho, co miluješ? Nebo kde, než u tebe, je pevné bezpečí? Smutek chřadne nad ztracenými věcmi, jimiž se bavila žádost, protože by nechtěla, aby jí mohly být – jako tobě nic nemůže být – odňaty.

[2.6.14]
Tak smilní duše, když se odvrací od tebe a hledá mimo tebe to, co čisté a jasné nenachází, dokud se k tobě nevrátí. Zvráceně tě napodobují všichni, kdo se od tebe daleko dělají a pyšně se vztyčují proti tobě. Ale i tak, tím, že tě napodobují, ukazují, že jsi stvořitelem veškeré přirozenosti, a že tedy není kam od tebe jakýmkoli způsobem odejít. Co jsem tedy v té krádeži miloval, a v čem jsem – třebas vadně a zvráceně – napodoboval svého Pána? Zlíbilo se mi snad jednat proti zákonu aspoň úskokem, protože jsem ve své moci nemohl, abych jako zajatec napodoboval okleštěnou svobodu, dělaje beztrestně, co se nesmělo, s temnou podobou tvé všemohoucnosti? Hle, takový je onen služebník prchající od svého pána a dopadnuvší stín. Ó, hniloba, ó, netvore života a hlubino smrti! Mohl snad svobodně, co nesmí, z žádného jiného důvodu, než že to nesmí?

[2.7.15]
Co odplatím Hospodinu, že tyto věci znovu probírá má paměť a má duše se jich nebojí? Budu tě milovat, Hospodine, a budu ti vzdávat díky, a vyznávat se tvému jménu, protože jsi mi odpustil tolik mých zel a hanebných činů. Tvé milosti připisuji a tvému milosrdenství, že jsi mé hříchy jako led rozpustil. Tvé milosti připisuji i to, co jsem zla neudělal. Vždyť co bych mohl neudělat já,

který jsem miloval i zločin zdarma? A vyznávám, že mi bylo odpuštěno všechno: i to zlo, které jsem spáchal ze své vůle, i to, které jsem s tvým vedením nespáchal. Který člověk, uvažující o své slabosti, se opovažuje přisuzovat svým silám svoji čistotu a nevinnost, aby tě méně miloval – jako by mu bývalo méně nutné tvé milosrdenství, jímž odpouštíš hříchy obráceným k tobě? A kdo, povolán tebou, následoval tvého hlasu a vyhnul se těm věcem, které čte u mě, jenž na sebe vzpomínám a vyznávám se z nich – ať se mi neposmívá, že jsem jako nemocný uzdraven od lékaře, od kterého se mu dostalo toho, že neonemocněl, nebo spíše že onemocněl méně; a tím ať tě miluje právě tak, ba ještě víc, protože skrze téhož, skrz něhož ví, že jsem byl vyzvlečen z tak velkých chorob hříchů, ví, že on sám do takových chorob hříchů není zapletený.

[2.8.16]
Jaký užitek jsem já ubohý měl kdysi z těch věcí, nad kterými se teď, když je probírám, červenám – nejvíc v té krádeži, v níž jsem miloval samotnou krádež, nic jiného, přičemž i ona sama byla ničím, a já jsem byl o to ubožejší? A přece sám bych to nebyl udělal (tak si pamatuji svou tehdejší mysl), docela určitě bych to sám nebyl udělal. Miloval jsem tedy i společenství těch, s kterými jsem to spáchal. Takže ne nic jiného než krádež jsem miloval? Ba ne, nic jiného, protože i to je nic. Co je to vlastně? (Kdo mě tomu naučí, než ten, kdo osvěcuje mé srdce a rozeznává jeho stíny?) Co to je? Napadá mi to zkoumat a probírat a zvažovat, protože kdybych tenkrát miloval ta jablka, která jsem ukradl, a toužil jich užít, mohl bych i sám; kdyby bývalo stačilo spáchat tu nepravost, kterou bych přišel ke své rozkoši, nemusel bych rozdmýchávat svědění tím o souznění komplicových duší touhu své žádosti. Ale protože

v těch jablkách pro mne rozkoš nebyla, byla v samém zločinu, který vytvářelo společenství zároveň hřešících.

[2.9.17]
Co to bylo za hnutí duše? Určitě bylo zcela zjevně nad míru nestoudné – a běda mi, že jsem je měl. Ale co to přece bylo? „Kdo pozná poklesky?“ Byl to smích, jako by se srdce lechtalo, že jsme klamali ty, kteří si nemysleli, že bychom takové věci dělali, a tuze si to nepřáli. Proč mě tedy těšilo víc to, co jsem sám nedělal? Snad proto, že se nikdo snadno nesměje sám? Nikdo se opravdu snadno sám nesměje; ale přesto i samotné a jednotlivé lidi, když nikdo jiný není přítomen, pochází občas smích, jestliže něco velmi směšného buď smyslům nebo mysli vyvstane. Já však bych to sám byl neudělal; vůbec bych to sám neudělal. Hle, před tebou, Bože můj, je živá vzpomínka mé duše. Sám bych tu krádež neudělal, při níž mě ne to lákalo, co jsem kradl, nýbrž že jsem kradl; nelákalo by mě ji dělat samotného, ani bych ji nedělal. Ó nad míru nepřátelské přátelství, nevyzpytatelné svedení mysli, ze hry a žertu touha ublížit a chuť cizí škody, bez žádného mého zisku, bez žádné vilné pomsty! Ale když se řekne: „Jdeme na to, uděláme to“ – stydíme se nebýt nestydatí.

[2.10.18]
Kdo by rozmotal tenhle nejsložitější a nejzapletenější uzel? Je ohavný; nechci se do něj zahledět, nechci jej vidět. Tebe chci, spravedlnosti a nevinnosti krásná a slušná, s počestnými světly a s nenasytitelnou sytostí. Je u tebe veliký klid a život nerušitelný. Kdo vchází do tebe, vchází v radost svého Pána, a nebude se bát a bude se mít nejlépe v Nejlepším. Odtekl jsem od tebe a bloudil jsem, Bože můj, přespříliš odbočný od tvé stálosti ve svém dospívání, a stal jsem se sám sobě krajem nouze.

Kniha třetí

[3.1.1]
Přišel jsem do Kartága, a všude kolem mne vřela pánev zpustlých milostí. Ještě jsem nemiloval, ale miloval jsem milovat; a z utajenější nouze jsem nenáviděl sebe sama jako málo nouzeného. Hledal jsem, co bych miloval, milující milování, a nenáviděl jsem bezpečí a cestu bez pastí, protože ve mně byl hlad po vnitřním pokrmu, po tobě samém, Bože můj, a tím hladem jsem nelačnil, nýbrž byl jsem bez touhy po neporušitelných pokrmech; ne proto, že bych jich byl plný, ale čím prázdnější, tím nechuťový. Proto se má duše neměla dobře, a plná vředů se vrhala ven, nešťastně dychtíc po svědění z dotyku vnímatelných věcí. Avšak kdyby ty věci neměly duši, zajisté by nebyly milovány. Milovat a být milován mi bylo sladké, zvláště, mohl-li jsem užít i těla milovaného. Žílu přátelství jsem tedy znečišťoval špínami žádostivosti a její běl jsem zahaloval podsvětní vilností, a přece – ohyzdný a nečestný – jsem toužil zdát se elegantním a vybraným, s překypující marnivostí. Vrhl jsem se i do té lásky, kterou jsem se dychtil nechat polapit. Bože můj, milosrdenství mé, jakou žlučí a jak dobrotivě jsi mi tu sladkost pokropil! Vždyť jsem byl i já milován, a došel jsem tajně k pouto užívání; a byl jsem vesele spoutáván strastiplnými pouty, abych byl bičován železnými rozžhavenými pruty žárlivosti, podezření, strachů, hněvů a hádek.

[3.2.2]
Strhávala mě divadelní podívaná, plná obrazů mých běd a troudu pro můj oheň. Co to je, že tam člověk chce truchlit, když se dívá na truchlivé a tragické věci, které by sám přece trpět nechtěl? A přece divák chce z nich cítit bolest – a bolest sama je jeho rozkoš. Co je to, než podivuhodné šílenství? Vždyť čím méně je kdo zdravý od takových citů, tím víc jimi bývá dojat; ačkoli když je sám trpí, nazývá se to bída, a když s jinými soucítí, obvykle se to nazývá milosrdenství. Ale jaké jen milosrdenství může být nad vymyšlenými a jevištními věcmi? Vždyť posluchač není vybízen k tomu, aby pomohl, nýbrž jen aby cítil bolest, a herci těch obrazů přitakává tím víc, čím víc sám cítí bolest. A pokud se ty neštěstí lidí, buď dávné, nebo smyšlené, dávají tak, že divák necítí bolest, odchází odtamtud znechucen a kárá; pokud však cítí bolest, zůstává pozorný a radostně pláče.

[3.2.3]
Milují se tedy i bolesti. Jistě každý člověk se chce radovat. Či když se nikomu nelíbí být nešťastný, přesto se líbí být milosrdným – a protože to není bez bolesti, pouze pro tento důvod se bolesti milují? I to patří k té žíle přátelství. Ale kam míří? Kam teče? K čemu stéká v řeku bublajícího smolného proudu, k ohromným vírům zrůdných vilností, do nichž se sama proměňuje a převrací vlastním přitakáním, odkloněna a stržena z nebeské jasnosti? Má se tedy milosrdenství zavrhnout? Rozhodně ne. Ať se tedy někdy milují bolesti; ale střez se nečistoty, duše má, pod ochranou mého Boha, Boha našich otců, chvályhodného a vyvýšeného na věky věků, střez se nečistoty. Ani teď totiž nejsem bez milosrdenství; ale tenkrát jsem v divadlech radoval se se zamilovanými, když se radovali ze sebe neřestmi, ačkoli to v obrazu dělali ve hře podívané. Když se však ztráceli, truchlil jsem jaksi milosrdně –

a přece mě obojí těšilo. Teď se však spíše slitovávám nad tím, kdo se raduje v neřesti, než nad tím, kdo zdánlivě tvrdě strpí ztrátu zhoubné rozkoše a odnětí nešťastného štěstí. Toto je zajisté pravdivější milosrdenství, ale netěší se v něm bolest. Vždyť ačkoli se službou lásky schvaluje ten, kdo cítí s ubohým, raději by přece ten, kdo je upřímně milosrdný, byl bez toho, nad čím cítí bolest. Vždyť kdyby mohla být zlovolná laskavost – což se stát nemůže – mohl by také ten, kdo pravdivě a upřímně slituje, toužit, aby byli ubozí, aby jim slitoval. Některá bolest je tedy schvalitelná, žádná milovatelná. Vždyť ty, Hospodine Bože, který miluješ duše, mnohem a nesmírně čistěji než my a neporušitelně slitováváš, protože tě žádná bolest nezraňuje. A kdo je k tomuto schopen?

[3.2.4]
Já jsem si však tenkrát jako ubožák rád působil bolest, a hledal jsem, co by bylo, nad čím bych žil v bolesti, když se mi na cizí a smyšlené a tanečně předváděné strasti víc líbilo hereckovo podání, a tím víc mě přitahovalo, čím více slzami mě napájelo. Co bylo divného, že já, nešťastná ovce, jsem bloudě od tvého stáda a nestrpě tvou ochranu, se poskvrňoval ošklivým prašivinou? A z toho byly ty lásky k bolestem – ne takové, kterými bych byl hlouběji pronikán (vždyť jsem nemiloval trpět to, co jsem se díval), ale takové, kterými jsem si poslechem a výmyslem jen jako povrchně odíral kůži. A přesto jako po škrabnutí nehtů následoval horký otok a hniloba a hnusná sraženina. Byl takový můj život vůbec životem, Bože můj?

[3.3.5]
A obletovalo mě zdaleka tvé milosrdenství. Do jak velikých nepravostí jsem se vylil a svatokrádežnou zvědavostí jsem šel za lecčím, abych – já, který tě opouštěl – byl veden do nejnižších

a nevěrných a klamných služeb démonů, kterým jsem obětoval své zlé činy! A ve všem jsi mě bičoval. Opovážil jsem se dokonce i při oslavě tvých svátků, uvnitř zdí tvé církve, zatoužit a jednat tak, abych se postaral o ovoce smrti. Odkud jsi mě ztrestal těžkými tresty, ale nic ve srovnání s mou vinou, ó ty, moje převeliké milosrdenství, Bože můj, útočiště mé před hrůznými škůdci, mezi nimiž jsem se potuloval se vzpurnou šíjí, abych od tebe daleko odstoupil, milující své cesty, a ne tvé, milující prchavou svobodu.

[3.3.6]
Měla i ta studia, která se nazývala počestná, svůj směr, hledící k žalobnickým náměstím, abych v nich vynikl – tím chválenější, čím lstivější. Taková je slepota lidí, kteří se chlubí i svou slepotou. A byl jsem už jako větší ve škole rétora, a pyšně se radoval a byl nafouklý samolibostí, ačkoli (ty, Hospodine, to víš) daleko klidnější, docela stranou od vyvracení, která páchali vyvraceči (toto je jméno zlověstné a ďábelské, jakoby znamení městské vybranosti), mezi nimiž jsem žil s nestydatým studem, protože takový jsem nebyl. A s nimi jsem byl a jejich přátelství mě někdy těšilo, a přitom jsem se jejich činy vždy zhrozoval, totiž vyvraceními, jimiž drze pronásledovali ostych neznámých, aby jej rozrušovali, posmívajíce se zdarma, a tím pásli svoje zlovolné radosti. Nic není tomuto činu podobnější činům démonů. Co tedy pravdivěji nazvat je vyvraceči – oni, kteří byli jasně vyvráceni a převráceni dřív sami, posmíváni a svedeni lstivě skrytě duchy právě v tom, že milují posmívat se a klamat jiné.

[3.4.7]
Mezi těmito jsem se v tenkrát slabém věku učil knihám výmluvnosti, v níž jsem toužil vyniknout kvůli odsouzeníhodnému a větrnému cíli skrze radosti lidské marnivosti. A v zavedeném

učebním pořádku jsem už přišel ke knize jakéhosi Cicerona, jehož jazyku se téměř všichni obdivují, srdci však už tolik ne. Ta kniha však obsahuje jeho výzvu k filosofii a nazývá se *Hortensius*. Ta kniha pak proměnila můj cit, a k tobě samému, Hospodine, obrátila moje modlitby, a učinila jiné moje touhy a tužby. Náhle mi zevšedněla všechna marná naděje, a já jsem s neuvěřitelným vzrušením srdce bažil po nesmrtelnosti moudrosti, a začal jsem se zdvihat, abych se k tobě vrátil. Vždyť ne pro vyostření jazyka, za co jsem zdánlivě kupoval mateřskými penězi, když jsem byl v devatenáctém roce života (otec mi už zemřel před dvěma roky) – ne pro vyostření jazyka jsem tedy tu knihu bral; nebyla to mluva, ale to, co mluvila, co mě přesvědčilo.

[3.4.8]
Jak jsem hořel, Bože můj, jak jsem hořel letět od pozemských věcí zpět k tobě – a nevěděl jsem, co pro mne činíš! U tebe je totiž moudrost. Láska k moudrosti má řecké jméno *filosofie*, a tím mě ta četba zapalovala. Jsou tací, kdo svádějí skrze filosofii, barvou velikého, lahodného a čestného jména přikrývajíce a zakrývajíce své bludy, a téměř všichni, kdo z oněch i dřívějších dob takoví byli, se v té knize označují a ukazují, a je tam také zjevné ono spásné napomínání tvého Ducha skrze tvého dobrého a zbožného služebníka: „Hleďte, ať vás nikdo neoklame skrze filosofii a prázdné svedení podle tradice lidí, podle živlů tohoto světa, a ne podle Krista, neboť v něm přebývá veškerá plnost božství tělesně.“ A já jsem v té době, ty to víš, světlo mého srdce, ještě neznal tato slova apoštolská, přece jsem se však v té výzvě těšil tím jediným: ne tu nebo onu sektu, ale samu moudrost, ať je jakákoliv, jsem byl vybízen milovat a hledat a dosáhnout a držet a objímat vší silou; byl jsem vzrušen tou řečí a zapaloval se a hořel, a toto jediné mě při tak velké vzrušenosti zdržovalo: že tam nebylo jméno Krista.

Vždyť toto jméno podle tvého milosrdenství, Hospodine, toto jméno mého Spasitele, tvého Syna, mé něžné srdce v samém matčině mléce zbožně vypilo a hluboko v sobě drželo; a cokoli bylo bez tohoto jména, byť ozdobně napsané, uhlazené a pravdivé, nestrhávalo mě docela.

[3.5.9]
Rozhodl jsem se tedy obrátit mysl na svatá Písma a podívat se, jaká jsou. A hle, vidím věc nedostupnou pyšným a neobnaženou dětem, nýbrž v chůzi pokornou, v postupu vznešenou a zahalenou tajemstvími. A nebyl jsem takový, abych do ní mohl vejít nebo šíji sklonit pro její kroky. Vždyť když jsem k tomu Písmu přistoupil, nenesl jsem to tak, jak teď mluvím, nýbrž zdálo se mi nehodné, abych ho srovnával s Tulliovou důstojností. Má nafoukanost totiž odmítala jeho mírnost, a můj zrak nepronikal do jeho nitra. Pravdivě by však bylo řečeno, že ono roste s malými – já jsem však pohrdal být malý a nafoukle jsem si připadal velký.

[3.6.10]
Narazil jsem tak na lidi pyšně blouznící, přetělesné a mnohomluvné, v jejichž ústech byly léčky ďábelské a lep slepený smícháním slabik tvého jména a jména Pána Ježíše Krista a Utěšitele, Ducha svatého. Tato jména jim neustupovala z úst, ale jen potud, pokud šlo o zvuk a klapot jazyka; ostatně srdce prázdné pravdy. A říkali „pravda, pravda“, a mnoho mi ji říkali, a nikde nebyla v nich, nýbrž lži mluvili, ne jenom o tobě, který jsi vpravdě pravda, nýbrž i o těch živlech tohoto světa, tvém stvoření, o nichž jsem i já měl, s láskou k tobě, překročit filosofy, kteří o nich mluvili pravdu, Otče můj, nejvyšší Dobro, kráso všech krás. Ó, Pravdo, Pravdo, jak hluboce ti vzdychaly tenkrát morky mé duše, zatímco oni mi zněli často a mnohonásobně jen hlasem a mnoha

a obrovskými knihami! A to byly ty mísy, na nichž mi, lačnícímu po tobě, místo tebe přinášeli slunce a měsíc, krásná tvá díla, ale přece díla tvá, ne ty, a ani ne první. Vždyť první jsou tvá duchovní díla, ne tahle tělesná, i když světlá a nebeská. Já jsem však ani nelačnil po těch prvních, nýbrž po tobě samé, Pravdo, v níž není změna ani stín okamžitého otočení. A kladli mi na ty mísy jen zářivé přeludy, jimiž už bývalo lépe milovat třebas i to viditelné slunce aspoň těmito očima pravdivé než ty lži duší klamanou skrze oči. A přece jsem jedl, protože jsem si myslel, že jsi ty – ne lačně, protože jsi mi v ústech nechutnal, jaký jsi (vždyť jsi nebyl těmi prázdnými výmysly), ani jsem jimi nebyl živen, nýbrž spíš vyčerpáván. Pokrm ve snu je velmi podobný pokrmům bdících, přesto jím nejsou spící živeni: vždyť spí. Ale ony pokrmy nebyly tobě podobny nijak, jak jsi mi teď promluvila, protože ony byly tělesné přeludy, lživá těla, nad kterými jsou jistější tahle pravá těla, která vidíme tělesným zrakem, buď nebeská, nebo pozemská, s dobytkem a ptactvem. Vidíme je, a jsou jistější, než když si je představujeme. A opět je bezpečněji představujeme než z nich usuzujeme na jiná větší a nekonečná, která docela nejsou. Takovými jsem se tenkrát pásl v prázdnotě – a nepásl jsem se. Avšak ty, lásko má, k níž slábnu, abych sílil, nejsi ta tělesa, která vidíme, byť v nebi, ani ta, která tam nevidíme, protože jsi je stvořil, a nemáš je mezi svými nejvyššími díly. Jak jsi tedy daleko od těch mých přeludů, přeludů tělesných věcí, které vůbec nejsou! Nad něž jsou jistější představy těles, která jsou, a nad ty představy jistější jsou těla sama – a přece jim nejsi roven. Avšak ani duše nejsi, která je životem těl (proto je život těl lepší a jistější než těla), nýbrž ty jsi život duší, život životů, žijící sám sebou, a neměníš se, živote mé duše.

[3.6.11]
Kde jsi mi tedy byl tenkrát a jak daleko? Vzdáleně jsem pak putoval

od tebe, vyloučený i od lusků prasat, kterým jsem je já z lusků pásl. Vždyť o kolik lepší jsou pohádky gramatiků a básníků než ty osidla! Verš a píseň a Médea letící jsou jistě užitečnější než pět živlů rozmanitě přibarvených podle pěti doupat tmy, které docela nejsou a zabíjejí věřícího. Vždyť verš a píseň přenáším i na pravé pokrmy; létající Médeu jsem sice zpíval, ale netvrdil jsem, zpívat jsem ji sice slyšel, ale nevěřil jsem. Oněm bludům jsem však věřil – běda, běda! Po jakých stupních jsem byl stažen do hlubin pekla, pracuje a kvasil v nedostatku pravdy, protože jsem tebe, Bože můj (tobě totiž vyznávám, který ses nade mnou slitoval ještě nevyznávajícím), tebe jsem hledal, ne podle rozumu mysli, kterým jsi mě chtěl nad zvířata vyvýšit, nýbrž podle tělesného smyslu. Ty jsi však byl vnitřnější nejvnitřnějšímu mému a vyšší nejvyššímu mému. Narazil jsem na onu smělou ženu, chudou rozvahy, hádanku Šalomounovu, sedící na stolci u dveří a mluvící: „Chléby skryté rádi jezte a vodu sladkou kradenou pijte.“ Ta mě svedla, protože mě našla přebývat venku, v oku svého těla, a přežvykovat u sebe to, co jsem skrze ně hltal.

[3.7.12]
Neznal jsem totiž pravdivě nic jiného, co jest, a jaksi ostrovtipně jsem se nechával strhávat, abych přitakával hloupým klamačům, když se mě vyptávali, odkud zlo, a zda tělesnou podobou Bůh je ohraničen a má vlasy a nehty, a zda jsou za spravedlivé pokládáni ti, kdo měli naráz mnoho žen a lidi zabíjeli a zvířata obětovali. Při těchto věcech, neznaje věcí, jsem byl zmítán, a vzdalující se od pravdy jsem si zdál do ní vcházet, protože jsem neznal, že zlo není nic jiného než ztráta dobra až po to, co docela není. (Odkud bych to byl viděl, já, jehož vidění bylo očima jen až k tělu, a myslí jen až k přeludu?) A neznal jsem, že Bůh je duch, nikoli ten, kdo by měl údy dlouhé a široké, nebo pro něhož by bytí znamenalo rozlehlost;

vždyť rozlehlost je v části menší než ve svém celku, a jestliže je nekonečná, je v nějaké části vymezené určitým rozsahem menší než v nekonečnu, a není celá všude jako duch, jako Bůh. A co bylo v nás, podle čeho jsme byli a podle čeho se v Písmu správně říkalo „k obrazu Božímu“, jsem absolutně neznal.

[3.7.13]
A neznal jsem pravou vnitřní spravedlnost, která nesoudí podle zvyku, nýbrž podle nejsprávnějšího zákona Boha všemohoucího, podle něhož se utvářejí mravy krajů a dnů podle krajů a dnů, zatímco ona sama je všude a stále stejná, ne jinde jiná, ani jindy jinaká, podle níž byli spravedliví Abraham a Izák a Jákob a Mojžíš a David a všichni ti, chválení ústy Boha. Oni jsou však neznalými pokládáni za nespravedlivé, kteří soudí z lidského dne a všechny mravy lidského pokolení měří částkou svého vlastního mravu – jako by snad někdo, neznalý ve zbroji, co se kterému údu přisluší, chtěl kolenní chránič mít na hlavě a helmu si zout jako obuv a reptal by, že to nepadne; nebo kdyby se někdo v jediném dnu, kdy byl od poledne vyhlášen klid soudů, zlobil, že mu není dovoleno nabídnout nějaké zboží, protože ráno dovoleno bylo; nebo kdo by v jednom domě viděl, že se cosi dělá rukama od kteréhokoli otroka, co nesmí dělat ten, kdo roznáší poháry, nebo že se cosi za jeslemi smí, co se před stolem zakazuje, a rozhorlil by se, že – jsouce v jednom obydlí a v jedné rodině – nemají všude a všichni totéž. Takoví jsou ti, kdo se zlobí, když slyší, že v onom věku bylo dovoleno spravedlivým něco, co v tomto spravedlivým dovoleno není; a protože oněm Bůh přikázal jedno, těmto druhé pro časové příčiny, ačkoli obojí sloužili téže spravedlnosti – zatímco v jednom člověku a v jednom dnu a v jednom domě vidí, že se jiné hodí k jinému údu a že něco, co se před chvílí smělo, se po hodině nesmí, že se v tomhle rohu něco povoluje nebo

přikazuje, co se v onom hned zakazuje a trestá. Je snad spravedlnost rozmanitá a proměnlivá? Avšak doby, kterým vládne, nejdou společně; vždyť jsou to doby. Lidé však, jejichž život na zemi je krátký, protože nedokážou smysly spojit souvislosti dřívějších věků a jiných národů, které sami nezakusili, s těmi, které zakusili, zatímco v jednom těle nebo v jednom dnu či v jednom domě snadno vidí, co se kterému údu, kterým okamžikům, kterým částem či osobám přísluší – v oněch se pohoršují, v těchto slouží.

[3.7.14]
Tyto věci jsem tedy tenkrát neznal a nevšímal jsem si jich, a bily mě ze všech stran do očí, a já jsem je neviděl. A zpíval jsem básně, a nebylo mi dovoleno položit kteroukoli stopu kamkoliv, ale v jiném a jiném verši jinak a jinak, a v jednom určitém verši ne všude tutéž stopu. A samo umění, kterým jsem zpíval, nemělo jinde jinou věc, nýbrž vše dohromady. A nehleděl jsem, že spravedlnost, které slouží dobří a svatí lidé, mnohem výborněji a vznešeněji má zároveň všechno, co přikazuje, a nijak se neproměňuje, a přesto v různých dobách ne všechno zároveň, nýbrž přerozděluje a přikazuje vlastní pro vlastní dobu. A káral jsem slepý zbožné otce nejen – tam, kde jim Bůh přikazoval a vdechoval – za použití současnosti, nýbrž i za to, že – tam, kde jim Bůh zjevoval – oznamovali budoucnost.

[3.8.15]
Je kdy nebo kde nespravedlivé milovat Boha z celého srdce a z celé duše a z celé mysli, a milovat bližního jako sebe sama? A proto neřesti, které jsou proti přirozenosti, mají být všude a vždy odsuzovány a trestány, jako byly ty Sodomských. Kdyby je snad páchaly všechny národy, byly by stejnou vinou z přestupku drženy

před Božím zákonem, který neučinil lidi tak, aby takto se sebou nakládali. Narušuje se tím totiž samo společenství, které s Bohem máme mít, když se tatáž přirozenost, jejíž je on tvůrcem, poskvrňuje zvráceností vilnosti. Ty neřesti, které jsou proti mravům lidí, se mají odmítat podle rozmanitosti mravů, aby nebyla žádnou vilností občana nebo cizince narušena smlouva uvnitř obce nebo národa, upevněná zvykem nebo zákonem. Vždyť nestoudná je každá část, která nesouladí se svým celkem. Když však Bůh přikáže něco proti mravu nebo proti smlouvě kterýchkoli lidí, i když se tam dosud nikdy nestalo, musí se to udělat, a jestliže bylo opuštěno, musí být obnoveno, a jestliže nebylo zavedeno, musí být zavedeno. Vždyť je-li králi v obci, nad níž kraluje, dovoleno přikázat něco, co ani před ním nikdo, ani on sám nikdy neporučil, a není proti společenství té obce poslouchat, ba naopak proti společenství je neposlouchat (všeobecnou smlouvou lidského společenství je totiž poslouchat své krále) – oč víc je třeba Bohu, vládci veškerého svého stvoření, bez váhání sloužit v tom, co přikáže. Jako je totiž v mocenstvích lidského společenství větší moc postavena nad menší k poslouchání, tak Bůh nade všemi.

[3.8.16]
Rovněž ve zločinech, kde je žádostivost škodit buď potupou, nebo bezprávím, a to buď kvůli pomstě, jako nepřítel vůči nepříteli, nebo kvůli dobytí nějaké vnější výhody, jako lupič proti pocestnému, nebo kvůli vyhnutí se zlu, jako proti tomu, koho se obáváme, nebo ze závisti, jako šťastnějšímu nešťastnější, nebo tomu, komu se v čem daří, ten, kdo se bojí srovnání nebo truchlí nad rovnocenností, nebo z pouhé rozkoše z cizího zla, jako diváci gladiátorů nebo posměvači či vysmívači čehokoli. Toto jsou vrchy nepravosti, které raší z vilnosti po panování, po koukání a po

cítění, buď z jedné z nich, nebo ze dvou, nebo ze všech zároveň; a žije se špatně proti třem a sedmi, žaltáři o deseti strunách, tvému Desateru, Bože nejvyšší a nejsladší. Ale které neřesti dolehnou k tobě, který se nedáš porušit? Nebo které zločiny proti tobě, jemuž nelze uškodit? Trestáš však to, co lidé páchají proti sobě samým, protože i když hřeší proti tobě, bezbožně jednají proti svým duším, a nepravost sama sobě lže, buď porušujíc a převracejíc svou přirozenost, kterou jsi stvořil a uspořádal, nebo tím, že nemírně užívají povolených věcí, nebo tím, že se v nepovolených rozpalují k užití proti přirozenosti. Nebo jsou vinni, že srdcem a slovy zuří proti tobě a kopou proti ostnu; anebo když se, přerušíce hranice lidského společenství, radostně a drze pouštějí do soukromých dohod nebo rozchodů, podle toho, jak se komu zalíbí nebo komu něco překáží. A ty věci se stávají, když jsi opouštěn, prameni života, který jsi jediný a pravý Tvůrce a vládce vesmíru, a když se v soukromé pýše miluje v části něco falešného. A tak se pokornou zbožností navracíme k tobě, a ty nás očišťuješ od zlého zvyku, a milostivý jsi vyznávajícím se z hříchů, a slyšíš sténání spoutaných, a rozvazuješ pouta, která jsme si sami udělali – pokud už nevztyčujeme proti tobě rohy falešné svobody, lakomostí mít víc a škodou vše ztratit, milujíce víc svoje vlastní než tebe, dobro všech.

[3.9.17]
Avšak mezi neřestmi a zločiny a tolika nepravostmi jsou hříchy prospívajících, které bývají těmi, kdo dobře soudí, káráni z pravidla dokonalosti a chváleny nadějí užitku jako setba zelení. A jsou některé věci podobné buď neřesti, nebo zločinu, a nejsou to hříchy, protože neurážejí ani tebe, Hospodine Bože náš, ani společenské spolužití, když se cosi získává k potřebě života, přiměřeně a včas, a je nejisté, zda z vilné touhy po vlastnictví;

nebo se trestá pro napravení zřízenou mocí, a je nejisté, zda z vilné touhy ublížit. Mnohé činy tedy, které by se mohly lidem zdát hodné odmítnutí, byly tvým svědectvím schváleny, a mnohé lidmi chválené jsou s tebou za svědka odsouzeny, protože se často jinak jeví podoba činu a jinak úmysl toho, kdo jej dělá, a tajné spojení času. Když však přikazuješ ty náhle něco neobvyklého a nepředvídaného, i když jsi to kdysi zakázal, ačkoli skrýváš dočasně příčinu svého rozkazu a ačkoli to může být proti smlouvě nějakého společenství lidí, kdo by pochyboval, že se to má udělat, když je přece ono společenství lidí spravedlivé jen tehdy, slouží-li tobě? Avšak blaze těm, kdo vědí, že jsi to přikázal ty. Vše totiž činí tvoji služebníci buď aby ukázali, co je k přítomnému dílu třeba, nebo aby předpověděli budoucnost.

[3.10.18]
Toto jsem neznaje jsem se vysmíval tvým svatým služebníkům a prorokům. A co jsem dělal tím, že jsem se jim vysmíval, než že jsem se já stával posmíván tebou pozvolna a znenáhla přiveden k těm nesmyslům, abych věřil, že fík pláče, když se otrhává, a jeho matka strom slzí mléčnými slzami? Který fík pak, kdyby snědl nějaký svatý – ovšem otrhaný cizím, ne svým zločinem – by pomíchal se svými útrobami a vydýchal z něho anděly, ba spíše částky Boha vzdycháním v modlitbě a říháním. Které částky nejvyššího a pravého Boha by prý byly spoutány v tom plodu, kdyby nebyly zubem a žaludkem vyvoleného svatého rozvázány. A já ubohý jsem věřil, že se má milosrdenství spíše prokazovat plodům země než lidem, pro něž rostou. Vždyť kdyby prosil nějaký hladovějící, který by nebyl manichej, zdálo by se, jako by sousto, kdyby mu bylo dáno, mělo být trestáno hrdelním trestem.

[3.11.19]
A vztáhl jsi svou ruku z výsosti a z této hluboké temnoty jsi vytrhl mou duši, zatímco za mne plakala k tobě má matka, tvá věřící, víc, než pláčí matky nad tělesnými pohřby. Vždyť ona viděla mou smrt skrze víru a Ducha, kterého od tebe měla; a vyslyšel jsi ji, Hospodine. Vyslyšel jsi ji a nepohrdl jsi jejími slzami. Když tryskaly a smáčely zemi pod jejíma očima na každém místě její modlitby, vyslyšel jsi ji. Vždyť odkud jinud byl ten sen, kterým jsi ji utěšil, aby ji přišla ke smíření žít se mnou a mít se mnou týž stůl v domě? (A nechtění toto se u ní začalo odvracením a odsouzením kacířství mých bludů.) Viděla totiž sebe stojící na jakémsi dřevěném pravidle a přicházejícího k ní zářícího mladíka, veselého a usmívajícího se na ni, zatímco ona byla smutná a nad míru smutkem sklíčená. Když se jí ten mladík zeptal na příčiny její smutnosti a každodenních slz – aby ji poučil, jak bývá zvykem, nikoli aby se poučil – a ona odpověděla, že pláče mou záhubu, přikázal jí (aby byla v bezpečí) a napomenul ji, aby pozorně hleděla a viděla, kde byla ona, tam že jsem i já. Když se tam ona podívala, viděla mě vedle sebe stát na témž pravidle. Odkud to, než že tvoje uši byly u jejího srdce, ó ty dobrý Všemohoucí, který se tak staráš o každého z nás, jako bys se staral jen o něj, a o všechny tak, jako o jednotlivé?

[3.11.20]
Odkud také to, že – když mi ten sen vyprávěla a já jsem jej chtěl přetáhnout, aby se spíše ona nedoufala stát se tím, čím jsem byl já – ihned bez váhání řekla: „Ne, nebylo mi řečeno: ‚Kde je on, tam i ty,‘ ale: ‚Kde jsi ty, tam i on.‘“ Vyznávám tobě, Hospodine, svou vzpomínku, jak si zpytuji; a často jsem to nemlčel: víc mě tím tvým odpovědí skrze bdělou matku – která se nenechala zmátnout tak blízkou lživostí výkladu a tak rychle viděla, co bylo vidět (a co jsem

já určitě předtím, než to ona řekla, neviděl) – i tenkrát pohnulo než samotným snem, jímž byla té zbožné ženě pro útěchu v tehdy přítomné starosti předpovězena tak dlouho předem radost, která měla přijít za tak dlouho. Vždyť následovalo téměř devět let, kdy jsem se v tom bahně hlubiny a v temnotách lži válel, i když jsem se často pokoušel vstát a ještě tíživěji býval srážen, zatímco ona vdova čistá, zbožná a střízlivá, jaké miluješ, už sice v naději rychlejší, ale v pláči a sténání neopadlejší, nepřestávala všemi hodinami svých modliteb nade mnou plakat před tebou; a její modlitby vcházely před tvůj zrak, a mne jsi přesto nechával dosud válet se a zahalovat se tou temnotou.

[3.12.21]
A dal jsi i jinou odpověď, na niž si zatím vzpomínám. Vždyť i mnoho vynechávám, protože spěchám k těm věcem, které mě víc nutí vyznávat se tobě, a mnohé si už nevybavuji. Dal jsi tedy jinou odpověď skrze svého kněze, jakéhosi biskupa vychovaného v církvi a cvičeného v tvých knihách. Když ho ta žena prosila, aby ráčil se mnou mluvit a vyvrátit mé bludy a odnaučit mě zlu a naučit mě dobru (dělal to totiž u těch, které náhodou nalezl schopné), nechtěl, prozíravě ovšem, jak jsem se později dovtípil. Odpověděl totiž, že jsem ještě nepoučitelný, protože jsem nadmut novotou té hereze a některými otázečkami jsem už mnoho neznalců rozdráždil, jak mu sama vyložila. „Ale," řekl, „nech ho tam. Jen pros za něho Hospodina. Sám čtením zjistí, co to je za blud a jaká velká bezbožnost." Zároveň pak vyprávěl, že i on sám byl jako chlapec dán svou svedenou matkou manichejcům, a téměř všechny jejich knihy nejen přečetl, ale i vlastní rukou mnohé opisoval; a sám bez cizího protiřečení a usvědčování si uvědomil, že je nutné z té sekty prchnout – a tak prchl. Když to řekl, a ona se tím nespokojila, nýbrž tím víc naléhala, prosíc a hojně plačíc, aby

se mnou mluvil a disputoval, on už znechucen pravil: „Jdi ode mne. Ať tak žiješ: nemůže se stát, aby syn takových slz zahynul.“ To ona si při naší pozdější rozmluvě často vzpomínala, že přijala tato slova tak, jako by zazněla z nebe.

Kniha čtvrtá

[4.1.1]
Během týchž devíti let, od devatenáctého roku svého věku až do dvacátého osmého, jsme byli sváděni a sváděli jsme, lstiví a klamající, v rozličných žádostech – veřejně skrze nauky, které zovou svobodné, tajně pak pod falešným jménem náboženství. Zde pyšní, tam pověrčiví, všude marniví, zde sledující prázdnotu lidové slávy až k divadelnímu potlesku a prudkým písním a zápasům o věnce ze sena a lecjakým podívaným a nestřídmostem vilností; tam zase, očekávajíce, že od těchto špinavostí budeme očištěni, přinášeli jsme pokrmy těm, kdo se nazývali vyvolení a svatí, aby nám z nich v dílně svého břicha vytvořili anděly a bohy, skrze něž bychom byli osvobozeni. A sledoval jsem tyto věci a dělal je se svými přáteli, kteří byli skrze mne a se mnou oklamáni. Ať se mi vysmívají domýšliví a dosud spásně nesražení a nerozdrceni tebou, Bože můj; já se ti přesto chci vyznávat ze svých hanebností k tvé chvále. Dovol mi, prosím, a dej mi obcházet přítomnou pamětí dávné obchůzky svého bloudění a obětovat ti oběť jásotu. Vždyť co jsem já sám sobě bez tebe, než vůdce do propasti? Nebo co jsem, když je mi dobře, než že saju tvé mléko nebo užívám tebe, pokrmu, který neporušitelný je? A co je člověk, který by to byl, je přece člověk? Ať se nám tedy vysmívají silní a mocní – my však, slabí a nouzní, ať se ti vyznáváme.

[4.2.2]
V těch letech jsem vyučoval řečnickému umění a vítěznou výmluvnost jsem prodával, přemožen vlastní žádostivostí. Chtěl jsem však raději, Hospodine, ty to víš, mít dobré žáky, jak se dobrými nazývají, a bez lsti jsem je učil lstem – ne takovým, kterými by jednali proti hrdlu nevinného, nýbrž občas pro hrdlo viníka. A ty, Bože, viděl jsi mě z dálky klouzat po kluzké půdě a v mnohém dýmu jiskřit se mou vírou, kterou jsem ukazoval v tom učitelství těm, kdo milují marnost a hledají lež, jako jejich druh. V oněch letech jsem měl jednu – kterou jsem poznal ne tím, co se nazývá řádné manželství, nýbrž kterou vyhledala toulavá vášeň chudá rozumem – avšak jedinou, zachovávaje jí věrnost lože, na níž jsem ze svého příkladu zajisté zkoušel, jaký je rozdíl mezi mezí manželského souhlasu, který byl uzavřen pro plození, a smlouvou vilné lásky, kde se potomstvo rodí i proti vůli, ačkoli, když se už narodí, přinutí si být milováno.

[4.2.3]
Vzpomínám si také, když jsem se chtěl zúčastnit soutěže divadelní poezie, že mi jakýsi hadač vzkázal, co bych mu chtěl dát za odměnu, abych vyhrál. Já jsem však, odsoudiv a ohavně odmítnuv ty svatokrádežné svátosti, odpověděl, že ani kdyby ten věnec byl ze zlata nehynoucího, nedopustil bych, aby pro mé vítězství byla zabita jedna moucha. On totiž hodlal při svých obětech zabít zvířata a oněmi poctami pozvat démony, aby mi dopomohli k vítězství. Avšak i toto zlo jsem nezamítl pro svou čistotu před tebou, Bože mého srdce. Vždyť jsem tě neuměl milovat, já, který jsem neuměl myslet než na tělesné lesky. Vzdychající po takových výmyslech, zdali duše nesmilní od tebe a nedůvěřuje v lži a nepase větry? Ale ovšem – nechtěl jsem, aby za mne obětovali démonům,

kterým jsem já sám tou pověrou obětoval. Co jiného je pást větry, než pást je samé, totiž bloudě být jim rozkoší a posměchem?

[4.3.4]
Proto jsem nepřestával docházet pro radu k těm pozérům, které nazývají matematiky, protože se zdálo, že u nich není žádná oběť a že nejsou k žádnému duchu kvůli věštění obraceny žádné modlitby. Avšak tohle křesťanská a pravdivá zbožnost zcela důsledně odmítá a odsuzuje. Dobré je totiž vyznávat se ti, Hospodine, a říkat: „Smiluj se nade mnou, uzdrav mou duši, neboť jsem ti zhřešil“ – a ne zneužít tvé shovívavosti k dovolení hřešit, ale pamatovat na Pánův hlas: „Hle, uzdraven jsi; nehřeš už, aby se ti nestalo něco horšího.“ Celou tuto spásnou nauku se oni snaží zavraždit, když říkají: „Z nebe máš nevyhnutelnou příčinu hřešit“ a „Toto udělala Venuše nebo Saturn nebo Mars“ – ovšem proto, aby člověk byl bez viny, tělo a krev a pyšná hniloba, a aby byl viník stvořitel a správce nebe a hvězd. A kdo je tím, než náš Bůh, sladkost a pramen spravedlnosti, který vrátíš každému podle jeho skutků a srdcem zdrceným a pokorným nepohrdneš?

[4.3.5]
V té době žil muž bystrý, v lékařství nejvzdělanější a tím proslulý, který jako prokonzul mi vlastní rukou vložil na nezdravou hlavu onen soutěžní věnec – ne však jako lékař. Vždyť té nemoci lékařem jsi ty, který se pyšným protivíš a pokorným dáváš milost. Ale přesto nechyběls mi ani skrze toho starce a nepřestals léčit mou duši. Protože jsem se mu stal důvěrnějším a jeho rozhovorům (byly totiž bez cizelace slov, lahodné a vážné svěžestí myšlenek) jsem oddaně a upřeně naslouchal, když mu z mé řeči došlo, že jsem oddán knihám horoskopářů, laskavě a otcovsky mě napomenul, abych je odhodil a nemrhal zbytečně na tu marnost

péčí a prací, které jsou nutné pro užitečné věci. Vyprávěl, že se tomu kdysi tak naučil, že v prvních letech svého věku chtěl učinit toto zaměstnání svým povoláním, aby se jím živil; a kdyby prý rozuměl Hippokratovi, mohl by rozumět i oněm knihám. A přece nenásledoval medicínu z jiné příčiny, než že shledal onu nauku jako nejlživější a jako vážný muž nechtěl získávat živobytí klamáním lidí. „Ty se však," řekl, „udržuješ mezi lidmi tím, že ovládáš řečnictví, a tuhle lež následuješ ze svobodného zájmu, nikoli z nutnosti rodinného rozpočtu. Tím víc mi o ní musíš věřit – mně, který jsem si dal práci se naučit ji tak dokonale, že jsem z ní jediné chtěl žít." Když jsem se ho zeptal, co je tedy příčinou, že z toho mnohé se vysloví pravdivě, odpověděl, jak mohl, že to působí síla osudu, všude v povaze věcí rozprostřená. Vždyť kdyby z listů kteréhokoli básníka, jenž zpívá a myslí docela něco jiného, kdyby snad někdo pro radu nahlédl, se často obdivuhodně vyloupl verš souznívající s věcí – nebylo by se, pravil, čemu divit, kdyby z lidské duše nějakým vyšším vlivem – aniž by sama věděla, co se v ní děje, ne uměním, nýbrž osudem – zazněla slova, která by souzněla s věcmi a činy tazatele.

[4.3.6]
A toto jsi mi od něho nebo skrze něho zařídil, a cos sám potom chtěl, abych skrze sebe sama hledal, jsi mi do paměti vryl. Tehdy mě však ani on, ani můj nejdražší Nebridius, mládenec velmi dobrý a velmi čistý, posmívaje se celému tomu druhu věštění, nemohli přesvědčit, abych toho zanechal, protože mě víc pohýbala autorita samotných pisatelů a dosud jsem nenalezl žádný určitý doklad, jaký jsem hledal, kterým by mi bez nejasností bylo zřejmé, že to, co se těmi tázanci vysloví pravdivě, je vyřčeno náhodou nebo osudem – ne uměním pozorovatelů hvězd.

[4.4.7]
V oněch letech, v době, kdy jsem začal poprvé vyučovat v obci, v níž jsem se narodil, jsem si získal pro společnost studií přespříliš drahého přítele, mého vrstevníka a kvetoucího se mnou květem mladosti. Jako chlapec se mnou rostl a společně jsme chodili do školy a společně hráli. Ale ještě tehdy nebyl přítelem, jak ani později nebyl v tom smyslu, jak je pravé přátelství: pravé totiž není, leč když je ty slepuješ mezi těmi, kdo jsou k tobě přilnuti láskou, rozlitou v naše srdce skrze Ducha svatého, který nám byl dán. Přesto však byl přespříliš sladký, uvařený horkostí stejných studií. Vždyť i od pravé víry, kterou on jako mladík nepřirozeně a hluboko v sobě ještě neměl, jsem jej odvrátil k pověrčivým a zhoubným bájím, pro něž mě matka oplakávala. Se mnou on už bloudil ve své mysli, a má duše bez něho nemohla být. A hle, ty, nakloněn k zádům svých uprchlíků, Bože pomsty a zároveň pramene milosrdenství, který nás obracíš k sobě podivuhodnými způsoby – hle, odnesl jsi toho muže z tohoto života, když sotva naplnil jeden rok v mém přátelství, sladkém mi nad všechny sladkosti onoho mého života.

[4.4.8]
Kdo spočítá tvé chvály – jediný ve své osobě – jichž byl účasten? Co jsi tehdy učinil, Bože můj, a jak nevyzpytatelná je propast tvých soudů? Vždyť když ten chorý ležel v horečkách, dlouho ležel beze smyslů v smrtelném potu, a když se o něm pochybovalo, byl pokřtěn, aniž o tom věděl; a já jsem se o to nestaral, předpokládaje, že jeho duše spíše uchová to, co přijala ode mě, než to, co se v bezvědomí jeho těla stalo. Avšak bylo tomu daleko jinak. Vzpamatoval se totiž a byl zachráněn, a hned jak jsem s ním poprvé mohl promluvit (a mohl jsem brzy, jakmile mohl on, protože jsem od něho neodcházel a nad míru jsme na sobě lpěli),

zkusil jsem se mu posmívat, očekávaje, že se mnou i on bude smát se křtu, který přijal zcela nepřítomen myslí i smysly, ale který už přece věděl, že přijal. On však se mi tak vzpříčil jako nepříteli a napomenul mě podivuhodnou a náhlou svobodou, že budu-li chtít být jeho přítelem, mám přestat mu takové věci říkat. Já jsem však oněměl a zděsil se, a odložil jsem všechny své projevy, aby se nejdřív uzdravil a aby byl schopný silou zdraví, až s ním budu moci jednat, co bych chtěl. Ale byl vytržen mému šílenství, aby byl u tebe uchováván k mé útěše. Po několika dnech, zatímco já jsem byl pryč, byl opět stižen horečkami a zemřel.

[4.4.9]
Tou bolestí se mi srdce zatemnilo, a cokoli jsem viděl, bylo smrt. A otčina mi byla trestem, a otcovský dům divnou nešťastností, a cokoli jsem s ním sdílel, bez něho se mi proměnilo v nesnesitelné trápení. Všude ho mé oči hledaly, a nebyl mi dán. A nenáviděl jsem všechno, protože ho to nemělo, a nemohlo mi už říci: „Hle, přijde," jako to říkalo, když žil a byl nepřítomen. Stal jsem se sám sobě velkou otázkou a vyptával jsem se své duše, proč je smutná a proč mě velmi znepokojuje, a nedovedla mi odpovědět. A když jsem říkal: „Doufej v Boha", po právu neuposlechla, protože ten přemilovaný člověk, kterého ztratila, byl pravdivější a lepší než přelud, v nějž byla vybízena doufat. Jen pláč mi byl sladký a nastoupil místo přítele v rozkoších mé duše.

[4.5.10]
A nyní, Hospodine, už ty věci minuly a čas umírnil mou ránu. Mohu snad od tebe, který jsi pravda, uslyšet, přiložíc ucho svého srdce k tvým ústům, abys mi řekl, proč je ubohým pláč sladký? Či ty, ačkoli jsi všude přítomen, dalekos daleko odhodil od sebe naši bídu, a sám zůstáváš v sobě, zatímco my se válíme ve zkouškách?

A přece kdybychom neplakali k tvým uším, nic by z naší naděje nezbylo. Odkud se tedy trhá sladké ovoce z hořkosti života – naříkat a plakat a vzdychat a stěžovat si? Či proto je to tam sladké, že doufáme, že nás vyslyšíš? To platí v modlitbách, protože v nich je touha dojít k tobě. Zdali ale i v bolesti nad ztracenou věcí a nad truchlením, jímž jsem byl tenkrát obalen? Vždyť jsem nedoufal, že on obživne, ani jsem o to slzami neprosil, nýbrž jen jsem cítil bolest a plakal. Byl jsem totiž ubohý a ztratil jsem svou radost. Či i pláč je trpkou věcí, a pro znechucení věcmi, kterých jsme dříve užívali a teď se jich bojíme, blaží?

[4.6.11]
Co to však teď mluvím? Vždyť teď není čas k pátrání, nýbrž k vyznávání se tobě. Byl jsem ubohý; a ubohá je každá duše spoutaná přátelstvím smrtelných věcí, a je rozsápána, když je ztrácí, a tenkrát cítí tu bídu, kterou je ubohá i předtím, než je ztratí. Takový jsem byl v té době, a plakal jsem přehořce a spočíval v hořkosti. Tak ubohý jsem byl, že mi sám ten ubohý život byl dražší než onen přítel. Vždyť i když jsem ho chtěl změnit, přece bych ho nechtěl pozbýt víc než jeho; a nevím, zda bych bývalo chtěl i pro něj, jak se vypráví o Orestovi a Pyladovi – pokud to není smyšlené – kteří by chtěli pro sebe navzájem nebo zároveň zemřít, protože horší smrti bylo jim nežít spolu. Ve mně se však vzmohlo nevím jaké hnutí, přespříliš tomuto opačné, a byla ve mně nejvážnější znechucenost ze života i strach ze smrti. Myslím, že čím víc jsem jej miloval, tím víc jsem smrt – která mi ho vzala – jako nejsurovějšího nepřítele nenáviděl a bál se, a myslel jsem, že náhle pohltí všechny lidi, protože jeho mohla. Takový jsem byl zcela, pamatuji si. Hle, mé srdce, Bože můj, hle, uvnitř. Pohleď, protože si pamatuji, naděje má, který mě čistíš od nečistoty takových citů a obracíš mé oči k sobě a vytrhuješ mé nohy z léčky.

Divil jsem se totiž, že ostatní smrtelníci žijí, protože on, kterého jsem miloval, jako by neměl zemřít, byl mrtev; a sám sobě jsem se divil víc, že žiji, když on je mrtev, protože jsem byl jakoby jeho druhé já. Někdo dobře řekl o svém příteli, že je „polovinou duše“ své. Já jsem cítil, že má duše a jeho duše byly jedna duše ve dvou tělech, a proto mi život byl hrůzou, protože jsem nechtěl žít jako polovina, a snad proto jsem se bál i smrti, abych nezemřel celý, protože by byl zemřel celý, koho jsem tolik miloval.

[4.7.12]
Ó, šílenství neumějící milovat lidi lidsky! Ó, hloupý člověče nemírně snášející lidské věci! Takový jsem tenkrát byl. Takže jsem kvasil, vzdychal, plakal, byl zmítán, a nebylo ani odpočinku, ani rady. Nesl jsem totiž svou duši rozsekanou a krvavou, netrpělivou, aby ji mnou někdo nesl; a kam ji složit, jsem nenašel. Ne v příjemných hájích, ne při hrách a zpěvech, ne na libě vonících místech, ne na úpravných hostinách, ne v rozkoši loží a lože, ne nakonec ani v knihách a básních nenalézala klid. Všechno se jí hrozilo, i samo světlo, a cokoli nebylo tím, čím byl on, bylo odporné a protivné, kromě sténání a slz; vždyť jen v nich byl nějaký klidík. Když však od nich byla má duše odtažena, zatěžovala mě ohromným břemenem bídy. K tobě, Hospodine, měla být zdvižena a uzdravena, věděl jsem to, ale ani jsem to nechtěl, ani jsem to nedovedl, tím spíš, že jsi mi nebyl nic pevného a stálého, když jsem na tebe myslel. Vždyť jsi nebyl ty, nýbrž mým Bohem byl prázdný přelud a můj omyl. Snažil-li jsem se ji tam složit, aby odpočinula, propadla se prázdnem a znovu padla na mne, a já jsem sám sobě zůstal nešťastným místem, kde jsem ani nemohl být, ani odtamtud odejít. Kam totiž mé srdce uprchne od mého srdce? Kam od sebe sama uprchnu? Kam bych se neuprchl? A přece jsem uprchl ze své otčiny. Vždyť méně ho mé oči hledaly

tam, kde ho nebyly zvyklé vidět, a z města Thagaste jsem přišel do Kartága.

[4.8.13]
Nestojí doby na místě, ani se naprázdno nekotáčejí našimi smysly: v duši konají podivuhodná díla. Hle, přicházely a odcházely den po dni, a přícházením a odcházením do mne vkládaly jiné a jiné naděje a jiné a jiné vzpomínky, a znenáhla mě napravovaly dávnými druhy potěšení, kterým ustupovala má bolest; nastupovaly však ne-li jiné bolesti, přece příčiny jiných bolestí. Vždyť odkud mě tak snadno a hluboko ta bolest pronikla, než že jsem svou duši vylil do písku tím, že jsem miloval smrtelného, jako by nebyl smrtelný? Nejvíc mě totiž napravovala a občerstvovala útěcha jiných přátel, s nimiž jsem miloval to, co jsem miloval místo tebe; a toto bylo obrovské lhavé vyprávění a dlouhá lež, jejímž cizoložným třením se kazila naše mysl, bažící v uších. Avšak ta lež mi neumírala, i když některý z přátel zemřel. Byly jiné věci, které u nich víc jímaly duši: rozmlouvat spolu a smát se spolu a vzájemně si laskavě sloužit, společně číst sladkomluvné knihy, společně žertovat a společně se obdivovat, občas se neshodnout bez nenávisti, jako sám člověk sám se sebou, a tím velmi vzácným neshodnutím ještě okořenit přečetné shody, navzájem se čemusi učit nebo se od sebe navzájem učit, toužit po nepřítomných s mrzutostí a přijímat přicházející s radostí: těmito a podobnými znameními, vycházejícími ze srdce milujících a vzájemně milovaných skrze ústa, jazyk, oči a tisíc nejpříjemnějších pohybů, jako podpalem rozdmýchávat duše a z mnohých dělat jedno.

[4.9.14]
To je, co se v přátelích miluje, a tak se miluje, že lidské svědomí si sebe samu obviňuje, kdyby nemilovala toho, kdo ji miluje, nebo

kdyby neoplácela lásku milujícímu, nehledajíc z jeho těla nic kromě znamení dobré vůle. Odtud je ono truchlení, pokud někdo zemře, a temnoty bolestí, a sladkost obrácená v hořkost, mokré srdce, a ze ztraceného života umírajících smrt živoucích. Blažený, kdo tě miluje, a přítele v tobě, a nepřítele pro tebe. Vždyť jedině on neztrácí nikoho drahého, komu jsou všichni drazí v tom, který se neztrácí. A kdo je ten, než náš Bůh, Bůh, který učinil nebe a zemi a naplňuje je, protože je naplňováním stvořil? Tebe nikdo neztrácí, než kdo tě pouští; a protože tě pouští, kam jde, kam prchá, než od tebe klidného k tobě hněvivému? Vždyť kde nenachází tvůj zákon ve svém trestu? A tvůj zákon je pravda, a pravda jsi ty.

[4.10.15]
Bože mocností, obrať nás a ukaž svou tvář, a budeme spaseni. Vždyť kamkoli se duše člověka obrátí, nabodne se na bolesti jinde než v tobě – i když se nabodne na krásné věci mimo tebe a mimo sebe. Ty by přece nebyly ničím, kdyby nebyly od tebe. Vznikají a zacházejí, a vznikáním jaksi začínají být, a rostou, aby se dokonaly, a dokonané stárnou a zacházejí; a ne všechno stárne, všechno však zachází. Když tedy vznikají a mají tendenci být, čím rychleji rostou, aby byly, tím spíš pospíchají, aby nebyly: taková je jejich míra. Jen tolik jsi jim dal, protože jsou částí věcí, které nejsou všechny zároveň, nýbrž tím, že odcházejí a nastupují, tvoří všechny celek, jehož jsou částmi. (Hle, tak se odvíjí i naše řeč prostřednictvím znějících znaků. Nebude přece celou řečí, pokud některé slovo neodejde, když̌že zazněly jeho součásti, aby jiné nastoupilo.) Nechť tě z nich chválí má duše, Bože, Stvořiteli všeho, ale ať se do nich nenalepí lepidlem lásky skrze tělesné smysly. Vždyť jdou, kam šly, aby nebyly, a trhají ji žádostmi nákazy, poněvadž ona sama chce být a touží spočinout v tom, co miluje. V nich však není kde, protože nestojí: utíkají, a kdo je dohoní

smyslem těla? Nebo kdo je zachytí, i když jsou právě nablízku? Pomalý je totiž smysl těla, protože je smysl těla: taková je jeho míra. Stačí k něčemu jinému, k čemu je stvořen; ale k tomu nestačí, aby zachytil to, co probíhá od náležitého počátku až k náležitému konci. Vždyť ve tvém Slově, skrze nějž jsou tvořeny, slyší ony věci: „Odtud“ a „až sem“.

[4.11.16]
Nebuď, duše má, marnivá a neohluchni v uchu svého srdce povykem své marnosti. Slyš i ty: samo Slovo volá, aby ses vrátila, a tam je místo klidu nerušitelného, kde není opuštěna láska, nenechá-li se sama. Hle, tyhle věci odcházejí, aby jiné nastoupily, a aby všemi svými částmi stál celek nejnižších věcí. „Snad já někam odcházím?“ praví Slovo Boží. Tam zasaď, duše má, své přebývání, tam ulož, cokoli odtamtud máš. Aspoň unavena lstmi, pravdě sever cokoli ti je od pravdy, a nic neztratíš, a znovu zakvete, co ti bylo shnilé, a budou uzdraveny všechny tvé neduhy, a tvé rozlítané věci budou přetvořeny a obnoveny a sepnuty k tobě, a nestáhnou tě tam, kam samy klesají, nýbrž budou stát s tebou a setrvávat u Boha vždy stojícího a setrvávajícího.

[4.11.17]
Proč zvráceně následuješ své tělo? Ať ono tě následuje, obrácenou. Cokoli skrze ně vnímáš, je v části, a neznáš celek, jehož jsou toto části – a přesto tě to těší. Ale kdyby byl smysl tvého těla schopen pochopit celek a nedostal, i on sám jsa částí vesmíru, kvůli tvému trestu spravedlivou míru, chtěla bys, aby přešlo, cokoli právě existuje v přítomnosti, aby se ti víc líbilo všechno. Vždyť i co teď mluvíme, slyšíš týmž smyslem těla, a určitě nechceš, aby slabiky stály, ale aby přeletěly, aby přišly jiné a tys slyšel celek. Tak stále platí o všem, z čeho jedno cosi sestává (a čím sestává, to není

všechno zároveň): všechno víc těší než jednotlivé, mohly-li by se smysly zachytit všechny. Avšak daleko tyto věci je lepší ten, kdo udělal všechny, a ten je náš Bůh, a neodchází, protože po něm nenastoupí žádný jiný.

[4.12.18]
Líbí-li se ti těla, chval z nich Boha a lásku obrať k jejich tvůrci, abys v tom, co se ti líbí, sám sobě nezůstal nelibý. Líbí-li se ti duše, buďtež milovány v Bohu, protože i ony jsou proměnlivé a v něm upevněny získávají stálost: jinak by šly a zahynuly. Buďte tedy milovány v něm, a ta, které můžeš, strhni s sebou k němu, a řekni jim: „Jeho milujme: on učinil toto a není daleko. Vždyť neučinil a neodešel, nýbrž z něho a v něm jsou. Hle, kde jest, kde dává zavonět pravda: nejvniternější je srdci, ale srdce od něho zbloudilo. Vraťte se, přestupníci, k srdci a přilněte k tomu, kdo vás stvořil. Stůjte s ním, a budete stát, odpočiňte v něm, a budete klidní. Kam jdete, do drsných věcí? Kam jdete? Dobro, které milujete, je od něho; ale pokud jde o něj, dobré je a sladké; hořkým se však stane po právu, protože se po nepravu, bez něho, miluje cokoli, co od něho je. Nač vám ještě a dále šlapat cesty těžké a trápné? Není klid tam, kde ho hledáte. Hledejte, co hledáte – ale tam není, kde hledáte. Blažený život hledáte v kraji smrti: tam není. Vždyť jak by byl blažený život tam, kde není ani život?

[4.12.19]
Nesl naši smrt a zabil ji nadbytkem svého života, a zahřměl, volaje, abychom se odtud vrátili k němu v onu skrytost, odkud k nám vyšel: do té prvotní panenské lůny, kde ho pojala za manžela lidská stvořená bytost, smrtelné tělo, aby nebylo navždy smrtelné.
A odtud, vycházeje jako ženich ze svého pokoje, zajásal jako obr, že bude konat svou cestu. Vždyť neotálel, nýbrž běžel, voláním: slovy,

činy, smrtí, životem, sestoupením, vystoupením – voláním, abychom se k němu vrátili. A odešel od očí, abychom se vrátili k srdci a nalezli ho. Odstoupil totiž – a hle, zde je. Nechtěl s námi být dlouho a neopustil nás. Odtud totiž odstoupil, odkud nikdy nevzdálil, protože svět je skrze něho stvořen a v tomto světě byl a přišel do tohoto světa, aby hříšníky uzdravil. Jemu se vyznává má duše a on ji uzdravuje, neboť jemu zhřešila. Synové lidí, dokdy těžkoví srdcem? Zdali ani po sestoupení života nechcete vystoupit a žít? Ale kam vystupujete, když jste ve výšinách a svá ústa jste položili do nebe? Sestupte, abyste vystoupili, a vystoupili k Bohu. Vždyť jste padli vystupováním proti Bohu.“ Takto jim mluv, ať pláčou v údolí pláče, a tak je strhni s sebou k Bohu, protože z jeho Ducha jim tyto věci říkáš, mluvíš-li plán ohněm lásky.

[4.13.20]
Tenhle jsem tenkrát neznal, a miloval jsem krásné spodní věci a šel jsem do hlubin a říkal jsem svým přátelům: „Zdali milujeme něco kromě krásného? Co tedy je krásné? A co je krása? Co je, co nás přitahuje a sjednocuje k věcem, které milujeme? Vždyť kdyby v nich nebylo ušlechtilost a tvar, nijak by nás k sobě nehýbaly.“ Všímal jsem si a viděl jsem na samých tělech, že něco je jaksi celek, a proto krásné, a něco jiného je proto hezké, že se vhodně hodí k něčemu jinému, jako část těla ke svému celku nebo obuv k noze a podobně. A tato úvaha mi vzešla v duši z mého nejvnitřnějšího srdce, a napsal jsem knihy *O krásném a vhodném* – myslím, dvě či tři: ty to víš, Bože, mně to vypadlo z paměti. Nemáme je totiž u sebe, nýbrž ztratily se nám nevím jak.

[4.14.21]
Co to však bylo, co mě pohnulo, Hospodine, Bože můj, abych Hieriovi, řečníku římského města, napsal ty knihy? Toho jsem

neznal podle obličeje, ale miloval jsem ho pro slávu jeho učenosti, která u něho byla značná, a některá jeho slova jsem slyšel, a líbila se mi. Víc mi byl ale příjemný proto, že se líbil jiným, a chválou jej vynášeli, žasnouce, že z muže syrského rodu, naučeného nejprve řeckému jazyku, pak v latině vyšel neobyčejný mluvčí a byl dokonale vzdělaný ve věcech náležejících ke studiu moudrosti. Chválí se člověk a miluje nepřítomný. Vstupuje snad ten druh lásky z úst chválitele do srdce posluchače? Nikoli! Nýbrž z jednoho milujícího se zapaluje druhý. Odtud se tedy miluje ten, který se chválí, pokud se věří, že je chvála hlásána nelstivým srdcem chválitele – to jest, když je chválí milující.

[4.14.22]
Tak jsem totiž tehdy miloval lidi podle soudu lidí, ne tvého, Bože můj, u něhož se nikdo neplete. Ale přesto proč ne jako slavný vozataj, ne jako lovec oslavovaný lidovou péčí, nýbrž daleko jinak a vážněji, a tak, jak bych i já sám chtěl být chválen? Nechtěl bych však tak být chválen a milován jako divadelní herci – ačkoli i je bych sám chválil a miloval – ale raději bych se skryl, než abych byl takto znám, a dokonce bych raději byl nenáviděn, než takto milován. Kde se rozdělují ty váhy různých a odlišných lásek v jedné duši? Co to je, co u druhého miluji? Co bych zase, kdybych to nenáviděl, nenáviděl i u sebe a odmítal, když oba jsme přece lidé? Vždyť se nemiluje dobrý kůň od toho, kdo by sám nechtěl být takový, i kdyby mohl. Totéž se musí říci o herci, který je účasten na naší přirozenosti. Miluji tedy v člověku to, co nenávidím, že bych byl, když jsem člověk? Veliká propast je sám člověk, jehož i vlasy ty, Hospodine, máš spočteny, a nebudou u tebe o nic méně. A přece jeho vlasy jsou spočitatelnější než jeho city a hnutí jeho srdce.

[4.14.23]
A onen řečník byl z toho rodu, který jsem tak miloval, že jsem chtěl být takový i já. A bloudil jsem nafoukaností a byl kolkolem zmítán každým větrem, a nad míru skrytě jsi mě řídil. A odkud vím a odkud s jistotou vyznávám tobě, že jsem jej v lásce chvalitelů miloval víc než pro věci, pro něž byl chválen? Vždyť kdyby jej nechválili, nýbrž hanili ti samí a hanouce a pohrdajíce vyprávěli právě ty samé věci, nebyl bych zapálen pro něj a nebyl bych nadšen; a jistě by věci nebyly jiné, ani on sám by nebyl jiný, nýbrž pouze jiný postoj vypravěčů. Hle, kam leží duše slabá, dosud se nedržící pevnosti pravdy: jak zavály vánky jazyků z prsou pochybovačů, tak se nese a obrací, kroutí a převrací, a je jí zahaleno světlo, a nespatřuje pravdu – a hle, je před námi.
A něčím velkým mi bylo, kdyby řeč má a studium moje byly tomu muži známy. Kdyby je schválil, zapálil bych se víc; kdyby je však neschválil, bylo by raněno srdce marné a prázdné tvé pevnosti.
A přece jsem ono *krásné a vhodné*, odkud jsem k němu psal, rád v mysli převaloval před oči svého rozjímání a bez žádného spoluchválitele jsem se obdivoval.

[4.15.24]
Avšak osu tak veliké věci ve tvém umění jsem ještě neviděl, Všemohoucí, který sám konáš divy; a mysl šla přes tělesné podoby, a „krásné“ jsem určoval jako to, co je samo pro sebe takové, zatímco „vhodné“ jako to, co by vhodně odpovídalo něčemu jinému; a rozlišoval jsem to a dokládal tělesnými příklady.
A obrátil jsem se k přirozenosti duše, a nedovolila mi lživá představa, kterou jsem měl o duchovních věcech, abych viděl pravdu. A vrážela mi do očí sama síla pravdy, a odvracel jsem mysl, která tepala, od nehmotné věci k rysům a barvám a nafouklým velikostem; a protože jsem je nemohl vidět v duši,

myslel jsem si, že duši vidět nemohu. A protože jsem v ctnosti miloval mír, v hříšnosti však nenáviděl rozkol, v jedné jsem si všímal jednoty, v druhé jisté dělenosti; a v té jednotě se mi zdálo, že je rozumová mysl a přirozenost pravdy a nejvyššího dobra, kdežto v té dělenosti jakási substance nerozumového života a přirozenost nejvyššího zla, která by nebyla jenom substancí, nýbrž vůbec životem, a přesto ne od tebe, Bože můj, z něhož je všechno. To jsem si, ubohý, představoval. A onu jsem nazýval „monádou“, mysl jakoby bez jakéhokoli pohlaví, tuto však „dyádou“, hněv v zločinech, vilnost v neřestech, aniž jsem věděl, co mluvím. Nevěděl jsem totiž ani jsem se nenaučil, že žádná substance není zlo, a že ani naše mysl není nejvyšší a neměnné dobro.

[4.15.25]
Jako jsou totiž zločiny, je-li v hříchu to pohnutí duše, v němž je nápor, který se zpupně a bouřlivě vrhá, a jsou neřesti, je-li nemírná ta náklonnost duše, kterou jsou vysávány tělesné rozkoše, tak omyly a lživé představy zabarvují život, je-li sama rozumová mysl v hříchu, jaká byla ve mně, který jsem nevěděl, že má být osvětlena jiným světlem, aby byla účastna pravdy – protože ona sama není přirozeností pravdy. Vždyť ty rozsvítíš mou lampu, Hospodine, Bože můj, osvětlíš mé temnoty, a z tvé plnosti jsme my všichni přijali. Vždyť ty jsi světlo pravdivé, které osvětluje každého člověka přicházejícího na tento svět, protože v tobě není proměna ani okamžité zastínění.

[4.15.26]
Já jsem se však snažil přijít k tobě a byl jsem od tebe odstrkován, abych okusil smrti, protože se pyšným protivíš. Co pyšnějšího, než že jsem s podivuhodným šílenstvím tvrdil, že jsem já svou

přirozeností to, co jsi ty? Vždyť když já jsem byl proměnlivý, a bylo mi to zřejmé, protože jsem právě proto toužil být moudrý, abych se z horšího stal lepším, raději jsem o tobě měl za to, že jsi proměnlivý, než že já nejsem tím, čím jsi ty. Byl jsem tedy odstrkován a ty jsi se protivil mé větrné šíji, a vymýšlel jsem si tělesné podoby, a tělo jsem obviňoval z toho, že jsem byl tělo. A duch kráčející jsem se k tobě dosud nevracel, a kráčením jsem kráčel v tom, co není, ani v tobě, ani ve mně, ani v těle, a ani se mi nestvořovaly tvou pravdou, nýbrž byly tvořeny mou marností z těla. A říkal jsem maličkým tvým věřícím, mým spoluobčanům, od nichž jsem byl v nevědomosti ve vyhnanství, říkal jsem jim upovídaně a nemístně: „Proč tedy bloudí duše, kterou stvořil Bůh?“ A nechtěl jsem, aby se mi říkalo: „Proč tedy bloudí Bůh?“ A tvrdil jsem spíš, že tvá neměnná substance je nucena bloudit, než abych přiznal, že má proměnlivá se dobrovolně odchýlila a trestem bloudí.

[4.15.27]
A bylo mi věkem asi dvacet šest nebo sedm let, když jsem napsal ony svazky, převalujíc u sebe tělesné přeludy ohlušující uši mého srdce, které jsem obracel, sladká pravdo, k tvé vnitřnější melodii, přemítaje o krásném a vhodném, a chtějíc stát a slyšet tebe a radovat se radostí nad hlasem ženicha – a nemohl jsem, protože hlasy mého bloudění jsem byl stržen ven a tíží své pýchy jsem padal do hlubin. Vždyť jsi nedával mému sluchu radost a veselí, ani nejásaly kosti, které nebyly ponížené.

[4.16.28]
A co mi prospívalo, že jsem téměř dvacetiletý – když se mi do rukou dostaly jisté *Aristotelovy knihy*, které zovou *Deset kategorií* (jejichž jménem, když je kartaginský rétor, můj učitel,

s nafouklými tvářemi plnými namyšlenosti vzpomínal a jiní, kteří platili za učené, jsem toužebně otevřel ústa, jako k něčemu velkému a božskému) – přečetl jsem je sám a porozuměl? Když jsem je probral s těmi, kdo se chlubili, že jim stěží porozuměli u nejvzdělanějších učitelů, kteří nejenom mluvili, ale i mnoho v prachu kreslili, nic jiného mi odtud nedovedli říct, než co jsem já sám u sebe v samostatné četbě poznal. A dost otevřeně se mi zdály mluvit o substancích, jakou je člověk, a o věcech, které v nich jsou, jako je lidská postava, jaká je, a jaké postavy, kolik má stop, a příbuzenství, čí je bratrem, nebo kde je ustaven nebo kdy se narodil, zda stojí nebo sedí, zda je obutý nebo ozbrojený, zda něco koná nebo něco snáší, a cokoli se v těchto devíti rodech, z nichž jsem pro příklad něco předložil, nebo v samém rodu substance nespočetně nachází.

[4.16.29]
Co mi to prospívalo – ba naopak, i škodilo – když jsem i tebe, Bože můj, podivuhodně prostého a neměnného, myslíc, že vše je oněmi deseti kategoriemi vůbec pochopeno, chápat se snažil, jako bys snad i ty byl podroben své velikosti nebo své kráse, aby ony byly v tobě jako v podmětu, jako v těle, zatímco tvá velikost a tvá krása jsi ty sám – kdežto tělo není velké a krásné tím, že je tělo, protože i kdyby bylo menší a méně krásné, přece by to bylo tělo? Lež totiž byla to, co jsem si o tobě myslil, ne pravda, a výmysly mé bídy, ne pevné základy tvého blaženství. Vždyť jsi přikázal, a tak se mi dělo, že země plodila trní a bodláky, a já jsem s námahou přicházel ke svému chlebu.

[4.16.30]
A co mi prospívalo, že všechny knihy nauk, které zovou svobodné, jsem tenkrát jako nejzvrácenější služebník zlých žádostí sám četl

a rozuměl jim, pokud jsem kterou jen přečíst mohl? A radoval jsem se v nich, a nevěděl jsem, odkud bylo, cokoli tam bylo pravdivé a jisté. Vždyť jsem záda měl ke světlu a tvář k tomu, co se jím osvěcuje, odkud se sama má tvář, jíž osvětlenou vnímám, neosvětlovala. Cokoliv o umění mluvení a disputování, cokoli o rozměrech obrazců a o hudbě a o číslech jsem bez velké obtíže, bez cizí ruky lidského učitele pochopil. Víš, Hospodine, Bože můj, protože i rychlost chápání a jemnost rozlišování je tvůj dar. (Ale neobětoval jsem ti za to; a tak mi to nebylo ne k užitku, ale ke zkáze, protože tak velkou část své podstaty jsem se snažil mít ve své moci a svou sílu jsem si neukryl k tobě, nýbrž vzdálil jsem se od tebe do daleké krajiny, abych ji rozházel ve smilných žádostech.) Vždyť co mi prospívala dobrá věc, pokud jsem jí dobře neužíval? Vždyť jsem si neuvědomoval, že tomu umění i píli a nadání lidé stěží rozumějí, dokud jsem je s nimi nezkusil probrat; a nejvynikající z nich mi byl ten, kdo mě při vykládání bez zpoždění následoval.

[4.16.31]
Ale co mi tohle prospívalo, mně, který jsem si myslel, že ty, Pane Bože, pravda, jsi těleso světelné a nezměrné, a já odštěpek z toho tělesa? Veliká zvrácenost! Ale tak jsem byl, a nestydím se, Bože můj, vyznávat se tobě ze svých milosrdenství ve mně a vzývat tebe – já, který jsem se tehdy nestyděl vyznávat lidem své rouhání a štěkat proti tobě. Co mi tedy tehdy prospívalo bystré nadání vyučené oněmi naukami a bez cizí pomoci lidského učitele tolik uzlovatých knih rozuzlených, pokud jsem s hanbou a svatokrádežnou nestoudností bloudil v nauce zbožnosti? Nebo co tolik škodilo tvým maličkým daleko pomalejší nadání, dokud se od tebe daleko nevzdalovali, aby v hnízdě tvé církve bezpečně obrůstali peřím a živili křídla lásky pokrmem zdravé víry? Ó,

Hospodine, Bože náš, ať pod přikrytím tvých křídel doufáme, a chraň nás a nes. Ty poneseš i maličké, a až k šedinám poneseš, neboť naše pevnost tehdy je pevností, když jsi jí ty, kdežto když je naše, je slabostí. U tebe navěky žije naše dobro, a protože jsme od něho odvráceni, jsme převrácení. Vraťme se už, Hospodine, abychom nebyli vyvráceni, protože u tebe žije bez jakéhokoli nedostatku naše dobro, kterým jsi ty sám, a nebojíme se, že nebude kam se vrátit, protože my jsme odtud spadli. Avšak naše vzdálenost neboura náš dům – tvou věčnost.

Kniha pátá

[5.1.1]
Přijmi oběť mých vyznání z ruky mého jazyka (který jsi utvořil a vzbudil, aby se vyznával tvému jménu), a uzdrav všechny moje kosti, a ať řeknou: „Hospodine, kdo je ti podoben?“ Vždyť tě neučí, co se v něm děje, ten, kdo se ti vyznává, protože zavřené srdce nevylučuje tvůj zrak, ani tvrdost lidí tvou ruku neodstrkuje – ty ji ale uvolňuješ, kdy chceš, buď smilovav se, nebo mstě; a není, kdo by se skryl před tvým teplem. Avšak ať tě chválí má duše, aby tě milovala, a ať se ti vyznává z tvých slitování, aby tě chválila. Nepřestává ani nemlčí ve tvých chválách všechno tvé stvoření – ani žádný duch skrze ústa obrácená k tobě, ani zvířata či tělesné věci skrze ústa těch, kdo o nich uvažují, aby se naše duše z únavy ve tvém směru pozvedla, podepírajíc se o to, co jsi stvořil, a procházejíc k tobě, který jsi tyto věci podivuhodně stvořil. A tam je občerstvení a pravá síla.

[5.2.2]
Ať jdou a prchají od tebe nepokojní nespravedliví. A ty je vidíš a rozeznáváš stíny, a hle, s nimi je všechno krásné, a oni jsou ohyzdní. A co ti uškodili? Nebo v čem potupili tvou vládu, od nebes až po nejspodnější věci spravedlivou a neporušenou? Vždyť kam uprchli, když prchali z tvé tváře? Nebo kde je ty nenajdeš? Ale uprchli, aby neviděli tebe, který je vidíš, a aby oslepnuvše tě urážli, protože neopouštíš žádnou věc z toho, co jsi stvořil. Ať tě urážejí

nespravedliví – a budou po právu trestáni, kradouce se tvé mírnosti a narážejíce na tvou pravost a padajíce do tvé drsnosti. Zřejmě nevědí, že jsi všude, ty, jehož žádné místo neohraničuje, a jsi jediný přítomen i těm, kdo se od tebe daleko tvoří. Ať se tedy obrátí a hledají tě, protože ne tak, jak oni opustili svého Stvořitele, jsi ty opustil své stvoření: ať se oni obrátí. A hle, tam jsi, v jejich srdci, v srdci těch, kdo se ti vyznávají a vrhají se do tebe a pláčou v tvém klíně po svých těžkých cestách. A ty, přístupný, otíráš jejich slzy, a oni plačí tím více a radují se v pláči, protože ty, Hospodine, nikoli nějaký člověk, tělo a krev, nýbrž ty, Hospodine, který jsi je stvořil, občerstvuješ a utěšuješ je. A kde jsem byl já, když jsem tě hledal? Ty jsi byl přede mnou – já jsem však i od sebe odstoupil a nenacházel jsem ani sebe. Oč méně tedy tebe!

[5.3.3]
Promluvím před svým Bohem o tom dvacátém devátém roce svého věku. Přišel už do Kartága jakýsi biskup manichejů jménem Faustus, veliké oko ďáblovo, a mnozí byli v něm zapleteni lákadlem jeho sladké mluvy. Já jsem ji sice už chválil, ale rozeznával jsem ji od pravdy věcí, které jsem se dychtivě chtěl učit. Ne na nádobu řeči, nýbrž na to, jakého mi vědění tento jejich oslavovaný Faustus předloží k jídlu, jsem hleděl. Vždyť o něm už přede mnou šla pověst, že je ve všech počestných naukách nejvzdělanější a znamenitě poučený ve svobodných uměních. A protože jsem toho mnoho z filosofů přečetl a držel pamětí uložené, srovnával jsem něco z nich s těmi dlouhými manichejskými bájemi, a zdálo se mi pravděpodobnější to, co řekli ti, kdo byli tolik schopní, že dovedli ocenit tento svět, i když jeho Pána nikterak nenalezli. Vždyť ty jsi veliký, Hospodine, a pokorné zřídka vzhlížíš, pyšné však zdaleka poznáváš, a nepřiblížíš se, než ke zdrceným v srdci, ani se nedáš nalézt pyšnými – ani kdyby zvídavou dovedností

počítali hvězdy i písek a vyměřovali krajiny nebes a stopovali cesty hvězd.

[5.3.4]
Objevili a oznámili předem před mnoha lety zatmění světel slunce a měsíce, kterého dne, které hodiny, v jaké části budou; a nezklamal je výpočet. A stalo se tak, jak oznámili, a sepsali vypátraná pravidla, a dnes se čtou, a z nich se oznamuje, kterého roku, kterého měsíce v roce, kterého dne v měsíci, které hodiny v dni a v kterékoli části svého světla selže měsíc nebo slunce; a stane se tak, jak se oznamuje. A diví se tomu lidé, a žasnou, kdo to neznají, a jásají a chvástají se, kdo to znají; a skrze bezbožnou pýchu ustupující a odpadající od tvého světla, zatmění slunce v dalekém předstihu předpovídají, a vlastní zatmění v přítomnosti nevidí (nehledají totiž zbožně, odkud mají nadání, kterým tyto věci zkoumají); a nacházejíce, že jsi je stvořil, nevydávají sebe tobě, aby ses ty staral o to, co jsi stvořil, a jací sami sebe učinili, se tobě nezabíjejí, a ani nepobíjejí svoje nadutosti jako ptáky, a svoje zvídavosti jako ryby mořské, kterými procházejí tajemné stezky propasti, a své vilnosti jako stáda polní, abys ty, Bože, oheň pojídavý, strávil jejich mrtvé zájmy a obnovil je nesmrtelně.

[5.3.5]
Avšak nepoznali cestu, tvé Slovo, skrze něž jsi stvořil ty věci, které počítají, i je samé, kdo počítají, a smysl, kterým vnímají to, co počítají, i mysl, z které počítají: a tvé moudrosti není počtu. On sám, Jednorozený, se nám stal moudrostí, spravedlností i posvěcením, a byl mezi nás započten, a zaplatil daň císaři. Nepoznali tuto cestu, kterou by sestoupili od sebe k němu a skrze něho vystoupili k němu. Nepoznali tuto cestu, a myslí si, že jsou vyvýšení s hvězdami a zářiví – a hle, zřítili se na zem, a jejich

bláznivé srdce zatemnělo. A mnoho pravdivého o stvoření říkají, a pravdy, umělce stvoření, nehledají zbožně, a proto ji nenalézají, a pokud ji najdou, poznávajíce Boha, nectí ho jako Boha, ani mu neděkují, a marní se ve svých myšlenkách, a tvrdí, že jsou moudří, přisuzujíce si, co je tvé, a skrze to pak s nejzvrácenější slepotou dychtí tobě přisuzovat, co je jejich – vkládají totiž lži do tebe, který jsi pravda, a mění slávu neporušeného Boha v podobu obrazu porušitelného člověka a ptáků a čtyřnožců a hadů, a převracejí tvou pravdu v lež, a slouží a klanějí se stvoření spíše než Stvořiteli.

[5.3.6]
Mnohé pravdivé věci z nich jsem si však ze samotného stvoření pamatoval, a potkával mě úsudek skrze čísla a pořadí časů a viditelná dosvědčení hvězd; a srovnával jsem to s výroky Maniovými, který o těchto věcech mnoho napsal, nehorázně se blouzníc, a nenacházel jsem u něho ani úsudek o slunovratech a rovnodennostech, ani o zatměních světel, ani o čemkoli podobném, co jsem se v knihách světské moudrosti naučil. Tam však se mi přikazovalo věřit, a to se neshodovalo s oněmi úsudky mnou výpočty a očima prozkoumanými, a bylo to velmi odlišné.

[5.4.7]
Snad, Hospodine, Bože pravdy, kdo toto zná, je ti už milý? Nešťastný je přece člověk, který tyhle věci všechny ví, tebe však nezná; blažený však, kdo tě zná, i kdyby ony věci neznal. Kdo pak zná i tebe, i je, není kvůli nim blaženější, ale kvůli tobě samému je blažený, pokud tě poznávaje tě tak oslavuje a vzdává díky, a nevymarní se ve svých myšlenkách. Vždyť jako je lepší ten, kdo ví, že má strom, a za jeho užitek ti vzdává díky, byť by nevěděl, kolik je loktů vysoký nebo jak širokým rozkladem rozprostřený, než ten, kdo jej měří a všechny jeho větve počítá, aniž jej vlastní

nebo jeho stvořitele zná a miluje – tak u věrného člověka, pro něhož je celý svět bohatstvím a který jakoby nic nemaje všechno vlastní tím, že lne k tobě, jemuž slouží všechno, byť by neznal snad ani oběhy Severu, by bylo bláhové pochybovat, že je určitě lepší než měřič nebes a počtář hvězd a vážič živlů a zanedbavač tebe, který jsi všechno uspořádal v míře, počtu a váze.

[5.5.8]
Avšak kdo chtěl, aby i tohle psal nějaký Mani, bez jehož znalosti bylo možno se zbožnosti naučit? Vždyť jsi řekl člověku: „Hle, zbožnost je moudrostí.“ Tu by on mohl neznat, i kdyby ony věci dokonale znal; ty však, protože je neznal, pyšně se opovažuje učit, a tak ji určitě poznat nemohl. Je marnost totiž hlásit se k těmto světským věcem, i když je zná, zbožnost však je vyznávat se tobě. Odtud tedy ten bludař o těchto věcech mnoho mluvil proto, aby, kdyby byl usvědčen těmi, kdo se tyto věci opravdu naučili, bylo zjevně poznáno, jaký je jeho smysl v ostatních věcech, které jsou tajnější. Vždyť nechtěl být považován za malého, ale pokusil se přesvědčit, že v něm je osobně plnou autoritou Duch svatý, Utěšitel a Obohatitel tvých věřících. Takže když byl přistižen, že řekl falešné věci o nebi a hvězdách a o pohybech slunce a měsíce, i když tyto věci k nauce víry nepatří, přece dost vyvstalo, že jeho opovážlivost byla svatokrádežná, protože ty věci nejen neznámé, nýbrž i falešné, s takovou šílenou pyšnou marností říkal, že je sobě snažil přisuzovat jakoby božské osobě.

[5.5.9]
Vždyť když slyším nějakého křesťanského bratra toho nebo onoho, že ty věci nezná a jedno místo druhého si myslí, hledím trpělivě na toho pochybujícího člověka a nevidím, že mu to škodí, pokud o tobě, Hospodine, Stvořiteli všeho, nevěří nehodné věci, i kdyby

snad polohu a stavbu tělesného stvoření neznal. Škodí mu to však, pokud si myslí, že toto patří k samé formě nauky zbožnosti, a odvažoval by se tvrzením trvat na tom, co nezná. Avšak taková slabost se v kolébkách víry mateřskou láskou snáší, dokud se nový člověk nepostaví v muže dokonalého a nemůže být poháněn každým větrem učení. Avšak u toho, který je učitelem, který je autorem, který je vůdcem a knížetem těch, kterým ty věci chtěl vnuknout, se stalo tak, že ti, kdo ho následují, nemyslí si, že následují nějakého člověka, nýbrž tvého svatého Ducha – kdo by neuznal, že takové šílenství, kdykoliv je usvědčeno, že řekl lži, by nebylo třeba odvrhnout a daleko odhodit? Avšak ještě jsem nezjistil s plnou jistotou, zda i podle jeho slov by bylo možno vyložit střídání delších a kratších dnů a nocí, i samotné noci a dne, a zatmění světel, a cokoli jsem podobného v jiných knihách přečetl, aby, kdyby to snad bylo možno, mi bylo nejisté, zda se věc má tak, nebo onak, a abych nad svou vírou kladl jeho autoritu kvůli věřené svatosti.

[5.6.10]
A po těch skoro devět let, v nichž jsem je, zmítán v mysli, poslouchal, jsem s napjatou touhou očekával příchod toho Fausta. Vždyť ostatní z nich, s nimiž jsem se náhodou setkal, kteří selhávali v otázkách takových věcí, které jsem jim předkládal, mi slibovali toho, s jehož příchodem a dohovořením mi tyto věci – a snad i větší, které bych kladl – budou s největší snadností rozmotány. Takže když přišel, zakusil jsem muže milého a půvabného ve slovech, a právě ty věci, které oni mají ve zvyku říkat, štěbetajícího mnohem sladčeji. Ale co má u mé žízně krásnější číšník drahocenných pohárů? Mé uši už byly takovými věcmi nasyceny, a nezdály se mi lepší proto, že se lépe říkají, ani proto pravdivé, že jsou pěkně řečené, ani proto duše moudrá, že

má přiměřený výraz a slušnou výmluvnost. Avšak ti, kdo mi ho slibovali, nebyli dobří odhadci věcí, a proto se jim zdál rozumný a moudrý, protože je svou mluvou těšil. Postřehl jsem však také jiný druh lidí, kteří mají i pravdu v podezření a nechtějí v ní nalézt klid, pokud je přednesena ozdobnou a hojnou řečí. Mne jsi však, Bože můj, podivuhodnými a skrytými způsoby už naučil (a proto věřím, že jsi mě to naučil ty, neboť je to pravda, a není, kromě tebe, žádný jiný učitel pravdy, kdekoli a odkudkoli zazářila), tedy od tebe jsem se už naučil, že se nemá něco zdát pravdivé proto, že se vyslovuje výmluvně, ani lživé, protože neuspořádaně zní znamení rtů; opět ani ne pravdivé, protože se neuhlazeně vyslovuje, ani lživé, protože je skvělá řeč, nýbrž že moudrost a hloupost jsou právě tak, jako jsou užitečné a neužitečné pokrmy – jenže slovy ozdobnými i neozdobnými, jako nádobami městskými i venkovskými, mohou být servírovány oba druhy pokrmů.

[5.6.11]
Má lačnost tedy, s níž jsem toho muže tak dlouho čekal, se těšila pohybem a citem disputujícího a slovy vhodnými a snadno napadajícími, jimiž odíval myšlenky. Měl jsem z toho potěšení a s mnohými jinými, ba víc než mnozí, jsem ho chválil a vyzdvihoval; ale neklidně jsem nesl, že v tom shromáždění posluchačů mi nebylo dovoleno uvést mu starosti svých otázek a dělit se s ním o ně v důvěrné rozmluvě, dávaje a přijímaje slovo. A jakmile to bylo možné, a začali jsme s mými blízkými zaměstnávat jeho uši v době, kdy nebylo nevhodné, abychom se střídavě bavili, a já předložil některé věci, které mnou hýbaly, zakusil jsem předem, že je ten muž neznalý svobodných nauk, kromě gramatiky, a i té jen po obvyklém způsobu. A protože přečetl některé Tulliovy řeči a nemnohé knihy Senekovy, a některé

věci básníků, a nějaké spisy své sekty, pokud byly latinsky a vybroušeně napsány, a protože měl každodenní cvik v konverzaci, odtud mu bývala po ruce výmluvnost, která se stávala přijatelnější a strhávající skrze řízení jeho ducha a jistým přirozeným půvabem. Je tomu tak, jak si pamatuji, Hospodine, Bože můj, soudce mého svědomí? Před tebou je mé srdce a moje vzpomínka, který jsi mě tenkrát vedl skrytým utajením své prozřetelnosti a mé nečestné omyly jsi už obracel před moji tvář, abych viděl a nenáviděl.

[5.7.12]
Vždyť když mi už dostatečně vyvstalo, že on je neznalý v těch uměních, v nichž jsem si myslel, že vyniká, začal jsem si zoufat, že by mi mohl otevřít a rozmotat ty věci, které mnou hýbaly. Mohl by těch věcí být sice neznalý a držet pravdu zbožnosti, ale jen kdyby nebyl manichej. Knihy manichejů totiž jsou plné předlouhých bájí o nebi a hvězdách a o slunci a měsíci; a aby mi je on, což jsem bezpochyby toužil, při srovnání s výpočty, které jsem jinde přečetl – zda by to spíše bylo tak, jak je v knihách Maniových obsaženo, nebo zda by alespoň byl odtamtud také rovnocenný výpočet dán – jemně rozluštit mohl, jsem si už nemyslel. Když jsem mu to však k zvážení a probrání předložil, skromně ovšem se neodvážil břemene na sebe vzít. Věděl totiž, že tyto věci nezná, a nestyděl se to přiznat. Nebyl z těch, s nimiž jsem se, upovídaný, setkal, pokoušejících se mě to učit a neříkajících nic. On však měl srdce, ne-li přímé k tobě, přesto ne přespříliš opatrné vůči sobě samému. Nebyl zcela neznalý své neznalosti, a nechtěl se bezhlavým disputováním vehnat tam, odkud by neměl východ ani snadný návrat. I z toho se mi líbil o to víc. Vždyť krásnější je uměřenost vyznávající se mysli než ty věci, které jsem toužil znát.

A takovým jsem ho shledával ve všech obtížnějších a jemnějších otázkách.

[5.7.13]
Zlomeno tedy úsilí, které jsem napínal k Maniovým spisům, a víc si zoufaje nad ostatními jejich učiteli – když v mnohých věcech, které mnou hýbaly, se mi tenhle slavný tak ukázal – začal jsem s ním žít život podle jeho zájmu, kterým on sám planul pro ta písemná umění, kterým jsem já v té době jako řečník Kartaga vyučoval mladíky, a číst s ním buď to, co by chtěl slyšet, nebo to, co bych pro jeho nadání pokládal za vhodné. Ostatně všechno moje snažení, kterým jsem si předsevzal postupovat v té sektě, poté co jsem toho muže poznal, zcela zemřelo. Nikoli, abych se od nich úplně odloučil, ale – jako nenacházeje nic lepšího – rozhodl jsem se dočasně spokojit s tím, kam jsem už jakkoli byl zavlečen, pokud by snad něco nezazářilo, co by bylo třeba víc vybrat. Tak onen Faustus, který byl mnohým léčkou smrti, mé pouto, kterým jsem byl spoután, už začínal uvolňovat, aniž chtěl, aniž věděl. Vždyť tvé ruce, Bože můj, ve skrytu tvé prozřetelnosti neopouštěly mou duši, a z krve srdce mé matky, skrze její slzy, se za mne ve dne i v noci obětovalo tobě; a jednal jsi se mnou podivuhodnými způsoby. Ty jsi to učinil, Bože můj, neboť „od Hospodina se řídí kroky člověka a jeho cestu volí“. Nebo která péče spásy je mimo tvou ruku, která obnovuje, co jsi stvořil?

[5.8.14]
Jednal jsi tedy se mnou tak, že jsem byl přesvědčen jet do Říma a tam spíše učit, než co jsem učil v Kartágu. A toto, odkud mi bylo vnuknuto, nevynechám ti vyznat, protože i v těchto věcech má být o tvém nejhlubším ústupu a nejpřítomnějším milosrdenství k nám přemítáno a hlásáno. Nechtěl jsem jet do Říma proto, že by mi

přátelé, kteří mi to radili, slibovali větší zisky a větší důstojnost (ačkoli i to tenkrát pohnulo mou duší), nýbrž tou největší a téměř jedinou příčinou bylo, že jsem slyšel, že se tam mládež tišeji učí a je držena uspořádanějším usměrněním kázně, že nemohou do školy, jejíhož učitele nemají, kdykoliv a drze vrazit, a nedovolí se vejít, pokud to on sám nepovolí. Naproti tomu v Kartágu je ohavná a neukázněná svévole školáků. Vrazí nestydatě a téměř zuřivou tváří rozvrátí pořádek, který kdo pro žáky zavedl k postupu. Mnoho křivdících věcí dělají s podivuhodnou tupostí, hodné trestání zákony, nebýt zvyku, jejich obhájce, který je tím ubožejšími ukazuje, že již jakoby smějí, dělají to, co podle tvého věčného zákona nikdy nebudou smět; a myslí, že to dělají beztrestně, ačkoli jsou samou slepotou toho konání trestáni a nesrovnatelně hůře trpí, než co páchají. Takže mravy, které jsem – když jsem se učil – nechtěl mít své, ty jsem – když jsem učil – byl nucen snášet jako cizí. A proto mě lákalo jít tam, kde se, jak všichni říkali, takové věci nedějí. Pravda však byla, žes ty, moje naděje a moje úděle v zemi živých, ke změně místa pro spásu mé duše, i v Kartágu bodce, kterými bys mě odtamtud vytrhl, přikládal, a v Římě lákadla, kterými bys mě přitahoval, mi stavěl před oči skrze lidi, kteří milují mrtvý život, zde šílené věci konající, tam marné sliby dávající, a k napravení mých kroků jsi tajně využíval jak jejich, tak mé převrácenosti. Vždyť ti, kdo mi rušili klid, byli ohavnou zuřivostí slepí, a ti, kdo mě zvali k něčemu jinému, cítili zem; a já, kdo jsem zde proklínal pravou bídu, tam jsem bažil po falešném štěstí.

[5.8.15]
Ale proč jsem odtud měl odejít a tam jít, věděl jsi ty, Bože, a nedával jsi vědět mně ani matce, která nad mým odjezdem hořce plakala a až k moři mě následovala. Oklamal jsem ji však, zatímco

mě násilím držela, aby mě buď vrátila, nebo šla se mnou.
A předstíral jsem, že nechci opustit přítele, dokud se nerozfouká vítr k plavbě, a lhal jsem matce – a jaké matce. A unikl jsem, protože i to jsi mi milosrdně odpustil, zachovávaje mě od vod moře, plného proklatých špinavostí, až k vodě tvé milosti, jejímž umytím by vyschly řeky mateřských očí, kterými za mne denně kropila zem pod svou tvář. A přece té, která se bránila beze mne vrátit, jsem jen stěží přesvědčil, aby na místě nejbližším naší lodi, u památky blaženého Cypriana, zůstala tu noc. Avšak tu noc jsem já tajně odplul, ona však ne; zůstala, modlíc se a plačíc. A oč by tě prosila, Bože můj, s takovými slzami, než abys mi plavbu nedovolil? Ale ty, vysoce rozhodující a vyslyšujíc hlavní osu její touhy, ses nestaral o to, co tenkrát prosila, abys ze mne udělal to, co prosila vždy. Zavál vítr a naplnil naše plachty, a odtáhl břeh našim pohledům – kde zrána ona šílela bolestí, a stížnostmi a sténáním plnila tvé uši, které jimi pohrdáš – zatímco i mě jsi vedl mými žádostmi, abys ony žádosti ukončil, a její tělesná touha byla spravedlivou metlou bolestí bičována. Milovala totiž svou přítomnost se mnou po způsobu matek, ale mnoha jiných mnohem víc, a nevěděla, kolik radostí jí z mé nepřítomnosti chceš udělat. Nevěděla, a proto plakala a kvílela, a oněmi mukami se v ní prokazoval zbytek Evin, se sténáním hledající to, co se sténáním zrodila. A přece po obvinění z mých lží a krutostí, obrátivši se zase k modlení za mne k tobě, odešla ke svým obvyklým věcem – a já do Říma.

[5.9.16]
A hle, přijímá mě tam metla tělesné nemoci, a šel jsem už do podsvětí, nesouce všechna zla, kterých jsem se dopustil proti tobě i proti sobě i proti jiným, mnohá a těžká nad pouto prvotního hříchu, kterým všichni v Adamovi umíráme. Vždyť jsi mi nic z toho

v Kristu nedaroval, ani on nesňal na svém kříži nepřátelství, kterého jsem se vůči tobě svými hříchy dopustil. Jak by je totiž mohl sejmout na kříži přeludu, jak jsem o něm věřil? Jak falešná se mi tedy zdála smrt jeho těla, tak pravdivá byla smrt mé duše; a jak pravdivá byla smrt jeho těla, tak falešný život mé duše, která tomu nevěřila. A s rostoucími horečkami jsem už odcházel a hynul. Kam bych přece šel, kdybych odsud tehdy odešel, než do ohně a muk hodných mých skutků v pravdě tvého řádu? A tohle ona nevěděla, a přece se za mne modlila nepřítomná. Ty jsi však všude přítomen tam, kde byla, slyšel jsi ji, a kde jsem byl já, slitovával ses nade mnou, abych nabyl tělesného zdraví, dosud bláznivý svatokrádežným srdcem. Vždyť jsem si v tom takovém nebezpečí nevyprosoval tvůj křest – a jako chlapec jsem byl lepší, když jsem o něj od mateřské zbožnosti úpěnlivě prosil, jak jsem si již vzpomínal a vyznával. Avšak vrostl jsem do své potupy a jsem si šíleně vysmíval tvé lékařské rady – ty, který jsi mě, takového, nenechal zemřít dvakrát. Kdyby takovou ranou bylo zasaženo srdce mé matky, nikdy by se neuzdravilo. Vždyť málo říkám o tom, co měla za cit vůči mně, a oč větší starostí mě rodila v duchu, než v jaké mě porodila v těle.

[5.9.17]
Nevidím tedy, jak by se byla uzdravila, kdyby jí taková má smrt proklála útroby její lásky. A kde by byly tak četné modlitby, a tak husté bez přerušení? Nikde, než u tebe. Či bys ty, Bože milosrdenství, pohrdl zdrceným a poníženým srdcem čisté a střízlivé vdovy, dávající štědré almužny, oddané a sloužící tvým svatým, nevynechávající žádný den oběti u tvého oltáře, dvakrát za den, ráno a večer, bez jakéhokoli přerušení přicházející do tvé církve, ne pro marné bajky a stařecké mluvení, nýbrž aby tě slyšela ve tvých slovech a ty ji ve svých modlitbách? Tyto slzy, jimiž od

tebe neprosila zlato a stříbro ani něco kolísavého či pomíjivého, ale spásu duše svého syna – ty, jehož darem byla taková – jsi mohl zavrhnout a odhodit od své pomoci? Rozhodně ne, Hospodine. Byls naopak přítomen a vyslýchals a konal jsi v tom pořádku, v kterém jsi dávno předurčil, aby bylo konáno. Daleko ať je, abys ji byl oklamal v těch viděních a odpovědích svých, které jsem už připomínal, i které jsem nepřipomínal, které ona nosila ve věrném srdci, a vždy modlíce se, přinášela ti je, jako by to byly tvoje úpisy. Vždyť ty se uráčíš, protože „navěky je tvé milosrdenství", těm, jimž odpouštíš všechny dluhy, stát se dlužníkem také skrze své sliby.

[5.10.18]
Obnovils mě tedy z té nemoci a uzdravils syna své služky dočasně v těle, aby bylo, komu bys dal lepší a jistější spásu. A spojoval jsem se i tenkrát v Římě s těmi lživými a klamnými svatými – nejen s jejich posluchači, z jejichž počtu byl i ten, v jehož domě jsem onemocněl a uzdravil se, nýbrž i s těmi, které zvou vyvolenými. Pořád se mi totiž zdálo, že nehřešíme my sami, ale jakási jiná v nás přirozenost že hřeší; a těšilo to mou pýchu, že jsem byl mimo vinu, a když jsem něco špatného udělal, že jsem se nevyznal, že já jsem to udělal, abys uzdravil mou duši, protože ti hřešila, nýbrž rád jsem se vymlouval a obviňoval nějakou jinou věc, která by se mnou byla a já bych to nebyl. Pravdou však celým jsem já byl, a moje bezbožnost mě proti mně rozdělila; a bylo to tím neuzdravitelnější hříchem, že jsem si myslel, že nejsem hříšník; a nenávistný to byl zločin, že tebe, Bože všemohoucí, tebe ve mně ke zkáze mé, mám raději přemožena, než sebe tebou ke spáse. Ještě jsi tedy nepostavil stráž ústům mým a dveře zdrženlivosti okolo mých rtů, aby se mé srdce neklonilo k zlým slovům k omlouvání výmluv ve hříších se lidmi páchajícími nepravost, a proto jsem se dosud spojoval s jejich vyvolenými, nicméně už si zoufaje, že bych v tom

falešném učení mohl postoupit; a ty věci samy, se kterými, kdybych nic lepšího nenalezl, jsem se rozhodl se spokojit, jsem už držel povolněji a nedbaleji.

[5.10.19]
Vznikla totiž ve mně i myšlenka, že byli moudřejší než ostatní filosofové ti, které nazývají akademiky, protože se domnívali, že o všem je třeba pochybovat, a usoudili, že člověk nemůže uchopit nic pravdivého. Tak se mi totiž, podle obecně zažitého názoru, zdáli, že to zřejmě tak vyvodili – zatímco jsem jejich záměr dosud nechápal. A nezatajoval jsem svému hostiteli, abych mu bránil v příliš velké důvěře, kterou jsem u něho viděl, že má pro bájné věci, kterých jsou knihy manichejů plné. Jejich přátelství jsem však důvěrněji využíval než u ostatních lidí, kteří v té herezi nebyli. Ani jsem ji nehájil s původním zápalem, ale přesto jejich důvěrná blízkost (více jich totiž ukrývá Řím) mě činila líným hledat něco jiného, zvláště protože jsem si zoufal, že v tvé církvi, Hospodine, nebes a země, Stvořiteli všeho viditelného i neviditelného, by bylo možno najít pravdu, od níž mě oni odvrátili; a velmi se mi zdálo potupné věřit, že máš podobu lidského těla a jsi ohraničen tělesnými rysy našich údů; a protože, když jsem chtěl o svém Bohu přemýšlet, neuměl jsem myslet jinak než na masy těles (nezdálo se mi totiž, že by bylo něco, co by takové nebylo), byla to největší a téměř jediná příčina mého nevyhnutelného omylu.

[5.10.20]
Odtud jsem totiž i o zlu věřil, že je nějakou substancí a má svou vlastní podobu, ohavnou a znetvořenou a hustou, kterou nazývali zemí, nebo lehkou a jemnou, jako je vzduch, kteroužto zlou mysl si představují jako plazící se touto zemí. A protože mě jaká taká zbožnost nutila věřit, že Bůh dobrý nestvořil žádnou zlou

přirozenost, kladl jsem naproti sobě dvě hmoty, obě nekonečné, ale zlou užší, dobrou větší; a z tohoto nákazlivého počátku mi následovaly ostatní svatokrádeže. Když se totiž moje mysl pokoušela vrátit do katolické víry, byla odrážena, protože katolická víra nebyla to, co jsem myslel, že je. A zdálo se mi, že jsem zbožnější, kdybych tebe, Bože můj, kterému se tvá slitování vyznávají ze mne, aspoň z ostatních stran nekonečným věřil, byť by z jedné, kde se ti stavěla naproti hmota zla, jsem byl nucen vyznat konečným, než abys se mi ve všech částech jevil v podobě lidského těla ohraničený. A zdálo se mi lepší věřit, že jsi žádné zlo nestvořil (což se mi, neznalému, zdálo nejen jakousi substancí, nýbrž i tělesnou, protože i mysl jsem neuměl myslet, pokud by nebyla jemné tělo, které by přesto bylo rozprostřené po prostoru místa), než věřit, že od tebe je přirozenost zla, jak jsem si myslel. A i našeho Spasitele, tvého Jednorozeného, jsem si představoval, jako by byl vyvržen z masy tvé přesvětlé hmoty k naší spáse, takže o něm bych nevěřil nic jiného, než co bych si marností mohl představovat. Takovou povahu v něm jsem byl toho názoru, že se nemohla narodit z Panny Marie, pokud by nebyla smíchána s tělem. A smísit se, a přitom nebyla pošpiněna, jsem u věci, kterou jsem si tak představoval, neviděl. Bál jsem se tedy věřit, že se narodil v těle, aby mi nebylo nutno věřit, že je pošpiněný z těla. Nyní se mi tvoji duchovní lidé, pokud budou tato má vyznání číst, laskavě a láskyplně vysmějí; ale přece jsem takový byl.

[5.11.21]
Dále ty věci, které oni ve tvých Písmech kárali, jsem si nemyslel, že lze obhájit, ale občas jsem si rozhodně přál s někým z oněch knih velmi vzdělaným probrat jednotlivosti a zkusit, jak to vidí. Vždyť už tenkrát jistého Elpidia, který veřejně proti týmž manichejcům mluvil a disputoval, mnou v Kartágu začínaly jeho řeči hýbat, když

proti nim z Písem předkládal věci, kterým se nedalo snadno odporovat. Zdála se mi slabá odpověď těchto lidí, kterou pak nesnadno zjevně dávali, ale pouze nám v soukromí, když říkali, že Písma Nového zákona byla zfalšována nějakými lidmi, kteří chtěli vložit do křesťanské víry zákon židovský, a sami neporušené exempláře nikdy nedávali. Avšak nejvíc mě zajatého a jaksi dusícího strhávaly dolů ony hmoty, zatímco jsem myslel tělesně, pod nimiž jsem se dusil, a nemohl jsem si do čistého a prostého vzduchu tvé pravdy nadechnout.

[5.12.22]
Horlivě jsem tedy začal konat to, pro co jsem přišel, abych v Římě učil řečnickému umění, a nejprve u sebe doma shromáždit několik, u kterých a skrze které jsem začal být znám. A hle, poznávám, že se v Římě dějí jiné věci, které jsem v Africe nesnášel. Zajisté totiž mi vyvstalo, že se tam ta vyvracení zkaženými mládenci nedějí: „Avšak najednou," pravili, „aby nemuseli dávat učiteli plat, se mnozí mládenci domluví a přejdou k jinému, zběhové věry, kterým je pro lásku k penězům spravedlnost malou cenou." Nenáviděl jsem i tyto mé srdce, ne však dokonalou nenávistí. Vždyť to, co jsem od nich hodlal snášet, jsem nenáviděl snad víc než to, že komukoli dělali nedovolené věci. Nicméně jsou tito ohavní a smilní od tebe, milujíce prchavé hry času a špinavý zisk, který, když se uchopí, špiní ruku, a objímajíce svět, který prchá, pohrdajíce tebou, který trváš a kterýs volal a odpouštěl smilné lidské duši vracející se k tobě. A i teď takové nenávidím zlotřilé a pokřivené, ačkoliv je miluji, aby byli napraveni, aby peníze dávali před samou nauku, kterou se učí, a nad peníze zase tebe, Bože, pravdu a hojnost jistého dobra a mír nejčistší. Ale tenkrát jsem více nechtěl trpět, aby byli zlí kvůli mně, než jsem chtěl, aby se stali dobrými kvůli tobě.

[5.13.23]
Takže poté, co bylo z Milána do Říma posláno žádat prefekta města, aby onomu městu zajistil učitele řečnictví, a bylo dáno i veřejné povolení k cestě, já sám jsem se o to ucházel skrze ty samé lidi opojené manichejskými marnostmi (abych jim unikl, jsem jel, ale ani jeden z nás to nevěděl), aby po přednesu řeči mě tehdejší prefekt Symmachus poslal po schválení. A přišel jsem do Milána k biskupu Ambrožovi, mezi nejlepšími známému okršlku zemskému, tvému zbožnému ctiteli, jehož výmluvnosti tehdy horlivě podávala tvému lidu tuk pšenice tvé a radost oleje a střízlivou opilost vína. K němu jsem byl veden tebou, aniž jsem to věděl, abych skrze něho vědomě byl veden k tobě. Přijal mě otcovsky ten muž Boží a mé putování dost biskupsky si zamiloval. A začal jsem ho milovat – nejprve ovšem ne jako učitele pravdy, protože v tvé církvi jsem si zcela zoufal, nýbrž jako laskavého člověka ke mně. A pilně jsem poslouchal, jak v lidu disputoval, ne s úmyslem, jak bych měl, nýbrž jako zkoumající jeho výmluvnost, zda odpovídá své pověsti, nebo zda plyne větší či menší, než se o něm hlásalo; a jeho slovy jsem byl zavěšen pozorný, k samým věcem však lhostejný a pohrdavý jsem stál vedle. A těšila mě sladkost řeči, ačkoli vzdělanější, přece méně rozveselující a lahodící než byla Faustova, pokud se týká způsobu mluvení. Jinak nelze srovnávat ty věci samy: vždyť ten bloudil manichejskými lstmi, ten však spásně učil spásu. Ale daleko od hříšníků je spása, jaký jsem já tenkrát byl, a přece jsem se, aniž jsem to věděl, znenáhla přibližoval.

[5.14.24]
Vždyť když jsem se nestaral učit se tomu, co říkal, nýbrž jen jak to říká (ta zbytečná péče mi totiž, zoufajícímu si, že k tobě by cesta mohla být člověku přístupná, zůstala), vcházely mi do mysli

zároveň se slovy, která jsem si oblíbil, i věci, které jsem zanedbával, protože jsem je nedovedl oddělit. A zatímco jsem srdce otvíral, abych přijal, jak výmluvně to říká, stejně vcházelo i to, jak pravdivě to říká, ovšem postupně. Vždyť nejprve se mi i ty věci samy začaly zdát obhájitelné, a katolická víra, pro kterou jsem si myslel, že se nedá nic říci proti útočícím manichejcům, se mi už nezdála být tvrzena bez nestoudnosti, zvláště poté, co jsem jedna i druhá, a často, hádanku ze starých spisů rozluštěnou slyšel – kde jsem, když jsem to pochopil doslovně, byl zabíjen. Když tedy mnoho míst v oněch knihách bylo duchovně vyloženo, káral jsem už své zoufání – alespoň to, kterým jsem věřil, že odporovat posměvačům a odmítačům zákona a proroků se vůbec nedá. Avšak ještě proto jsem si nemyslel, že se mám chytit katolické cesty, protože i ona mohla mít své vzdělané obhájce, kteří by přebohatě a nikoli nesmyslně vyvraceli předložené námitky, ani proto hodno zavržení to, co jsem držel, že by se stránky obhajoby vyrovnávaly. Katolická víra se mi totiž tenkrát ještě tak nezdála poražená, že by se dosud ani jako vítězná neukazovala.

[5.14.25]
Pak jsem však mysl ostře zaměřil, zda bych nějakým způsobem mohl zřetelnými doklady manichejce usvědčit z lži. Kdybych tak mohl myslet na duchovní substanci, hned by všechny ty stroje byly rozpadly a odhozeny z mé mysli; ale nemohl jsem. Avšak o samém tělese tohoto světa a o veškeré přirozenosti, které se dotýká tělesný smysl, jsem při stále větším srovnávání usuzoval, že mnohem pravděpodobnější věci cítila většina filosofů. A tak jsem po způsobu akademiků, jak se obecně má za to, pochybuje o všem a mezi všemi věcmi se kolébaje, rozhodl se, že je třeba manichejce opustit, nemyslejíc, že právě v době své pochybnosti bych měl zůstávat v té sektě, nad kterou jsem již nějaké filosofy postavil

nahoru. Těmto filosofům jsem však, protože byli bez spásného jména Krista, zcela odmítal svěřit léčení chřadnutí své duše. Rozhodl jsem se tedy být tak dlouho katechumenem v katolické církvi, kterou mi mí rodiče doporučili, dokud by se něco jistého neukázalo, podle čeho bych nasměroval svůj kurz.

Kniha šestá

[6.1.1]
Naděje má od mládí mého, kde jsi mi byl a kam jsi ustoupil? Vždyť zdali jsi mě nestvořil ty, a neodlišil mě od čtyřnožců, a neučinil mě moudřejším než ptáci nebes? A chodil jsem v temnotách a po kluzku, a hledal jsem tě vně sebe, a nenacházel jsem Boha svého srdce. A přišel jsem do hlubin moře, a bez důvěry a bez naděje v nalezení pravdy. Už za mnou přišla matka, silná zbožností, následujíc mě po zemi i po moři a ve všech nebezpečích o tobě si jistá. Vždyť i po mořských rozkolech sama utěšovala plavce, od nichž bývají nezkušení poutníci po hlubinách, když se znepokojí, utěšováni. Slibovala jim, že připlují ve zdraví, protože jí jsi to ty skrze vidění přislíbil. A našla mě sice vážně ohroženého zoufalstvím nad pátráním po pravdě, ale přesto, když jsem jí sdělil, že nejsem už manichej, ale ještě ani katolický křesťan, nezaplesala radostí, jako by byla uslyšela něco nečekaného, poněvadž už byla bezpečna v té stránce mé bídy, v níž mě tobě jako mrtvého, ale takového, který má být vzkříšen, oplakávala, a na márách svého přemýšlení ti předkládala, abys řekl synovi vdovy: „Mládenče, pravím tobě, vstaň“, aby obživl a začal mluvit a abys ho vydal matce jeho. Žádným bouřlivým jásáním se tedy její srdce nerozkolísalo, když uslyšela, že se už z tak velké části stalo, co každodenně před tebou plakala, aby se stalo – že jsem pravdu ještě nenabyl, ale lži jsem už byl vyrván. Ba naopak, protože byla jistá, že i to, co zbývalo, dáš ty, který jsi slíbil celek, odpověděla mi

klidně a s hrudí plnou důvěry, že věří v Krista, že dřív, než z tohoto života odejde, mě uvidí jako věřícího katolíka. A to mi; tobě však, prameni milosrdenství, prosby a slzy hustší, abys urychlil svou pomoc a osvětlil mé temnoty, a horlivěji běhala do kostela a zavěšovala se na Ambrožova ústa, k prameni vytryskující vody v život věčný. Milovala pak toho muže jako anděla Božího, protože skrze něho poznávala, že já jsem dočasně už přiveden k onomu nejistému kolísání, kterým, než projdu z nemoci ke zdraví, mezitím ještě tím ostřejším nebezpečím jako při přechodu, který lékaři zovou kritickým, byla si jistá.

[6.2.2]
A tak, když k památkám svatých – jak byla v Africe zvyklá – přinesla kaše a chleba a víno a byla vrátným zakázána, kde jakmile se dozvěděla, že to zakázal biskup, tak zbožně a poslušně to přijala, že jsem se sám divil, jak snadno se stala spíše žalobkyní svého zvyku než sporníkem toho zákazu. Vždyť její mysl neovládalo opojení vínem, ani ji nehnala v nenávist k pravdě láska k vínu, jako mnohé muže a ženy, kterým se při zpěvu střízlivosti dělá zle jako po vodnatém nápoji; ale ona, když přinesla košík se svátečními pokrmy k napití a rozdávání, nestavěla víc než jedinou skromnou číši, pro své dost střízlivé patro naředěnou, odkud by vzala za úctou. A kdyby takových památek zesnulých, které zdánlivě vyžadovaly, aby byly tímto způsobem uctěny, bylo víc, nosila s sebou stále tutéž jedinou, kterou všude kladla, a která už byla nejen zcela zředěná, nýbrž i velmi vlažná, a kterou s přítomnými rozdělovala na nepatrné doušky, protože v tom hledala zbožnost, ne rozkoš. Takže když se dozvěděla, že slavný kazatel a správce zbožnosti nařídil, aby se tyto věci nekonaly ani těmi, kdo by to konali střízlivě, aby se nedávala příležitost opilcům přelévat se, a protože ty rodičovské obřady byly velmi podobné

pověrám pohanů, nejochotněji se zdržela, a místo košíku plného pozemských plodů se naučila přinášet k památkám mučedníků hruď plnou očistnějších slibů, aby i to, co by mohla, dala potřebným, a tak byla slavena účast na Pánově těle, jehož napodobením utrpení byli mučedníci obětováni a korunováni. Avšak přece, Hospodine, Bože můj (a tak je přede tvým zrakem o této věci mé srdce), zdá se mi, že by matka moje snad nebyla snadno ustoupila od tohoto zvyku, kdyby ji od toho zakazoval někdo jiný, koho by nemilovala tak jako Ambrože. Kterého pro mou spásu nejvíc milovala, on však ji pro její velmi zbožný život, v němž v dobrých skutcích tak horoucně Duchem pilně navštěvovala kostel, že často vybuchoval, když mě viděl, v jeho chválu, blahopřál mi, že mám takovou matku – aniž věděl, jakého mě ona má syna, který jsem o tom všem pochyboval a vůbec si nemyslel, že by se dala nalézt cesta života.

[6.3.3]
Už jsem také nesténal v modlitbě, abys mi přispěchal na pomoc, nýbrž má mysl byla napjatá k hledání a neklidná k disputaci; a samotného Ambrože jsem pokládal za šťastného člověka podle světa, protože ho ctí tak veliké mocnosti; jen jeho celibát se mi zdál namáhavý. Co však on nosil v naději a jaký boj měl proti pokušením své vznešenosti, nebo jakou útěchu v protivenstvích, a jaká sladká potěšení z tvého chleba přežvykovala jeho skrytá ústa, která byla v jeho srdci – nedovedl jsem si představit ani jsem to nezakusil. Ani on neznal moje kvasy ani jámu mého nebezpečí. Vždyť jsem se ho nemohl ptát na to, co jsem chtěl, jak jsem chtěl – oddělovaly mě totiž od jeho ucha a úst zástupy ovlivněných lidí, jejichž slabostem sloužil. Když s nimi nebyl, což bylo velmi malou částí času, buď občerstvoval tělo nutnými živiny, nebo mysl četbou. Avšak když četl, oči se vedly po stránkách a srdce

zkoumalo smysl, hlas a jazyk však mlčely. Když jsme často byli přítomni (nebylo totiž zakázáno nikomu vcházet, ani nebylo zvykem oznamovat mu příchozího), tak jsme ho viděli potichu číst, a jinak nikdy; a sedíce dlouho mlčky (kdo by se opovažoval tak soustředěné pozornosti překážet?) odcházeli jsme, a usuzovali jsme, že v tom tak maličkém čase, který měl k zotavení své mysli, prost rušivého hluku cizích pří, nechce být odvolán k něčemu jinému a snad se chrání, aby, kdyby posluchač visel na jeho rtech napjatě, musel věci, které četený autor položil nejasně, vykládat nebo rozmlouvat o nějakých obtížnějších otázkách; a aby, pokud by na toto dílo věnoval čas, neprošel menším počtem svazků, než by chtěl. Ačkoli i důvod šetření hlasu, který mu velmi snadno ochraptěl, mohl být spravedlivější důvod tichého čtení. Nicméně s jakýmkoli úmyslem to konal, s dobrým ten muž konal.

[6.3.4]
Ale určitě mi nebyla dávána žádná příležitost ptát se po tom, co jsem toužil znát, od tak svaté tvé věštírny, kterou bylo jeho srdce, než když se mělo něco krátkého slyšet. Moje kvasy pak vyžadovaly, aby mi byl plně vylit, a nikdy jsem to nenalezl. A jeho ovšem jsem v lidu každou neděli slyšel správně rozkládat slovo pravdy, a víc a víc se mi potvrzovalo, že se dají rozmotat všechny uzle rafinovaných pomluv, které kolem Božích knih spletli ti naši klamači. A když jsem se také dozvěděl, že člověk, stvořený tebou k tvému obrazu, nebývá u tvých duchovních synů, které jsi z matky katolické skrze milost znovuzrodil, chápán tak, aby věřili a mysleli, že jsi omezený tvarem lidského těla (ačkoli jak se má duchovní substance, jsem si nedovedl ani slabě a jako v hádance představit) – přece jsem s radostí zrudl, že jsem po tolik let neštěkal proti katolické víře, ale proti výmyslům tělesných myšlenek. Vždyť jsem byl potud opovážlivý a bezbožný, že jsem to,

co jsem měl hledáním poznávat, obviňováním vyslovoval. Ty totiž, nejvyšší a nejbližší, nejskrytější a nejpřítomnější, kdo nemáš jedny údy větší a druhé menší, ale všude jsi celý, a nikde na místě nejsi, nejsi určitě tou tělesnou podobou – a přece jsi učinil člověka ke svému obrazu, a hle, on sám je od hlavy až k nohám na jednom místě.

[6.4.5]
Když jsem tedy nevěděl, jak se tato skutečnost tvého obrazu udržuje, měl bych klepat a tázat se, jak se to má věřit, nikoli se naparovat a protestovat, jako by se tak věřilo. Tím ostřeji mě tedy hryzla starost, co jistého bych uchoval, čím víc jsem se styděl, že jsem tak dlouho byl vyveden a oklamán slibem jistých věcí dětským omylem a vášnivostí, a nejisté věci jsem jako jisté klapal. Vždyť že jsou nepravdivé, mi vzešlo později; jisté však bylo, že nejisté byly a já je kdysi za jisté držel, zatímco jsem tvou katolickou víru slepými hádkami obviňoval, i když ještě ne ve zjištěné pravdě; neučila to, co jsem jí těžce vyčítal. A tak jsem byl zmatený a obracel se, a radoval jsem se, Bože můj, že jediná církev, tělo jediného tvého Syna, do níž mi bylo jméno Krista vloženo v útlém dětství, nemá chuť na dětské marnosti a nemá to v své zdravé nauce, aby tebe, Stvořitele všeho, do prostoru místa, byť nejvyššího a nejrozlehlejšího, ale přece ze všech stran ohraničeného, vháněla v podobě lidských údů.

[6.4.6]
Radoval jsem se i tomu, že stará Písma zákona a proroků už mi nebyla předkládána ke čtení oním zrakem, kterým mi dříve nesmyslná připadala, když jsem vyčítal tvým svatým, že tak smýšlejí – avšak oni tak nesmýšleli. A jako by stav naučení ustanovoval pravidlo, s radostí jsem slyšel, že Ambrož ve svých

lidových kázáních často říká: „Litera zabíjí, duch pak oživuje“, když ty věci, které zdánlivě při doslovném výkladu učily zvrácenosti, odebravši tajemnou roušku, duchovně otevíral, neříkaje nic, co by mě pohoršilo, i když říkal věci, o nichž jsem ještě nevěděl, zda jsou pravdivé. Vždyť jsem si srdce držel od každého souhlasu, boje se úrazu, a přitom jsem byl zabíjen zavěšením víc. Vždyť jsem si přál o těch věcech, které nevidím, být tak jistý, jako jsem si jistý, že sedm a tři je deset. Vždyť jsem nebyl tak šílený, abych i tohle myslel, že se nedá pochopit; ale jak tohle, tak jsem si přál i ostatní věci, buď tělesné, které nebyly přítomny přede mnou mým smyslům, nebo duchovní, o nichž jsem jinak než tělesně neuměl přemýšlet. A být uzdraven vírou jsem mohl, aby očištěnější ostří mé mysli bylo nějak nasměrováno v tvou pravdu stále trvající a nikdy od ničeho neklesající. Ale jak bývá zvykem, že člověk, který zakusil zlého lékaře, se bojí svěřit se i dobrému, taková byla slabost mé duše, která přece bez věření nemohla být uzdravena a odpírala být léčena, aby lži neuvěřila, kladoucí odpor tvým rukám, které jsi připravil léky víry a rozprašoval je nad choroby okršlku zemského a dal jsi jim tak velkou autoritu.

[6.5.7]
Z tohoto proto, dávaje už přednost katolické nauce, jsem i cítil, že se mi tam přikazuje skromněji a nikterak klamně věřit něčemu, co se nedokazuje (ať je to něco, co jen snad nebylo možno dokázat, ať nebylo ani to, co by to bylo), než že tam s opovážlivým slibem vědění je výsmíván věřící postoj a potom je přikazováno věřit tolika bájným a nesmyslným věcem, protože se dokázat nemohou. Pak znenáhla jsi ty, Hospodine, přenéžnou a nejmilosrdnější rukou dotýkaje se a skládaje mé srdce, mně, uvažujícímu, kolik nespočetných věcí věřím, které jsem neviděl ani jsem při nich nebyl, když se děly – jako tak mnoho v dějinách národů, tak

mnoho o místech a městech, která jsem neviděl, tak mnoho přátelům, tolik lékařům, tolik lidem jiným a jiným, čemuž kdybychom nevěřili, nedělali bychom v tomto životě vůbec nic – nakonec jak pevně, neotřesitelně vírou, jsem držel to, od kterých rodičů jsem se narodil, což bych nemohl vědět, kdybych neuvěřil slyšenému – přesvědčil jsi mě, že ne ti, kdo věří tvým knihám, které jsi s tak velkou autoritou ve všech národech založil, ale ti, kdo nevěří, jsou hodni výčitky, a nemají se poslouchat, kdyby mi snad někdo řekl: „Odkud víš, že ony knihy byly dány lidskému pokolení Duchem jediného pravého a nejpravdomluvnějšího Boha?“ Vždyť tomu samému jsem nejvíc musel věřit, protože mi žádný bojovný spor pomlouvačných otázek skrze tolik věcí, které jsem si přečetl ze vzájemně bojujících filosofů, nemohl vymoci, abych kdykoli nevěřil, že jsi, cokoli jsi, co jsem já neznal, a že řízení lidských věcí k tobě patří.

[6.5.8]
Ale to jsem věřil – někdy pevněji, někdy slaběji, přece vždy jsem věřil, že jsi, a že se o nás staráš, i když jsem nevěděl, co se má o tvé substanci cítit, ani která cesta vede nebo přivádí zpět k tobě.
A proto, když jsme byli slabí k nalezení pravdy čistým rozumem, a proto nám bylo zapotřebí autority svatých písmen, už jsem začal věřit, že bys nijak nedal ani nebyl dal tak vznikající autoritu onomu Písmu po všech už zemích, pokud bys nechtěl, aby i skrze ně se v tebe věřilo, a i skrze ně se tě hledalo. Nesmyslnost, která mě v onom spise urážela, jsem již, když jsem slyšel mnoho z něj věrohodně vyloženo, přičítal vznešenosti svátostí, a tím mi se zdála ta autorita ctihodnější a víry hodná, čím byla snadno dostupná všem ke čtení a čím důstojnost svého tajemství zachovala v hlubším chápání, slovy nejotevřenějšími a nejnižším způsobem mluvení se nabízela všem a cvičíc pozornost těch, kdo

nejsou lehcí srdcem, aby přijala všechny do lidového klína a skrze úzké otvory některé převedla k tobě, přesto však mnohem více, než kdyby ani tak vznešeným vrcholem autority nevyvýšila, ani zástupy do lůna svaté pokory nenasála. Přemýšlel jsem o tom, a tys byl u mne, vzdychal jsem, a tys mě slyšel, kolísal jsem, a tys mě řídil, šel jsem po široké cestě tohoto světa, a neopouštěl jsi mě.

[6.6.9]
Zel jsem po poctách, ziscích, manželství, a ty jsi se smál. Trpěl jsem v těchto žádostech nejkrutější obtíže, s tebou tím milostivějším, oč míň jsi dovoloval, aby mi sládlo, co jsi nebyl ty. Pohleď na mé srdce, Hospodine, který jsi chtěl, abych na toto si vzpomněl a tobě to vyznal. Nyní ať k tobě přilne má duše, kterou jsi vyvlekl z tak lepivého lepidla smrti. Jak nešťastná byla! A ty jsi bodal cit její rány, aby, zanechajíc všeho, se obrátila k tobě, který jsi nad vším a bez něhož by nebylo nic z toho, aby se obrátila a byla uzdravena. Jak nešťastný jsem tedy byl, a jak jsi jednal, abych cítil svoji bídu v onen den, kdy jsem – zatímco jsem se chystal přednést císaři chvály, v nichž bych mnohé lhal, a lhoucímu se tleskalo od vědoucích, a mé srdce těmi starostmi těžce dýchalo a hořelo horečkami zhoubných myšlenek – procházeje jakousi milánskou uličkou, všiml si chudého žebráka, už, jak myslím, nasyceného, žertujícího a radostného. A zasténal jsem a mluvil jsem s přáteli, kteří byli se mnou, o mnohých bolestech našich šílenství, protože při všech těch našich snahách, jakými jsem tenkrát trpěl, pod ostny žádostí vlečouc břemeno své nešťastnosti a vlečeným zvětšujíc, nechceme nic jiného, než dojít k bezpečné radosti, kam nás ten žebrák už předešel, zatímco my tam nikdy snad nedojdeme. Co totiž on nemnohými vyžebranými penízky už nabyl, k tomu jsem já se tak útrapnými oklikami a obchůzkami blížil, totiž k radosti časného štěstí. Vždyť neměl pravou radost;

ale i já jsem těmi ctižádostmi hledal mnohem falšivější. A určitě on se radoval, já jsem byl úzkostný, bezpečný on, chvějící se já.
A kdyby se mě někdo zeptal, zda chci radši jásat, nebo se bát, odpověděl bych: „Jásat“; a znovu, kdyby se zeptal, zda chci radši být takovým, jaký je on, nebo jaký jsem já tenkrát, mne samého vysíleného starostmi a strachy bych si vybral – ale ze zvrácenosti; snad by to bylo pravda? Vždyť bych neměl se nad něho stavět proto, že jsem byl vzdělanější, protože se jsem z toho neradoval, nýbrž hledal jsem, aby se lidem líbilo, nejen abych je učil, ale jen abych se jim líbil. Proto jsi i ty holí své kázně rozlamoval mé kosti.

[6.6.10]
Ať ustoupí tedy od mé duše ti, kdo jí říkají: „Záleží na tom, z čeho se kdo raduje. Ten žebrák se radoval ze svého opití, ty jsi se chtěl radovat ze slávy.“ Z jaké slávy, Hospodine, která není v tobě? Vždyť jako pravá radost to nebyla, tak ani ta pravá sláva, a víc mi obracela mysl. A on té samé noci měl rozstrávit své opilství, já jsem s svým usnul a vstal a chystal se usnout a vstát – pohleď, kolika dnů! Je ovšem rozdíl v tom, z čeho se kdo raduje, vím to, a radost věřící naděje je nesrovnatelně vzdálena té marnosti; ale i tehdy byla mezi námi vzdálenost. Jistě totiž on byl šťastnější, nejen že se do něho veselí lila, zatímco já jsem byl trápen starostmi, nýbrž i že on dobře si přejíce získal víno, zatímco já jsem lhaním hledal nafukování. Řekl jsem tenkrát mnoho o této věci svým drahým, a často jsem si všímal, jak jsem si u sebe, a nacházel jsem, že je mi špatně, a cítil jsem bolest a zdvojnásoboval jsem si tu bolest; a kdyby se objevilo něco příznivého, hnusilo se mi to uchopit, protože téměř dřív, než by to bylo uchopeno, odlétlo.

[6.7.11]
Spolu jsme sténali ti, kdo jsme spolu žili přátelsky, a nejvíc a nejdůvěrněji jsem o tom rozmlouval s Alypiem a Nebridiem. Z nich Alypius pocházel ze stejné obce, z které i já, z rodičů měšťanských předáků, byl mladší než já. Vždyť se u mě také učil, když jsem začal v našem městě vyučovat, a potom v Kartágu, a miloval mě moc, protože jsem se mu zdál být dobrý a vzdělaný, a já jeho pro velkou povahu ctnosti, která v jeho nevelkém věku dost vystupovala. Vír kartaginských mravů, v nichž vřou neužitečné podívané, ho však pohltil do šílenství cirkových her. Když se v něm nešťastně kutálel, zatímco já, který jsem tam vyučoval řečnictví, jsem užíval veřejnou školu, ještě mě nebyl poslouchal jako učitele kvůli jisté nevraživosti, která vznikla mezi mnou a jeho otcem. A dozvěděl jsem se, že záhubně miluje cirkus, a těžce mě to zraňovalo, že se mi zdálo, že tak velkou naději buď ztrácí, nebo dokonce už ztratil. Napomenout jej a nějakým omezením odvolat zpět nebylo možno ani přátelskou dobrou vůlí, ani právem učitelství. Myslel jsem si totiž, že on o mně smýšlí jako jeho otec; on však tak nesmýšlel. A tak, pominuv v této věci otcovu vůli, mě začal zdravit, přicházeje do mé posluchárny, a slyšet něco, a odcházet.

[6.7.12]
Avšak mi vypadlo z paměti jednat s ním, aby slepou a bezhlavou vášní pro marné hry nezabíjel tak dobré nadání; ale ty, Hospodine, který předsedáš kormidlu všeho, co jsi stvořil, jsi na něho nezapomněl, že budoucně mezi tvými syny bude správcem tvé svátosti; a aby se jeho náprava zjevně připisovala tobě, skrze mne jsi ji sice, ale neznalého, uskutečnil. Vždyť jednoho dne, když jsem seděl na obvyklém místě a přede mnou byli žáci, přišel, pozdravil, usedl a soustředil mysl na to, co se probíralo. A byl náhodou

v rukou výklad, při kterém se mi zdálo, že by vhodně mohlo být použito přirovnání z cirkových her, aby to, co jsem naznačoval, bylo i radostnější a jasnější s kousavým výsměchem těm, které ono šílenství zajalo. Víš ty, Bože náš, že jsem tehdy nemyslel na to, aby byl Alypius uzdraven z té morové nákazy. Avšak on to vzal na sebe a uvěřil, že jsem to řekl výhradně kvůli němu; a co by jiný přijal, aby se na mne hněval, to přijal ten čestný mládenec, aby se hněval na sebe a mě tím ohnivěji miloval. Řekl jsi totiž už dávno a vepsal to do svých knih: „Pokárej moudrého, a bude tě milovat.“ Nepokáral jsem ho však; ale ty, užívaje všech vědoucích i nevědoucích v pořádku, který znáš (a ten pořádek je spravedlivý), ze srdce a jazyka mého jsi způsobil hořící uhlíky, kterými bys vyléčil chřadnoucí mysl dobré naděje a uzdravil ji. Ať mlčí o tvých chválách ten, kdo neuvažuje o tvých slitováních, která se tobě z mých morků vyznávají. On totiž po oněch slovech vytrhl se z té jámy tak hluboké, kterou ochotně klesal a s podivuhodnou rozkoší oslepován, a svou mysl otřásl silnou střídmostí; a odpadly od něho všechny špinavosti cirkových her, a víc tam už nepřišel. Pak přemohl odporujícího otce, aby mě měl za učitele; ustoupil tedy a dovolil. A začínaje mě znovu poslouchat, byl se mnou do té pověry zapleten, miluje u manichejů předvádění zdrženlivosti, kterou měl za pravou a opravdovou. Byla však šílená a svůdná, chytající drahocenné duše, které ještě neuměly dosáhnout výšky ctnosti a snadno se nechaly oklamat povrchním zdáním, ale zdáním stínové a předstírané ctnosti.

[6.8.13]
Neopouštěje ovšem pozemskou cestu, kterou mu rodiče zaklínali, odešel do Říma, aby se tam učil právům, a tam byl neuvěřitelně a neuvěřitelným jícnem gladiátorské podívané strhován. Když se totiž oněm věcem bránil a odsuzoval je, jistí jeho přátelé

a spolužáci, když se vraceli z oběda a šli kolem, odporujícího a bránícího se důvěrným násilím zavlékli v době krutých a smrtonosných her do amfiteátru, přičemž on říkal: „Když mé tělo zavlečete na ono místo a tam je postavíte, snad také mou duši a mé oči v ty podívané obrátit můžete? Budu tedy nepřítomně přítomen, a tak porazím i vás i je.“ Když to uslyšeli, přesto ho s sebou vzali, snad právě toto chtějíce vyzkoušet, zda to může udělat. Když tam přišli a usedli, kde jen mohli, všechno vřelo nejsurovějšími rozkošemi. On zavřev dveře očí svou mysli zapovídal, aby ji nevnesl do tak velikého zla. A kéž by si i uši byl zacpal! Vždyť při jisté chvíli zápasu, když obrovský křik celého lidu silně do něho udeřil, zvědavostí přemožen a jaksi připraven, cokoli to je, dívat se, i je pohrdnout a zvítězit, otevřel oči. A byl zasažen těžší ranou v duši než ten na těle, na něhož pohledět toužil, a padl žalostněji než ten, po jehož pádu byl ten křik. Ten mu uším vstoupil a odemkl mu světla, aby bylo, čím by byl zasažen a sražen jeho duch, dosud spíše opovážlivý než statečný, a tím slabší, oč víc o sobě předpokládal, kdo měl o tobě. Jak totiž uviděl tu krev, surovost zároveň vypil a neodvrátil se, ale upřel pohled a sál šílenosti, aniž to věděl, a těšil se ze zločinu zápasu a opíjel se krvavou rozkoší. A nebyl již tím, kdo přišel, nýbrž jedním z toho davu, k němuž přišel, a pravým druhem těch, od nichž byl přiveden. Co víc? Díval se, křičel, vzplanul, odnesl odtamtud s sebou šílenství, kterým byl popoháněn se vracet nejen s těmi, od nichž byl předtím zavlečen, ale dokonce víc než oni, strhávaje i jiné. A přesto odtamtud nejsilnější a nejmilosrdnější rukou vytrhls ho ty a naučils ho mít důvěru ne ve svoji, ale v tvoji – ale až daleko potom.

[6.9.14]
Nicméně to už se v jeho paměti ukládalo k budoucí léčbě. Vždyť

i to, co se stalo, když ještě studoval a byl mým posluchačem v Kartágu, a kolem poledne přemítal na náměstí o tom, co má přednést, jak bývají školáci cvičeni, nechals jej být zajat strážci náměstí jakožto zloděj. Nemyslím, žes to z jiné příčiny dovolil, Bože náš, než aby ten muž, který měl být tak veliký, už začal se učit, jak by člověk neměl být snadno od člověka odsuzován opovážlivou důvěřivostí. Vždyť se procházel přede soudnou tribunou sám s voskovými destičkami a stilem, když hle, jakýsi mládenec z počtu školáků, pravý zloděj, přinesl si tajně sekeru, a aniž on to zpozoroval, přistoupil k olověným mřížím, které shora vyčnívají nad stříbrnickou uličku, a začal olovo rozsekávat. Když však byl slyšen zvuk sekery, zabručeli stříbrníci, kteří byli dole, a vyslali, kdo by přistihli, kohokoli by náhodou nalezli. Jejich hlasy slyše, zanechav nástroje ten odešel, boje se, aby s ním nebyl chycen. Alypius však, který ho vstupujícího neviděl, cítil ho vycházejícího a rychle viděl odcházejícího, a toužíc znát příčinu, vešel na to místo, a nalezenou sekeru stojíc a divíc se zvažoval, když hle, ti, kteří byli posláni, nalezli ho sám nesoucího železo, při jehož zvuku, popuzeni, přišli. Drží ho, přitahují, a před shromážděnými obyvateli náměstí se chlubí, že chytili zjevného zloděje, a odtud byl veden, aby byl předán soudům.

[6.9.15]
Ale potud ho bylo třeba učit. Hned totiž, Hospodine, jsi přispěchal nevinnosti na pomoc, jejímž svědkem jsi byl ty sám. Vždyť když byl veden buď do vězení, nebo k trestu, přišel jim naproti jakýsi architekt, který měl největší péči o veřejné stavby. Radují se, že právě on přišel, kterému obvykle byli podezřelí z odnesených věcí, které zmizely z náměstí, aby snad už konečně poznal, kdo tyto věci dělá. Avšak ten muž často viděl Alypia v domě jakéhosi senátora, k němuž chodil se zdravit, a hned ho poznal, vzal za ruku, odvedl

ho od zástupů a tázal se po příčině tak velkého zla, a slyšel, co se stalo, a všechny přítomné bouřící a hrozivě vrčící přikázal přijít s ním. A přišli do domu toho mládence, který se té věci dopustil. Byl chlapec před vraty, a byl tak malý, že by, aniž pro svého pána něco se bál, mohl snadno všechno vypovědět; s ním totiž byl na náměstí jako průvodce. Jak jej Alypius poznal, naznačil architektovi. Ten pak ukázal chlapci sekeru a ptal se jej, čí je. Ten hned řekl: „Naše“; a pak dotazován odhalil ostatní. Takto přenesena byla žaloba do onoho domu a zmateny byly davy, které už z Alypia začaly triumfovat, a budoucí správce slova tvého a mnoha v tvé církvi případů zkušenější a poučenější odešel.

[6.10.16]
Tohoto tedy jsem nalezl v Římě, a připojil se ke mně nejsilnějším poutem a se mnou odešel do Milána, aby mě neopouštěl a také něco dělal z práva, které se učil, podle přání rodičů víc než svého. A třikrát už vykonal povinnost přísedícího s obdivuhodnou zdrženlivostí, divě se víc on těm, kdo by zlatu dávali před nevinnost. Byla také zkoušena jeho povaha nejen lákadlem žádostivosti, ale i ostnem strachu. V Římě přisedal u hraběte italských rozdělovacích úřadů. Byl v té době jakýsi velmi mocný senátor, s jehož dobrodiními byli mnozí svázáni a kterého se báli jiní podřízení. Chtěl si dovolit něco podle zvyku své moci, co by bylo podle zákonů nedovoleno; postavil se tomu Alypius. Byla přislíbena odměna; vysmál se v mysli. Byla provedena výhrůžka; podupal, všichni se divíce té neobvyklé duši, která si tak velkého muže, pověstného nespočetnými způsoby prospívání i škození, ani jako přítele si nepřála, ani jako nepřítele se nebála. A sám soudce, kterému byl rádcem, ačkoli i sám to dělat nechtěl, přesto však otevřeně to neodmítal, nýbrž přenášel kauzu na něho, tvrdil, že on mu to nedovoluje, protože i opravdu, kdyby to on byl udělal,

Alypius by odešel. Pouze toto jedno ho málem už bylo svedlo z literární horlivosti, aby za pretoriánské ceny si dal zhotovit knižní rukopisy; ale po poradě se spravedlností obrátil rozmysl v lepší, usoudiv za užitečnější rovnost, kterou mu bylo zakazováno, než moc, kterou mu bylo dovoleno. Je toto maličké; ale kdo je v malém věrný, i ve velkém je věrný, a nijak nebude prázdné, co vyšlo z úst tvé pravdy: „Jestliže jste v nespravedlivém mamonu nebyli věrní, pravé kdo vám dá? A jestliže jste v cizím nebyli věrní, vaše kdo vám dá?“ Takový on byl tenkrát, lne ke mně a kolísaje se mnou v rozmyslu, jaký by byl způsob života, kterého se máme držet.

[6.10.17]
Také Nebridius, který opustiv svou krajinu v sousedství Kartága a opustiv samotné Kartágo, kde většinou pobýval, opustiv otcovský statek skvělý, opustiv dům i matku, která za ním neměla jít, nepřišel do Milána z jiné příčiny, než aby žil se mnou v nejžhavějším studiu pravdy a moudrosti, zároveň vzdychal a zároveň kolísal, ohnivý hledač blaženého života a nejbystřejší zkoumatel nejobtížnějších otázek. A byla tam ústa tří potřebných, kteří si navzájem funěli svou nouzí, a čekali na tebe, abys jim dal pokrm v příhodném čase. A při vší hořkosti, která následovala naše světské skutky z milosrdenství tvého, zatímco jsme hleděli na cíl, proč bychom tyto věci trpěli, zasahovaly nás temnoty, a odvraceli jsme se, sténajíce, a říkali jsme: „Jak dlouho tyto věci?“ A to jsme říkávali často, a při říkání jsme je neopouštěli, protože nezářilo nic jistého, čeho bychom se, zanechav těchto věcí, chytili.

[6.11.18]
A já jsem se nejvíc divil, zpytuje a vzpomínaje, jaký dlouhý čas byl od devatenáctého roku mého věku, kdy jsem se začal rozpalovat

pro studium moudrosti, předsevzav si zanechat, až ji najdu, všechny prázdné naděje marných žádostí a lživé šílenosti. A hle, byl jsem už ve třicátém roce, zůstávaje v témž bahně dychtivostí užívat přítomných věcí prchajících a rozptylujících mě, zatímco říkám: „Zítra najdu. Hle, přijde zjevně a já to uchopím. Hle, přijde Faustus a všechno vyloží. Ó velicí mužové akademiky! Nic jistého nelze pochopit k vedení života. Ba, pátrejme pilněji a nezoufejme. Hle, už v knihách církevních nejsou nesmyslné věci, které se zdály nesmyslné, a dají se chápat jinak a slušně. Zapustím nohy na tom stupni, na němž mě jako chlapce rodiče postavili, dokud se nenajde zřetelná pravda. Ale kde se bude hledat? Kdy se bude hledat? Nemá čas Ambrož, nemá čas číst. Kde máme knihy hledat? Odkud nebo kdy nějaké opatříme? Od koho si je vypůjčíme? Ať se vymezí doby, ať se rozdělí hodiny pro spásu duše. Veliká naděje vznikla: katolická víra neučí, co jsme si mysleli, že učí, a marně jsme obviňovali. Učení lidé její mají za bezbožné věřit, že je Bůh omezen podobou lidského těla. A pochybujeme klepat, aby se otevřely ostatní věci? Dopolední hodiny obsazují žáci; co děláme s ostatními? Proč to neděláme? Ale kdy navštěvujeme vyšší přátele, jejichž hlasů potřebujeme? Kdy připravujeme to, co od nás kupují žáci? Kdy odpočíváme sami sebe?

[6.11.19]
A odhoďme tyto marnivé a prázdné věci. Oddejme se jediné jako pátrání po pravdě. Život je ubohý, smrt je nejistá. Náhle přijde: jak odtud vyjdeme? A kde se máme naučit tomu, co jsme zde zanedbali? A ne spíše za to zanedbání trpět tresty? Co kdyby sama smrt všechnu starost se smysly uťala a ukončila? Tak i to je k pátrání. Ale ať je daleko, aby to tak bylo! Není marné, není prázdné, že tak vznešený vrchol autority křesťanské víry se rozprostírá v celém okršlku. Nikdy by za nás nebyly božsky konány

tak veliké a takové věci, kdyby smrtí těla byl stráven i život duše. Co tedy otálíme opustit naději světa a plně se oddat hledání Boha a blaženého života? Ale počkej: i tyto věci jsou příjemné, mají svou nemalou sladkost; nelze snadno od nich odseknout pozornost, protože je potupné by k nim bylo zase se vracet. Hle, kolik toho už jen stačí, abychom získali nějakou poctu? A čeho více je v těchto věcech třeba toužit? Je přebytek vyšších přátel; aby nic jiného a mnohem pospíšili, i prefektura by nám mohla být dána. A je třeba vzít si manželku s nějakým věnem, aby nám nezatěžovala náš výdaj, a to bude míra žádostivosti. Mnoho velikých mužů i hodných následování se se zájmem o moudrost oddávalo i s manželkami."

[6.11.20]
Když jsem toto říkal a střídavě tyto větry hnaly a strkaly mé srdce sem a tam, přecházely časy, a já jsem otálel obrátit se k Pánu, a odkládal jsem ze dne na den žít v tobě, a neodkládal jsem denně v sobě umírat. Miluje blažený život, bál jsem se ho v jeho sídle, a prchajíc od něho jsem jej hledal. Myslel jsem si totiž, že budu přespříliš nešťastný, kdybych byl zbaven ženských objetí, a nemyslel jsem na lék tvého milosrdenství, který by uzdravil tuto slabost, protože jsem ho nebyl zakusil, a věřil jsem, že zdrženlivost patří k vlastním silám, kterých jsem si u sebe nebyl vědom, byv tak hloupý, že jsem nevěděl – jak je psáno – že nikdo nemůže být zdrženlivý, pokud ty nedáš. Zajisté bys dal, kdybych vnitřním vzdechem klepal na tvoje uši a s pevnou vírou v tebe vrhal na tebe svou starost.

[6.12.21]
Alypius mi ovšem zabraňoval vzít si ženu, zpívaje, že nijak nemůžeme spolu žít v bezstarostném klidu v lásce k moudrosti, jak

jsme toužili, kdybych to udělal. Byl totiž on sám v této věci i tenkrát velmi čistý, takže to bylo k údivu: zakusil sice spojení s ženou při vstupu do své mládosti, ale nelpěl v tom a víc toho litoval a opovrhl tím a potom žil nejstřídměji. Já jsem mu však odporoval příklady těch, kdo vdáváni ctili moudrost a si zasloužili Boha a věrně i s láskou měli přátele. Od jejichž mohutnosti ducha jsem byl ovšem já daleko, a připoután morbidou těla jsem táhl smrtonosnou sladkostí svůj řetěz, bojíce se být rozvázán, jakoby při otřeseném zranění, odrážeje slova dobře radícího jako ruku rozvazujícího. Navíc skrze mne i samému Alypiovi mluvil had, a plétal a rozprostíral skrze můj jazyk sladká osidla na jeho cestu, kterými by měly být zapletovány jeho čestné a volné nohy.

[6.12.22]
Vždyť když mě ten obdivoval – kterého jsem si vážil hodně – že jsem k lepidlu té rozkoše tak přilnul, že jsem tvrdil, kdykoli jsme se o tom mezi sebou tázali, že celibátní život nijak nemohu vést, a tak jsem se obhajoval, když jsem viděl jeho divícího se, že říkám, že je velký rozdíl mezi tím, co on sám prchavě a tajně zakusil, co by si už téměř ani nevybavoval, a proto by to bez žádné obtíže snadno pohrdl, a mezi potěšeními mého zvyku, k nimž kdyby přistoupilo počestné jméno manželství, že se nemá divit, proč já nedovedu takový život pohrdnout – začal i sám po manželství toužit, nijak přemožen vilností takové rozkoše, nýbrž zvídavostí. Říkal totiž, že chce poznat, co to je, bez čeho se mu zdá, že můj život, který se mu takto líbil, mi není životem, nýbrž trestem. Žasla totiž od tohoto pouta svobodná mysl nad mou nevolnictvím, a žasnouc šla v touhu zakusit, a hodlala jít k samému zkušenosti, a odtud snad spadnout do té otročiny, nad kterou žasla, poněvadž chtěla uzavřít smlouvu se smrtí, a kdo miluje nebezpečí, do něho upadne. Vždyť nikdo z nás, pokud je jaká slušnost manželská

v povinnosti řídit manželství a vychovávat děti, nebral to v úvahu, než slabě. Z velké části a prudce však mě chycený mučil zvyk nasycovat nenasytitelnou žádostivost, jeho však obdiv táhl, aby byl chycen. Takoví jsme byli, dokud ty, nejvyšší, neopouštěje naši zem, se nad námi nešťastnými nesmiloval a nepomohl podivuhodnými a skrytými způsoby.

[6.13.23]
A silně se naléhalo, abych si vzal ženu. Už jsem o ni žádal, už byla slibována, přičemž hlavně má matka dávala v tom práci, aby mě už, oženěného, spásný křest obmyl, nad čím ze dne na den se radovala, a vidělo se jí, že se mi připraví v její víře mé sliby. Když ovšem i na mou prosbu a ze svojí žádosti silným voláním srdce prosila tě denně, abys jí ve snu něco ukázal o mém budoucím manželství, nikdy jsi nechtěl. A viděla některé prázdné a snové věci, k nimž ji hnal nátlak lidského ducha, zabývajícího se touto věcí; a vypravovala mi, ne s důvěrou, s jakou obvykle, když jsi jí něco ukazoval, nýbrž pohrdajíc tím. Říkala totiž, že rozlišuje nevím jakou chutí, kterou slovy vysvětlit nemůže, jaký je rozdíl mezi tebou zjevujícím a její duší snící. Naléhalo se přece, a byla žádána dívka, jejíž věk byl asi o dva roky nižší než způsobilý k svatbě; a protože se nám líbila, čekalo se.

[6.14.24]
A s mnoha přáteli jsme se v duchu zabývali, a rozmlouvajíce a nenávidíce bouřlivé obtíže lidského života, už jsme skoro upevnili, že se vzdálíme davů a budeme žít v klidu; tento klid jsme si tak připravovali, že bychom cokoli, co bychom mohli mít, dávali do společného a jeden rodinný majetek bychom ze všeho utvořili, aby skrze upřímnost přátelství nebyl jiný tohoto a jiný onoho, nýbrž co by vzniklo ze všech, bylo by jedno a všeobecné

jednotlivců, a všechno všech, protože nám se zdálo, že nás může být asi deset lidí ve stejném společenství, a byli mezi námi velmi bohatí, zejména náš krajan Romanianus, kterého tenkrát těžké kvasy jeho zaměstnání přitáhly ke dvoru, od začátku věku mi nejbližší. Ten nejvíc naléhal na tuto věc a měl velkou autoritu v přesvědčování, protože jeho veliké jmění mnohem jiné předčilo. A líbilo se nám, aby dva výroční jako úředníci starali se o všechny potřeby, zatímco ostatní by byli v klidu. Ale když se začalo přemítat, zda by to ženy – které někteří z nás už měli a my ostatní mít chtěli – dovolily, všechen ten rozmysl, který jsme dobře tvarovali, se rozpadl v rukou, byl rozlámán a odhozen. Odtud k vzdechům a nářkům, a kroky k následování širokých a protřelých cest světa, protože mnoho myšlenek bylo v našem srdci; tvůj záměr však trvá navěky. Z toho záměru ses smál našim, a svoje jsi nám připravoval, hodlaje dát pokrm v příhodnosti a otevřít svou ruku a naplnit naše duše požehnáním.

[6.15.25]
Mezitím mé hříchy se množily, a odstraněna byla od mého boku, jako překážka manželství, ta, s kterou jsem byl zvyklý spát; mé srdce, kde k ní lnulo, mi bylo rozsekáno a zraněno, a táhlo krev. A ona do Afriky se vrátila, slibujíc tobě, že žádného jiného muže nepozná, zanechavši u mne přirozeného syna, kterého jsem z ní měl. Já ubohý, ne nápodobník ženy, netrpěv odkladem, protože bych měl po dvou letech přijmout tu, o kterou jsem žádal, protože jsem nebyl milovník manželství, ale otrok vilnosti, obstaral jsem si jinou, zajisté ne manželku, jakoby jen aby se podepřela a protáhla, buď nedotčená, nebo zvětšená, nemoc mé duše, průvodem stále trvajícího zvyku do manželského království. A neuzdravovala se ta má rána, která byla učiněna odseknutím té dřívější, nýbrž po jisté

horečce a nejprudší bolesti hnila, a jaksi chladnější, ale beznadějněji bolela.

[6.16.26]
Tobě chvála, tobě sláva, prameni milosrdenství! Já jsem byl nešťastnější, a ty bližší. Byla už již tvoje pravice, která mě měla vytrhnout z bláta a obmýt, a já jsem to neznal. A neodvolávalo mě z hlubší propasti tělesných rozkoší, než strach ze smrti a budoucího tvého soudu, který skrze rozmanité názory nikdy přesto neustoupil z mé hrudi. A disputoval jsem s mými přáteli Alypiem a Nebridiem o konech dober a zel: že by Epikuros dostal palmu v mé mysli, kdybych nebyl věřil, že po smrti duše zůstane život a po zásluhách, čemu Epikuros věřit nechtěl. A ptal jsem se, kdybychom byli nesmrtelní a v stálé rozkoši těla bez jakékoli hrůzy ze ztráty žili, proč bychom nebyli blažení, nebo co bychom hledali, aniž jsem věděl, že právě toto patří k velké bídě, že jsem tak ponořený a slepý nemohl myslet na světlo čestnosti a na zdarma milovatelnou krásu, kterou nevidí oko těla a vidí se z nitra.
A neuvažoval jsem, ubohý, z jaké žíly se mi vlévalo to, že tyto ohavné věci sám jsem s přáteli sladce probíral, a bez přátel nemohl jsem být blažený, i podle smyslu, který jsem tenkrát měl, ve veliké hojnosti tělesných rozkoší. Které přátele jsem zajisté zdarma miloval a vzájemně od nich byl zdarma milován, cítil jsem. Ó kroucené cesty! Běda smělé duši, která doufala, že – pokud by od tebe odstoupila – bude mít něco lepšího! Obracela se a převracela se na zádech i na bocích i na břiše, a všechno je tvrdé, a jen ty jsi odpočinek. A hle, jsi tu, a vysvobozuješ nás od politováníhodných omylů, a stavíš nás na svou cestu, a těšíš, a říkáš: „Běžte, já ponesu a já převedu, a tam já ponesu.“

Kniha sedmá

[7.1.1]
Už bylo mrtvé mé mládí, zlé a nekalé, a vcházel jsem v mužný věk, čím starší věkem, tím ohavnější marnivostí, který jsem nedovedl myslet na nic podstatného, než na to, co bývá vidět těmato očima. Netrval jsem si o tobě, Bože, podobu lidského těla; od chvíle, kdy jsem začal cosi slyšet o moudrosti, vždy jsem před tím prchal, a radoval jsem se, že jsem to našel ve víře naší duchovní matky, tvé katolické církve; ale co jiného si o tobě myslet, mi nepřipadalo. A pokoušel jsem se o tobě myslet já, člověk a takový člověk, že jsi nejvyšší, jediný a pravý Bůh, a věřil jsem ze všech morků, že jsi neporušitelný a nedotknutelný a neměnný, protože, aniž vím, odkud a jak, přesto jsem jasně viděl a byl si jistý, že to, co se může porušit, je horší než to, co nemůže; a co se nemůže poranit, bez váhání jsem dával před porušitelným; a co nestrpí žádnou proměnu, že je lepší než to, co se dá změnit. Křičelo prudce mé srdce proti všem mým přeludům, a tímto jediným úderem jsem se pokoušel odehnat obletující dav nečistoty od ostří mé mysli; sotva byl odstraněn v okamžiku očního záblesku, hle, zase shluknutý byl tu a vrhal se mi do pohledu a zahaloval ho, takže, ačkoli ne podobu lidského těla, přece něco tělesného jsem byl nucen myslet, podle prostoru míst, buď vlito do světa, nebo i vně světa rozprostřené v nekonečna, i to samo neporušitelné a nedotknutelné a neměnné, které jsem porušitelnému, dotknutelnému a proměnlivému dával přednost; neboť cokoli jsem připravil o takové prostory, zdálo se

mi, že není nic, ale naprosto nic, ani prázdno, jako kdyby bylo odstraněno těleso z místa a zůstalo místo prázdné bez každého těla, pozemského, vlhkého, vzdušného i nebeského, přesto však ať je místem prázdným jako prostorové nic.

[7.1.2]
Já tedy, přesytý srdcem a ani sám sobě přehledný, cokoli neprostírá se po nějakých prostorách nebo nerozlévá se, ani neshromažďuje, ani nenafukuje, ani nějakou takovou věc neobsahuje nebo obsahovat nemůže, soudil jsem, že vůbec není. Vždyť jakými podobami bývají zvyklé jít mé oči, takovými obrazy šlo mé srdce; a neviděl jsem, že toto zaměření, kterým jsem ty obrazy tvořil, není něco takového – a přitom je samo by netvořilo, pokud by nebylo něčím velikým. Tak jsem také tebe, živote mého života, velkého si představoval prostupovat skrze nekonečné prostory kolem dokola celou masu světa a vně ní všemi směry nezměrně bez konce, takže by měla tebe země, mělo tebe nebe, měly všechny věci, a všechny ony se v tobě končily, ty však se nikde. Jako by přece světlu slunce nebránilo tělo vzduchu, tohoto vzduchu, který je nad zemí, aby jím prošlo pronikající, nikoli trhajíc ho nebo rozsekávajíc, nýbrž celé ho naplňujíc, tak jsem si myslel, že pro tebe je nejen těleso nebe a vzduchu a moře, ale i těleso země průchodné a ze všech největších i nejmenších částí průnikuvzdorné, aby pojalo tvou přítomnost, tajemným vdechnutím zevnitř i vně spravujícího všechny věci, které jsi stvořil. Tak jsem to předpokládal, protože jsem nedovedl myslet jinak; neboť to bylo nepravda. Vždyť tím způsobem by měla větší část země větší část z tebe, a menší menší, a tak by tebe byly plné všechny věci, že by víc tebe pojalo tělo slona než tělo vrabce, oč je ono větší, a oč větší by zabíralo místo. A tak bys po kousíčcích svými dílky velkým částem světa velké, krátkým krátké své části

činil přítomnými. Ale není tomu tak, jenže jsi ještě neosvětlil moje temnoty.

[7.2.3]
Postačovalo mi, Hospodine, proti těm oklamaným klamačům a mluvným němým (protože z nich nezněla tvá slova) – postačovalo mi tedy to, co už dlouho od Kartága navrhoval Nebridius a všichni, kdo jsme to slyšeli, byli jsme otřeseni: Co měl na tobě způsobit nevím jaký národ temnoty, který obvykle oni proti tobě staví z protivné masy, kdybys s ním nechtěl bojovat? Kdyby se odpovědělo, že by ti bylo něco uškodilo, byl bys poranitelný a porušitelný. Kdyby se však řeklo, že by nic uškodit nemohlo, nebyl by uveden žádný důvod k boji – a to tak, že některá tvá část a tvůj úd nebo potomstvo z tvé substance by byly smíchány s protivnými mocnostmi a s přirozenostmi tebou nestvořenými, a byly by jimi do té míry porušeny a změněny v horší, že by z blaženosti byly obráceny v bídu a potřebovaly by pomoc, kterou by mohly být vyvedeny a očištěny; a touto částí že by byla duše, které by tvé slovo, zotročené svobodné, poskvrněné čisté, porušené celistvé, pomáhalo – ale i samo porušitelné, protože ze stejné a téže substance. A tak pokud by tebe – cokoli jsi, totiž tvou substanci, kterou jsi – nazývali neporušitelným, bylo by to všechno falešné a hodné zavržení; pokud však porušitelným, pak už by to samo bylo falešné a při prvním slovu odsouzeníhodné. Postačovalo mi tedy toto proti nim, kteří měli být vší silou vyvrženi z tísně prsou, protože neměli, kudy by vyšli bez hrozného rouhání srdce a jazyka, cítíc tyto věci o tobě a mluvíc je.

[7.3.4]
Avšak i já ještě, ačkoli jsem – nedotknutelným, neobracivým

a nijakým způsobem neproměnlivým – byl ochoten tvrdit a pevně cítit našeho Boha, Boha pravého, který jsi stvořil nejen naše duše, ale i naše těla, a nejen naše duše a těla, ale všechny i všechno, neměl jsem vysvětlenou a rozmotanou příčinu zla. Avšak ať by byla jakákoli, viděl jsem, že se má hledat tak, abych nebyl skrze ni nucen věřit, že neměnný Bůh je proměnlivý, abych se nestal sám tím, co hledám. Takže klidně jsem ji hledal, s jistotou, že není pravda, co říkají ti, od kterých jsem celou duší prchal; vždyť jsem viděl, že hledáním, odkud zlo, se naplňují zlobou, kterou tvrdí, že spíše tvá substance zle trpí, než že jejich zle činí.

[7.3.5]
A snažil jsem se zřetelně vidět to, co jsem slyšel: že svobodné rozhodnutí vůle je příčinou toho, že činíme zlo, a tvůj spravedlivý soud toho, že je trpíme; a nedovedl jsem to jasně zřít. Když jsem se tedy snažil vyvést ostří své mysli z hlubin, znova jsem se topil; a často jsem se pokoušel a znova a znova se topil. Vždyť pozvedalo mě ke tvému světlu to, že jsem tak věděl, že mám vůli, jako jsem věděl, že žiji. A tak když jsem něco chtěl nebo nechtěl, byl jsem nejjistější, že nikdo jiný než já chce a nechce; a tam, v tom samém, že je příčina mého hříchu, jsem už už zpozoroval. Co pak jsem konal proti své vůli, viděl jsem, že spíše trpím, než konám; a to jsem usoudil, že není vina, ale trest, kterým mě, uvažoval jsem o tobě jako o spravedlivém, být právem trestán jsem rychle přiznával. Ale zase jsem říkal: „Kdo mě stvořil? Zdali ne Bůh můj, nejen dobrý, ale sámo dobro? Odkud mi tedy je chtít špatně, a nechtít dobře, aby bylo za co spravedlivě trestů trpět? Kdo to do mne vložil a mi zasadil sazenici hořkosti, když jsem byl celý stvořen od sladčího Boha svého? Jestliže ďábel, odkud sám ďábel? Jestliže i on zvrácenou vůlí z dobrého anděla ďáblem se stal, odkud i v něm zlá vůle, kterou by se stal ďáblem, když byl celý anděl

stvořen Stvořitelem nejlepším?“ Těmito myšlenkami jsem byl zase přitlačen a udušen, ale ne až do té propasti bludu, kde se tobě nikdo nevyznává, zatímco se o tobě spíše tvrdí, že trpíš zlu, než aby o něm bylo tvrzeno, že ho činí člověk.

[7.4.6]
Takto jsem se namáhal nalézt ostatní, jako jsem už nalezl, že je lepší neporušitelné než porušitelné, a proto i tebe, ať jsi, čím jsi, byl jsem ochoten vyznat jako neporušitelné. Vždyť žádná duše nikdy nemohla ani nebude moci myslet něco, co by bylo lepší než ty, kdo jsi nejvyšší a nejlepší dobro. Když se však nejpravdivěji a nejjistěji dává neporušitelné před porušitelným, jak jsem já dával už přednost, mohl jsem si už představit něco, co by bylo lepší než můj Bůh, kdybys ty nebyl neporušitelný. Kde jsem tedy viděl, že se má neporušitelné dávat před porušitelným, tam jsem tě měl hledat, a odtud měl pozorovat, kde je zlo, to jest odkud je sama porušenost, kterou tvá substance nijak nemůže být poraněna. Žádným způsobem totiž naprosto neporuší porušitelnost našeho Boha, žádnou vůlí, žádnou nutností, žádnou nenadálou nehodou, protože on sám je Bůh, a co si pro sebe chce, je dobro, a sám je totéž dobro; porušovat se ale není dobro. Ani nejsi nucen proti své vůli k něčemu, protože tvá vůle není větší než tvá moc. Byla by však větší, kdybys sám byl větší než ty sám: vždyť vůle i moc Boží je sám Bůh. A co by ti bylo nenadále, který víš všechno? A nic není, pokud ty to nevíš. A proč mluvíme tolik o tom, proč není porušitelná substance, kterou je Bůh, když kdyby tomu tak bylo, nebyl by Bůh?

[7.5.7]
Hledal jsem, odkud zlo, a špatně jsem hledal, a při svém pátrání jsem zlo neviděl. A ustanovil jsem před zrakem svého ducha

veškerého stvoření, cokoli v něm vidět můžeme, jako je země a moře a vzduch a hvězdy a stromy a smrtelní živočichové, a cokoli v něm nevidíme, jako nebeská klenba nahoře a všichni andělé a všechny jeho duchovní bytosti – avšak i ty, jako kdyby byly tělesy, podle míst a míst, uspořádala má představivost. A udělal jsem jednu velkou masu rozlišenou rody těles, tvé stvoření, buď skutečně tělesná, buď taková, která jsem si sám místo duchů smyslil; a udělal jsem ji velkou, ne jak byla veliká, což jsem nemohl vědět, ale jak se mi chtělo, kolem dokola ovšem konečnou, tebe však, Hospodine, ze všech stran ji obklopujícího a pronikajícího, ale veskrze nekonečného, jako kdyby bylo moře všude a odevšad do nezměrna nekonečné jediné moře a mělo by v sobě houbu jakkoli velkou, avšak přece konečnou, byla by zajisté houba ze všech svých stran plná nezměrného moře. Tak jsem si myslel o tvém konečném stvoření, že je plné nekonečného tebe, a říkal jsem: „Hle, Bůh a hle, co Bůh stvořil, a dobrý je Bůh a převyšuje je nejsilněji a nejdokonaleji. A dobrý však dobré stvořil, a hle, jak je obklopuje a naplňuje. Kde je tedy zlo, a odkud, a kudy sem vniklo? Jaký je jeho kořen a jaké jeho semeno? Či docela není? Proč se tedy bojíme a chráníme toho, co není? Nebo pokud se marně bojíme, jistě i sám strach je zlo, kterým se nadarmo bodá a trápí srdce, a tím těžší zlo, oč není, čeho se bojíme, a bojíme se. Tedy buď je zlo, čeho se bojíme, nebo je to zlo, že se bojíme. Odkud tedy, když Bůh, dobrý, stvořil tyto dobré věci? Větší zajisté a nejvyšší dobro stvořilo menší dobra, ale přesto i tvůrce i stvoření jsou vše dobré. Odkud zlo? Či odkud je stvořil – byla snad nějaká zlá matérie, a on ji ztvárnil a uspořádal, ale něco v ní zanechal, co v dobro neobrátil? Proč také tohle? Či byl nemohoucí celou obrátit a změnit, aby nezbylo nic zlého, když je všemohoucí? A konečně, proč z ní něco udělat chtěl, a ne spíše stejnou všemohoucností učinil, že by nebyla docela? Nebo mohla existovat proti jeho vůli?

Či pokud byla věčná, proč tak dlouho skrze nekonečné prostory časů ji nechal takovou být a tak dlouho potom si zalíbil něco z ní udělat? Nebo pokud snad náhle chtěl něco konat, proč spíše toto nekonal, všemohoucí, aby ona nebyla, a on sám jediný by byl veškeré pravé, nejvyšší a nekonečné dobro? Nebo pokud nebylo dobré, aby nějakého dobra on, který byl dobrý, nevytvořil a nezřídil, pročež ona matérie, která byla zlá, zrušena a k nicotě přivedena, dobrou on by zřídil, z níž by všechno stvořil? Vždyť by nebyl všemohoucí, pokud by nemohl zřídit nic dobrého, pokud by mu nepomáhala matérie, kterou on sám nezřídil.“ Takové věci jsem převaloval v ubohé hrudi, obtížené kousavými starostmi ze strachu před smrtí a nad nenalezenou pravdou; nicméně pevně se mi v srdci drželo v katolické církvi víra v tvého Krista, Pána a Spasitele našeho, v mnohém sice ještě bez tvaru a mimo normu nauky plynoucí, přesto však ji neopouštěla duše, ba naopak den ode dne víc se do ní vpíjela.

[7.6.8]
Odhodil jsem už také falešné věštby matematiků a bezbožné nesmysly. Ať se ti i odtud vyznávají z nejvnitřnějších útrob mé duše tvé slitování, Bože můj! Vždyť ty, celým, ty (vždyť kdo jiný nás od smrti každého omylu odvolává, než život, který umírat neumí, a moudrost, osvětlující potřebné mysli, sama nepotřebujíc žádného světla, jímž se spravuje svět až k letícím listům stromů?), tys naplánoval, abys mou tvrdošíjnost překonal, kterou jsem se bránil Vindicianovi, bystrému starci, a Nebridiovi, mládenci podivuhodné duše – onomu, který prudce potvrzoval, tomuto, který s nějakým pochybováním, ale přece často mluvícímu, že ono umění předvídat budoucnost není skutečné, nýbrž že domněnky lidí mají často sílu losu, a při mnohém mluvení se mnoho říká z budoucnosti, aniž ti, kdo to říkají, to vědí, nýbrž v tom

nemlčením se tam náhodou dostanou. – Opatřil jsi tedy přítele, který ne byl liknavým tazatelem hvězdářů, ani jim dobře nerozuměl, ale, jak jsem řekl, zvídavým tazatelem, a přesto něco věděl, co, jak říkal, slyšel od svého otce; co však, nakolik to mohlo vyvrátit mínění toho umění, nevěděl. Ten tedy muž, jménem Firminus, slušně vzdělaný a vycvičený ve výmluvnosti, když mě jakožto nejbližšího prosil o radu v jistých svých věcech, v nichž mu nabobtnala světská naděje, jak se mi zdá podle jeho konstelací, jak je nazývají, já pak, který jsem již v této věci se začal přiklánět k Nebridiovu stanovisku, sice jsem neodmítal usuzovat a říci to, co mi, kolísavému, napadalo, ale zároveň jsem naznačoval, že je skoro už mi přesvědčeno, že ony věci jsou směšné a prázdné; tu mi vyprávěl, že jeho otec byl velice zvídavý těch knih a měl přítele, který se stejně oběma věcem věnoval. Oba stejným zájmem a společnou prací do oněch nesmyslů dmýchali oheň svého srdce, že si zapisovali i okamžiky zrození němých zvířat, pokud jaká doma rodila, a k nim poznamenali polohu nebe, aby odtud získávali zkušenosti onoho jakoby umění. A tak říkal, že slyšel od svého otce, že když byla matka tohoto Firmina těhotná, tak zároveň otěhotněla i jistá služka onoho otcova přítele, což nemohlo zůstat skryto pánovi, který i porody svých fenek s nejpečlivější svědomitostí znal; a stalo se tak, že když tenhle dny a hodiny a drobnější díly hodin manželky, onen pak dny své služky nejpečlivějším pozorováním zpočítal, obě porodily zároveň, takže tytéž konstelace až k týmž minutám byli nuceni dělat oběma rodícím se, tenhle synovi, onen služebníčkovi. Vždyť když ženy začaly rodit, oznámili si navzájem, co se v jejich obou domech děje, a připravili ty, které by si navzájem poslali, hned jak se narodí to, co porodí, aby bylo oběma oznámeno; a to, aby bylo ihned oznámeno, snadno, jakoby ve svém království, zařídili. A tak ti, kdo byli obapolně posláni, z tak stejných vzdáleností domů, se

setkali, že žádný z nich nemohl zaznamenat jinou polohu hvězd ani jiné drobné dílky okamžiku. A přesto Firminus, narozený na vznešeném místě u svých, pobíhal po bělejších cestách světa, zvětšoval se bohatstvím, vyvyšoval se poctami. Avšak onen služebník, pod jhem svého stavu nikterak uvolněný, sloužil pánům, jak nám sdělil ten sám, který ho znal.

[7.6.9]
Když jsem to tedy uslyšel a uvěřil (vždyť to vyprávěl takový), všechen můj odpor se rozpadl a padl; a nejdřív jsem se pokusil Firmina samotného od té zvídavosti odvolat, říkaje mu, že z jeho konstelací, prozkoumaných, abych o nich pravdivě pronesl, bych musel vidět, že má mezi svými rodiči první, slavnou rodinu vlastního města, svobodné zrození, počestnou výchovu a vzdělání svobodné; kdyby však se mě onen služebník ze stejných konstelací (protože by i jeho stejné byly) tázal, abych i jemu pravdivé předhodil, musel bych zase tam vidět nejubožejší rodinu, otrocký stav a ostatní věci velmi odlišné od dřívějších a daleko vzdálené. Odkud se tedy stávalo, že bych – prozkoumávaje totéž – říkal různé věci, pokud bych pravdu říkal; pokud bych však totéž říkal, lhal bych; z toho jsem s nejvyšší jistotou vyvodil, že to pravdivé, které bývalo řečeno z prozkoumaných konstelací, se neříká uměním, nýbrž losem; co pak falešné, že se neříká z neznalosti umění, ale ze lži losu.

[7.6.10]
A odtud dostav přístup, přemítaje já sám u sebe o těchto věcech, abys mi žádný z těch šílenců, kteří takový zisk následují, kterých jsem se už už chystal napadnout a vyvrácené z posměchu usvědčit, se nepostavil tak, jako kdyby buď Firminus mně, nebo jemu otec lhal, zaměřil jsem úvahu na ty, kteří se rodí jako dvojčata, z nichž

většina se vylučuje z lůna tak brzy po sobě, že samotný ten malý časový rozdíl, i kdyby obhájci připisovali tak velkou sílu v povaze věcí, se nemůže zaznamenat lidským pozorováním a nemůže se vůbec vepsat do písmen, které má matematik zkoumat, aby pravdivě pronesl. A pravdivé nebudou, protože by prozkoumavší tytéž litery musel říkat totéž o Ezauovi a o Jákobovi, ale nestalo se jim totéž. Lže by tedy řekl, nebo pokud by pravdu řekl, neřekl by totéž. Avšak totéž by prozkoumal. Tedy ne uměním, nýbrž osudem by pravdu říkal. Vždyť ty, Hospodine, nejspravedlivější správce vesmíru, tazatelům i tazaným neznalým, skrytým popudem konáš, aby, zatímco se někdo táže, slyšel to, co je mu třeba slyšet, podle skrytých zásluh duší z propasti tvého spravedlivého soudu. Jemuž ať neříká člověk: „Co je toto?“ „K čemu toto?“ Ať neříká, ať neříká; vždyť je člověk.

[7.7.11]
Takže už, pomocníku můj, jsi mě od oněch pout osvobodil, a hledal jsem, odkud zlo, a nebylo východu. Ale nedovoloval jsi mi žádnými vlnami přemýšlení odejít od té víry, kterou jsem věřil, že jsi, a že je neměnná tvá substance, a že máš péči o lidi a soud, a že v Kristu, tvém Synu, Pánu našem, a v Písmech svatých, které tvá katolická církev doporučovala autoritou, jsi položil cestu lidské spásy k onomu životu, který po této smrti bude. Tyto věci tedy spasené a neotřesitelně v mé duši upevněné, hledal jsem s vřením, odkud je zlo. Jaké byly ony muky mého rodícího srdce, jaké sténání, Bože můj! A tam byly tvoje uši, aniž jsem to věděl. A když jsem v tichu silně hledal, byly veliké hlasy k tvému milosrdenství tichá zdrcení mé duše. Ty jsi věděl, co trpím, a žádný z lidí ne. Vždyť co z toho se dostalo přes můj jazyk do uší mých nejbližších! Zdali veškerý ten bouř mé duše, pro který ani čas, ani ústa má nestačila, jim zněl? Všechno však šlo k tvému slyšení, co jsem řval

ze sténání svého srdce, a před tebou byla moje touha, a světlo mých očí se mnou nebylo. Vždyť bylo uvnitř, a já venku, a ne na místě ono. Avšak já jsem se napínal k těm věcem, které jsou obsaženy v místech, a nenacházel jsem tam místo pro odpočinutí, ani mě tyto věci nepřijímaly tak, abych řekl: „Dost je a dobře je," ani mě nepouštěly, abych se vrátil tam, kde by mi bylo dost dobře. Vyšší jsem totiž byl než ony, tebe však nižší; a ty jsi mi, podrobenému tobě, byl pravou radostí, a tys mi podrobil to, co jsi stvořil pode mnou. A toto bylo správné mírnění a prostřední území mé spásy, abych zůstal podle tvého obrazu a sloužíc tobě panoval nad tělem. Avšak když jsem pyšně proti tobě povstal a běžel jsem proti Pánu v tlusté šíji svého štítu, i tyto nejnižší věci se nade mnou staly a tlačily mě, a nikde nebylo uvolnění a oddechnutí. Ty samy mi vycházely odevšad kupou a shromážděné, zírajícímu, a přemýšlejícímu se obrazy těles stavěly proti navracejícímu se, jakoby bylo řečeno: „Kam jdeš, nehodný a špinavý?" A tyto věci rostly z mé rány, protože jsi pokořil jako zraněného pyšného, a nafouklostí svou jsem byl oddělen od tebe, a přespříliš nafouklá tvář zavírala mé oči.

[7.8.12]
Ty však, Hospodine, zůstáváš věčně, a nehněváš se na nás věčně, protože ses slitoval nad zemí a popelem. A zalíbilo se před tvým zrakem přetvářet mé bezútvarné věci, a vnitřními ostny jsi mě dráždil, abych byl netrpělivý, dokud bych skrze vnitřní pohled nebyl si tebe jist. A ustupovala má nafouklost z tajemné ruky tvé medicíny, a ostří zmatené a zatemnělé mé mysli ostrou mastí spásných bolestí den ode dne se uzdravovalo.

[7.9.13]
A nejdřív chtějíc mi ukázat, jak pyšným odporuješ a pokorným

dáváš milost, a s jak velkým milosrdenstvím byla ukázána lidem cesta pokory, protože tvé slovo bylo tělem učiněno a přebývalo mezi lidmi, zařídils mi skrze jakéhosi člověka, nabobtnalého přesmírnou nadutostí, jisté knihy platoniků z řečtiny do latiny přeložené; a tam jsem četl, ne sice těmito slovy, ale totéž tolika rozmanitými důvody doporučeno, že „na počátku bylo Slovo, a Slovo bylo u Boha, a Bůh byl Slovo. To bylo na počátku u Boha. Všechno skrze ně bylo stvořeno, a bez něho nebylo stvořeno nic. Co bylo stvořeno, v něm je život, a život byl světlem lidí; a světlo svítí ve tmě, a tma je nepochopila." A protože lidská duše, ačkoli vydává svědectví o světle, přece sama světlem není, nýbrž „Slovo, Bůh, je světlo pravé, které osvěcuje každého člověka přicházejícího na tento svět". A protože „na tomto světě bylo, a svět skrze ně stvořen jest, a svět ho nepoznal". Avšak že „do svého vlastního přišel, a jeho ho nepřijali, kteří však ho přijali, dal jim moc stát se syny Božími věřícím ve jméno jeho" – to jsem tam nečetl.

[7.9.14]
Rovněž jsem tam četl, že „Slovo, Bůh, ne z těla, ne z krve, ne z vůle muže, ani z vůle těla, ale z Boha se narodil"; ale že „Slovo tělem bylo učiněno a přebývalo mezi námi", to jsem tam nečetl. Vypátral jsem totiž v oněch spisech, mnoha způsoby řečené, že „Syn ve způsobě Otce by ne lupem pokládal, že je roven Bohu, protože přirozeně totéž je"; ale že „sám sebe zbavil, přijav podobu služebníka, v podobě lidí učiněný a chováním shledán jako člověk, pokořil sám sebe, poslušný jsa až k smrti, a to smrti kříže; proto Bůh ho vyvýšil z mrtvých a daroval mu jméno, které je nad každé jméno, aby ve jménu Ježíše každé koleno pokleklo nebeských, zemských i podsvětních, a každý jazyk vyznával, že Pán Ježíš je ve slávě Boha Otce" – to ty knihy nemají. Vždyť že před vším časem a nad všechen čas neměnně zůstává jednorozený tvůj Syn, spolu

věčný s tebou, a že z jeho plnosti berou duše, aby byly blažené, a že účastí na v sobě zůstávající moudrosti se obnovují, aby byly moudré, to tam je; že však podle času pro bezbožné zemřel, a jednorozenému Synu svému jsi neušetřil, nýbrž za nás všechny jsi ho vydal, to tam není. Vždyť ty jsi tyto věci skryl před moudrými a odkryl jsi je maličkým, aby přišli k němu obtížení a obloženi, a aby je občerstvil, protože „je tichý a pokorný srdcem“, a bude vést tiché k soudu a učí mírné svým cestám, vida naši pokoru a naši námahu a odpouštěje všechny naše hříchy. Kteří však na vysokém polštáři jakoby vznešenější nauky vyvýšeni, neslyší říkajícího: „Učte se ode mne, neboť jsem tichý a pokorný srdcem, a naleznete odpočinek duším vašim“ – i kdyby poznali Boha, ne jako Boha ho oslavují, ani díky nevzdávají, ale marní se ve svých myšlenkách, a zatemňuje se jejich bláhové srdce; „pravíce, že jsou moudří, bláznovými se stali“.

[7.9.15]
A proto jsem i tam četl, že proměnili slávu tvé neporušenosti v modly a různé podoby, v podobnost obrazu porušitelného člověka a ptáků a čtyřnožců a hadů, totiž egyptský pokrm, kterým Ezau pozbyl svého prvorozenství, protože hlavu čtyřnožce místo tebe uctil národ prvorozený, obrácený srdcem v Egypt a sklánějící svůj obraz, svou duši, před obraz telete žeroucího seno. Nalezl jsem ty věci tam, a nejedl jsem. Zalíbilo se totiž tobě, Hospodine, odstranit pohanu zmenšení od Jakuba, aby větší sloužil menšímu, a povolal jsi národy do svého dědictví. A já jsem k tobě přišel z pohanů a díval jsem se na zlato, které jsi chtěl, aby odtud, z Egypta, odnesl tvůj národ, protože bylo tvé, kdekoli bylo. A řekl jsi Athéňanům skrze svého apoštola, že „v tobě žijeme a hýbeme se a jsme“, jak i někteří jejich řekli; a odtamtud ovšem byly i ony knihy. A nedíval jsem se na modly Egypťanů, kterým ze tvého zlata

sloužili ti, kdo proměnili pravdu Boží v lež, a klaněli se a sloužili stvoření spíš než Stvořiteli.

[7.10.16]
A odtud napomenut vrátit se sám k sobě, vstoupil jsem do svého nitra, veden tebou, a dokázal jsem to, protože ses stal mým pomocníkem. Vstoupil jsem a viděl jsem jakýmkoli okem své duše nad týmž okem své duše, nad svou myslí, Světlo neměnné. Ne tohle obecné a viditelné všemu tělu, ani jakoby téhož rodu bylo větší, jako kdyby tohle mnohem a mnohem jasněji svítilo a všechno zabralo svou velikostí. Nebylo to oním, nýbrž jiné, naprosto jiné od těchto všech. A nebylo nad mou myslí tak, jako olej nad vodou nebo jako nebe nad zemí, nýbrž výše, protože ono mě stvořilo, a já níže, protože jsem byl jím stvořen. Kdo zná pravdu, zná je; a kdo zná je, zná věčnost; láska je zná. Ó věčná Pravdo, a pravá Lásko, a drahá Věčnosti, ty jsi můj Bůh, k tobě vzdychám dnem i nocí! A když jsem tě poprvé poznal, ty jsi mě zdvihl, abych viděl, že je to, co jsem viděl, a ještě nejsem já, kdo bych viděl. A odrazils slabost mého pohledu, zasahujíc mě silně, a zachvěl jsem se láskou i hrůzou. A nalezl jsem, že jsem daleko od tebe v krajině nepodobnosti, jakobych slyšel tvůj hlas z výšky: „Jsem pokrm dospělých: rosti, a budeš mě jíst. A ty mě nepromění v sebe jako pokrm svého těla, nýbrž ty se proměníš ve mne.“
A poznal jsem, že „pro nepravost jsi poučoval člověka“, a „udělal jsi mou duši jako pavouka vysychat“; a řekl jsem: „Zdali pravda není nic, protože ani skrze konečné, ani nekonečné prostory míst není rozprostřena?“ A zavolal jsi z daleka: „Ba naopak, jsem Ten, který jsem.“ A slyšel jsem, jak se slyší v srdci, a nebylo vůbec, odkud bych pochyboval; snáze bych pochyboval, že žiji, než že pravda není, „která je skrze stvořené věci rozumem viděna“.

[7.11.17]
A pohlédl jsem na ostatní pod tebou, a viděl jsem, že ani docela nejsou, ani docela nejsou nejsou: jsou totiž, protože jsou od tebe; nejsou však, protože nejsou tím, čím jsi ty. Vždyť opravdu je to, co neměnně trvá. Mně však „přilnout k Bohu je dobré“, protože, pokud nezůstanu v něm, ani v sobě nebudu moci. On však, zůstávaje v sobě, obnovuje všechno, a Pánem mým jsi, protože mých dober nepotřebuješ.

[7.12.18]
A bylo mi zjevné, že jsou dobrá to, co se porušuje, co by se, kdyby byla nejvyšší dobra, nemohla porušit, a kdyby nebyla dobra, nemělo by se v nich co porušovat. Vždyť škodí porušování, a kdyby neumenšovalo dobro, neškodilo by. Buď tedy neškodí porušování vůbec nic, což se stát nemůže, anebo, což je nejjistější, všechno, co se porušuje, se obírá o dobro. Kdyby však o všechno dobro bylo obráno, docela by nebylo. Vždyť pokud by bylo a nemohlo by se už porušovat, byla by to lepší věc, protože by neporušitelně trvala. A co je obludnějšího než říkat, že by ztracením všeho dobra byly učiněny lepšími? Tedy jestliže všeho dobra budou zbaveny, naprosto nic nebudou: tedy dokud jsou, jsou dobrá. Tedy cokoli je, je dobré, a to zlo, které jsem hledal, odkud je, není substance, protože kdyby byla substance, byla by dobro. Buď by totiž byla neporušitelná substance, a to by bylo veliké dobro, nebo porušitelná substance, která by, pokud by nebyla dobro, nemohla by se porušovat. A tak jsem viděl a bylo mi zjevné, že jsi stvořil všechno dobré a vůbec nejsou žádné substance, které bys nebyl stvořil. A protože ne všechno jsi stvořil rovné, proto je všechno, protože jednotlivá jsou dobrá, a všechna společně velmi dobrá, protože „Bůh náš stvořil všechno velmi dobré“.

[7.13.19]
A pro tebe docela zla není, nejen pro tebe, ale ani pro všechno tvé stvoření, protože vně není nic, co by vlomilo a porušilo řád, který jsi mu uložil. V jeho částech však některé – protože nehodí se k jiným – jsou pokládány za zlé, a tytéž hodí se k jiným a jsou dobré, a samy v sobě jsou dobré. A všechny tyto, které si navzájem neodpovídají, se hodí nižší části věcí, kterou nazýváme zemí, mající své nebe mračné i větrné, k ní odpovídající. A ať je daleko už, abych řekl: „Ať tyto věci nejsou“, protože i kdybych viděl jen tyto, přál bych si sice lepší, ale přesto bych tě měl chválit už jen z těchto, protože ukazují, že máš být chválen „z země draci a všechny propasti, oheň, krupobití, sníh, led, duch bouře, které činí tvé slovo, hory a všechny pahorky, stromy ovocné a všechny cedry, zvěř a všechen dobytek, plazi a ptactvo s křídly. Králové země a všechny národy, knížata i všichni soudcové země, mládenci i panny, starci i mladší ať chválí tvé jméno.“ Když tě však i z nebes chválí, ať tě chválí, Bože náš. „Na výsostech všichni tvoji andělé, všechny tvé mocnosti, slunce a měsíc, všechny hvězdy a světlo, nebesa nebes a vody, které jsou nad nebesy, ať chválí tvé jméno.“ Netoužil jsem už po lepších, protože o všech jsem přemítal, a vyšší věci jsem sice soudil jako lepší než nižší, ale všechny věci jako lepší než jen vyšší, zdravějším úsudkem.

[7.14.20]
Není zdraví v těch, komu se nelíbí něco z tvého stvoření, jako ani ve mně nebylo, když se mi nelíbilo mnohé, co jsi stvořil. A protože se má duše neopovažovala, aby se jí nelíbil můj Bůh, nechtěla, aby bylo tvé cokoli, co se jí nelíbilo. A odtud byla přešla do představy dvou substancí, a nenalézala klid, a mluvila cizí věci. A odtud se vracejíc učinila si Boha skrze nekonečné prostory všech míst, a myslela, že je to ty, a umístila ho ve svém srdci, a stala se zase

chrámem své modly, hodným u tebe zatracení. Avšak poté co jsi pohladil hlavu neznalého a zavřels mé oči, aby neviděly marnost, poustal jsem na malou chvíli od sebe sama, a utlumilo se mé šílenství, a procitl jsem v tobě a uviděl jsem tě nekonečného jinak; a ten pohled nebyl tažen z těla.

[7.15.21]
A pohlédl jsem na jiné věci, a viděl jsem, že tobě dluží to, že jsou, a v tobě je všechno konečné, ale jinak – ne jakoby v místě, ale protože ty, všeobjímající rukou, jsi pravda, a všechno je pravdivé natolik, nakolik jest; a není ničím lež, kromě když se myslí, že je to, co není. A viděl jsem, že nejenom místům své věci se hodí, ale i časům, a že ty, který jediný jsi věčný, jsi nezačal pracovat po nespočetných prostorech časů, protože všechny prostory časů, i ty, které minuly, i ty, které minou, ani by neodcházely, ani by nepřicházely, kdybys ty nekonal a nezůstával.

[7.16.22]
A ze zkušenosti jsem si uvědomil, že není divné, že nemocnému patru je i chléb trestem, který zdravému je sladký, a nemocným očím je nenávistné světlo, které čistým je milé. A tvá spravedlnost se nelíbí nespravedlivým, natož zmije a červ, které jsi stvořil dobré, přiléhavé k nižším částem tvého stvoření, kterým jsou i sami nespravedliví přiléhaví, oč jsou tobě nepodobnější, zatímco k vyšším jsou přiléhaví, oč podobnějšími tobě se stávají. A pátral jsem, co je nepravost, a nenalezl jsem substanci, nýbrž zvrácenost vůle, odkloněné od nejvyšší substance, tebe, Bože, do nejnižších věcí, odhazující svou vnitřnost a nafukující se ven.

[7.17.23]
A divil jsem se, že tě už miluji, ne místo tebe přelud, a nestál jsem si užívat svého Boha, nýbrž byl jsem strháván k tobě tvou krásou

a hned jsem byl odvlékán od tebe svou tíží, a hroutil jsem se do těchto věcí se sténáním; a tou tíhou byl tělesný zvyk. Ale se mnou byla paměť na tebe, a nikterak jsem nepochyboval, že je ten, k němuž bych lnul, nýbrž jen že já ještě nejsem tím, který by lnul, protože „tělo, které se porušuje, obtěžuje duši, a pozemské obydlí tlačí dolů smysl mnoho přemýšlející“. A byl jsem si nejjistější, že „neviditelné tvé věci od stvoření světa skrze stvořené věci rozumem jsou spatřovány, i tvá věčná moc a božství“. Hledaje totiž, odkud bych schvaloval krásu těles, buď nebeských, nebo pozemských, a co by mi bylo po ruce, zatímco úplně bych soudil o proměnlivých věcech a říkal: „Toto má být takto, ono ne takto“ – hledaje tedy toto, odkud bych soudil, když tak soudím, nalezl jsem neměnnou a pravdivou věčnost pravdy nad svou proměnlivou myslí. A tak postupně jsem od těl ke smysluplné skrze tělo duši, a odtamtud k její vnitřnější síle, které smysl těla ohlašuje vnější věci, až po meze, které jsou dostupné zvířatům, a odtamtud zase k rozumující mocnosti, k níž se vztahuje posouzení toho, co se bere z tělesných smyslů, pozvedl mysl. A ta, nalezši i sebe ve mně jako proměnlivou, pozdvihla se k svému rozumu a odvolala přemýšlení od zvyku, odnímajíc se od davů přeludů, které jí odporovaly, aby nalezla, kterým světlem by byla ozářena, když bez jakéhokoli váhání volala, že neměnné má být upřednostňováno před proměnlivým, od čeho poznávala samo neměnné (což kdyby nějak neznala, nijak by je nedávala jistě před proměnlivé); a došla až k tomu, co jest, v záblesku chvějícího se pohledu. Tenkrát jsem opravdu „neviditelné tvé věci skrze ty, které jsou učiněny, rozumem spatřil“, ale upevnit ostří jsem nedokázal, a odrazil mě pocit slabosti; a jsem vrácen svým obvyklým věcem, nenesl jsem s sebou nic než milující paměť a jakoby ovoněl si touhu po těch pokrmech, které jsem ještě nemohl pojídat.

[7.18.24]
A hledal jsem cestu k získání síly, která by stačila na užívání tebe, a nenacházel jsem, dokud bych neobjal „Prostředníka mezi Bohem a lidmi, člověka Krista Ježíše“, který je „nade vším Bůh požehnaný na věky“, volajícího a říkajícího: „Já jsem cesta a pravda a život“, a pokrm, který jsem já slabý nemohl přijmout, mísíc s tělem, poněvadž „Slovo tělem bylo učiněno“, aby naše dětství živila mlékem tvá moudrost, skrze kterou jsi stvořil všechno. Vždyť jsem neuchopil svého Boha Ježíše jako pokorný pokorného, ani jsem neznal, čeho mistryní je jeho slabost. Vždyť tvé Slovo, Pravda věčná, nad vyššími částmi stvoření tvého převyšující, podrobené pozvedá k sobě; v nižších však vybudovala si pokorný dům z našeho bahna, skrze nějž ty, kdo mají být podrobeni, by stáhla od sebe sama a převedla by je k sobě, uzdravujíc nadutost a živouc lásku; aby důvěrou v sebe nekráčeli dále, nýbrž spíše ochabli, vidouc před svýma nohama slabé božství, díky účasti na naší kožené tunice, a aby unaveni se k ní vrhli; ona však pozvedajíc se je zdvihne.

[7.19.25]
Já jsem si však myslel něco jiného, a smýšlel jsem o mém Pánu Kristu jen tolik, nakolik o muži vynikající moudrosti, kterému by nikdo nemohl být roven; a to zejména proto, že se podivuhodně narodil z Panny, k příkladu pohrdání dočasnými věcmi pro získání nesmrtelnosti, božskou péčí za nás si vysloužil – jak se mi zdálo – takovou autoritu učitele. Jaká je však svátost ve „Slovu, které bylo tělem učiněno“, jsem si ani netroufal domyslet. Jen jsem poznal z toho, co o něm bylo napsáno, že „jedl a pil, spal, chodil, byl rozveselen, byl zarmoucen, mluvil“, že k tomu tělu nebylo přirostlé tvé Slovo bez lidské duše a mysli. Zná to každý, kdo zná neměnnost tvého Slova, kterou já jsem už znal, nakolik jsem mohl, a vůbec

jsem o tom nijak nepochyboval. Vždyť nyní hýbat údy těla podle vůle, nyní nehýbat, nyní nějakým citem být dotčen, nyní nebýt, nyní vynášet skrze znamení moudré myšlenky, nyní být v mlčení, patří k proměnlivosti duše a mysli. Pokud by o něm byly psány lži, ohrožena by byla také všechna věc lží a nezůstala by v oněch knihách žádná spásná víra pro lidské pokolení. Takže protože jsou pravdivé věci napsány, poznával jsem v Kristu celého člověka, ne jen lidské tělo nebo s tělem bezduchou mysl, nýbrž samého člověka; ne jako Osobu pravdy, ale jako nějakou velikou dokonalostí lidské přirozenosti a dokonalejší účastí na moudrosti dávaného do čela před ostatní, jsem si myslel. Alypius pak si myslel, že katolíci věří, že Bůh je oděn tělem tak, že kromě Boha a těla by v Kristu nebylo nic, lidskou duši a mysl v něm nehlásanou soudil. A protože měl za dobře přesvědčeného, že to, co o něm je svěřeno paměti, bez živoucí a rozumné stvořené bytosti se nemůže dít, k samotné křesťanské víře se pomaleji pohyboval. Ale potom poznav, že toto je omyl kacířů apollinaristů, s katolickou vírou spoluzaradoval se a spoluspojil se. Já pak o něco později, přiznávám, se naučil, v tom, že „Slovo bylo tělem učiněno“, jak katolická pravda se odděluje od Fotinovy lži. Vždyť vyvracení kacířů činí patrné, co má tvá církev za pravdivé a co má zdravá nauka. Je totiž třeba, „aby byly i kacířství, aby se mezi slabými osvědčilo, kdo jsou osvědčení“.

[7.20.26]
Ale tenkrát, přečtené ty knihy platoniků, poté co jsem odtamtud napomenut hledat beztělesnou pravdu, „neviditelné tvé věci skrze stvořené rozumem spatřil“, a odpuzený jsem pocítil, co nedokážu zírat skrze temnotu své duše, s jistotou, že ty jsi, a nekonečný jsi, a přesto ne skrze konečná nebo nekonečná místa rozprostřený jsi, a vpravdě jsi, který jsi vždy týž, ne z nějaké části ani nějakým

pohybem jiný ani jinak, ostatní pak od tebe jsou všechny, s jediným nejpevnějším dokladem toho, že jsou. Jistý jsem byl ovšem v těchto věcech, přespříliš však slabý, abych tě užíval. Štěbetal jsem jasně jakoby zkušený, a kdybych v Kristu, Spasiteli našem, tvou cestu nehledal, nebyl bych zkušený, nýbrž byl bych hynul. Vždyť jsem už začínal chtít se zdát moudrý, plný svého trestu, a neplakal jsem, ba se spíše nadouval věděním. Vždyť kde byla ta budující láska od základu pokory, kterým je Ježíš Kristus? Nebo kdy by mě ty knihy jí naučily? Do nichž jsi, myslím, chtěl, abych napadl dříve, než bych uvážil tvá Písma, aby se vrylo do mé paměti, jak jsem z nich byl dotčen; a abych, až bych se potom zkrotil ve tvých knihách a tvoje léčící prsty by zacházely s mými ranami, rozeznal a rozlišil, jaký je rozdíl mezi domněnkou a vyznáním, mezi vidoucími, kam se má jít, a nevidoucími, kudy; a cestu vedoucí k blažené vlasti, nejen aby byla viděna, nýbrž i byla obývána. Vždyť kdybych byl nejprve v tvých svatých knihách utvářen a zesládl bych v jejich blízkosti, a potom bych narazil na ty svazky, snad by mě odervaly od pevnosti zbožnosti, nebo pokud bych trval v tom cítění, které jsem spásně vpil, snad bych si myslel, že i z oněch knih by se dalo získat, pokud by se je naučil někdo samotné.

[7.21.27]
Takže s nejvyšší dychtivostí jsem uchopil ctihodné pero tvého Ducha, a před ostatními apoštola Pavla, a zanikly ony otázky, v nichž se mi někdy zdál, že si odporuje a neshoduje se se svědectvími Zákona a proroků v textu své řeči; a objevila se mi jedna tvář čistých výroků, a radovat se s chvěním jsem se naučil. A začal jsem a nalezl jsem, že cokoli pravdivého jsem tam četl, zde se říká s pochvalou tvé milosti; aby ten, kdo vidí, se nechlubil, jako by nebyl přijal nejen to, co vidí, ale i to, aby viděl (co totiž má, co

by nebyl přijal?); a abys ty, který jsi vždy týž, nejen jsi napomínán, aby viděl, ale i byl uzdravován, aby držel; a kdo z daleka vidět nemůže, přesto cestou kráčel, kterou by šel a viděl a držel – protože, ačkoli se spolu raduje člověk v Božím zákoně podle vnitřního člověka, co udělá s jiným zákonem v jeho údech, který se protiví zákonu jeho mysli a odvádí ho do zajetí v zákoně hříchu, který je v jeho údech? Protože ty jsi spravedlivý, Hospodine, my jsme však zhřešili, nepravost spáchali, bezbožně se zachovali, a ztížila se nad námi tvá ruka, a spravedlivě jsme vydáni starému hříšníku, správci smrti, protože přesvědčil naši vůli k podobě své vůle, ve kterém „v tvé pravdě nestál". Co udělá ubohý člověk? „Kdo ho vysvobodí z těla této smrti, než milost tvá skrze Ježíše Krista, Pána našeho", kterého jsi zrodil, spolu věčného, a stvořils „v počátku svých cest", v němž „kníže tohoto světa nenašlo nic hodného smrti" – a přece ho zabilo. A „zrušen byl rukopis, který byl proti nám". Toto ony knihy nemají; nemají ty stránky tvář této zbožnosti, slzy vyznání, tvou oběť, ducha skroušeného, srdce zdrcené a pokorné, spásu lidu, nevěstu-město, závdavek Ducha svatého, kalich naší ceny. Nikdo tam nezpívá: „Zdali ne Bohu bude podrobena má duše? Od něho přece je má spása: vždyť on sám je můj Bůh a moje spása, můj utěšitel: nebudu více pohnut." Nikdo tam neslyší volajícího: „Pojďte ke mně, kteří se namáháte." Pohrdají učit se od něho, že je tichý a pokorný srdcem. „Vždyť jsi to skryl před moudrými a prozíravými a zjevil jsi to maličkým." A jiné je z vrcholu lesního vidět vlast míru a cestu k ní nenacházet, a marně se pokoušet po neschůdných cestách, zatímco se kolem potulují a číhají uprchlí zběhové s jejich knížetem, lvem a drakem; a jiné je držet cestu, která tam vede, chráněnou péčí nebeského vládce, kde neloupí ti, kteří opustili nebeské vojsko; vyhýbají se jí totiž jako trestu. Tyto věci se mi vléraly dovnitř podivuhodnými

způsoby, když jsem četl „nejmenšího z tvých apoštolů“, a uvážil jsem tvá díla a zděsil jsem se.

Kniha osmá

[8.1.1]
Bože můj, dovol, ať vzpomínám s díkůvzdáním a vyznávám tvá slitování nade mnou. Ať je polito mých kostí tvá láska a ať řeknou: „Hospodine, kdo je ti podoben?“ Roztrhals má pouta: ať obětuji tobě oběť chvály. Jak jsi je roztrhal, budu vyprávět, a řeknou všichni, kdo se ti klanějí, slyšíce toto: „Požehnán je Hospodin na nebi i na zemi, veliké a divné je jeho jméno.“ Přilnula k mým útrobám tvoje slova, a odevšad jsem byl obklopen tebou. O tvém věčném životě jsem byl jistý, ačkoli jsem jej viděl „v hádance a jakoby skrze zrcadlo“; byla mi však odňata všechna pochybnost o neporušitelné substanci, že od ní pochází veškerá substance. Nechtěl jsem být o tobě jistější, ale stálejším v tobě. Pokud jde o můj časný život, všechno se kolísalo a bylo třeba očistit srdce „od starého kvasu“. A líbila se mi cesta – sám Spasitel; a jít její úzkostí se mi dosud nechtělo. A vložils mi do mysli, a zdálo se dobré v mých očích, vydat se k Simplicianovi, který se mi jevil jako dobrý služebník tvůj, a tvá milost v něm zářila. Slyšel jsem také, že od svého mládí nejoddaněji žil tobě. Byl už tehdy starý, a tak dlouhým věkem v tak dobrém zájmu následování tvého života mi připadal zkušený mnoha věcmi, mnohým poučený: a opravdu tak byl. Odtamtud jsem chtěl, abys mi, rozmlouvajícím s ním o svých kvasech, vyjevil, jaký je přiměřený způsob, pro mne tak, jak jsem byl, naladěn, chodit po tvé cestě.

[8.1.2]
Viděl jsem totiž plnou církev, a jeden šel takto, jiný zase takto, ale mně se nelíbilo, co jsem ve světě dělal, a bylo mi těžkým břemenem, už když mě nerozdmýchávaly žádostivosti, jak byly obvyklé, nadějí na pocty a peníze snášet tak těžkou služebnost. Vždyť mě už ty věci netěšily před tvou sladkostí a krásou tvého domu, který jsem si zamiloval; ale ještě jsem byl silně spoután ženou, a apoštol mi nezakazoval oženit se, i když vybízel k lepšímu, chtěje nejvíc, aby všichni lidé byli takoví, jako byl sám. Ale já slabší jsem si vybíral měkčí místo, a kvůli tomu jedinému jsem se válel, v ostatních věcech chřadnoucí a vysilovaný starostmi, protože jsem byl nucen i ve věcech, které jsem trpět nechtěl, souhlasit s manželským životem, k němuž jsem se oddal a byl jsem k němu připoután. Slyšel jsem z úst Pravdy, že jsou kleštěnci, kteří se sami vykleštili pro království nebeské, ale: „Kdo může," praví, „pochopit, pochop." Marní jsou jistě všichni lidé, u kterých není znalosti Boží, ani „z toho, co se zdají dobrými věcmi, nedovedli nalézt toho, kdo jest". Já už jsem však v té marnosti nebyl. Přešel jsem ji, a při svědectví veškerého stvoření jsem nalezl, že ty jsi náš Stvořitel a tvé slovo u tebe je Bohem, a s tebou je jediný Bůh, skrze něhož jsi stvořil všechno. A je jiný druh bezbožných, „kteří, poznávajíce Boha, ne jako Boha ho oslavili nebo mu vzdávali díky". I v toto jsem padl, a tvá pravice mě zachytila, a odnesena odtamtud mě položila, kde bych se zotavil, protože jsi řekl člověku: „Hle, zbožnost je moudrost", a: „Nechtěj se zdát moudrým, protože ‚vyznávající, že jsou moudří, bláznovými se stali'". A nalezl jsem už dobrou perlu, a za prodání všeho, co jsem měl, bylo třeba ji koupit, a kolísal jsem.

[8.2.3]
Vydal jsem se tedy k Simplicianovi, otci tehdejšího biskupa

Ambrože v přijetí milosti, kterého on skutečně jako otce miloval. Vyprávěl jsem mu o oklikách svého bloudění. Když jsem však připomněl, že jsem četl některé knihy platoniků, které Victorinus, kdysi řečník Říma, o kterém jsem slyšel, že zemřel jako křesťan, přeložil do latinského jazyka, blahopřál mi, že jsem nenarazil na spisy jiných filosofů, plných lží a klamů podle živlů tohoto světa, kdežto v těchto se všelikými způsoby naznačuje Bůh a jeho Slovo. Pak, aby mě povzbudil k pokoře Krista, „skryté moudrým a zjevené maličkým“, vzpomněl na samotného Victorina, s kterým se – když byl v Římě – důvěrně znal; a o něm mi vyprávěl, co nebudu zamlčovat. Vždyť má to být velikou chválou tvé milosti, jíž je ti třeba se vyznávat, kterýmžto způsobem onen nejučenější stařec a nejdokonaleji vzdělaný ve všech svobodných naukách a mnohá dílka filosofů přečetl a soudil, učitel tolika urozených senátorů, který také za vynikající slavné učitelské profese, jíž si občané tohoto světa cení vznešeně, zasloužil a přijal sochu na římském fóru, až do onoho věku ctitel model a účastník svatokrádežných obřadů, jimiž tehdy téměř celá římská šlechta nafouklá dýchala, zrůdy všech druhů bohů a bohyň a Anubise štěkavce, kteří kdysi proti Neptunovi a Venuši a proti Minervě napřahovali zbraně, a kterým poražením od sebe Řím už prosbami sloužil, kterých tenhle stařec Victorinus tolik let ústy hřmějícími hlasem hájil, se nestyděl se stát maličkým chlapcem tvého Krista a kojencem tvého pramene, podrobiv šíji jhu pokory a zkrocenou tvář potupě kříže.

[8.2.4]
Ó Hospodine, Hospodine, který jsi naklonil nebesa a sestoupil jsi, dotkl ses hor, a dýmaly, jakými způsoby jsi se vlilil do jeho hrudi? Četl, jak říká Simplicianus, svaté Písmo a vší pílí zkoumal všechny křesťanské knihy a procházel je, a říkal Simplicianovi, ne otevřeně,

ale skrytěji a důvěrněji: „Věz, že jsem už křesťan.“ A ten mu odpovídal: „Neuvěřím, ani tě nebudu počítat mezi křesťany, dokud tě neuvidím v Kristově církvi.“ Ten se však vysmíval, říkaje: „Takže stěny dělají křesťany?“ A toto říkal často, že už je křesťanem; a Simplicianus mu to často odpovídal, a onen posměch stěn se často opakoval. Vzdorovat totiž svým přátelům, pyšným uctívačům démonů, se bál; z jejich vrcholu babylonské důstojnosti si myslel, že na něho těžce padnou nepřátelství, jako „z libánských cedrů, které Pán ještě nezlomil“. Ale poté co četbou a toužebným pohledem vssál pevnost a bál se být zapřen Kristem před svatými anděly, pokud by se obával ho vyznat před lidmi, a shledal se vinen velikým zločinem, že se stydí za svátosti pokory tvého Slova, a nestydí se za svatokrádežné svátosti pyšných démonů, které jako pyšný napodobitel přijal, přestal se stydět marnosti a začal se stydět pravdě; a náhle a neočekávaně řekl Simplicianovi, jak sám vyprávěl: „Pojďme do kostela: chci se stát křesťanem.“ A ten, radostí sotva se zdržuje, odebral se s ním. Když byl zasvěcen do prvních nauk, nedlouho nato se také přihlásil, aby skrze křest byl znovuzrozen, zatímco se Řím divil, církev radovala. Pyšní viděli a hněvali se, zuby svými skřípali a chřadli; služebníku tvému však byl Pán Bůh jeho nadějí, „a nehleděl na marnosti a lživá šílenství“.

[8.2.5]
Nakonec, když přišel čas vyznání víry, které podle jistých vyslovovaných a pamětí uchovávaných slov z vyvýšeného místa před zraky věřícího lidu v Římě bývá odříkáváno těmi, kdo se mají přiblížit k tvé milosti, bylo prý nabídnuto Victorinovi od presbyterů, aby je odříkal tajněji, jak bývalo zvykem nabídnout některým, kteří by se zdáli stydlivě chvět; on však raději svou spásu před zrakem svatého množství vyznal. Vždyť nebylo spásou to, co učil v řečnictví, a přesto to vyznával veřejně. Oč méně se

tedy musel bát mírného tvého stádce, hlásajíc tvé slovo, kdo se nebál ve svých vlastních slovech před zástupy šílených? A tak, když vystoupil, aby odříkal, všichni si navzájem, jak ho kdo znal, hlučeli jeho jméno hlukem blahopřání (kdo tam totiž ho neznal?); a znělo tišeji skrze ústa všech spoluradujících se: „Victorinus, Victorinus." Rychle zněli jásáním, protože ho viděli, a rychle utichli pozorností, aby ho slyšeli. On vyznal pravou víru skvělou důvěrou, a všichni ho chtěli strhnout dovnitř do svého srdce. A strhávali ho láskou a radostí: to byly ruce strhávajících.

[8.3.6]
Bože dobrý, co se v člověku děje, že se víc raduje nad spásou nešťastné duše a nad vysvobozenou z většího nebezpečí, než kdyby mu naděje byla stále nablízku nebo kdyby nebezpečí bylo menší? Vždyť i ty, milosrdný Otče, se víc raduješ nad jedním kajícníkem než nad devadesáti devíti spravedlivými, kteří pokání nepotřebují. A my s velikou radostí posloucháme, když slyšíme, jak se na jásajících ramenou pastýřových nese ovce, která zbloudila, a drachma se vrací do tvých pokladů mezi spoluradujícími se sousedkami ženy, která ji našla; a slzy vymámí radost svátku tvého domu, když se čte v tvém domě o mladším tvém synu, jak „byl mrtev a ožil, byl ztracen a nalezen". Vždyť se raduješ v nás a v tvých andělech svatou láskou svatými. Vždyť ty jsi vždy týž, který věci, které ne vždy ani tím samým způsobem jsou, tím samým způsobem vždy všechny víš.

[8.3.7]
Co se tedy děje v duši, že se víc těší z nalezených nebo navrácených věcí, které miluje, než kdyby je stále měla? Svědčí tomu i další věci, a všechno je plné svědectví volajících: „Je tomu tak." Triumfuje vítězný velitel, a nebyl by zvítězil, kdyby nebyl

bojoval, a čím větší nebezpečí bylo v boji, tím větší je radost v triumfu. Zmítá bouře plavce a hrozí ztroskotáním: všichni blednou nad budoucí smrtí: ztišuje se nebe i moře, a přespříliš jásají, protože se přespříliš báli. Je nemocen někdo drahý a jeho tep hlásá zle: všichni, kdo mu přejí zdraví, stůňou s ním duší: daří se mu dobře, a ještě nechodí dávnými silami, a vzniká už taková radost, jaká nebyla, když dříve zdráv a silný chodil. A tytéž rozkoše lidského života také nenadále a nad vůli vrhajícími se, nýbrž zavedenými a dobrovolnými trápeními získávají lidé. Rozkoš z jídla a pití není, pokud nepředchází trápení z hladu a žízně. A opilci jedí jisté slanější věci, aby vznikal obtížný žár, který, zatímco jej uhasí nápoj, se stane rozkoší. A bylo zavedeno, aby zasnoubené nevěsty nebyly ihned vydávány, aby manžel neměl za málocennou podanou tu, po níž nevzdychal ženich odloženě.

[8.3.8]
Toto v ohavné a zavržitelné radosti, toto v té, která je povolena a dovolena, toto v samé nejupřímnější čestnosti přátelství, toto v tom, který „byl mrtev a ožil, byl ztracen a nalezen“: všude větší radost předchází větší trápení. Co to je, Hospodine, Bože můj, když ty sám sobě jsi věčně, ty sám jsi radost, a některé věci u tebe se o tebe stále radují? Co to je, že tato část věcí střídá úpadek a vzrůst, pohoršení a smíření? Či je takový jejich úděl, a jen tolik jsi jim dal, když – od vrcholu nebes až po dolní části zemí, od počátku až do konce věků, od anděla až k červíčkovi, od prvního pohybu až po poslední – všechny druhy dober a všechna svá spravedlivá díla jsi, každou věc na jejím místě a každou věc v její čas, položil a konal? Běda mi, jak jsi vznešený ve vznešenostech a jak hluboký v hlubinách! A nikam se neoddaluješ, a sotva se vracíme k tobě.

[8.4.9]
Nuže, Hospodine, konej, probuď a odvolej nás, zapal a strhni, hoř, slaď: ať tě milujeme, ať běžíme. Zda nemnozí z hlubšího tartaru slepoty než Victorinus se vracejí k tobě a přistupují a jsou osvětleni, přijímajíc světlo? Jestliže je přijímají, dostávají od tebe moc, aby se stali tvými syny. Jsou-li však méně známí mezi lidmi, méně se nad nimi radují i ti, kdo je znají. Vždyť když se s mnohými raduje, je i v jednotlivých hojnější radost, protože se rozpalují a od sebe navzájem zapalují. Pak proto, že jsou mnohým známí, jsou mnohým vzorem ke spáse a mnohým předcházejí budoucí následovníky; a proto se nad nimi mnoho radují i ti, kdo je předcházeli, protože se neradují jen z nich samých. Daleko ať to je, aby v tvém stánku byla přijímána osoba bohatých před chudými nebo urozených před prostými, když jsi spíše „slabé věci tohoto světa vyvolil, abys zahanbil silná, a prostá tohoto světa jsi vyvolil, a opovrhovaná, a ta, která nejsou, jako by byla, abys zahladil ta, která jsou“. A přece týž „nejmenší z tvých apoštolů“, skrze jehož jazyk jsi tato svá slova zazněl, když byl Paulus prokonzul skrze jeho vojenskou službu zdolán pýchou a poslán pod mírné jho tvého Krista, provinciálem velikého Krále se stal, i sám z dřívějšího Saula si zalíbil nazývat se Pavlem pro znamení tak velikého vítězství. Vždyť víc je nepřítel přemožen v tom, koho víc drží, a z koho více drží. Více pak drží pyšné jménem urozenosti, a z nich víc jménem autority. Oč tedy milejší se myslelo o hrudi Victorinově, kterou si ďábel udržoval jako nedobytné útočiště, o Victorinově jazyku, kterým jako velikou a ostrou zbraní mnoho zahubil, hojněji měli jásat tvoji synové, že náš Král „svázal silného“, a viděli, že jeho nádoby jsou vytrženy a očištěny a připraveny ke tvé cti a staly se Pánu užitečnými ke každému dílu dobrému.

[8.5.10]
Avšak když mi tvůj člověk Simplicianus toto o Victorinovi vyprávěl, zahořel jsem touhou napodobit ho: vždyť k tomu to i on vyprávěl. Poté také přidal, že v době císaře Juliana byl vydán zákon, který křesťanům zakazoval učit literaturu a řečnictví. Tento zákon on přijal, raději opustil mluvnou školu než tvé slovo, kterým činíš jazyky kojenců výmluvnými. Nezdál se mi silnějším než šťastnějším, protože nalezl příležitost vacare pro tebe, po čemž jsem já vzdychal, spoutaný ne cizím železem, nýbrž svou železnou vůlí. Mou vůli držel nepřítel, a odtud mi udělal řetěz a svázal mě. Vždyť ze zvrácené vůle vznikla vilnost; a dokud se slouží vilnosti, vznikl zvyk; a dokud se zvyku nevzdoruje, vznikla nutnost. Jimiž, jakoby malými ouchy navzájem připletenými (odkud jsem nazval řetězem), mě držela tvrdá služebnost svázaného. Vůle však nová, která mi začínala být, abych tě zdarma ctil a chtěl jsem tebe užívat, Bože, jediná jistá radost, nebyla ještě schopná překonat dřívější, zkamenělou dávným věkem. Takto dvě moje vůle, jedna stará, druhá nová, ta tělesná, ta duchovní, vzájemně bojovaly a nesouhlasem rozptylovaly moji duši.

[8.5.11]
Takto jsem rozuměl, poznaje sám sebe, to, co jsem byl četl, jak tělo žádá proti duchu a duch proti tělu: já ovšem v obou, ale víc já v tom, co ve mně schvalovali, než v tom, co ve mně neschvalovali. V tom totiž už víc ne já, protože z velké části jsem to spíše trpěl proti své vůli, než konal chtějíc; ale přesto zvyk silnější proti mně byl učiněn ze mne, protože chtějíc jsem došel tam, kam jsem nechtěl. A kdo by právem odporoval, když hříšníka následuje spravedlivý trest? A nebyla už ta výmluva, kterou jsem si zdál, že ještě neopouštěje svět ti sloužím, že by přijetí pravdy pro mne bylo nejisté: vždyť už i to bylo jisté. Já však, dosud k zemi připoutaný,

odmítal jsem u tebe sloužit, a bál jsem se být zbaven všech překážek, jako je třeba se bát být poután.

[8.5.12]
Tak jsem byl břemenem světa, jako bývá spánkem, sladce tlačen, a myšlenky, kterými jsem o tobě přemýšlel, byly podobné pokusům chtějících procitnout, kteří však, přemoženi tvrdostí dřímoty, se zase ponoří. A jako není nikdo, kdo by chtěl stále spát, a všem zdravý úsudek káže bdět, přesto však člověk většinou odkládá setřást spánek, když je v údech těžké znechucení, a drží jej, byť se mu už nelíbí, raději v chvíli, kdy nastal čas vstávat: tak jsem měl za jisté, že je lepší vydat se tvé lásce, než ustoupit své žádostivosti; ale ono se líbilo a vítězilo, toto zdálo se mi příjemné a vázalo mě. Vždyť nebylo, co bych ti odpověděl říkajícímu mi: „Vstaň, kdo spíš, a povstaň z mrtvých, a Kristus tě osvětlí“, a odevšad ukazujícímu, že pravdu říkáš, nebylo vůbec, co bych odpověděl, přemožený pravdou, než pouze slova pomalá a spánkem obtížená: „Hned,“ „Hle, hned,“ „Nech ještě chvilku.“ Ale „hned a hned“ nemělo míru, a „nech ještě chvilku“ se táhlo nadlouho. Marně jsem se spoluradoval tvému zákonu podle vnitřního člověka, zatímco jiný zákon v mých údech odporoval zákonu mé mysli a vedl mě zajatého v zákoně hříchu, který byl v mých údech. Zákon hříchu je totiž násilí zvyku, kterým se táhne a je držen i nechtějíc duch tou zásluhou, kterou do něho sklouzává chtějíc. Ubohého mě tedy kdo vysvobodí z těla této smrti, než milost tvá skrze Ježíše Krista, Pána našeho?

[8.6.13]
A o pouto touhy po souloži, kterým jsem byl nejtěsněji držen, a o služebnosti světských záležitostí – jak jsi mě vysvobodil – budu vypravovat a vyznávat tvému jménu, Hospodine, pomocníku můj

a vykupiteli můj. Konal jsem obvyklé věci s rostoucí úzkostlivostí a každodenně jsem k tobě vzdychal. Chodíval jsem do tvé církve, nakolik mi zbýval čas od oněch zaměstnání, pod jejichž břemenem jsem sténal. Se mnou byl Alypius bez práce právníků po třetím přisedání, čekaje, komu by zase prodal rady, jako jsem já prodával dovednost mluvení, pokud nějaká se dá vyučováním přenést. Nebridius pak ustoupil našemu přátelství, aby u nejbližšího všech nás, Verekunda, milánského a občana a gramatika, vyučoval jako pomocný učitel, toho, který silně toužil a právem důvěry úpěnlivě prosil, z našeho počtu věrné pomoci, které velmi potřeboval. Takže Nebridia tam netáhla žádost po výhodách (víc by totiž mohl, kdyby chtěl, dělat v literatuře), nýbrž z povinnosti dobré vůle nechtěl pohrdnout naší prosbou, přítel nejsladší a nejtišší. Konal to však s největší opatrností, chrániv se stát se známým osobám, které jsou podle tohoto světa větší, vyhýbaje se u nich všemu nepokoji ducha, který chtěl mít svobodný a kolik hodin by mohl prázdný ke hledání čehokoli nebo čtení nebo poslechu o moudrosti.

[8.6.14]
Jednoho tedy dne (nepamatuji si příčinu, pro kterou Nebridius chyběl), když hle, k nám domů přišel ke mně a Alypiovi jakýsi Ponticianus, náš krajan jako Afričan, slavně v paláci sloužící; nevím, co od nás chtěl. A usedli jsme, abychom spolu promluvili. A náhodou si všiml na herním stole, který byl před námi, kodexu. Vzal jej, otevřel, nalezl apoštola Pavla, nečekaně ovšem; myslel si totiž, že to bude něco z knih, jejichž vyznávání mě tížilo. Tu, usmívaje se a hledě na mne, blahopřálně se podivil, že právě tyto a jen tyto knihy proti svým očím náhle shledal. Vždyť byl křesťan a věřící, a často se před tebou, Bohem naším, vrhal v církvi s hustými a dlouhotrvajícími modlitbami. Když jsem mu sdělil, že

tomuto Písmu věnuji největší péči, vznikla řeč, jak vyprávěl, o Antonínu, egyptském mnichu, jehož jméno vynikající skvěle zářilo u tvých služebníků, nám však až do oné hodiny bylo skryto. Když to zjistil, zastavil se v té řeči a snažil se nás seznámit s tak velkým mužem, kterého jsme neznali, a divil se té naší neznalosti. Žasli jsme pak, slyšíce v tak nedávné paměti a téměř v naší době nejzřetelněji dosvědčená tvá podivuhodná díla v pravé víře a katolické církvi. Všichni jsme se divili – a my proto, že byla tak velká, a on proto, že nám byla neslyšena.

[8.6.15]
Odtud se jeho řeč stočila ke stádcům klášterů a mravům tvé libé vůně a hrudím pouště, z nichž jsme my nic neznali. A byl v Miláně klášter plný dobrých bratří vně hradeb města pod živitelem Ambrožem, a my jsme to neznali. Pokračoval on a stále mluvil, a my jsme pozorně mlčeli. Pak padlo, že řekl, že nevím kdy on a tři jiní jeho druhové, totiž v Trevírech, zatímco byl císař zabrán v odpoledním cirkovém představení, vyšli se procházet po zahradách přiléhajících k hradbám, a tam, jak náhodou kráčeli ve dvojicích, jeden šel s ním zvlášť a druzí dva taktéž zvlášť a oddělili se. Avšak oni toulavě vrazili do jakési chatrče, kde přebývali jacísi tvoji služebníci chudí duchem, jakých je království nebeské, a nalezli tam kodex, v kterém byl napsán Antonínův život. Který začal číst jeden z nich a divit se a zapalovat se, a při čtení přemýšlet uchopit si takový život a opustit světské vojsko a sloužit tobě. Byli pak oni z těch, které zovou úředníky státní policie. Pak náhle naplněn svatou láskou a střídmým studem, hněvaje se na sebe, vrhl oči na přítele a řekl mu: „Řekni, prosím tě, všemi těmi našimi námahami kam směřujeme dojít? Co hledáme? Pro jakou věc sloužíme? Může snad být větší naše naděje v paláci, než abychom byli přáteli císařovými? A i tam co není křehké a plné

nebezpečí? A kolika nebezpečími se dochází k většímu nebezpečí? A kdy to bude? Přítelem Božím však, pokud bych chtěl, hle, teď hned se stávám.“ Řekl toto a zmítaný rozením nového života obrátil oči ke stránkám. A četl, a byl měněn uvnitř, kde ty vidíš, a svlékl se světa jeho duch, jak brzy vyšlo najevo. Vždyť zatímco čte a převaluje vlny svého srdce, občas zasténal, a rozlišil a rozhodl se pro lepší, a už tvůj řekl svému příteli: „Já jsem se už odtrhl od oné naší naděje a rozhodl jsem se sloužit Bohu, a to od této hodiny, na tomto místě začínám. Pokud se ti nechce následovat, nestav se proti.“ Odpověděl ten, že přilne jako společník k tak veliké odměně a tak velikému vojsku. A oba, už tvoji, budovali věž s dostatečnými prostředky opustit vše své a následovat tě. Pak Ponticianus a ten, který s ním po jiných částech zahrady procházel, hledajíce je, přišli na totéž místo a nalézavše je napomenuli, aby se vrátili, protože už se den naklonil. Avšak oni, když vyprávěli své rozhodnutí a svůj záměr a jak v nich taková vůle vznikla a byla upevněna, prosili, aby jim nebyli obtížní, kdyby odmítli připojit se. Ti pak nijak nezměněni od dřívějších, přesto plakali, jak vyprávěl, a jim zbožně blahopřáli a svěřili se jejich modlitbám, a vlečouce srdce na zemi, odešli do paláce; oni však, upevňujíce srdce v nebi, zůstali v chatrči. A oba měli nevěsty, které, poté co to uslyšely, zasvětily i samy panenství tobě.

[8.7.16]
To vypravoval Ponticianus. Avšak ty, Hospodine, mezi jeho slovy jsi mě obracel ke mně samému, odnímajíc mě od mých zad, kde jsem se byl posadil, dokud jsem se nechtěl na sebe pozorně dívat, a stavěl jsi mě před moji tvář, abych viděl, jak jsem špinavý, jak zpokřivený a špinavý, poskvrněný a vředovitý. A viděl jsem a hrozil se, a kam bych před sebou utekl, nebylo. A pokud jsem se snažil odvrátit od sebe pohled, vyprávěl on, co vyprávěl, a ty jsi mě znovu

stavěl proti mně a vrážel jsi mě do mých očí, abych nalezl svou nepravost a nenáviděl ji. Znal jsem ji, ale předstíral jsem a držel pod zámkem a zapomínal.

[8.7.17]
Tenkrát pak, čím vroucněji jsem miloval ty, o kterých jsem slyšel, že se oddali ti spásně, že se dali celí tobě k uzdravení, tím hanebněji jsem nenáviděl sebe srovnávaje s nimi, protože mnoho mých let se mnou uplynulo (snad dvanáct let), od chvíle, co jsem v devatenáctém roce svého věku, četbou Cicerona *Hortensius*, byl vzrušen pro studium moudrosti, a odkládal jsem – pohrdaje pozemským štěstím – mít čas pro její hledání, jejíž ne nalezení, ale samo pátrání bylo třeba předřazovat před nalezenými poklady a královstvími národů a kolem oplývajícími tělesnými rozkošemi. Avšak já jsem byl mladík velmi ubohý, ubohý už na začátku samého dospívání, i jsem prosil od tebe čistotu, a řekl jsem: „Dej mi čistotu a zdrženlivost, ale ne hned.“ Bál jsem se totiž, abys mě rychle nevyslyšel a rychle neuzdravil z nemoci žádostivosti, kterou jsem si přál spíše naplnit než uhasit. A šel jsem po křivých cestách svatokrádežnou pověrou, nebyv v ní sice jistý, nýbrž jakoby dávaje ji před ostatní, které jsem nezbožně hledal, ale nepřátelsky je napadal.

[8.7.18]
A myslel jsem si proto, že ode dne ke dni odkládám, pohrdaje nadějí světa, tebe jediného následovat, že se mi neukázalo nic jistého, podle čeho bych mířil svůj kurz. A přišel den, v kterém jsem se měl obnažit sám sobě a svědomí mé zaútočilo proti mně: „Kde je jazyk? Vždyť jsi říkal, že kvůli nejisté pravdě nechceš odhodit břemeno marnosti. Hle, už je jistá, a ona tě ještě tíží, a volnějšími rameny přijímají křídla ti, kdo ani tak nebyli při

hledání unaveni, ani ne deseti let a víc o tom nepřemýšleli.“ Takto jsem byl uvnitř hryzen a zmaten strašným studem silně, zatímco Ponticianus mluvil takové věci. Když skončil řeč a věc, pro kterou přišel, odešel on, a já k sobě. Co jsem si neřekl? Jakými ranami výpovědí jsem nebičoval svou duši, aby mě následovala, snažícího se jít za tebou? A ona se bránila, odmítala, a neomlouvala se. Byly spotřebovány a přemoženy všechny argumenty. Zbyla jen němá bázlivost, a jako smrti se bála, aby byla přitažena od toku zvyku, kterým chřadla v smrt.

[8.8.19]
Tedy v té velké hádce vnitřního mého domu, kterou jsem silně vyvolal se svou duší v naší komůrce, v mém srdci, obličejem i myslí zmaten vrhám se k Alypiovi: zvolávám: „Co trpíme? Co to je? Co jsi slyšel? Vstávají nevzdělaní a chápou nebe, a my s našimi naukami bez srdce, hle, kde se válíme v těle a krvi! Nebo proto, že nás předešli, stydíme se je následovat, a nestydíme se je ani následovat?“ Řekl jsem nevím jaké takové věci, a odtrhlo mě od něj mé horoucné vzrušení, zatímco on mlčel, žasnoucí na mě hledě. Vždyť jsem nezněl obvykle. Víc mluvila moji duši čelo, tváře, oči, barva, způsob hlasu, než slova, která jsem vynášel. Byla jakási zahrádka u našeho hostitele, kterou jsme my užívali jako celý dům; vždyť hostitel tam nebydlel, pán domu. Tam mě odtáhl bouř prsou, kde by nikdo nepřekážel žhavému sporu, který jsem začal se sebou, dokud by nevyšel – kudy ty jsi věděl, já však ne. Avšak tolik jsem spásně šílel a životně umíral, znalý, co zlého jsem, a neznalý, co dobrého po chvilce budu. Odešel jsem tedy do zahrady, a Alypius noha za nohou. Vždyť ani moje tajemství nebylo tajemstvím, kde on byl. Nebo kdy by mě tak dotčeného opustil? Posadili jsme se co nejdále od domu. Já jsem řval duchem, hněval se nejbouřlivějším hněvem, že nejdu v souhlas a smlouvu s tebou,

Bože můj, do kterého jít všechny mé kosti volaly a do nebe vyzvedávaly chválou. A tam se nešlo loděmi ani čtyřspřežími ani nohama, nakolik aspoň z domu na to místo jsem byl šel, kde jsme seděli. Vždyť nejen jít, ale i přijít tam nebylo nic jiného než chtít jít, ale chtít silně a celistvě, nikoli pololámanou vůli obracet a házet sem a tam, kdy část jedna stoupala, zatímco druhá padala, zápasíc.

[8.8.20]
Konečně tolik jsem konal tělem při samém kvasu otálení, co někdy chtějí lidé a nemohou, ať nemají samých údů, ať jsou buď spoutány pouty, nebo uvolněny slabostí, nebo jakýmkoliv způsobem překaženy. Když jsem si vyškubl vlas, když jsem si uhodil čelo, když jsem se spletenými prsty objal koleno, protože jsem chtěl, udělal jsem to. Mohl jsem však chtít a neudělat, kdyby hybnost údů nebyla poslušná. Tolik jsem tedy udělal, kde nebylo chtít totéž, co moci: a nedělal jsem to, co mi s nesrovnatelným citem víc se líbilo, a hned jak bych chtěl, bych mohl, protože hned jak bych chtěl, zajisté bych chtěl. Vždyť tam je ta schopnost totéž co vůle, a samo chtění bylo už dělat; a přece se nedělo. A snáze poslouchalo tělo nejmenší vůli duše, aby na pokyn se údy pohybovaly, než sama duše sebe k dosažení své velké vůle v samé jedině vůli.

[8.9.21]
Odkud toto monstrum? A proč to? Nechť zazáří tvé milosrdenství, a ať se otážu, pokud mi mohou odpovědět skrytosti trestů lidí a nejtemnější zdrcení synů Adamových. Odkud toto monstrum? A proč to? Rozkazuje duše tělu, a je poslechnuta hned; rozkazuje duše sobě, a odporuje se. Rozkazuje duše, aby se pohnula ruka, a tak veliká je snadnost, že se sotva rozlišuje služba od příkazu: a duše je duše, ruka je však tělo. Rozkazuje duše, aby chtěla duše, a není druhá, a přece to neudělá. Odkud toto monstrum? A proč to

– pravím – aby chtěla ta, která by nerozkazovala, ne-li by chtěla, a neudělá, co rozkazuje? Ale ne celou vůlí chce: nerozkazuje tedy celá. Vždyť natolik rozkazuje, nakolik chce, a natolik se neděje to, co rozkazuje, nakolik ona nechce, protože vůle rozkazuje, aby byla vůle, nikoli jiná, nýbrž ona sama. Takže nerozkazuje plně; proto není, co rozkazuje. Vždyť kdyby byla plná, nerozkazovala by, aby byla, protože by už byla. Není tedy monstrum zčásti chtít, zčásti nechtít, nýbrž je to nemoc duše, protože celá nevstává, pravdou obtížena zvykem. A proto jsou dvě vůle, protože jedna z nich celá není, a tomuto je u druhé to, co u této chybí.

[8.10.22]
Ať zahynou od tvé tváře, Bože, jak hynou, prázdní mluvčí a svůdci mysli, kteří, když dvě vůle v rozvažování pozorovali, dvě přirozenosti dvou myslí jsou tvrdošíjně, jednu dobrou, druhou zlou. Oni sami jsou opravdu zlí, když tyto zlé věci cítí, a titíž budou dobří, pokud pravdivé věci cítili a s pravdivými souhlasili, aby jim řekl tvůj apoštol: „Byli jste kdysi tmou, nyní však světlem v Pánu.“ Oni totiž, zatímco chtějí být světlem ne v Pánu, nýbrž v sobě samých, myslíc, že přirozenost duše je to, co je Bůh, stali se takto hustšími temnotami, protože se vzdálili dále od tebe strašlivou domýšlivostí, od tebe, pravého světla osvětlujícího každého člověka přicházejícího na tento svět. Dejte pozor, co říkáte, a styďte se, a přijďte k němu, a budete osvětleni, a vaše tváře se nebudou stydět. Já, když jsem rozvažoval, abych už sloužil Pánu, Bohu svému, jak jsem byl rozhodnutý dlouho, já jsem byl ten, kdo chtěl, já ten, kdo nechtěl: já jsem byl. Ani plně jsem chtěl, ani plně jsem nechtěl. Proto jsem se v sobě přel a byl rozptylován sám sebou, a to rozptýlení se mi dělo proti mé vůli; neprokazovalo však přirozenost cizí mysli, nýbrž trest mé. A proto to už nekonal já,

nýbrž co ve mně bydlelo – hřích z trestu dobrovolnějšího hříchu, protože jsem byl syn Adamův.

[8.10.23]
Vždyť pokud by bylo tolik protivných přirozeností, kolik vůlí si v sobě odporuje, nebyly by už dvě, nýbrž víc. Pokud by někdo rozvažoval, zda by šel na jejich shromáždění nebo do divadla, volali by tihle: „Hle, dvě přirozenosti, jedna dobrá vede sem, druhá zlá vede zpátky; vždyť odkud je ono otálení si navzájem odporujících vůlí?“ Já však říkám, že obě jsou zlé: i ta, která vede k nim, i ta, která vede zpět k divadlu. Oni však nevěří, než že je dobrá ta, kterou se jde k nim. Co kdyby tedy někdo z našich rozvažoval a dvěma vzájemně se hádajícími vůlemi kolísal, zda by se měl vydat do divadla nebo do naší církve, nekolísali by i oni, co by odpověděli? Vždyť buď přiznají, co nechtějí, že dobrou vůlí se jde do naší církve, jak do ní jdou ti, kdo jsou jejími svátostmi zasvěceni a drženi, nebo si budou myslet, že dvě zlé přirozenosti a dvě zlé mysli v jednom člověku bojují, a nebude pravda, co obvykle říkají, že jedna je dobrá, druhá zlá; nebo se obrátí k pravdě a nepopřou, že když někdo rozvažuje, jedna duše různými vůlemi vře.

[8.10.24]
Ať tedy už neříkají, když cítí, že dvě vůle v jednom člověku odporují sobě, že dvě protivné mysli ze dvou protivných substancí a ze dvou protivných počátků se potýkají, jedna dobrá, druhá zlá. Vždyť ty, Bože pravdomluvný, je odmítáš a vyvracíš a usvědčuješ, jako v obou zlých vůlích, když někdo rozvažuje, zda zabít člověka jedem nebo mečem, zda zabrat cizí pole to nebo ono, když obojí nemůže, zda koupit rozkoš marnotratností nebo peníze zachovat lakomostí, zda jít do cirku nebo do divadla, pokud se jednoho dne

obojí dává; přidávám i třetí, zda ke krádeži z cizího domu, pokud je příležitost; přidávám i čtvrté, zda se dopustit cizoložství, pokud se i odtamtud zároveň otevírá možnost. Pokud by vše souběžně do jedné chvíle času padlo a zároveň se vše toužilo, co se zároveň konat nemůže, rozsápou totiž duši sobě vzájemně odporujícími čtyřmi vůlemi nebo i více v tak velkém množství věcí, které se žádají; a přesto tak velké množství různých substancí obvykle neříkají. Tak i v dobrých vůlích. Vždyť se jich ptám, zda je dobré těšit se čtením apoštola, a zda je dobré těšit se střídmým žalmem, a zda je dobré rozmlouvat o evangeliu. Odpovědí jednotlivě: „Dobré." Co kdyby tedy stejně těšilo všechno a zároveň v jednom čase, zdali rozdílné vůle nerozpírají srdce člověka, zatímco se rozvažuje, čeho nejvíc bychom uchopili? A všechny jsou dobré a soupeří se sebou, dokud se nezvolí jedna, k níž se celá jedna vůle, která se v mnohé dělila, obrátí. Tak i když věčnost těší výše a časného dobra rozkoš drží níže, je táž duše, ne celou vůlí ono nebo toto chtějíc, a proto je rozsápána velkým trápením, zatímco ono dává pravdou do čela a toto důvěrností nestaví pryč.

[8.11.25]
Takto jsem byl nemocný a trápil se, obviňuje sám sebe nad obvyklou míru hořce a převaluje a obraceje se ve svém poutu, dokud by se nerozlomilo celé, kterým jsem už byl malou vazbou držen, ale přesto držen. A naléhals ty v mých skrytostech, Hospodine, přísným milosrdenstvím, zdvojnásobuje biče strachu a studu, abych znovu nepolevil a aby se nerozlomilo to nepatrné a slabé, co mi zůstalo, a znovu neposílilo a mě pevněji nespoutalo. Vždyť jsem si u sebe uvnitř říkal: „Hle, hned ať se stane, hned ať se stane," a při tom slově jsem už šel ve smlouvu. Už téměř jsem konal a nekonal, nespouštěl jsem se však zpět v dřívější, nýbrž zblízka jsem stál a oddechoval. A opět jsem se pokoušel, a o něco

méně jsem tam byl a o něco méně, už už jsem se dotýkal a držel. A nebyl jsem tam, ani jsem se nedotýkal, ani jsem nedržel, váhaje umřít smrtí a žít životu; a víc ve mně mohlo horší zvyklé než lepší nezvyklé, a tím samým bodem času, v kterém bych byl jiným, čím bližším přicházel, tím větší hrůzu vháněl. Avšak neodrážel mě zpět ani neodváděl, nýbrž pozastavoval.

[8.11.26]
Zdržovaly mě nicoty nicot a marnosti marnivých, dávné mé přítelkyně, a škubaly mě za mé tělesné roucho a šeptaly: „Pouštíš nás?“ a „Od tohoto okamžiku nebudeme s tebou dále navěky“ a „Od tohoto okamžiku nebudeš smět ono i ono dále navěky.“ A co napovídaly v tom, co jsem řekl „ono i ono“, co napovídaly, Bože můj, nechť odvrátí od duše tvého služebníka tvé milosrdenství! Jaké špinavosti napovídaly, jaké hanebnosti! A slyšel jsem je už mnohem méně než zpoloviny, ne jakoby svobodně odporujíce vyjitím vstříc, nýbrž jako ze zádů mumlajíce a odcházejícího jakoby pokradmu škubající, abych se ohlédl. Zpomalovaly však mě otálejícího, abych se odervoval a oklepal se od nich a přeskočil, kam jsem byl volán, zatímco mi říkal násilný zvyk: „Myslíš si, že bez těchto budeš moci?“

[8.11.27]
Ale už velmi vlažně to říkal. Otevírala se totiž z té strany, ke které jsem napínal tvář a kam jsem se chvěl přejít, čistá důstojnost zdrženlivosti, jasná a nikoli rozpustile veselá, čestně mi lahodící, abych přišel a nepochyboval, a vztahujíc, aby mě přijala a objala, zbožné ruce plné stádcem dobrých příkladů. Tam tolik chlapců a dívek, tam mnohá mládež a každý věk, i vážné vdovy a staré panny, a ve všech sama zdrženlivost nikterak neplodná, nýbrž plodná matka synů radostí z manžela, tebe, Hospodine.

A posmívala se mi posměchem povzbuzujícím, jakoby říkala: „Ty nebudeš moci, co tihle, co tyto? Či snad tihle a tyto v sobě samých mohou, a ne v Pánu, Bohu svém? Pán, Bůh jejich, mě dal jim. Co ve vlastních silách stojíš, a nestojíš? Vrhni se do něho! Neboj se. Neuhne, abys spadl: vrhni se bezpečně! Zachytí a uzdraví tě.“ A červenal jsem se příliš, protože jsem šepot těch nicot ještě slyšel, a otálející jsem visel. A zase ona, jakoby říkala: „Buď hluchý proti těm nečistým údům svým na zemi, aby byly umrtveny. Vyprávějí ti rozkoše, ale ne jako zákon Pána, Boha tvého.“ Tento spor v mém srdci byl ne jinde než o mně samém proti mně samému. Alypius pak připevněn k mému boku čekal potichu výsledek mého neobvyklého hnutí.

[8.12.28]
Když pak od skrytého základu hluboká úvaha vytáhla a sebrala celou mou bídu před oči mého srdce, vznikla veliká bouře, nesoucí veliký déšť slz. A abych vylil všechno s vlastními hlasy, vstal jsem od Alypia (osamělost se mi zdála být vhodnější pro zaměstnání plakání) a odešel jsem víc stranou, než aby mi mohla být obtížná i jeho přítomnost. Takový jsem tenkrát byl, a on to cítil: řekl jsem totiž, myslím, cosi, v čem se objevilo, že můj hlas je už obtížen pláčem, a tak jsem vstal. Zůstal tedy on tam, kde jsme seděli, nad míru žasnoucí. Já jsem se pod jedním fíkovníkem položil, nevím jak, a popustil jsem uzdy slzám, a vyrazily řeky mých očí, přijatelná oběť tvá; a ne sice těmito slovy, ale v tomto smyslu jsem ti mnohé řekl: „A ty, Hospodine, dokdy? Dokdy, Hospodine, se budeš hněvat do konce? Nebuď pamětliv našich dávných nepravostí.“ Vždyť jsem cítil, že jsem jimi držen. Házel jsem žalostné hlasy: „Jak dlouho, jak dlouho, ‚zítra a zítra‘? Proč ne hned? Proč ne touto hodinou konec mé nestoudnosti?“

[8.12.29]
Říkal jsem toto a plakal přehořkým zdrcením svého srdce. A hle, slyším hlas ze sousedního domu se zpěvem říkající a často opakující, jakoby chlapec nebo dívka, nevím: „Vezmi, čti, vezmi, čti.“ Hned se změněným výrazem jsem začal co nejpozorněji přemýšlet, zda děti obvykle v nějakém druhu hry zpívávají něco takového. A vůbec mi nenapadalo, že bych něco takového kde slyšel, a potlačiv nápor slz jsem vstal, nic jiného si nevysvětluje než že mi je božsky přikázáno otevřít kodex a přečíst první kapitolu, kterou nalezneme. Vždyť jsem slyšel o Antonínu, že z evangelního čtení, na které náhodou přišel, byl napomenut, jako kdyby jemu bylo řečeno, co se četlo: „Jdi, prodej všechno, co máš, a dej chudým, a budeš mít poklad v nebi; a pojď, následuj mne“, a takovou věštbou že se k tobě ihned obrátil. A tak rozohněn jsem se vrátil na to místo, kde seděl Alypius; vždyť jsem tam byl položil kodex apoštola, když jsem odtamtud vstal. Uchopil jsem jej, otevřel, a mlčky přečetl kapitolku, na kterou nejprve padly mé oči: „Ne v hodováních a opilstvích, ne v lůžkách a nestydatostech, ne ve sporech a závisti, ale oblečte Pána Ježíše Krista, a nestarejte se o tělo v jeho žádostech.“ A dál jsem číst nechtěl ani to nebylo třeba. Ihned totiž s koncem této věty, jako by jasem bezpečí vlilo se do mého srdce, všechny temnoty pochybnosti se rozprchly.

[8.12.30]
Tenkrát jsem vložil mezi stránky buď prst, nebo nevím jaké jiné znamení, zavřel jsem kodex, a již klidnou tváří jsem to oznámil Alypiovi. On však, co se v něm děje (co jsem já nevěděl), mi takto oznámil. Zeptal se mě, co jsem četl. Ukázal jsem, a díval se také dále, než jsem já četl. A nevěděl jsem, co následuje. Následovalo pak: „Slabého však ve víře přijímejte.“ To on vztáhl k sobě a mně to otevřel. Avšak takovým povzbuzením byl utvrzen a smlouvou

a dobrým záměrem, nejvíc odpovídajícím jeho mravům, kterými ode mne daleko už dlouho k lepšímu předstihoval, bez jakéhokoli bouřlivého otálení byl se mnou spojen. Pak jdeme k matce, oznamujeme: raduje se. Vypravujeme, jak se to stalo: jásá a triumfuje a dobrořečí ti, který jsi mocný udělat víc, než prosíme a chápeme, protože viděla, že jí od tebe o mně bylo dáno tolik víc, než co obvykle prosila žalostnými a plačtivými vzdechy. Vždyť jsi mě obrátil k sobě tak, abych ani ženu nehledal, ani žádnou naději tohoto světa, stojícího v tom pravidle víry, v kterém jsi mi mě přede tolika lety zjevil, a obrátil jsi její truchlení v radost mnohem bohatší, než chtěla, a mnohem dražší a čistší, než jakou si z vnuků mého těla vyžadovala.

Kniha devátá

[9.1.1]
Hospodine, já tvůj služebník, já tvůj služebník a syn tvé služebnice: rozlomil jsi má pouta, tobě obětuji oběť chvály. Ať tě chválí mé srdce a můj jazyk, a všechny mé kosti ať řeknou: „Hospodine, kdo je ti podoben?“ Ať řeknou, a odpověz mi a řekni mé duši: „Jsem tvá spása.“ Kdo jsem já a jaký jsem já? Co není zlo buď v mých skutcích, nebo – pokud ne skutky – v mých slovech, nebo – pokud ne slovech – ve mé vůli? Ty však, Hospodine, dobrý a milosrdný, a tvá pravice shlížející hlubinu mé smrti, a ze dna mého srdce vyčerpávající propast porušení. A to bylo celé: nechtít, co jsem chtěl, a chtít, co jsi chtěl ty. Ale kde bylo tak dávným časem a z které hluboké a vznešené skrytosti bylo vzýváno v okamžiku moje svobodné rozhodnutí, jímž bych podrobil šíji tvému mírnému jhu a ramena lehkému břemenu tvému, Kriste Ježíši, pomocníku můj a vykupiteli můj? Jak sladké se mi náhle stalo nemít sladkosti nicot, a to, co ztratit bylo strachem, zbavit se stalo radostí. Vyvrhoval jsi je totiž ode mne ty, pravá a nejvyšší Sladkosti, vyvrhoval jsi a vcházel místo nich, nad všechnu rozkoš sladčejší, ale ne tělu a krvi, nad všechno světlo jasnější, ale nad vší skrytostí vnitřnější, nad všechnu poctu vyšší, ale ne vyšším v sobě samých. Už byl můj duch svobodný od hryzavých starostí po ucházení a získávání a válení a svědění po vilnostech. A štěbetal jsem tobě, mému jasu a mému bohatství a mé spáse, Hospodinu, Bohu mému.

[9.2.2]
A zalíbilo se mi před tvým zrakem službu svého jazyka na tržištích upovídanosti ne bouřlivě odtrhnout, nýbrž tiše odejmout, aby dále chlapci, přemítající ne o tvém zákoně, ne o tvém míru, nýbrž o lživých šílenostech a soudních válkách, nekupovali z mých úst zbraně pro svou zuřivost. A příhodně už velmi málo dnů zbývalo do vinobraních prázdnin, a rozhodl jsem se je snášet, abych svátečně odešel a vykoupen tebou nevracel se už prodejný. Náš záměr tedy byl před tebou, před lidmi však, krom těch našich, nebyl. A dohodli jsme se mezi sebou, aby nebyl kdekomu rozdáván; ačkoli tys nám, vystupujícím z údolí pláče a zpívajícím píseň výstupů, dal ostré šípy a uhlí ničivé proti úskočnému jazyku, jaký jakoby radou odporuje a jaký, jako je zvykem u pokrmu, milováním stráví.

[9.2.3]
Prostřelil jsi naše srdce svou láskou, a nosili jsme tvá slova zabodnutá do útrob. A příklady tvých služebníků, které jsi z černých udělal jasnými a z mrtvých živými, nahromaděné v klíně našeho přemýšlení, pálily a stravovaly těžký ustrnutí, abychom neklesli do hlubin, a zapalovaly nás silně, aby každý závan odporu z úskočného jazyka nás mohl ostřeji zapalovat, nikoli hasit. Avšak protože pro tvoje jméno, které jsi posvětil po zemích, i chvalitele by měl náš slib a záměr, zdálo se podobné chlubení neočekávat tak blízký čas prázdnin, ale od veřejné profese a z pohledů všech postavené odejít dříve, aby obrácené na můj čin ústa všech, kteří by sledovali, jak blízký den vinobraní jsem chtěl předejít, mnoho říkali, že jsem jakoby bažil zdát se velký. A nač mi to bylo, aby se myslelo a disputovalo o mé duši a rouhalo se naše dobro?

[9.2.4]
Ba naopak, že právě toho léta mé plíce začínaly ustupovat přemírě literární práce a obtížně brát dech, a bolestmi hrudi svědčit, že jsou raněny, a hlas jasnější nebo delší odmítat, zprvu mě to znepokojilo, protože mě to nutilo břemeno onoho učitelství skoro už z nutnosti složit, nebo – pokud bych se mohl léčit a uzdravit – zajisté přerušit. Ale když se ve mně vznikla a upevnila plná vůle věnovat se a vidět, že ty jsi Pán (ty to víš, Bože můj), začal jsem se i radovat, že i tato ne lživá výmluva byla po ruce, která by zmírnila pohoršení lidí, kteří kvůli svým dětem nikdy nechtěli, abych byl volný. Plný tedy takové radosti jsem snášel ten časový úsek, dokud by neuběhl (nevím, zda bylo aspoň dvacet dní); přesto však se silně snášely, protože ustoupila žádostivost, která mi obvykle pomáhala nést těžké zaměstnání, a já bych zůstal, aby mě tížilo, pokud by nenastoupila trpělivost. Pokud by někdo z tvých služebníků, mých bratří, řekl, že jsem v tom zhřešil, že jsem jsa plný tvého vojska dovolil, abych seděl byť i jednu hodinu na stolci lži, já se nehádám. Ty však, Hospodine nejmilosrdnější, zdali jsi i tento hřích s ostatními hrůznými a smrtonosnými ve svaté vodě neprominul a odpustil?

[9.3.5]
Chřadl úzkostlivostí Verekundus nad tím naším dobrem, že pro svá pouta, jimiž byl nejpevněji držen, viděl, že je opouštěn z naší společnosti. Ještě nebyl křesťan, ačkoli jeho manželka byla věřící, a právě jí – tím těsnějším poutem než ostatní – byl zdržován od cesty, do které jsme se my dali, a říkal, že nechce být křesťanem jiným způsobem než tím, kterým nemůže. Laskavě přece nabídl, abychom tak dlouho, jak budeme tam, byli v jeho statku. Oplatíš mu, Hospodine, při vzkříšení spravedlivých, protože už sám úděl jsi mu oplatil. Vždyť ačkoli při naší nepřítomnosti, když jsme byli

v Římě, byl zasažen tělesnou nemocí, a v ní stav se křesťanem a věřícím, odešel z tohoto života. A tak jsi smiloval nejen nad ním, ale i nad námi, abychom, přemýšlejíce o jeho vynikající přátelské lidskosti k nám a nepočítajíce jej do tvého stádce, nebyli trápeni neúnosnou bolestí. Díky tobě, Bože náš! Jsme tvoji. Naznačují to tvé napomenutí a útěchy: věrný slibovatel splácíš Verekundovi za ten jeho statek Cassiciacum, kde jsme od horka světa odpočinuli v tobě, libost věčně kvetoucího tvého ráje, poněvadž jsi mu odpustil hříchy nad zemí „na hoře sýrné, hoře své, hoře úrodné“.

[9.3.6]
Trpěl tedy tenkrát sám on, Nebridius se však spoluradoval. Ačkoli totiž i sám, ještě ne křesťan, upadl do oné jámy nejzhoubnějšího omylu – aby věřil, že tělo Pravdy, tvého Syna, je přelud – přesto odtud se vyprošťuje, byl si sám sebou tak, ještě ne nasycen žádnými svátostmi tvé církve, nýbrž nejhorlivější pátrač pravdy. Jehož brzy po našem obrácení a znovuzrození skrze tvůj křest i jako věrného katolíka, čistotou dokonalou a zdrženlivostí tobě sloužícího v Africe u svých, když celý jeho dům skrze něho byl učiněn křesťanským, od těla jsi uvolnil. A nyní on žije v klíně Abrahamově. Cokoli je to, co se oním klínem označuje, tam můj Nebridius žije, sladký přítel můj, tvůj však, Hospodine, adoptivní z propuštěnce syn: tam žije. Vždyť jaké jiné místo pro takovou duši? Tam žije, odkud se mě na mnohé ptal, mě, člověčíčka nezkušeného. Už neklade ucho na má ústa, nýbrž duchovní ústa k tvému prameni, a pije, jak může, moudrost podle své dychtivosti bez konce šťasten. A nemyslím si, že by se jí tak opíjel, aby zapomněl na mne, když ty, Hospodine, z něhož pije, jsi pamětliv nás. Takto jsme tedy byli, Verekunda, zarmouceného, utěšující se zachováním přátelství o takovém našem obrácení, a nabádající k víře jeho stupně, totiž manželského života; Nebridia pak čekající,

kdy by následoval, co z tak blízkého mohl. A byl už už hodlal, když hle, nakonec se vinuly ony dny. Vždyť se mi zdály dlouhé a mnohé pro lásku ke klidné svobodě pro zpívání ze všech morků. Tobě řeklo mé srdce: „Hledal jsem tvou tvář; tvou tvář, Hospodine, budu hledat."

[9.4.7]
A přišel den, v němž jsem byl i činem rozpuštěn z řečnické profese, odkud jsem už myšlením rozpuštěn byl; a stalo se. Vytrhl jsi můj jazyk, odkud jsi už vytrhl mé srdce, a dobrořečil jsem ti radostný, vydávajíc se na statek se všemi svými. Co jsem tam ve spisech učinil, už sloužících tobě, ale dosud, jako kdyby škola pýchy v odpočinku lapala po dechu, svědčí knihy, které jsme disputovali s přítomnými a s sebou samým před tebou; co však při nepřítomnosti Nebridiově, svědčí dopisy. A kdy by mi stačil čas vzpomenout si na všechna velká tvá dobrodiní vůči nám v onom čase, zvláště pospíchajícímu k jiným větším? Vzpomínka moje mě přece volá zpátky, a sladkým se mi stává, Hospodine, vyznávat se tobě, jakými vnitřními ostny jsi mě zdomácnil, a jak jsi mě srovnal od výšin pokory a pahorků mých myšlenek a mé křivolaké věci jsi narovnal a drsné jsi zmírnil, a též jakým způsobem i samotného Alypia, bratra srdce mého, jsi podrobil jménu svého Jednorozeného, Pána a Spasitele našeho Ježíše Krista, které zpočátku odmítal nechat vložit do našich spisů. Vždyť víc chtěl, aby voněly cedry gymnázií, které už Pán rozdrtil, než spásné bylinky církevní, proti hadům.

[9.4.8]
Jaké jsem ti, Bože můj, dával hlasy, když jsem četl žalmy Davidovy, věřící zpěvy, zvuky zbožnosti vylučující nadutý ducha, surový v opravdové tvé lásce, katechumen na statku prázdnem obklopen

s katechumenem Alypiem, matkou při nás přilnutá, s ženskou podobou, mužskou vírou, stařeckou bezpečností, mateřskou láskou, křesťanskou zbožností! Jaké jsem ti hlasy dával v oněch žalmech, a jak jsem v tobě hořel z nich, a byl zapalován, abych je odříkával, kdybych mohl, celému okršlku zemskému proti nafukování lidského pokolení! A přece se zpívají po celém okršlku, a „není, kdo by se skryl před tvým teplem“. Jak prudkou a ostrou bolestí jsem se hněval na manichejce, a opět slitoval se nad nimi, že ony svátosti, ony léky neznali, a šílení byli proti protijedu, jímž by mohli být zdraví! Chtěl bych, aby někde v blízkosti tenkrát byli, a aniž bych věděl, že tam jsou, hleděli na mou tvář a slyšeli mé hlasy, když jsem četl čtvrtý žalm v onom tehdejším klidu. Co o mně udělal ten žalm („Když jsem vzýval, vyslyšel mě Bůh spravedlnosti mé; v soužení jsi mi prostor dal. Smiluj se nade mnou, Hospodine, a vyslyš modlitbu mou“), slyšeli by, aniž bych věděl já, zda slyší, aby si nemysleli, že mluvím kvůli nim ty věci, které jsem mezi tato slova řekl, protože ovšem bych je nemluvil, ani bych je nemluvil tak, kdybych cítil, že jsem jimi slyšen a viděn; a kdybych je mluvil, nepřijímali by je tak, jak sám se sebou a sám sobě před tebou z důvěrného citu své duše.

[9.4.9]
Zachvěl jsem se bázní a tamtéž vzplanul nadějí a jásáním ve tvém milosrdenství, Otče. A to všechno vycházelo skrze mé oči a hlas, když se k nám obrátivší tvůj dobrý Duch nám řekl: „Synové lidí, dokdy těžkoví v srdci? Proč milujete marnost a hledáte lež?“ Vždyť jsem miloval marnost a hledal jsem lež, a ty, Hospodine, jsi už oslavil svého Svatého, křísíc jej z mrtvých a umístiv jej po tvé pravici, odkud by poslal z výsosti svůj slib, Utěšitele, Ducha pravdy. A poslal jej už, ale já jsem to nevěděl. Poslal jej, protože už byl oslaven, vstav z mrtvých a vystoupiv do nebe. Předtím však

Duch ještě nebyl dán, protože Ježíš ještě nebyl oslaven. A volá proroctví: „Dokdy těžkoví srdcem? Proč milujete marnost a hledáte lež? A vězte, že Hospodin oslavil svého Svatého.“ Volá „dokdy“, volá „vězte“, a já tak dlouho neznaje jsem miloval marnost a hledal lež, a proto jsem slyšel a zachvěl se, protože se to říká takovým, jakého si vzpomínám, že jsem byl. Vždyť v přeludech, které jsem držel místo pravdy, byla marnost a lež. A zavzněl jsem mnoho těžce a silně v bolesti své vzpomínky. Kéž by to byli slyšeli ti, kdo dosud milují marnost a hledají lež; snad by se znepokojili a vyvrhli to, a tys je slyšel, kdyby k tobě volali, protože „pravou smrtí těla zemřel za nás ten, kdo za nás u tebe oroduje“.

[9.4.10]
Četl jsem: „Hněvejte se, a nehřešte“; a jak jsem byl pohnut, Bože můj, který jsem se už naučil hněvat na sebe za minulé, abych ve zbytku nehřešil, a zasloužit hněvat, protože ne jiná přirozenost národa temnoty hřešila ze mne, jak říkají ti, kdo se na sebe nehněvají, a hromadí si hněv v den hněvu a odhalení tvého spravedlivého soudu! A už mé dobré věci nebyly venku, ani se v tomto slunci očima tělesnýma nehledaly. Vždyť ti, kteří chtějí se radovat navenek, snadno se marní a vylévají se v to, co se vidí a co je dočasné, a jejich obrazy hladovou myšlenkou lížou. A ó, kéž by se vyčerpali hlad a řekli: „Kdo nám ukáže dobré věci?“ a my ať řekneme a oni ať slyší: „Znamenáno je nad námi světlo tvé tváře, Hospodine.“ Vždyť nejsme my světlem, které „osvěcuje každého člověka“, nýbrž jsme osvěcováni tebou, abychom, kteří jsme kdy byli tmou, byli světlem v tobě. Ó, kéž by viděli vnitřní, věčné! Které, protože jsem já okusil, skřípal jsem zuby, že jsem jim nemohl ukázat, kdyby ke mně přinesli srdce ve svých očích vně tebe a řekli: „Kdo nám ukáže dobré věci?“ Tam totiž, kde jsem se na sebe hněval, uvnitř v komůrce, kde jsem byl bodnut, kde jsem

obětoval, zabíjeje svou dávnověkost a započatým rozjímáním o svém obnovení doufaje v tebe, tam jsi mi začal sládnout a dal jsi radost v mém srdci. A zvolal jsem čta tyto věci vně a poznávaje uvnitř, a nechtěl jsem se rozmnožovat pozemskými dobry, hltaje časy a hltán časy, když jsem v nekonečné prostotě měl jiné obilí a víno a olej.

[9.4.11]
A volal jsem v následujícím verši hlasitým voláním srdce svého: „Ó, v pokoji! Ó, v tom samém!“ Ó, co řekl? „Usnu a spánek přijmu!“ Protože „kdo nám odolá“, až se stane slovo, které je napsáno: „Pohlcena byla smrt ve vítězství“? A ty jsi tím samým velmi, který se neměníš, a v tobě odpočinek zapomínající všech námah, protože není nikdo jiný s tebou, ani k získání jiných mnohých věcí, které nejsou tím, čím ty, nýbrž ty, Hospodine, osamoceně v naději mě postavil jsi. Četl jsem a hořel, a nenacházel jsem, co bych udělal hluchým mrtvým, z kterých jsem byl, nákaza, trpký štěkač a slepý proti knihám o medu nebeském medovým a o světle tvém světelným, a nad nepřáteli tohoto Písma jsem chřadl.

[9.4.12]
Kdy si vzpomenu na všechny ty prázdninové dny? Ale ani jsem nezapomněl, ani neumlčím drsnost tvého bičování a podivuhodnou rychlost tvého milosrdenství. Bolestí zubů jsi mě tenkrát trápil, a když se tak znásobila, že jsem nedovedl mluvit, vystoupilo v mém srdci napomenout všechny mé přítomné, aby prosili za mne tebe, Boha veškeré spásy. A napsal jsem to na vosk a dal jsem, aby jim bylo přečteno. Brzy, jak jsme kolena v prosebném citu položili, uprchla ta bolest. Ale která bolest? Nebo jak uprchla? Zděsil jsem se, přiznávám, Hospodine Bože můj. Nic takového jsem totiž od začátku svého věku nezakusil, a vlily se mi

hluboko tvé pokyny. A radostný ve víře jsem chválil tvé jméno, a ta víra mě nenechávala být bezpečný o mých minulých hříších, které mi skrze tvůj křest ještě nebyly odpuštěny.

[9.5.13]
Oznámil jsem po skončení vinobraních prázdnin, aby pro své žáky Milánští obstarali jiného prodejce slov, protože jsem si zvolil sloužit tobě, a oné profesi, pro obtíž v dýchání a bolest hrudi, nemohl dostačovat. A naznačil jsem skrze dopisy tvému správci, svatému muži Ambroži, své dávné omyly a přítomný svůj záslib, aby mi doporučil, co nejvíc bych měl z tvých knih číst, abych se stal vhodnějším a připravenějším přijmout tak velkou milost. A on mi uložil proroka Izaiáše, myslím, protože víc než ostatní je zjevnějším předpovídačem evangelia a povolání národů. Avšak já, nerozuměje první kapitole a mysle, že celé je takové, odložil jsem si to k opětnému čtení, až budu zkušenější v Pánově mluvě.

[9.6.14]
Odtud, když přišel čas, kdy jsem se měl přihlásit, zanechali jsme venkova a vrátili se do Milána. Zalíbilo se i Alypiovi znovuzrodit se v tobě se mnou, oděn pokorou vhodnou tvým svátostem, a nejsilnější přemožitel těla, zpod italské půdy mrazivé bosou nohou mu neobvyklou odvahou šlapat. Připojili jsme k sobě i chlapce Adeodata, zrozeného tělesně ze mne z mého hříchu. Ty jsi ho dobře udělal. Bylo mu kolem patnácti let a nadáním předbíhal mnohé vážné a vzdělané muže. Tvoje dary tobě vyznávám, Hospodine, Bože můj, Stvořiteli všeho a velmi mocný utvářet naše nehezké věci, protože já jsem v tom chlapci kromě hříchu neměl nic. Vždyť i to, že byl u nás vychováván v tvé kázni, jsi mi vdechl ty, žádný jiný. Tvé dary tobě vyznávám. Je naše kniha, která se nazývá *O učiteli*: tam sám se mnou mluví. Ty víš, že jsou

jeho všechny myšlenky, které jsou tam uvedeny z postavy mého spolurozmlouvajícího, zatímco byl v šestnácti letech. Mnoho jiných podivuhodnějších věcí z něho jsem zakusil: hrůzou mi bylo to jeho nadání. A kdo kromě tebe je tvůrce takových zázraků? Rychle jsi vzal ze země jeho život, a klidněji na něho vzpomínám, nebojíc se ničeho z jeho dětství, ani dospívání, ani vůbec z onoho člověka. Spojili jsme ho jako nám současného ve tvé milosti, aby byl vychován v tvé kázni. A byli jsme pokřtěni, a utekla od nás starost o minulý život. A nenasycoval jsem se v těch dnech podivuhodnou sladkostí uvažovat o výšce tvého rozmyslu nad spásou lidského rodu. Jak jsem plakal v tvých hymnech a zpěvech, lahodně znějícími hlasy tvé církve ostře hnut! Ty hlasy vcházely do mých uší, a vycezovala se pravda do mého srdce, a vylévalo se odtamtud cítění zbožnosti, a běžely slzy, a dobře mi s nimi bylo.

[9.7.15]
Nedávno předtím milánská církev začala slavit tento druh útěchy a nabádání s velikou péčí bratří, souhlasně znějících hlasy a srdci. Totiž byl rok anebo nemnoho více, co Justina, matka chlapce krále Valentiniana, pronásledovala tvého člověka Ambrože pro kacířství svoje, kterým byla svedena od ariánů. Hlídala zbožná obec v kostele, hotová zemřít se svým biskupem, tvým služebníkem. Tam má matka, tvá služebnice, mající prvenství ve starosti a bdění, modlitbami žila. My ještě chladní od tepla tvého Ducha jsme byli přesto vzrušeni městem užaslým a znepokojeným. Tenkrát hymny a žalmy, aby byly zpívány podle zvyku východních krajů, aby lid nechřadl znechuceností z truchlení, bylo zavedeno, a od onoho času podrženo až po dnešek mnohými už a téměř všemi tvými stádcemi i po ostatním světě napodobujícími.

[9.7.16]
Tenkrát jsi vzpomenutému správci tvému skrze vidění otevřel, na kterém místě leží těla mučedníků Protasia a Gervasia, které jsi po tolik let neporušené v pokladu své skrytosti uschoval, odkud bys je příhodně vynesl k zkrocení zuřivosti ženské, ale královské. Vždyť když byla s hodnou poctou převážena odkrytá a vykopána do ambroziánské baziliky, nejen ti, které sužovali nečistí duchové, byli, jak sami tito démoni vyznali, uzdravováni, nýbrž i jistý občan, mnoho let slepý a všemu občanstvu nejznámější, když se za bouřlivé radosti lidu zeptal na příčinu a uslyšel ji, vyskočil, a aby ho tam odvedl, prosil svého vůdce; a byv tam doveden, dostihl toho, aby mu bylo dovoleno dotknout se roucha máry, jíž byla v tvém zraku drahocenná smrt tvých svatých; a jakmile to udělal a přiložil k očím, hned se otevřely. Odtud se rozběhla pověst, odtud chvály tvé vroucí, zářivé, odtud duch oné nepřátelské, i když se k zdraví věření nepřipojil, od zuřivosti pronásledování byl přesto stlačen. Díky tobě, Bože můj! Odkud a kam jsi vedl mou vzpomínku, abych i tyto věci ti vyznával, které, byť velké, zapomněl jsem pominuvše? A přesto tenkrát, když tak voněla vůně tvých mastí, jsme neběželi za tebou. Proto jsem víc plakal mezi zpěvy tvých hymnů, kdysi vzdychaje po tobě a konečně oddechuje si, nakolik se vzduch dostane do slaměného domu.

[9.8.17]
Ty, který „dáváš bydlet jednomyslným v domě“, přidružils k nám i Evodia, mládence z naší obce. Který, zatímco sloužil jako úředník státní policie, dříve než my obrátil se k tobě a byl pokřtěn, a opustiv světské vojsko, byl opasován v tvém. Byli jsme spolu, chystali jsme se spolu bydlet svatou smlouvou. Hledali jsme, které místo by nás užitečněji drželo sloužící tobě; spolu jsme se vraceli do Afriky. A když jsme byli u Ostie při Tiberu, zemřela matka.

Mnoho vynechávám, protože velmi pospíchám: přijmi má vyznání a díky, Bože můj, za nespočetné věci i v mlčení. Ale nepominu, cokoli má duše rodí o té tvé služebnici, která mě porodila tak v tělo, aby se zrodilo v tento časný svět, i srdcem, aby se zrodilo do věčného světla. Ne její, nýbrž tvé dary řeknu v ní, protože ona se neučinila sama, ani se nevychovala sama. Ty jsi ji stvořil (ani otec, ani matka neznali, jaká z nich vyjde), a vyučila ji ve tvé bázni hůl Krista tvého, správa jednorozeného tvého, ve věrném domě, dobrém údu tvé církve. A nechválila ani tak péči matky o její výchovu, jako jisté zestárlé služebnice, která nesla jejího otce jako dítě, jak bývají menšími dívkami nosivá malá na zádech. Pro kterou věc a pro stařečtí a nejlepší mravy ve křesťanském domě byla dost ctěna od pánů. Odtud také pečlivě vedla svěřenou péči o dcery pánů a byla v jejich zdržování, když bylo třeba, svatou přísností prudká, a ve vyučování byla střídmá rozumnost. Vždyť kromě oněch hodin, v nichž u stolu rodičů co nejmírněji byly živeny, i kdyby je pálila žízeň, ani vodu pít je nenechávala, předcházejíc špatnému zvyku a přidávajíc zdravé slovo: „Jen pijete vodu, protože víno v moci nemáte; když však přijdete k manželům a stanete se paními komor i spíží, voda bude ohyzdná, ale zvyk pít převládne.“ Tímto způsobem předpisování a autoritou rozkazování brzdila lačnost útlejšího věku a samu žízeň dívek vytvarovala k počestné míře, že se jim už ani nechtělo, co se nehodilo.

[9.8.18]
A přesto se jí vkradlo, jak mi, synovi, tvoje služebnice vyprávěla, vkradlo se jí opíjení vínem. Vždyť když se obvykle jako střízlivá dívka přikazovalo rodiči, aby ze sudu nabrala víno, přidržíc pohár tam, kde se shora otevírá, dříve než by do lahvičky vylila nezředěné víno, bříšky rtů upíjela nepatrně, protože víc nemohla,

smysl ji odmítal. Nekonala to totiž z žádné opilecké žádostivosti, nýbrž z jistých přetékajících výskoků věku, které v hravých pohybech kypí a v dětských duších se obvykle tiskou tíhou dospělých. A tak k onomu malému každodenně přidávajíc malé (neboť kdo pohrdá malým, pomalu padá), vklouzla do takového zvyku, že téměř už plné kalíšky čistého vína toužebně hltala. Kde pak byla ta bystrá stařena a prudký její zákaz? Zdali mohla něco proti skryté nemoci, pokud by nebyl tvůj lék, Hospodine, bděl nad námi? Při nepřítomnosti otce a matky a vychovatelů ty jsi byl přítomný, který jsi stvořil, který voláš, který i skrze představené lidi něco dobrého konáš ke spáse duší. Co jsi tenkrát udělal, Bože můj? Odkud jsi ošetřil? Odkud jsi uzdravil? Zda jsi nevytáhl tvrdou a ostrou urážku z jiné duše jako lékařské železo ze svých skrytých prozřetelností, a jedinou ranou jsi ten hnis odřízl? Vždyť služebnice, s kterou obvykle přistupovala k sudu, hádajíc se s mladší paní, jak bývá, jedna sama se samou, vyčetla jí tento zločin s hořkým zaklením, nazývajíc ji „pijanou nezředěného vína“. Pod bodnutím toho jedu ohlédla se ona na svoji hanebnost a hned ji odsoudila a odhodila. Jako lichotící přátelé převracejí, tak nepřátelé hadrající se mnohdy napravují. Avšak ty jim ne to, co skrze ně konáš, nýbrž to, co sami chtěli, oplácíš. Ta totiž rozhněvaná chtěla popudit mladší paní, nikoli uzdravit, a proto skrytě, buď protože takto je nalezlo místo a čas pro hádku, nebo aby snad ne i sama se neohrozila, že by tak pozdě to zjevila. Avšak ty, Hospodine, správce nebešťanů i pozemšťanů, k svým užitkům obracející hlubiny potoka, tok věků řádně bouřlivý, i ze šílenství jiné duše jsi uzdravil jinou, aby nikdo, když si toho všimne, nepřisuzoval své moci, pokud by jeho slovem byl napraven jiný, kterého chce napravit.

[9.9.19]
Vychována tedy čistě a střízlivě, a spíše tebou podřízena rodičům než rodiči tobě, když v plných letech se stala dospělou k svatbě, byla vydána muži, sloužila mu jako pánovi a snažila se získat ho tobě, mluvíc o tobě k němu svými mravy, kterými jsi ji činil krásnou, úctyhodně milovanou a muži podivuhodnou. Snášela však urážky ložnice tak, že neměla s mužem o té věci žádný spor. Vždyť očekávala tvé milosrdenství nad ním, aby v tebe věřa se očistil. Byl pak on kromě toho stejně jako laskavostí vynikající, tak hněvem vzkypělý. Ale uměla tyto věci neodporovat rozhněvanému muži, nejen činem, ale ani slovem. Když však už viděla, že je zlomen a klidný, podávala vysvětlení svého činu, pokud se snad zbytečně vzrušil. A tak když mnohé matrony, jejichž muži byli mírnější, nosily stopy ran, i v zhanobeném obličeji, mezi přátelskými rozhovory ony vyčítaly život manželů, ona vinila jejich jazyk, jakoby žertem vážně napomínajíc, že od okamžiku, co ony tabulky, které se nazývají manželskými, slyšely přečíst, měly je mít za nástroje, kterými se staly služebnicemi; a tedy vzpomínaje svůj stav, že se nehodí pyšnit se proti pánům. Když se ony divily, znajíc, jak divokého manžela snášela, že nikdy nebylo slyšeno nebo nějakým znamením nevyvstalo, že by Patricius bil manželku nebo že by se od sebe navzájem byť na jediný den v domácím sporu rozcházeli, a důvěrně se ptaly po příčině, učila je svůj zvyk, který jsem výše vzpomněl. Které jej zachovávaly, zakoušejíc blahopřály; které nezachovávaly, podřízené, byly trápeny.

[9.9.20]
I svoji tchyni, kterou nejprve pomluvy zlých služek rozdráždily proti ní, zvítězila takovou poslušností, trvalou trpělivostí a mírností, že ona sama vlastnímu synovi odhalila prostředkující jazyky služebnic, kterými byl mezi ní a snachou domovský mír

rušen, a vyžádala pomstu. A tak poté co on, poslušen matky a staraje se o kázeň rodiny a dbaje svornosti svých, odhalené na rozhodnutí odhalitelky biči potrestal, slíbila ona, že z ní má mít takové odměny očekávat kdokoli, kdokoli by o její snaše říkal, aby se jí zalíbilo, něco špatného; a žádná si už neopovažující, v památné sladkosti vzájemné dobré vůle mezi sebou žily.

[9.9.21]
I toto té tvé dobré služce, v jejímž lůně jsi mě stvořil, Bože můj, mé milosrdenství, veliký dar jsi daroval, že mezi hádajícími se a nesouhlasícími jakýmikoli dušemi, kde to mohla, tak se nabízela smiřující, že když by od obou mnoho vzájemně slyšela nejhořčího, co obvykle vyvrhuje nabobtnalý a nestrávený spor, když, nahromaděna u přítomné přítelkyně o nepřítomné nepřítelkyni skrze kyselé rozhovory, kyselost nenávistí se vydýchává, nic přesto druhé o druhé neodhalila, než co se k jejich smíření hodilo. Malým by se mi toto dobro zdálo, kdybych se bolestně nedíval na nespočetné davy (nevím, jakou hroznou morovou nákazou hříchů co nejšíře se šířící) nejen rozhněvaných nepřátel řeči rozhněvaných nepřátel odhalující, nýbrž i to, co nebylo řečeno, přidávající, zatímco naopak lidskému člověku by mělo být málo nepřátelství lidí ani nevzbuzovat, ani nerozšiřovat zle mluvením, pokud by se neusiloval i je vyhašivovat dobře mluvením; jaká ona byla, když jsi ty učil jako vnitřní mistr ve škole hrudi.

[9.9.22]
Nakonec i samého manžela už v posledním čase jeho časného života získala ti, a v něm už věřícím nemusela plakat, co v ještě nevěřícím snášela: byla i služkou tvých služebníků. Kdokoli z nich ji znal, mnoho na ní chválil a ctil a miloval tebe, protože cítil přítomnost tvou v jejím srdci, s plody svatého způsobu života jako

svědky. Byla totiž „manželkou jednoho muže“, vzájemnou odplatu rodičům oplatila, svůj dům zbožně vedla, „v dobrých skutcích měla svědectví“. Vychovávala syny, tolikrát je rodila, kolikrát viděla, že se od tebe odchylují. Nakonec, Hospodine, nám všem (protože z tvého daru nechyběš mluvit), tvým služebníkům, kteří jsme před jejím usnutím už jako společníci v tobě žili majíc přijatou milost tvého křtu, tak se starala, jako by nás všechny byla porodila, tak sloužila, jako by byla od všech nás porozena.

[9.10.23]
Když se blížil den, v kterém měla odejít z tohoto života (který den jsi ty znal a my ne), stalo se, jak věřím, zařizující tě skrytými tvými způsoby, že jsme já a ona sami stáli, nachýlení k jistému oknu, odkud byla vyhlíd ne na zahradu uvnitř domu, který nás držel, tam u Ostie při Tiberu, kde, oddáleni od davů, po námaze dlouhé cesty jsme se obnovovali k plavbě. Rozmlouvali jsme tedy sami přesladko a, „zapomínajíce minulé a nataženi k těm, které jsou vpředu“, pátrali jsme mezi sebou před přítomnou pravdou, kterou jsi ty, jaký bude věčný život svatých, který „ani oko nevidělo, ani ucho neslyšelo, ani do srdce člověka nevystoupil“. Toužili jsme však ústy srdce po svrchních proudech tvého pramene, pramene života, který je u tebe, abychom odtud, podle naší přijatelnosti pokropeni, jakkoli uvažovali o tak velké věci.

[9.10.24]
A když řeč dospěla k tomu konci, že rozkoš tělesných smyslů, jakkoli veliká, v jakkoli velikém tělesném světle, se zdála, ve srovnání s radostí onoho života, ne srovnáním, nýbrž ani připomenutím hodna, pozvedajíc se vroucím citem do téhož, prošli jsme postupně všechny tělesné věci, a i samo nebe, odkud slunce a měsíc a hvězdy svítí nad zemí. A dále jsme vystupovali,

přemýšlejíc uvnitř a mluvíc a divíc se tvým dílům. A přišli jsme k svým myslím a překročili je, abychom dosáhli krajiny neklesající plnosti, kde „pasou Izrael věčně pravdou pokrmem“, a tam je život Moudrost, skrze kterou se dějí všechny tyto věci, i ty, které byly, i ty, které budou; a ona sama se neděje, nýbrž tak je, jak byla, a tak bude vždy. Ba naopak, „bylo“ a „bude“ v ní není, nýbrž pouze „jest“, protože je věčná; vždyť „bylo“ a „bude“ není věčné. A zatímco mluvíme a toužíme po ní, dotýkáme se jí trochu, celým úderem srdce. A zavzdychali jsme a nechali jsme tam připoutány prvotiny ducha, a vrátili jsme se k hluku svých úst, kde se slovo začíná i končí. A co podobného tvému Slovu, Pánu našemu, v sobě trvajícímu bez stáří a obnovujícímu všechno?

[9.10.25]
Říkali jsme tedy: „Pokud by někomu ztichl hluk těla, ztichly přeludy země i vod i vzduchu, ztichly i póly, i sama sobě duše ať ztichne a projde sebe sama nemyslíc na sebe, ztichly sny a smyšlené vize, každý jazyk a každé znamení, a cokoli procházením se děje, pokud by někomu ztichlo docela (protože pokud někdo poslouchá, říkají tyto všechny věci: ‚My jsme nás neučinily, ale učinil nás Ten, kdo trvá navěky‘), po těchto slovech pokud by už mlčely, protože by napřahly ucho k Tomu, kdo je stvořil, a mluvil by on sám jediný, ne skrze ně, nýbrž skrze sebe sama, abychom slyšeli jeho slovo, ne skrze jazyk těla, ani skrze hlas anděla, ani skrze zvuk oblaku, ani skrze hádanku podobenství, nýbrž samo Toho, koho v těchto věcech milujeme, samo Toho bez těchto slyšeli (jak nyní rozpínáme sebe a rychlou myšlenkou dosahujeme věčné Moudrosti nad vším setrvávající), pokud by to pokračovalo, a byly odňaty jiné pohledy jiného rodu, a ta jediná pohltila by a vssála by a ukryla by do nitra radostí svého diváka, aby takový byl věčný život, jaký byl ten okamžik rozumění,

po němž jsme zavzdychali, zdali to není: ‚Vejdi v radost svého Pána'? A kdy to? Zdali ne tenkrát, až všichni vstaneme z mrtvých, ale ne všichni budeme proměněni?"

[9.10.26]
Mluvil jsem taková slova, i když ne tím způsobem a těmito slovy, přesto, Hospodine, ty víš, že toho dne, když jsme takto mluvili, a tento svět nám mezi slovy pozbyl ceny se všemi svými rozkošemi, tehdy pravila ona: „Synu, pokud jde o mne, žádnou věcí už se v tomto životě netěším. Co zde ještě budu dělat a proč zde jsem, nevím, zbavena naděje tohoto světa. Jediné bylo, kvůli čemu jsem v tomto životě chtěla zůstat o něco déle: abych tě viděla jako katolického křesťana, dříve než zemřu. Nahromaděněji mi to Bůh můj poskytl, že tě vidím, pohrdnuvšího zemským štěstím, i jeho služebníkem. Co zde dělám?"

[9.11.27]
Co jsem jí odpověděl, dobře si nepamatuji, zatímco mezitím sotva do pěti dnů nebo nemnoho více ulehla na horečky. A když stonala, jednoho dne přepadlo ji omdlení duše a chvíli byla odňata přítomným. My jsme přiběhli, ale rychle byla vrácena smyslu a pohlédla na stojící mě a mého bratra, a řekla nám jako tázající se podobná: „Kde jsem byla?" Pak hledě na nás užaslé truchlem: „Zde," řekla, „pokládáte matku svou." Já jsem mlčel a zdržoval pláč, bratr pak můj něco řekl, kterým chtěl, aby ne v cizině, ale ve vlasti zemřela, jakoby to bylo šťastnější. Když to uslyšela, s úzkostnou tváří ho zasahujíc očima za to, že myslí takové věci, a odtud na mne hledě: „Vidíš," řekla, „co říká." A hned oběma: „Položte," řekla, „toto tělo kdekoli. Žádná starost o ně vás neznepokojuj. Jen o jednu věc vás prosím, abyste u oltáře Páně vzpomínali na mne, kdekoli budete." A když tento názor slovy,

kterými mohla, vyložila, mlčela a zhoršující se nemocí byla sužována.

[9.11.28]
Já pak, přemítaje tvé dary, Bože neviditelný, které vlíváš v srdce svých věřících, a vycházejí odtud podivuhodné plody, radoval jsem se a díky ti vzdával, zpytuje, co jsem znal, s jakou péčí vždy horoucně dbala o hrob, který si pro sebe opatřila a připravila u těla svého muže. Protože totiž velmi svorně žili, i to chtěla, jak je lidský duch méně schopen božských věcí, aby bylo přidáno k onomu štěstí a aby lidé vzpomínali, že se jí dostalo, aby po zámořském putování byla pokryta spojená země manželů obou. Kdy však tato prázdnota plností tvé dobroty začala v jejím srdci nebýt, nevěděl jsem a radoval se, divě se, že se tak jeví (ačkoli i v oné naší rozmluvě u okna, když řekla: „Co už zde dělám?“, neukázalo se, že by si přála v otčině zemřít). Slyšel jsem také potom, že už, když jsme byli v Ostii, s některými mými přáteli s mateřskou důvěrou mluvívala jednoho dne o pohrdání tímto životem a dobrotě smrti, kde já sám nebyl přítomen, a oni se divili ctnosti ženy (protože jsi jí dal) a ptali se, zda se nebojí tak daleko od své obce opustit tělo: „Nic,“ řekla, „není daleko od Boha, ani se nemusím bát, aby on nerozpoznal na konci věku, odkud mě vzkřísit.“ Tak devátého dne své nemoci, v padesátém šestém roce svého věku, ve třicátém třetím roce mého věku, duše ta zbožná a věrná se oddělila od těla.

[9.12.29]
Tlačil jsem jí oči, a vlévalo se v mé útroby ohromné truchlení a přeteklo v slzy, a tamtéž mé oči násilným rozkazem ducha vsávaly nazpět svůj pramen až k suchosti; a při takovém boji mi bylo velmi špatně. Pak když vydechla naposledy, chlapec

Adeodatus vybuchl v naříkání a od nás všech zdržen umlkl. Takto bylo i něco mé dětinské, co klouzalo k pláči, mladým hlasem srdce zdrženo a mlčelo. Vždyť jsme nemyslili za vhodné slavit onen pohřeb slzavým naříkáním a sténáním, protože těmito věcmi bývá mnohdy oplakávána jakási bída umírajících nebo jakoby zcela úplné zhasnutí. Avšak ona ani uboze neumírala, ani vůbec neumírala. Toto jsme ze svědectví jejích mravů i z nestrojené víry a určitých důvodů drželi.

[9.12.30]
Co to tedy bylo, co uvnitř mě silně bolelo, než ze zvyku spolu žít, nejsladšího a nejdražšího, náhle přerušeného, čerstvá rána? Blahopřál jsem si sice jejímu svědectví, protože v té poslední nemoci přerušujíc mi laskavosti nazývala mě dobrotivým a vzpomínala s velikým citem lásky, že nikdy neslyšela, abych na ni z mých úst vymrštil tvrdý nebo potupný zvuk. Ale přesto co takového, Bože můj, který jsi nás stvořil, co srovnatelného měla ode mne pocta jí vzdaná a od ní služba mně? Protože jsem byl tedy opouštěn tak velikou její útěchou, byla raněna má duše a jakoby rozsápán život, který se byl stal jedním z mého a z jejího.

[9.12.31]
Když tedy ten chlapec byl zdržen od pláče, Evodius uchopil žaltář a začal zpívat žalm. Jemu jsme my odpovídali celý dům: „Milosrdenství a soud zpívat budu tobě, Hospodine.“ Když se dozvěděli, co se děje, přišli mnozí bratři a zbožné ženy, a zatímco se podle zvyku ti, jejichž bylo úkolem, starali o pohřeb, já stranou, kde jsem to vhodně mohl, s těmi, kdo si mysleli, že se mnou nemají být opuštění, jsem rozmlouval o tom, co odpovídalo době, a tím lékem pravdy jsem mírnil muka tobě známá, zatímco oni to neznali a pozorně poslouchali a myslili si, že jsem bez pocitu

bolesti. Já jsem však v tvých uších, kde nikdo z nich neposlouchal, káral slabost svého citu a držel tok truchlení, a ustupovalo mi to na chvilku. A opět vlastním návalem bylo neseno – ne až k výbuchu slz, ani až k proměně obličeje; ale já jsem věděl, co srdcem potlačuji. A protože se mi přespříliš nelíbilo, že nade mnou tak velikou moc mají tyto lidské věci, které v daném pořádku a losem našeho stavu nutně se stávají, jinou bolestí jsem truchlel bolest a dvojím smutkem jsem byl trápen.

[9.12.32]
A hle, tělo bylo vyneseno, jdeme, vracíme se bez slz. Vždyť ani v těch modlitbách, které jsme ti vylili, když se za ni obětovala oběť naší ceny již u hrobu, s mrtvolou položenou, dřív než byla pochována, jak se tam dělává, ani v těch tedy modlitbách jsem neplakal, ale celý den jsem byl těžce ve skrytu smutný a myslí znepokojenou prosil tě, jak jsem mohl, abys uzdravil mou bolest. A nekonal jsi, myslím, svěřujíc mé paměti nebo tímto jediným dokladem, pouto každého zvyku i proti mysli, která se už nekrmí lstivým slovem. Zdálo se mi také, abych šel do lázně, protože jsem slyšel, že odtud bylo dáno lázním jméno, neboť Řekové říkali *balanion*, že vyhání úzkost z duše. Hle, i toto vyznávám tvému milosrdenství, otče sirotků, protože jsem se umyl a byl jsem takový, jaký jsem byl před umytím, neboť ne vypotila se mi z srdce hořkost truchlení. Pak jsem spal a procitl, a v nemalé části zmírněnou jsem našel svou bolest, a jak jsem byl na svém loži sám, vzpomněl jsem si na pravdivé verše tvého Ambrože. Ty jsi totiž

Bože, Tvůrce všeho
a nebe správce odívající
den krásným světlem,
noc spánkovou milostí,

aby údům uvolněným klid
vracel k užitku námahy
a unavené mysli zdvihal
a od truchlení osvobodil znepokojené.

[9.12.33]

A odtud postupně jsem přiváděl zpět v dávný vjem tvou služebnici a její zbožný způsob života v tobě a svatě k nám laskavě a vlídný, kterého jsem byl náhle zbaven, a zalíbilo se mi plakat před tvým zrakem pro ni a za ni, pro mne a za mne. A pustil jsem slzy, které jsem zdržoval, aby tekly, kolik chtěly, podstýlaje je jako lože svému srdci. A odpočinulo si v nich, protože tam byly tvé uši, nikoli kohokoli člověka pyšně vykládajícího můj pláč. A nyní, Hospodine, vyznávám se tobě ve spisech: ať čte, kdo chce, a vykládá, jak chce; a pokud shledá hříchem, že jsem oplakával matku malou část hodiny, matku očím mým zatím mrtvou, která za mne mnoho let plakala, abych tvým očím žil, ať se mi neposmívá, ale naopak, je-li ve velké lásce, za mé hříchy ať sám pláče k tobě, Otci všech bratří tvého Krista.

[9.13.34]

Já pak, s již uzdraveným srdcem z té rány, ve které mohl být vyvrácen tělesný cit, vyléváš, Bože náš, za tu tvou služebnici docela jiný druh slz, který prýští z otřeseného ducha úvahou o nebezpečích každé duše, která v Adamovi umírá. Ačkoli ona v Kristu oživená, i ještě ne tělem odvázána, tak žila, že se chválí tvé jméno ve víře a jejích mravech, přesto se neodvažuji říci, že od chvíle, kdy jsi ji skrze křest znovu zrodil, žádné slovo nevyšlo z jejích úst proti tvému příkazu. A bylo řečeno Pravdou, synem tvým: „Kdo řekne svému bratru: ‚Blázne!‘, bude vinen pekelným ohněm“; a běda i chvályhodnému životu lidí, pokud odňato milosrdenství zkoumáš jej! Protože však ne vehementně

vyhledáváš prohřešky, s důvěrou doufáme, že u tebe nějaké místo máme. Kdokoli však ti vyčítá své pravdivé zásluhy, co tobě vyčítá, než tvé dary? Kéž by poznali lidé sebe jako lidi, a „kdo se chlubí, v Pánu ať se chlubí“!

[9.13.35]
Já tedy, chvála má a život můj, Bože mého srdce, odloživ chvilku její dobré skutky, za které s radostí ti vzdávám díky, nyní za hříchy mé matky prosím tě. Vyslyš mě skrze lék našich ran, který visel na dřevě a sedě po pravici tvé u tebe oroduje za nás. Vím, že milosrdně konala a ze srdce odpouštěla dluhy svým dlužníkům. Odpusť i ty jí její dluhy, pokud jaké i uzavřela po tolika letech po vodě spásy. Odpusť, Hospodine, odpusť, prosím, nevcházej s ní v soud. Nechť přemůže milosrdenství soud, protože „tvoje výroky jsou pravdivé“ a „slíbil jsi milosrdenství milosrdným“. Co aby byli, ty jsi jim dal, který se smiluješ, nad kým se smiluješ, a milosrdenství prokážeš, komu milosrdný budeš.

[9.13.36]
A věřím, žes už učinil, co prosím, ale „dobrovolná úst mých schval, Hospodine“. Vždyť ona, s nadcházejícím dnem svého rozvázání, nemyslela na to, aby její tělo bylo nákladně přikryto nebo kořeny napojeno; ani netoužila po vybraném náhrobku, ani se nestarala o rodinný hrob. Ne tyto věci nám nařídila, nýbrž jen aby se u oltáře tvého vzpomínka jí dála, přála si, kterému bez vynechání jediného dne sloužila, od něhož znala, že se rozdává svatá oběť, jíž „zrušen byl rukopis, který byl proti nám“, jíž byl přemožen nepřítel počítající naše prohřešky a hledající, co by předhodil, a nic nenalézal v Tom, ve kterém vítězíme. Kdo by mu vlil nevinnou krev? Kdo by mu vrátil cenu, kterou nás vykoupil, aby nás odebral jemu? K svátosti této naší ceny přivázala tvá služebnice svou duši

poutem víry. Nikdo ať ji neodtrhne od tvé ochrany; nestavějí se jí v cestu ani násilím, ani lstmi lev a drak. Vždyť ona neodpoví, že nic nedluží, aby nebyla usvědčena a získána mazaným žalobcem, nýbrž odpoví, že její dluhy byly odpuštěny Tím, komu nikdo nevrátí, co za nás nedluže vrátil.

[9.13.37]
Ať tedy je v pokoji s mužem, přede kterým se žádnému a po kterém se žádnému nevdala, kterému sloužila nesouc ti plod s trpělivostí, aby ho také získala tobě. A vdechni, Hospodine můj, Bože můj, vdechni tvým služebníkům, bratrům mým, synům tvým, pánům mým, kterým jak srdcem, tak hlasem, tak písmem sloužím, aby kolikkoli těchto čtou, vzpomněli u tvého oltáře Moniky, tvé služebnice, s Patriciem, kdysi jejím manželem, skrze jejichž tělo jsi mě uvedl do tohoto života, jakým způsobem, nevím. Ať vzpomenou se zbožným citem na mé rodiče v tomto přechodném světle, a na mé bratry pod tebou Otcem v matce katolické, i na mé spoluobčany ve věčném Jeruzalémě, po kterém vzdychá putování tvého národa od odchodu až po návrat, aby to, co ode mne jako poslední vyžádala, mi bylo hojněji poskytnuto v modlitbách mnohých skrze má vyznání než skrze mé modlitby.

Kniha desátá

[10.1.1]
Ať poznám tebe, můj Poznavateli, ať tě poznám, jako jsem i poznán. Síla duše mé, vstup do ní a přizpůsob ji sobě, abys ji měl a vlastnil bez skvrny a vrásky. To je má naděje; proto mluvím, a v té naději se raduji, když se zdravě raduji. Ostatní pak věci tohoto života tím méně oplakatelné, čím víc se nad nimi pláče, a tím více oplakatelné, čím méně se nad nimi pláče. Hle, pravdu jsi miloval, protože „kdo ji činí, přichází ke světlu“. Chci ji činit ve svém srdci před tebou ve vyznání, a svým perem před mnohými svědky.

[10.2.2]
A tobě ovšem, Hospodine, jehož očím je obnažena propast lidského svědomí, co by ve mně bylo skryto, i kdybych nechtěl vyznat se ti? Tebe bych totiž skrýval před sebou, nikoli sebe před tebou. Nyní však, protože mé sténání je svědkem, že se sám sobě nelíbím, ty zříš a líbíš se, a jsi milován a jsi žádán, abych se za sebe styděl a odhodil sebe a vyvolil tebe, a ani tobě, ani sobě se nelíbil, než pro tebe. Tobě tedy, Hospodine, jsem zjevný, ať jsem kdokoli. A s jakým užitkem bych se ti vyznával, řekl jsem; a nekonám to slovy těla a hlasy, nýbrž slovy duše a voláním myšlenky, které tvé ucho zná. Vždyť když jsem zlý, nic jiného není se ti vyznávat, než sám sobě se nelíbit; když jsem však zbožný, nic jiného není se ti vyznávat, než toto si nepřisuzovat, protože ty,

Hospodine, žehnáš spravedlivého, ale napřed ho ospravedlňuješ jako bezbožného. Moje vyznání se, Bože můj, se tedy před tvým zrakem tiše tobě děje, a ne tiše: mlčí totiž hlukem, volá cítěním. Vždyť neříkám lidem nic správného, co bys ty nejdříve neslyšel ode mne; ani neslyšíš ty nic takového ode mne, co bys mi dříve nebyl řekl ty.

[10.3.3]
Co tedy já s lidmi, aby slyšeli má vyznání, jako by byli oni uzdravovateli všech mých neduhů? Zvídavé pokolení k poznávání cizího života, nedbalé k napravování svého. Co ode mne chtějí slyšet, kdo jsem, kteří nechtějí od tebe slyšet, kdo jsou sami? A odkud vědí, když ode mne o mně slyší, zda říkám pravdu, poněvadž „nikdo z lidí neví, co se v člověku děje, než duch člověka, který v něm je“? Pokud by však od tebe slyšeli o sobě samých, nemohli by říci: „Lže Pán.“ Co je totiž slyšet od tebe o sobě, než poznávat sebe? Kdo pak, kdo poznává, říká: „Je to lež,“ pokud sám nelže? Ale protože „láska všemu věří“, mezi těmi aspoň, které vzájemně spojené v jedno dělá, i já, Hospodine, i takto se ti vyznávám, aby to slyšeli lidé, jimž nemohu dokázat, zda pravdu vyznávám. Ale věří mi ti, jimž láska otevírá uši.

[10.3.4]
Avšak ty, lékaři můj nejniternější, s jakým užitkem toto konám, mi vyčisti. Vždyť vyznání z minulých mých zel, které jsi odpustil a přikryl, abys mě oblažil v sobě, přetvořiv mou duši vírou a svátostí tvojí, když se čtou a slyší, probouzejí srdce, aby nespalo v zoufalství a neříkalo: „Nemohu,“ nýbrž aby bdělo v lásce tvého milosrdenství a sladkosti tvé milosti, kterou je mocný každý slabý, který se skrze ni stane sám sobě vědomý své slabosti. A dobré lidi těší slyšet dávná zla těch, kdo jich již zbaveni jsou, a ne proto to

těší, že jsou zlá, ale protože byla a nejsou. S jakým tedy, Hospodine můj, jemuž se každý den vyznává mé svědomí – bezpečnější nadějí na tvé milosrdenství než svou nevinností – s jakým užitkem, prosím, se ti i lidem před tebou vyznávám skrze tyto spisy, kdo jsem ještě já, nikoli kdo jsem byl? Vždyť onen užitek jsem viděl a vzpomínal. Avšak kdo jsem až dosud, hle, v samém čase svých vyznání – a mnozí si to přejí poznat, i ti, kdo mě znají, i ti, kdo mě neznají, kteří ze mě nebo o mně něco slyšeli; ale jejich ucho není u mého srdce, kde já jsem, ať jsem kdokoli. Chtějí tedy slyšet mé vyznání, co já uvnitř jsem – kam nemohou obrátit ani oko, ani ucho, ani mysl; přesto chtějí uvěřit – snad poznat? Vždyť jim říká láska, kterou jsou dobří, že nelžu o sobě vyznávaje; a ona v nich mi věří.

[10.4.5]
Ale s jakým užitkem to chtějí? Chtějí snad mi blahopřát, až uslyší, kolik se k tobě přibližuji tvým darem, a modlit se za mne, až uslyší, jak jsem zbržďován svou tíhou? Takovým se ukážu. Vždyť nemalý je užitek, Hospodine, Bože můj, aby mnozí za nás tobě vzdávali díky a od mnohých bys byl žádán za nás. Ať v mém bratrský duch miluje, co milovat učíš, a ať nad mým bratrský duch truchlí, co truchlit učíš. Ať to dělá on, bratrský, ne cizí, ne „synů cizích, jejichž ústa mluvila marnost a jejichž pravice je pravice nepravosti“, nýbrž bratrský onen, který když mě schvaluje, raduje se nade mnou, když mě však neschvaluje, truchlí za mne, protože ať mě schvaluje, nebo ne, miluje mě. Takovým se ukážu. Ať si oddechnou nad mým dobrem, ať zavzdychnou nad mým zlem. Mé dobré věci jsou tvoje ustanovení a tvoje dary; mé špatné jsou mé provinění a tvoje soudy. Ať si oddechnou nad těmi a ať zavzdychnou nad těmi, a hymnus a pláč ať stoupají před tvůj zrak z bratrských srdcí, kadidelnic tvých. Ty však, Hospodine, těše se

vůní svého svatého chrámu, slituj se nade mnou „podle svého velikého milosrdenství pro své jméno“ a nikterak neopouštěje počaté dílo své dokonči má nedokonalá.

[10.4.6]
To je užitek mých vyznání – ne jaký jsem byl, nýbrž jaký jsem – aby to vyznávám nejen před tebou, s utajeným jásáním spolu s chvěním, a s utajeným truchlením spolu s nadějí, nýbrž i v uších věřících synů lidí, společníků mé radosti a účastníků mé smrtelnosti, mých spoluobčanů a se mnou poutníků, těch, kteří přede mnou šli, a těch, kteří za mnou následují, a druhů mého života. To jsou tvoji služebníci, moji bratři, které jsi chtěl, aby byli mými pány, protože byli tvoji synové, kterým jsi mi rozkázal, abych sloužil, pokud chci s tebou o tobě žít. A to by tvé slovo pro mne málo bylo, kdyby mluvením přikazovalo, pokud by i konáním nepředcházelo. A já to konám skutky i slovy, konám to pod tvými křídly s velikým nebezpečím, kdyby ne proto, že pod tvými křídly je tobě podrobena má duše a moje slabost je ti známa. Jsem maličký, ale můj Otec žije vždy, a vhodný je mi můj Ochránce. Je totiž sám týž, kdo mě zplodil, a ochraňuje mě, a ty sám jsi všechna moje dobra, ty všemohoucí, který jsi se mnou dřív, než jsem s tebou. Ukážu se tedy takovým, jakým jsi mi rozkázal sloužit, ne kdo jsem byl, nýbrž kdo jsem už, i kdo ještě jsem; ale ani sebe sama nesoudím. Takto ať jsem tedy slyšen.

[10.5.7]
Ty totiž, Hospodine, soudíš mě, protože ačkoli „nikdo z lidí neví, co z člověka, než duch člověka, který v něm je“, přesto je něco člověka, co ani sám neví, duch člověka, který v něm je. Ty však, Hospodine, víš všechny jeho věci, protože jsi ho stvořil. Já pak, ačkoli před tvým zrakem sebe pohrdám a mám sebe za zem

a popel, přece něco o tobě vím, co o sobě nevím. A určitě vidíme nyní „skrze zrcadlo v hádance“, ještě ne „tváří v tvář“. A proto, dokud putuji od tebe, jsem si přítomnější než tobě; a přece tě znám, že nijak nemůžeš být zraňován. Já pak, kterým pokušením odolat dokážu nebo kterým nedokážu, nevím. A naděje je, protože „jsi věrný, který nás nenecháváš pokoušet nad to, co uneseme, nýbrž činíš s pokušením i východisko, abychom snesli“. Vyznám tedy, co o sobě vím, vyznám i to, co o sobě nevím, protože i co o sobě vím, s tebou mi svítícím vím, a co o sobě nevím, tak dlouho nevím, dokud se mé temnoty nestanou „jako poledne před tvou tváří“.

[10.6.8]
Ne pochybným, ale jistým svědomím, Hospodine, miluji tebe: zasáhl jsi mé srdce svým slovem, a já jsem tě zamiloval. Avšak i nebe a země a všechno, co v nich je, hle, odevšad mi říkají, abych tě miloval, a nepřestávají říkat tomu všemu, aby byli bez omluvy. Hlouběji však se smiluješ, nad kým se smiluješ, a milosrdenství projevíš, komu milosrdný budeš: jinak nebe a země hluchým říkají tvé chvály. Co ale miluji, když tebe miluji? Nikoli krásu těla, ani půvab času, nikoli záři světla, hle, těmto očím milé, ne sladké melodie všelikých zpěvů, ne vůni květů a mastí a koření, ne manu a med, ne údy přijatelné k objetím těla: nic z toho nemiluji, když miluji svého Boha. A přesto miluji jakési světlo a jakýsi hlas a jakousi vůni a jakýsi pokrm a jakési objetí, když miluji svého Boha – světlo, hlas, vůni, pokrm, objetí mého vnitřního člověka, kde se mé duši zjevuje to, co nepojímá místo, a kde zní to, co nestrhuje čas, a kde voní to, co nerozsévá vítr, a kde chutná to, co neumenšuje jedení, a kde drží to, co neroztrhne nasycenost. To je, co miluji, když miluji svého Boha.

[10.6.9]
A co je to? Tázal jsem se země, a řekla: „Nejsem.“ A cokoli v ní je, totéž vyznalo. Tázal jsem se moře a hlubin a plazících se živých duší, a odpověděli: „Nejsme tvůj Bůh; hledej nad námi.“ Tázal jsem se vanoucích vzduchů, a řekl všechen vzduch se svými obyvateli: „Mýlí se Anaximenés; nejsem bůh.“ Tázal jsem se nebe, slunce, měsíce, hvězd: „Ani my nejsme Bůh, kterého hledáš,“ řekly. A řekl jsem všemu, co obklopuje dveře mého těla: „Řekněte mi o mém Bohu, že vy nejste; řekněte mi o něm něco,“ a zvolali velikým hlasem: „On sám nás učinil.“ Můj dotaz byl mou pozorností a jejich odpovědí jejich krása. A obrátil jsem se k sobě a řekl jsem sobě: „Ty kdo jsi?“ A odpověděl jsem: „Člověk.“ A hle, tělo a duše jsou ve mně mně po ruce, jedno zvenku a druhé zevnitř. Co z nich je, odkud bych měl hledat svého Boha, kterého jsem už hledal skrze tělo od země až k nebi, nakolik jsem mohl vysílat posly, paprsky svých očí? Ale lepší je to, co uvnitř. Jemu totiž oznamovali všichni tělesní poslové, předsedajícímu a soudícímu o odpovědích nebe a země a všeho, co v nich je, říkajících „nejsme Bůh“ a „On sám nás učinil“. Vnitřní člověk poznal tyto věci skrze vnější službu; já, vnitřní, jsem poznal tyto věci, já, já duch skrze smysl svého těla, tázal jsem se masy světa o svém Bohu, a odpověděla mi: „Ne já jsem, nýbrž On sám mě učinil.“

[10.6.10]
Zda všem, kdo mají neporušený smysl, se neukazuje tato krása? Proč ne všem totéž mluví? Zvířata malá i velká ji vidí, ale tázat se nemohou, neboť v nich není postavena nad ohlašující smysly soudící rozum. Lidé pak se mohou tázat, aby „neviditelné věci Boží skrze ty, které jsou učiněny, rozumem spatřili“; ale podřizují se jim láskou, a podrobené soudit nemohou. Nic těm, kdo se tážou, neodpovídají, pokud nesoudí, ani svůj hlas nemění, to jest svou

krásu, pokud by jeden pouze viděl, jiný však vida se tázal, aby se jinak zjevila onomu, jinak tomuto; nýbrž stejným způsobem obojím zjevujíc, onomu němá je, k tomuto mluví. Ba naopak, všem mluví, ale ti rozumí, kteří její hlas, přijatý zvenku, uvnitř s pravdou srovnávají. Pravda totiž mi říká: „Není tvůj Bůh země a nebe, ani žádné těleso.“ To říká jejich přirozenost. Vidíš? Masa je, menší v části než v celku. Už ty, duše, lepší jsi, pravím tobě, protože ty oživuješ masu svého těla, dávajíc mu život, což žádné tělo tělu neposkytuje. Avšak tvůj Bůh je i tobě život života.

[10.7.11]
Co tedy miluji, když miluji svého Boha? Kdo je ten nad hlavou mé duše? Skrze samu svou duši vystoupím k němu. Překročím tu sílu, kterou lnu k tělu a životem naplňuji jeho spojení. Ne touto silou nacházím svého Boha, vždyť by nacházel i kůň a mezek, kteří nemají rozum, a je totéž síla, kterou i jejich těla žijí. Je jiná síla, nejen kterou oživuji, ale kterou činím smyslovým své tělo, které mi vytvořil Pán, přikazujíc oku, aby neslyšelo, a uchu, aby nevidělo; nýbrž onomu, skrze které vidím, tomuto, skrze které slyším, a vlastní jednotlivě ostatním smyslům, s jejich vlastními sídly a úkoly; a která různá skrze ně koná jeden já, duše. Překročím i tuto svou sílu, neboť i tuto má kůň i mezek: vždyť i oni cítí skrze tělo.

[10.8.12]
Překročím tedy i tuto přirozenost svou, stupňovitě vystupujíc k tomu, kdo mě stvořil, a přijdu na pole a široké prostory paměti, kde jsou poklady nespočetných obrazů o jakých věcech vnímaných vnesených. Tam je uloženo cokoliv i myslíme, buď zvětšujíc, nebo zmenšujíc, nebo jakkoli obměňujíc to, co smysl zasáhl, a cokoli jiného se svěřilo a uložilo, co ještě nepohltilo a nepohřbilo

zapomnění. Když tam jsem, žádám, aby vyvstalo, cokoli chci, a některé věci okamžitě vycházejí, některé se hledají déle a jako z utajenějších nějakých truhlic jsou vytahovány, některé v hordách se vrhají ven, a zatímco se jiné žádá a hledá, vyskakují do prostředku jakoby říkající: „Snad jsme to my?“ A odháním je rukou srdce od tváře svého vybavování, dokud nerozjasní, co chci, a nevystoupí z úkrytu před pohled. Jiné snadno a nerušenou řadou, jak se žádají, se nabízejí, a ustupují předchozí následujícím, a ustupujíc se ukládají, znovu, až budu chtít, zase vystoupí. Všechno toto se děje, když něco pamětí vyprávím.

[10.8.13]
Tam je všechno rozlišeně a rodově uchováno, co svým vlastním vchodem bylo vneseno, jako světlo a všechny barvy a tvary těles skrze oči, skrze uši pak všechny rody zvuků, všechny vůně skrze vchod nozder, všechny chutě skrze vchod úst, ze smyslu pak celého těla, co tvrdé, co měkké, co teplé či studené, hladké nebo drsné, těžké či lehké, buď zvenku, nebo zevnitř těla. Všechny tyto věci přijímá, aby byly opět uvažovány, když je třeba, a znovu uchopeny, veliká skrytost paměti a nevím jaké tajné a nevyslovitelné její záhyby; jež všechny vcházejí každá svými vlastními dveřmi do ní a jsou v ní ukládány. Ani samy však nevcházejí, nýbrž obrazy vnímaných věcí jsou tam po ruce myšlence vzpomínající na ně. Jak byly ty obrazy vytvořeny, kdo řekne, když se zjevuje, kterými smysly byly uchopeny a vnitřně uloženy? Vždyť i v temnotách a v tichu, zatímco bydlím, v paměti své vynáším, pokud chci, barvy, a rozlišuji mezi bílou a černou a mezi jakými jinými chci. A nevcházejí mi zvuky, aby znepokojovaly to, co skrze oči vssáto zvažuji, i když i ony tam jsou a jaksi odděleně uloženy se skrývají. Vždyť i je žádám, pokud se mi líbí, a jsou hned po ruce, a při klidném jazyku a mlčícím hrdle

zpívám, kolik chci, a ony obrazy barev, které tam neméně jsou, mi nevkládají se, ani nepřerušují, když se jiný poklad opět bere, který přitekl ze sluchu. Tak ostatní, co bylo skrze ostatní smysly vneseno a shromážděno, si vzpomínám, jak chci; a vzduch lilií rozlišuji od fialek, nic nečichaje; a med před mědem, jemné před drsným, nikterak tenkrát chutnaje ani sahaje, nýbrž vzpomínaje, dávám.

[10.8.14]
Uvnitř to konám, v obrovském sále své paměti. Tam jsou mi totiž nebe a země a moře po ruce, se vším, co jsem v nich mohl vnímat, kromě toho, co jsem zapomněl. Tam i já sám se potkávám a sebe přepočítávám – co, kdy a kde jsem konal, a jakým způsobem, když jsem konal, byl jsem naladěn. Tam je všechno, co buď prožito mnou, nebo věřeno si pamatuji. Z téže zásoby i podobnosti věcí, buď prožitých, nebo z nich věřených jiných a jiných, i sám splétám s minulými, a z nich i budoucí činy a události a naděje, a toto vše opět jako přítomné přemítám. „Udělám toto a ono," říkám u sebe v tom obrovském klíně mé duše, plném tolika a tak velkých obrazů věcí, a toto nebo ono následuje. „Ó, kdyby bylo toto nebo ono!" „Odvrať Bůh toto nebo ono!" Říkám u sebe tyto věci, a když to říkám, po ruce jsou obrazy všeho, co říkám, z téhož pokladu paměti, a vůbec bych nic z toho neříkal, kdyby chyběly.

[10.8.15]
Veliká tato síla paměti, veliká přespříliš, Bože můj, hluboká a nekonečná. Kdo došel do jejího dna? A síla je to mé duše a náleží k mé přirozenosti; a sám já nepojímám celé, co jsem. Je tedy duše k pojmutí sebe sama úzká, takže kde je to z ní, co ji nepojímá? Snad mimo ni, a ne v ní? Jak tedy nepojímá? Mnohý mě nad tím zachvacuje údiv, úžas se mě chytá. A jdou lidé obdivovat výšiny hor

a mohutné vlny moře a nejširší proudy řek a oceánský záběr a oběhy hvězd, a opouštějí sebe samé, a nediví se, že toto všechno, když jsem říkal, jsem to neviděl očima; ani bych přesto to neřekl, kdybych hory a vlny a řeky a hvězdy, které jsem viděl, a oceán, kterému jsem uvěřil, uvnitř v paměti své nevidělbr, prostorech tak obrovských, jako kdybych viděl vně. A je však, viděním jsem je nepohltil, když jsem viděl očima, ani ony u mne nejsou, nýbrž jejich obrazy; a znám, co se z kterého tělesného smyslu mi vtisklo.

[10.9.16]
Avšak ne jen tyto věci nese tato nesmírná kapacita mé paměti. Tady jsou i všechny ty věci, které byly z nauk svobodných přijaty a ještě z ní nevypadly, jakoby odloženy do vnitřnějšího místa, které není místem; a nejsou to jejich obrazy, nýbrž věci samy nosím. Vždyť co je gramatika, co je dovednost disputovat, kolik rodů otázek, cokoliv z toho znám, tak je v mé paměti, že jsem ne obraz podržev vně ponechal věc, nebo že by zazvonila a prošla jako hlas vtisknut skrze uši stopou, kterou by se vybavovala, jakoby zazněla, zatímco už nezněla; nebo jako vůně, zatímco prochází a mizí do větrů, zasahuje čich, odkud překládá do paměti svůj obraz, který vzpomínaje opakujeme; nebo jako pokrm, který v břiše už určitě nechutná, a přece v paměti jakoby chutná; nebo jako něco, co tělem dotýkáním se cítí, co i oddělené od nás si představuje paměť. Tyto věci se do ní jistě nevpouštějí, nýbrž jen jejich obrazy podivuhodnou rychlostí uchopovány a podivuhodnými jakoby komůrkami ukládány, a podivuhodně se vzpomínáním vynášejí.

[10.10.17]
Avšak když slyším, že jsou tři rody otázek, zda jest, co jest, jaký jest – zvuků, které tato slova sestavují, obrazy mám, a že skrze vzduchy s hlukem prošly, a už nejsou, vím. Avšak věci samy, které

jsou těmito zvuky označovány, žádným tělesným smyslem jsem nedotkl ani nikde kromě své duše neviděl; a v paměti jsem uložil ne jejich obrazy, nýbrž je samy. Které, odkud ke mně vešly, ať řeknou, pokud mohou. Vždyť procházím všechny dveře svého těla a nenacházím, kudy by z nich vešly. Oči totiž říkají: „Pokud byly zbarvené, my jsme je ohlásili“; uši říkají: „Pokud zazněly, od nás byly naznačeny“; nozdry říkají: „Pokud voněly, skrze nás prošly“; říká i smysl chutnání: „Pokud chuť není, nic se mě netaž“; hmat říká: „Pokud není tělesné, nedotýkal jsem; pokud jsem se nedotkl, neohlásil jsem.“ Odkud a kudy tyto věci vešly do mé paměti? Nevím jak. Vždyť když jsem se jim naučil, nevěřil jsem cizímu srdci, nýbrž ve svém jsem je rozpoznal a schválil jako pravdivé a svěřil jsem je mu, jakoby ukládaje, odkud bych je vynesl, až bych chtěl. Tam tedy byly i předtím, než jsem se jim naučil, ale v paměti nebyly. Kde tedy, nebo proč, když se vyslovovaly, jsem je rozpoznal a řekl: „Je tomu tak, je pravda,“ pokud ne proto, že už byly v paměti, ale tak odlehlé a utajené jakoby v nejskrytějších dutinách, že, kdyby mě někdo nenapomenul, bych je snad ani nemohl myslet?

[10.11.18]
Z čehož jsme nalezli, že nic jiného není učit se těm věcem, jejichž obrazy skrze smysly nenabíráme, nýbrž je samy, jaké jsou, skrze ně same uvnitř vidíme, než ty, které paměť všude a neuspořádaně obsahovala, myšlením jakoby shromažďovat a pozorností pečovat, aby, jakoby pod rukou v samé paměti, kde dřív rozsety a zanedbávány se skrývaly, už přátelské pozornosti snadno padly do oka. A kolik takových nese má paměť, které už byly nalezeny, a, jak jsem řekl, jakoby pod rukou položeny, které říkáme, že jsme se naučili a znáš. Pokud bych je přestal v obvyklých intervalech času opět uvažovat, tak znovu klesají a jakoby do odlehlejších síní

odkloní se, že se opět jakoby nové mají znova vymyslit odtud (vždyť není jiné jejich oblasti) a znovu shromáždit, aby se mohly vědět – to jest jakoby z jistého rozptylu znovu shromáždit, odkud je řečeno *cogitare*. Vždyť *cogo* a *cogito* se mají tak, jako *ago* a *agito*, *facio* a *factito*. Avšak si duše toto slovo vlastně přisvojila, aby ne, co se jinde, nýbrž co se v duši shromažďuje, to jest shromažďuje se, bylo vlastně nazýváno *cogitare*.

[10.12.19]
Rovněž paměť drží poměry a zákony čísel a rozměrů nespočetné, z nichž žádný tělesný smysl neotiskl, protože ani samy nejsou zbarvené, ani nezní, ani nevoní, ani nebyly chutnány nebo osaháván. Slyšel jsem zvuky slov, kterými se tyto věci označují, když se o nich pojednává, ale ony jsou něco jiného, zatímco tyto jsou něco jiného. Ty jedny totiž jinak řecky, jinak latinsky znějí, zatímco tyto nejsou ani řecké, ani latinské, ani žádného jiného rodu výmluvy. Viděl jsem čáry řemeslníků nebo i nejjemnější, jako pavoučí vlákno, ale ony jsou něco jiného, nejsou obrazy těch, které mi oznámilo oko těla. Zná je ten, kdo bez žádného myšlení na kterékoli těleso uvnitř je rozpoznal. Cítil jsem i čísla všemi tělesnými smysly, kterými počítáme, ale ony jsou něco jiného, kterými počítáme, a nejsou obrazy těchto; a proto velmi jsou. Ať se mi směje, kdo říká toto, kdo je nevidí, a já ať se trápím nad smějícím se mi.

[10.13.20]
Toto všechno pamětí držím, a jak jsem se tomu naučil, pamětí držím. Mnohé také věci, které proti tomuto nejhorším způsobem jsou disputovány, jsem slyšel a pamětí držím. Které, i když jsou lživé, přesto, že si na ně pamatuji, lež není. A že jsem rozlišil mezi těmi pravdami a těmi lžemi, které se naproti říkají, i to si

pamatuji; a jinak nyní vidím, jak rozlišuji tyto věci, jinak si však pamatuji, že jsem často rozlišoval, zatímco jsem o nich často přemýšlel. Tedy i že jsem jim častokrát rozuměl, si vzpomínám, a co nyní rozlišuji a rozumím, ukládám do paměti, abych se potom pamatoval, že jsem nyní rozuměl. Tedy i že si pamatuji, pamatuji si, jako potom, co si těchto věcí nyní jsem schopen vzpomenout, pokud si vzpomenu, jistě skrze sílu paměti si vzpomenu.

[10.14.21]
I city své duše tatáž paměť drží, ne tím způsobem, kterým je sama duše drží, když je trpí, nýbrž jiným mnohem odlišným, jak se má síla paměti. Vzpomínám totiž, že jsem byl veselý, aniž jsem veselý, a vybavuji si svůj minulý smutek, aniž jsem smutný, a že jsem se někdy bál, uvažuji bez bázně, a dávné žádosti bez žádosti vzpomínám. Někdy i naopak svůj uplynulý smutek vzpomínám jako radostný, a smutný radost. Což se divit se nemá u těla; jiné je duše, jiné tělo. A tak když si na dávnou bolest těla vzpomínám radostný, tak to divné není. Zde pak, když duše je i sama paměť (vždyť i když dáváme pokyn, aby bylo něco pamětí drženo, říkáme: „Hleď, abys to měl v duši," a když zapomeneme, říkáme: „Nebylo to v duši" a „Vyklouzlo mi to z duše," nazývajíc samu paměť duší), když je tedy tomu tak, co je to, že když si pamatuji svůj minulý smutek jako radostný, duše má radost a paměť smutek, a radostná je duše z toho, že je v ní radost, zatímco paměť z toho, že je v ní smutek, není smutná? Zda snad nepatří k duši? Kdo by to řekl? Totiž tedy paměť je jakoby břicho duše, radost pak a smutek jako pokrm sladký a trpký: když se paměti svěřují, jakoby přeneseny do břicha, mohou být tam uloženy, chutnat nemohou. Je směšné si myslit, že tyto věci jsou těm podobny; přesto nejsou všemožně nepodobné.

[10.14.22]
Ale hle, z paměti vynáším, když říkám, že jsou čtyři rozrušení duše: žádost, radost, strach, smutek, a cokoli o nich mohu disputovat, dělíc jednotlivé podle druhů svého každého rodu a vymezujíc je, tam nalézám, co bych řekl, a odtamtud vynáším; a přesto se žádným z těchto rozrušení nerozrušuji, když si na ně vzpomínaje si je připomínám. A dříve než byla znovu vybavena a znovu probrána mnou, tam byly; proto odtamtud skrze vzpomínku mohly být vybrány. Snad tedy, jako z břicha pokrm přežvykováním, tak tyto věci z paměti vzpomínkou vynášejí. Proč tedy v ústech myšlení není cítěna disputujícím – to jest tím, kdo si vzpomíná – sladkost radosti nebo hořkost smutku? Zda v tom se liší, co odkudkoli podobné není? Kdo by takové věci chtějíc mluvil, kdyby, kolikrát bychom pojmenovali smutek nebo strach, tolikrát bychom byli nuceni truchlit nebo bát se? A přece bychom ty věci nemluvili, kdybychom v naší paměti ne pouze zvuky jmen podle obrazů vtisknutých smysly těla, nýbrž i samých věcí pojetí nenalezli, které jsme žádnými dveřmi těla nepřijali, ale je sama duše skrze zkušenost svých vášní cítíc paměti svěřila nebo si je sama uchovala, i když nebyly svěřeny.

[10.15.23]
Ale zda skrze obrazy, nebo ne, kdo lehce řekne? Pojmenovávám totiž kámen, pojmenovávám slunce, zatímco věci samy nejsou mým smyslům po ruce; v paměti mé jsou ovšem po ruce jejich obrazy. Pojmenovávám bolest těla, a nemám ji, zatímco mě nic nebolí; pokud by však nebyl její obraz v mé paměti, nevěděl bych, co bych říkal, ani bych ji v disputování nerozlišoval od rozkoše. Pojmenovávám zdraví těla, když jsem zdráv v těle; po ruce mi je ovšem věc sama. Avšak kdyby i její obraz nebyl v mé paměti, nijak bych si nevzpomínal, co by zvuk tohoto jména znamenal; ani by

nemocní, až by zdraví bylo pojmenováno, nerozpoznali, co bylo řečeno, pokud by týž obraz silou paměti nebyl držen, i když věc sama by byla nepřítomna z těla. Pojmenovávám čísla, kterými počítáme; hle, po ruce jsou v mé paměti, ne jejich obrazy, nýbrž ona sama. Pojmenovávám obraz slunce, a také tento je po ruce v mé paměti, a ne obraz obrazu jeho, nýbrž on sám vybavuji; ten sám mi vzpomínajícímu je po ruce. Pojmenovávám paměť a poznávám, co pojmenovávám. A kde ji poznávám, než v samé paměti? Zda i sama skrze svůj obraz je sobě po ruce, a ne skrze sebe samu?

[10.16.24]
Co, když pojmenovávám zapomnění a stejně poznávám, co jmenuji, odkud bych rozpoznal, kdybych nepamatoval? Neříkám týž zvuk jména, ale věc, kterou označuje. Kterou kdybych zapomněl, co by ten zvuk znamenal, bych zajisté rozpoznat nedovedl. Takže když paměť vzpomínám, skrze sebe sama je paměť sobě po ruce. Když si však vzpomenu na zapomnění, i paměť po ruce je i zapomnění: paměť, kterou si vzpomenu, zapomnění, které si vzpomenu. Ale co je zapomnění, než zbavení paměti? Jak je tedy po ruce, abych si na ně vzpomněl, když, jak je po ruce, nemohu si vzpomenout? Avšak pokud, co pamatujeme, pamětí držíme, zapomnění pak – kdybychom si na ně nepamatovali – nikdy bychom nemohli, slyševše toto jméno, rozpoznat věc, která jím je označována: pamětí je zapomnění drženo. Je tedy po ruce, abychom nezapomínali, které, když je po ruce, zapomínáme. Nebo z toho se chápe, že ne skrze sebe samo je v paměti, když si ho pamatujeme, nýbrž skrze svůj obraz? Protože pokud by skrze sebe samo bylo po ruce zapomnění, nikoli abychom pamatovali, nýbrž abychom zapomínali, by způsobilo? A toto kdo konečně prozkoumá? Kdo pochopí, jak je?

[10.16.25]
Já určitě, Hospodine, pracuji zde a pracuji sám nad sebou. Stal jsem se sám sobě zemí obtíží a přesmírného potu. Vždyť nyní nezkoumáme krajiny nebe nebo intervaly hvězd neměříme, ani váhy země nehledáme. Já jsem ten, kdo si pamatuji, já duše. Není tak divné, pokud je ode mne daleko, cokoli nejsem já; co však je bližší mně samému než já sám? A hle, síla mé paměti není mnou obsažena, přitom o sobě samém neříkám, že jsem čímkoli kromě ní. Co totiž řeknu, když mi je jisté, že si pamatuji zapomnění? Nebo řeknu, že není v mé paměti to, co pamatuji? Nebo řeknu, že k tomu je v mé paměti zapomnění, abych nezapomínal? Obojí je nejvíc nesmyslné. Co to třetí? Jak řeknu, že obraz zapomnění je držen v mé paměti, nikoli zapomnění samo, když si na ně pamatuji? Jak řeknu i to, poněvadž když se vtiskuje obraz jakékoli věci do paměti, nejdříve je nutné, aby byla po ruce sama věc, odkud by se její obraz mohl vtisknout? Vždyť takto si pamatuji Kartágo, takto všechny místa, kde jsem byl, takto tváře lidí, které jsem viděl, a jiných smyslů oznámení, takto samého těla zdraví nebo bolest: zatímco byly po ruce tyto věci, vzala od nich obrazy paměť, které bych si prohlížel jako přítomné a přemítal duší, když bych si na ně i nepřítomné vzpomněl. Pokud tedy skrze svůj obraz, ne skrze sebe samo, je v paměti drženo zapomnění, pak samo určitě bylo po ruce, aby jeho obraz byl uchopen. Když však bylo po ruce, jak svůj obraz v paměti zapisovalo, když samu věc, kterou se už znamenanou nalezne, svou přítomností vymazává zapomnění? A přesto jakýmkoli způsobem, i když je ten způsob nepochopitelný a nevysvětlitelný, i že já si pamatuji samo zapomnění, kterým se to, co si pamatujeme, zasypává, jsem si jistý.

[10.17.26]
Veliká je síla paměti, nevím co strašného, Bože můj, hluboká

a nekonečná rozmanitost. A toto je duše, a toto jsem já sám. Co tedy jsem, Bože můj? Jaká povaha jsem? Rozmanitý, mnohotvárný život a nesmírně prudký. Hle, na polích mé paměti a v jeskyních a v nespočetných doupatech, nespočetně plných nespočetných rodů věcí, buď skrze obrazy, jako všechna tělesa, buď skrze přítomnost, jako věd, buď skrze nevím jaké pojmy nebo označení, jako citů duše (které i když je duše netrpí, paměť drží, protože v duši je, cokoli je v paměti), skrze toto všechno obíhám a lítám sem a tam, pronikám i, kolik mohu, a konce nikde není. Tak veliká je síla paměti, tak veliká síla života je v člověku žijícím smrtelně! Co tedy udělám, ty, pravý mě živote, Bože můj? Překročím i tuto svou sílu, která se nazývá paměť, překročím ji, abych se natáhl k tobě, sladké světlo. Co mi říkáš? Hle, já stoupající skrze svou duši k tobě, který mi shora trváš, překročím i tuto svou sílu, která se nazývá paměť, chtěje tě dosáhnout, odkud lze tebe dosáhnout, a přilnout k tobě, odkud lze přilnout k tobě. Vždyť paměť mají i dobytek a ptáci, jinak by nevyhledávali svá hnízda nebo svá doupata, ani jiné mnohé věci, k nimž si zvykají; ani by si přece k žádným věcem nedovedli zvyknout, kdyby to nebylo skrze paměť. Překročím tedy i paměť, abych dosáhl toho, kdo mě oddělil od čtyřnožců a od ptáků nebes a učinil mě moudřejším. Překročím i paměť, kde tě najdu, pravé Dobro, bezpečná Sladkosti, kde tě najdu? Pokud mimo svou paměť najdu tebe, nepamatuji tebe. A jak už najdu tebe, pokud nejsem pamětliv tebe?

[10.18.27]
Ztratila totiž žena drachmu a hledala ji s lampou, a kdyby ji nepamatovala, nebyla by ji nalezla. Když totiž byla nalezena, odkud by věděla, zda to ona je, pokud by ji nepamatovala? Mnoho si pamatuji, že jsem ztracené hledal a nalezl. Odtud to vím, protože, když jsem hledal něco z toho a bylo mi řečeno: „Snad to je toto?“

„Snad ono?“, tak dlouho jsem říkal: „Není,“ dokud nebylo nabídnuto to, co jsem hledal. Jehož kdybych nepamatoval, cokoli to je, i kdyby mi bylo nabídnuto, nenalezl bych, protože bych nerozpoznal. A vždy se tak děje, když něco ztraceného hledáme a nacházíme. Avšak pokud snad něco od očí zahyne, nikoli z paměti, jako jakékoli viditelné těleso, drží se uvnitř jeho obraz, a hledá se, dokud není navrácen pohledu. Které, kdyby bylo nalezeno, z obrazu, který je uvnitř, se rozpoznává. Ani neříkáme, že jsme našli to, co bylo zahynulo, pokud nerozpoznáváme, ani rozpoznávat nemůžeme, pokud si nepamatujeme; ale toto zahynulo očím, pamětí však bylo drženo.

[10.19.28]
Co, když sama paměť ztrácí něco, jako se stává, když zapomínáme, a hledáme, abychom si vzpomněli: kde ještě hledáme než v samé paměti? A pokud se tam snad jiné nabídne za jiné, odmítáme je, dokud se neukáže to, co hledáme. A když se objeví, říkáme: „To je ono“; což bychom neříkali, pokud bychom nerozpoznávali, ani bychom nerozpoznávali, pokud bychom nepamatovali. Určitě tedy jsme zapomněli. Nebo nebylo celé vypadlé, nýbrž z části, která se držela, se hledala druhá, protože cítila paměť, že spolu nevaluje, co spolu bývalo, a jakoby přesekaným zvykem belhajíc dožadovala se vrátit to, co chybělo? Jako kdyby by, byl-li by znaný člověk buď spatřen očima nebo myšlen a jeho jméno zapomněvše hledali, cokoli jiného by se nabídlo, se nespojuje, protože s ním nebývalo myšleno, a proto se odmítá, dokud není po ruce, kde zároveň zvyklá znalost se nestejně neuklidňuje. A odkud je po ruce, než ze samé paměti? Vždyť i když jiným napomenuti rozpoznáváme, odtud je po ruce. Vždyť ne jakoby nové věříme, ale vzpomínaje schvalujeme, že toto je, co bylo řečeno. Pokud však naprosto bude vymazán z duše, ani napomenuti si nevzpomeneme. Vždyť ne

všemi způsoby jsme ještě zapomněli to, že vůbec jsme zapomněli, si pamatujeme. Toto tedy ani ztracené nemůžeme hledat, co jsme docela zapomněli.

[10.20.29]
Jak tedy tě hledám, Hospodine? Vždyť když tebe, svého Boha, hledám, hledám blažený život. Hledám tebe, aby žila má duše. Vždyť žije mé tělo z mé duše, a žije má duše z tebe. Jak tedy hledám blažený život? Protože nemám ho, dokud neřeknu: „Dost, tam je.“ Kde je třeba, abych řekl, jak ho hledám, zda skrze vzpomínku, jako bych ho zapomněl a zapomnělého se ještě pamatoval, nebo skrze touhu po učení se neznámému, buď kterému jsem nikdy neznal, nebo kterému jsem tak zapomněl, že si ani jako zapomnělého se nepamatuji. Zdali není sám blažený život, kterého všichni chtějí, a vůbec kdo by nechtěl, nikdo není? Kde ho poznali, že ho tak chtějí? Kde ho viděli, aby ho milovali? Pak máme ho nějak. A je nějaký jiný způsob, kterým každý, kdo ho má, tenkrát je blažený, a jsou, kteří nadějí jsou blažení. Nižším způsobem tito ho mají než ti, kteří už opravdu v sobě jsou blažení, ale přece lepší než ti, kteří ani vskutku, ani nadějí nejsou blažení. Kteří přece, pokud by nějak ho neměli, ne tak by chtěli být blažení; že chtějí, je nejjistější. Nevím jak ho poznali, a proto ho mají v jakési neznámé znalosti, o které se starám, zda je v paměti, protože, pokud tam je, už jsme byli blažení někdy, zda jednotlivě všichni, nebo v onom člověku, který první zhřešil, v němž jsme všichni zemřeli, a z něhož všichni s bídou jsme se zrodili, teď nehledám, ale hledám, zda v paměti je blažený život. Vždyť bychom ho nemilovali, pokud bychom ho neznali. Slyšíme toto jméno, a všichni, že samu věc žádáme, přiznáváme; neboť ne zvukem se těšíme. Vždyť toto, když latinsky slyší Řek, netěší se, protože neví, co se řeklo; my se však těšíme, jako i on, pokud řecky

to uslyší, protože ta věc sama není ani řecká, ani latinská, k jejímuž získání lační Řekové i latinové i ostatních jazyků lidé. Je tedy známá všem, kteří jedním hlasem, pokud by se jich zeptal, zda chtějí být blažení, bez jakéhokoli pochybování, že chtějí, by odpověděli. Což by se nestalo, kdyby ta věc, jejímž je toto jméno, nebyla jejich pamětí držena.

[10.21.30]
Zda tak, jak si pamatuje Kartágo ten, kdo ho viděl? Ne. Blažený život totiž není viděn očima, protože není těleso. Zda jako si pamatujeme čísla? Ne. Vždyť kdo tyto má ve znalosti, nehledá už je získat; blažený život však máme ve znalosti, a proto milujeme, a přece ještě ho získat chceme, abychom byli blažení. Zda jako si pamatujeme výmluvnost? Ne. Vždyť ačkoli i toto jméno uslyševše si vzpomenou věc samu i ti, kteří ještě nejsou výmluvní, a mnozí si přejí, aby takoví byli (odkud vyvstává, že je v jejich znalosti), přesto skrze tělesné smysly si všimli jiných výmluvných a potěšili se, a tím chtějí být, ačkoli, pokud by nevycházelo z vnitřní znalosti, by se nebavili, ani by nechtěli to být, pokud by se neradovali. Blaženého však života v jiných skrze žádný tělesný smysl nezakoušíme. Zda jako si pamatujeme radost? Snad tak. Vždyť radost svou si pamatuji smutný, jako blažený život ubohý; a nikdy jsem tělesným smyslem svou radost ani neviděl, ani neslyšel, ani nečichal, ani nekusil, ani nedotkl, ale zakusil jsem v duši své, když jsem se těšil, a přilnula její znalost k mé paměti, abych na ni mohl vzpomenout, někdy s odpuzením, někdy s touhou podle odlišnosti těch věcí, z nichž jsem se radoval, si pamatuji. Vždyť i z hanebných jsem byl prolit jakousi radostí, kterou nyní vzpomínaje nenávidím a proklínám; někdy z dobrých a čestných, kterou toužíc vzpomínám, i kdyby snad nebyly po ruce, a proto smutný vzpomínám dávnou radost.

[10.21.31]
Kde tedy a kdy jsem zakusil svůj život blažený, abych si na něj vzpomínal a miloval ho a toužil po něm? Ani já jen jsem to, nebo s nemnohými, ale blažení naprosto všichni být chceme. Což kdybychom určitou znalostí neznali, ne tak určitou vůlí bychom chtěli. Ale co to je? Protože pokud by se tázalo dvou, zda chtějí sloužit, mohlo by se stát, že jeden z nich, že chce, druhý, že nechce, by odpověděl. Pokud by se jich však ptalo, zda chtějí být blažení, oba by hned bez jakéhokoli pochybování řekli, že si přejí, a ani kvůli jinému by nechtěl onen sloužit, ani kvůli jinému by nechtěl tento, než aby byli blažení. Snad proto, že jeden odtud, jiný odtamtud se raduje? Tak všichni jedním hlasem říkají, že chtějí být blažení, jako by jedním hlasem říkali, kdyby se jich tázalo, že chtějí se radovat; a samu radost nazývají blaženým životem. Které, i když jeden odtud, jiný odtamtud dosahuje, je přece jedno, k čemu dojít všichni se snaží, aby se radovali. Které, protože je věc, že ji nikdo nemůže říci, že nezakusil, proto nalezena v paměti se rozpoznává, když se jméno blaženého života slyší.

[10.22.32]
Daleko ať je, Hospodine, daleko od srdce služebníka tvého, který se ti vyznává, daleko ať je, abych, čímkoli bych se radoval, se měl za blaženého. Je totiž radost, která se nedává bezbožným, nýbrž těm, kteří zdarma tě ctí, jejichž radostí jsi ty sám. A sama ona je blažený život, radovat se k tobě, o tobě, pro tebe: tato je, a jiná není. Kteří však si myslí, že je jiná, jinou následují radost, ani ne pravou. Od nějakého obrazu radosti se přece jejich vůle neodvrací.

[10.23.33]
Není tedy jisté, že všichni chtějí být blažení, protože ti, kdo z tebe

se radovat nechtějí – což jediný je blažený život – zajisté blažený život nechtějí. Nebo všichni to chtějí, ale protože „tělo žádá proti duchu a duch proti tělu, aby nedělali, co chtějí“, padají do toho, k čemu stačí, a tím se spokojí, protože to, k čemu nestačí, ne tolik chtějí, nakolik stačí, aby stačili? Vždyť se ptám všech, zda raději se radují z pravdy než z lži. Tak nepochybují říci, že z pravdy raději, jako nepochybují říci, že blažení chtějí být. Blažený život totiž je radost z pravdy. Toto totiž je radost z tebe, který jsi pravda, Bože, osvětlení moje, spáso tváře mé, Bože můj. Tento život blažený chtějí všichni, tento život, který jediný je blažený, chtějí všichni, radost z pravdy chtějí všichni. Mnohé jsem zakusil, kteří by chtěli klamat, kteří však by chtěli být klamáni, žádného. Kde tedy poznali tento život blažený, pokud ne tam, kde poznali i pravdu? Milují totiž i ji, protože klamáni být nechtějí, a když milují blažený život, což není nic jiného než radost z pravdy, zajisté milují i pravdu, a nemilovali by, kdyby nebyla žádná její znalost v jejich paměti. Proč se z ní tedy neradují? Proč nejsou blažení? Protože jsou silněji zaměstnáni v jiných věcech, které spíše je dělají ubohými, než ono tamto blaženými, které málo si pamatují. Vždyť je ještě malé světlo v lidech. Ať chodí, ať chodí, aby je nezastihly temnoty.

[10.23.34]
Proč však pravda plodí nenávist, a nepřítelem jim stal se tvůj člověk, hlásající pravdu, když se miluje blažený život, který není nic jiného než radost z pravdy, ne-li proto, že se pravda tak miluje, že ti, kteří milují něco jiného, chtějí, aby to, co milují, bylo pravdou, a protože klamáni být nechtějí, nechtějí být usvědčeni, že klamáni jsou? Proto kvůli té věci nenávidí pravdu, kterou kvůli pravdě milují. Milují ji, když svítí, nenávidí ji, když je kárá. Protože totiž klamáni být nechtějí a klamat chtějí, milují ji, když se ona sama ukazuje, a nenávidí ji, když je ukazuje. Odtud jim oplatí, aby,

kteří nechtějí být jí odhaleni, i nechtěné odhalila, a aby jim sama nebyla odhalena. Tak, tak, i tak lidská duše, i tak slepá a mdlá, ohavná a nehezká, se chce skrývat, sebe však, aby se jí něco skrývalo, nechce. Naproti tomu je jí vráceno, aby ona neskrývala před pravdou, pravda však se před ní skrývala. Avšak i tak, dokud je ubohá, raději z pravdivých věcí se raduje než z lživých. Blažený tedy bude, pokud bez vrušení trápením, ze samé, skrze kterou jsou všechny věci pravdivé, jediné pravdy se bude radovat.

[10.24.35]
Hle, kolik jsem obešel ve své paměti hledaje tě, Hospodine, a nenalezl jsem tě vně ní. Neboť jsem o tobě nic nenalezl, co bych nepamatoval, od chvíle, kdy jsem se tě naučil; vždyť od chvíle, kdy jsem se tě naučil, nezapomněl jsem tě. Kde totiž jsem nalezl pravdu, tam jsem nalezl svého Boha, samu pravdu, kterou od chvíle, kdy jsem se naučil, jsem nezapomněl. Takže od chvíle, kdy jsem tě poznal, zůstáváš v mé paměti, a tam tě nalézám, když si na tebe vzpomínám, a těším se v tobě. Toto jsou mé svaté rozkoše, které jsi mi daroval svým milosrdenstvím, shlédnouc na mou chudobu.

[10.25.36]
Ale kde zůstáváš v mé paměti, Hospodine, kde tam zůstáváš? Jakou kobku jsi si zbudoval? Jakou svatyni sis postavil? Tys dal mé paměti tuto důstojnost, abys v ní zůstával; ale v které její části zůstáváš, to zvažuji. Překročil jsem totiž ty její části, které mají i zvířata, když jsem si na tebe vzpomínal, protože tam jsem tě nenalézal mezi obrazy tělesných věcí; a přišel jsem k těm jejím částem, kde jsem svěřil city své duše, a ani tam jsem tě nenalezl. A vstoupil jsem k sídlu samotné své duše, které má v mé paměti, protože sebe si také vzpomíná duše, a ani tam jsi nebyl, protože

tak jako nejsi obraz tělesný, ani cit živoucí bytosti, jaký je, když se radujeme, truchlíme, toužíme, bojíme, pamatujeme, zapomínáme a cokoli tohoto druhu, tak nejsi ani sama duše, protože Pán Bůh duše ty jsi. A obměňují se všechny tyto věci, ty však neměnně zůstáváš nad všemi, a uznal jsi za vhodné bydlet v mé paměti ode dne, kdy jsem se tě naučil. A co hledám, na kterém jejím místě bydlíš, jako by tam byla místa? Určitě v ní bydlíš, protože si tě pamatuji ode dne, kdy jsem se tě naučil, a v ní tě nalézám, když si tě vzpomínám.

[10.26.37]
Kde jsem tedy tě nalezl, abych se tě naučil? Vždyť jsi už nebyl v mé paměti, dřív než jsem se tě naučil. Kde jsem tedy tě nalezl, abych se tě naučil, než v tobě, nade mnou? A nikde není místo, a ustupujeme i přistupujeme, a nikde není místo. Pravdo, všude předsedáš všem, kteří tě žádají o radu, a zároveň odpovídáš všem, i rozdílná se tázajícím. Jasně ty odpovídáš, ale ne jasně všichni slyší. Všichni, odkud chtějí, se tě žádají o radu, ale ne vždy, co chtějí, slyší. Nejlepší tvůj služebník je ten, kdo nehledí tolik na to, aby od tebe uslyšel to, co by sám chtěl, nýbrž spíše na to, aby chtěl to, co od tebe uslyšel.

[10.27.38]
Pozdě jsem tě zamiloval, Kráso tak dávná a tak nová, pozdě jsem tě zamiloval! A hle, tys byl uvnitř, a já venku, a tam jsem tě hledal, a do těchto krásných věcí, které jsi stvořil, jsem já nehezký vrážel. Byl jsi se mnou, a já s tebou nebyl. Ty věci mě daleko od tebe držely, které by, kdyby v tobě nebyly, nebyly. Volal jsi a křičel jsi a rozlomil jsi moji hluchotu; zablyskl jsi, zazářil jsi a zahnals mou slepotu; zavoněl jsi, a nabral jsem dech a dýchám k tobě; ochutnal

jsem a mám hlad a žízeň; dotkl ses mě, a zapálil jsem se po tvém míru.

[10.28.39]
Až k tobě přilnu celým sebou, nikde mi nebude bolest a námaha, a živý bude můj život, celý plný tebe. Nyní však, protože koho ty naplňuješ, toho pozdvihuješ, protože nejsem tebou plný, jsem si břemenem. Hádají se mé radosti, které nutno oplakat, s mými truchleními, nad nimiž se mám radovat, a na které straně stojí vítězství, nevím. Hádají se má zlá truchlení s dobrými radostmi, a na které straně stojí vítězství, nevím. Běda mi! Hospodine, smiluj se nade mnou! Běda mi! Hle, své rány neskrývám. Lékař jsi, nemocný jsem; milosrdný jsi, ubohý jsem. Zdali není pokušením lidský život nad zemí? Kdo by si přál mrzutosti a obtíže? Nařizuješ je snášet, ne milovat. Nikdo nemiluje, co snáší, i když milu snášet. I když se raduje, že snáší, přesto raději by nebylo, co by snášel. Příznivé věci v nepříznivých toužím, nepříznivé v příznivých se obávám. Jaké je mezi nimi střední místo, kde by nebyl lidský život pokušením? Běda příznivým v tomto světě jednou a znovu, pro strach z protivenství a pro porušení radosti! Běda nepříznivým v tomto světě jednou a znovu a potřetí, pro touhu po příznivém, a protože samo protivenství je tvrdé, a aby nezlomilo snášenlivost! Zdali není pokušením lidský život nad zemí bez jakéhokoli přerušení?

[10.29.40]
A celá má naděje je jen ve velmi velkém tvém milosrdenství. Dej, co přikazuješ, a přikazuj, co chceš: ukládáš nám zdrženlivost. „A když jsem věděl," pravil jeden, „že nikdo nemůže být zdrženlivý, pokud Bůh nedá, i to samo bylo moudrostí: vědět, čí by to byl dar." Skrze zdrženlivost se totiž shromažďujeme a vracíme

v jedno, od čeho jsme se rozlili v mnohé. Vždyť tebe méně miluje, kdo s tebou miluje něco, co nemiluje pro tebe. Ó lásko, která stále hoříš a nikdy nehasneš, lásko, Bože můj, zapal mne! Zdrženlivost přikazuješ: dej, co přikazuješ, a přikazuj, co chceš.

[10.30.41]
Určitě přikazuješ, abych se zdržoval od žádostivosti těla a žádostivosti očí a od světské ctižádosti. Přikázal jsi mi, abych se zdržoval souložení, a o samém manželství jsi napomenul něco lepšího, než jsi dovolil. A protože jsi dal, stalo se tak, i dřív, než jsem se stal správcem tvé svátosti. Ale dosud žijí v mé paměti, o které jsem mnoho mluvil, obrazy takových věcí, které tam zasadil můj zvyk, a potkávají mě bdícího, sice bez sil, ve snech však nejen až k rozkoši, ale i až k souhlasu a činu nejpodobnějšímu. A tolik má moci klamný obraz v mé duši v mém těle, že spícímu lživé přeludy přesvědčují, co bdícímu pravdivé nemohou. Zdali tenkrát já nejsem, Hospodine, Bože můj? A přece je takový rozdíl mezi mnou samým a mnou samým v tom okamžiku, kterým odtud do spánku přecházím nebo zpět odtamtud přecházím! Kde je tenkrát rozum, kterým takovým vnuknutím odporuje bdící, a pokud se věci samy vnucují, nerušený zůstává? Zdali se zavírá s očima? Zdali se usíná se smysly těla? A odkud často i ve snech odporujeme a svého předsevzetí pamětliví a v něm nejčistěji zůstávající žádnému takovému lákadlu nedáváme souhlas? A přece je tak velký rozdíl, že když se stane jinak, probuzení se vracíme k pokoji svědomí a touto odlišností nalézáme, že jsme nekonali to, nad čím přesto, že se v nás jakkoli stalo, truchlíme.

[10.30.42]
Zdali není mocná tvá ruka, Bože všemohoucí, uzdravit všechny neduhy mé duše, a hojnější svou milostí také rozpustilá hnutí

mého spánku uhasit? Rozmnožíš, Hospodine, víc a víc ve mně své dary, aby má duše mě následovala k tobě vyproštěna z lepidla žádostivosti, aby nebyla vzpurná proti sobě, a aby i ve snech nejen nepáchala tyto ohyzdnosti porušení skrze zvířecké obrazy až k toku těla, ale ani nesouhlasila. Vždyť aby se mi nic takového ani v nejmenším nelíbilo, nakolik se dá pokynem zdržet i v čistém citu spícího, nejen v tomto životě, ale i v tomto věku, není velké pro Všemohoucího, který dovedeš činit „nad to, oč prosíme a chápeme“. Nyní však, co ještě jsem v tomto druhu zla svého, řekl jsem svému dobrému Pánu, jásajíc s chvěním z toho, co jsi mi daroval, a truchlíc nad tím, že jsem nedokončen, doufajíc, že dokončíš ve mně svá milosrdenství až k pokoji úplnému, který s tebou budou mít mé vnitřní a vnější věci, až „bude pohlcena smrt ve vítězství“.

[10.31.43]
Je jiná špatnost dne, která by jen stačila jemu. Vždyť obnovujeme každodenní zřícení těla jídlem a pitím, dokud nezničíš pokrmy a břicho, až zabiješ potřebnost nasycením podivuhodným a toto porušitelné oblékneš do neporušitelnosti věčné. Nyní však sladká je mi ta nutnost, a proti té sladkosti bojuji, abych nebyl chycen; a každodenní válku vedu v postech, častěji přivádějíc své tělo do služby, a mé bolesti jsou vyháněny rozkoší. Vždyť hlad a žízeň jsou jisté bolesti, pálí a jako horečka zabíjejí, pokud by nepřispěla medicína pokrmů. Ty, protože jsou po ruce z útěchy tvých darů, v nichž naší slabosti slouží země a voda a nebe, se neštěstí nazývají lahůdky.

[10.31.44]
To jsi mě naučil, abych přistupoval, abych přijímal potraviny tak jako léky. Ale zatímco od obtíží nedostatku přecházím k pokoji

nasycenosti, v samém přechodu mi číhá léčka žádostivosti. Vždyť sám přechod je rozkoš, a není jiný, kterým by se přešlo tam, kam přejít nutí nutnost. A když je příčina jídla a pití zdraví, přidá se jako průvodkyně nebezpečná příjemnost, a většinou se pokouší předběhnout, aby to, co já kvůli zdraví buď říkám, že činím, nebo chci činit, se stalo kvůli ní. A ani ten samý rozměr obou věcí není: vždyť co ke zdraví stačí, k potěšení je málo; a často se stává nejisté, zda ještě potřebná péče těla žádá podporu, nebo zda rozkošnická lest žádostivosti domáhá se obsluhy. V této nejistotě se rozveseluje nešťastná duše a v ní si připravuje obhajobu výmluvy, radujíc se, že se neukazuje, co stačí k umírněnému zacházení s zdravím, aby pod rouškou zdraví zastřela záležitost rozkoše. Těmto pokušením se každodenně snažím odolat, a vzývám tvou pravici, a k tobě vztahuji své kvasy, protože rada v této věci mi ještě není daná.

[10.31.45]
Slyším hlas přikazujícího Boha svého: „Nechť nejsou zatíženy vaše srdce v nestřídmosti a opilství.“ Opilství je daleko ode mne: smiluj se, aby se mi nepřibližovalo. Nestřídmost se však občas vkrádá k tvému služebníku: smiluj se, ať je ode mne daleko. Nikdo totiž nemůže být zdrženlivý, pokud nedáš ty. Mnohé nám modlícím se dáváš, a cokoli dobrého jsme předtím, než jsme se modlili, přijali, od tebe jsme přijali; a abychom to potom poznali, od tebe jsme přijali. Opilcem jsem nikdy nebyl, ale opilce tebou učiněné střízlivými já znám. Takže tebou se stalo, aby nebyli tím ti, kdo nikdy nebyli, od tebe se stalo, aby nebyli tím stále ti, kdo byli; od tebe se také stalo, aby oba druhy věděli, od koho se stalo. Slyšel jsem jiný tvůj hlas: „Za svými žádostmi nechoď, a od své rozkoše se zdržuj.“ Slyšel jsem i tento z tvého daru, který jsem velmi miloval: „Ani kdybychom jedli, nebudeme oplývat, ani kdybychom nejedli, nebudeme mít nedostatek“; to je říci: „Ani ona věc mě nebude

činit bohatým, ani ona chudým.“ Slyšel jsem i jiný: „Já jsem se totiž naučil v čem jsem, být spokojen, a oplývat umím, a chudobu snášet umím. Všechno mohu v Tom, který mě posiluje.“ Hle, voják nebeských táborů, nikoli prach, kterým jsme my. Avšak buď pamětliv, Hospodine, že prach jsme, a z prachu jsi stvořil člověka, a byl zahynul a byl nalezen. Ani on sám v sobě nemohl, protože týž prach byl, který toto říkajícího vdechnutím tvé inspirace si zamiloval: „Všechno mohu,“ pravil, „v Tom, který mě posiluje.“ Posiluj mě, abych mohl. Dej, co přikazuješ, a přikazuj, co chceš. Tento sám vyznává, že přijal, a čím se chlubí, v Pánu se chlubí. Slyšel jsem jiného prosícího, aby přijal: „Odejmi ode mne,“ pravil, „žádosti břicha.“ Z čehož je zřejmé, Hospodine svatý, že ty dáváš, když se děje, co přikazuješ, aby se dělo.

[10.31.46]
Učil jsi mě, Otče dobrý, „všechny věci jsou čisté čistým, ale zlé je pro člověka, který skrze pohoršení jí“; a „všechno tvé stvoření je dobré a nic není třeba zavrhnout, co se přijímá s díkůvzdáním“; a že „pokrm nás nepřibližuje Bohu“, a „ať nás nikdo nesoudí v pokrmu nebo v nápoji“; a „ať ten, kdo jí, nepohrdá nejedoucím, a kdo nejí, ať jedoucího nesoudí“. Toto jsem se naučil: díky tobě, chvály tobě, Bohu mému, mistru mému, klepajícímu na mé uši, osvětlovateli mého srdce. Vytrhni mě z každého pokušení. Nebojím se nečistoty pokrmu, nýbrž nečistoty žádostivosti. Vím, že Noemu bylo dovoleno jíst každý druh masa, které bylo k jídlu užitečné, Eliáš byl občerstven masitým pokrmem, Jan obdařen podivuhodnou zdrženlivostí nebyl poskvrněn živočichy, totiž kobylkami ustupujícími k jídlu. A vím, že Ezau byl oklamán žádostivostí po čočce, a David si vyčítal pro svou touhu po vodě, a náš Král byl pokoušen ne kvůli masu, nýbrž kvůli chlebu. A proto

i národ v poušti, ne protože zatoužil po masu, nýbrž protože v touze po pokrmech proti Pánu reptal, zasloužil si být odsouzen.

[10.31.47]
V těchto tedy pokušeních postaven jistě každý den proti žádostivosti jedení a pití bojuji. Není totiž tomu tak, abych mohl jednou provždy přeseknout a dále se nedotknout, jak jsem mohl v souložení. A tak uzda hrdla se musí držet umírněným uvolňováním a stahováním. A kdo je, Hospodine, kdo by nebyl stržen trochu za meze nutnosti? Kdokoli takový je, velký je, ať velebí tvé jméno. Já však nejsem, protože jsem hříšný člověk, ale i já velebím tvé jméno, a za mé hříchy u tebe oroduje Ten, kdo přemohl svět, počítajíc mě mezi slabé údy svého těla, protože i nedokonalé jeho viděly tvé oči, a „v tvé knize všichni budou zapsáni“.

[10.32.48]
O svůdnosti vůní se nestarám přespříliš. Když chybí, nehledám je; když jsou po ruce, neodmítám, připraven být jich i vždy prost. Takto se mi zdám; snad se mýlím. Jsou totiž i tyto temnoty, které je třeba oplakávat, v nichž je mi skryta schopnost moje, která je ve mně, že má duše, tázajíc se sama sebe na své síly, nemá se snadno sobě věřit, protože i to, co je uvnitř, je většinou skryto, pokud se zkušeností neukáže; a nikdo nemá být bezpečný v tomto životě, který se celý nazývá pokušením, zda ten, kdo mohl se stát z horšího lepším, se nestane také z lepšího horším. Jedna naděje, jedna důvěra, jedno pevné zaslíbení – tvé milosrdenství.

[10.33.49]
Rozkoše sluchu mě tužeji zaplétaly a podrobovaly, ale rozvázal jsi a osvobodil mě. Nyní ve zvucích, které oživují tvá slova, když jsou zpívány milým a dovedným hlasem, přiznávám, nějak nalézám klid

– ne sice tak, abych se zavěsil, ale abych vstal, kdy chci. Avšak s myšlenkami samými, jimiž žijí, aby byly ke mně přijaty, hledají v mém srdci místo jisté důstojnosti, a sotva jim poskytuji odpovídající. Někdy se mi totiž zdá, že jim vzdávám víc cti, než se sluší, zatímco cítím, že samá svatá slova způsobují, že se naše duše zbožněji a žhavěji pohybují v plamen zbožnosti, když jsou tak zpívána, než kdyby tak nebyla zpívána; a že všechny city našeho ducha mají podle své rozdílnosti své vlastní tóny v hlasu a zpěvu, kterými se nějakou skrytou příbuzností probouzejí. Avšak rozkoš mého těla, které se mysl neoddává k zemdlení, mě často klame, zatímco smysl rozumu tak nenásleduje, aby trpělivě byl dozadu, ale pouze proto, že kvůli němu si zasloužil být přijat, se i předbíhat a vést pokouší. Takto v tomto hřeším nevšímaje si toho, a potom si všimnu.

[10.33.50]
Někdy však, přemírně se chránit tomuto klamu, bloudím přemírnou přísností, ale velmi občas, že bych chtěl, aby všechen nápěv sladkých zpěvů, kterými se v davidském žaltáři zpívá, byl odstraněn z mých uší i ze samé církve; a bezpečnější se mi zdá to, co o alexandrijském biskupovi Athanasiovi často mi bylo řečeno, že si vzpomínám – který tak nepatrným obratem hlasu dával znít předčitateli žalmu, že byl bližší spíše mluvícímu než zpívajícímu. Avšak když si vzpomenu na své slzy, které jsem vylil k zpěvům církve v počátcích znovunabyté víry, a nyní samo, když jsem pohnut, ne zpěvem, nýbrž věcmi, které se zpívají, když jsou zpívány čistým hlasem a nejvhodnější modulací, znovu poznávám velký užitek této instituce. Tak kolísám mezi nebezpečím rozkoše a zkušeností prospěšnosti, a víc jsem přiveden – ne sice neodvolatelný výrok předkládaje – schvalovat zvyk zpívání v církvi, aby skrze potěšení uší slabší duše vstala v cit zbožnosti. Avšak

když se mi stane, že mě víc pohne zpěv než věc, která se zpívá, přiznávám, že trestavě hřeším, a tehdy bych raději neslyšel zpívajícího. Hle, kde jsem! Plačte se mnou, a za mne plačte, kdo něco dobrého se sebou uvnitř konáte, odkud vycházejí činy. Vždyť vy, kteří nekonáte, těmito věcmi pohnuti nejste. Ty však, Hospodine, Bože můj, vyslyš: shlédni a viz a smiluj se a uzdrav mě, v jehož očích jsem se stal sám sobě otázkou, a to je mým neduhem.

[10.34.51]
Zbývá rozkoš těchto očí mého těla, o které promluvím vyznání, která ať slyší uši tvého chrámu, uši bratrské a zbožné, abychom uzavřeli pokušení žádostivosti těla, která mě ještě pronásledují, sténajícího a své obydlí, které je z nebe, oblékajícího si navrch toužícího. Krásné tvary a rozmanité, lesklé a příjemné barvy milují oči. Nechť mou duši nedrží tyto věci; ať ji drží Bůh, který ty věci stvořil sice velmi dobré, ale sám on je mým dobrem, ne ony.
A dotýkají se mě bdícího všechny dny, a není mi od nich dán odpočinek, jaký je dán od zvučných hlasů, občas ode všech, v tichu. Vždyť sama královna barev, toto světlo prolévající se vším, co vidíme, kdekoli během dne budu, různotvarým vluvem mi laská zabývajícímu se něčím jiným a jí si nevšímajícímu. Vkrádá se však tak silně, že, pokud by náhle bylo odňato, s touhou se vyhledává; a pokud dlouho chybí, zarmoutí duši.

[10.34.52]
Ó Světlo, které vidíval Tobit, když se zavřenýma těmato očima učil syna cestě života a předcházel mu nohou lásky, nikde nebloudě; nebo které viděl Izák, s obtíženými a stářím pokrytými tělesnými světly, když si zasloužil ne poznávaje syny jim žehnat, nýbrž žehnaje je poznávat; nebo které viděl Jákob, když i on sám velkým

věkem zajat v očích v synech předznačené budoucího národa rody světelným srdcem ozářil, a vnukům svým ze Josefa křížem tajemně ruce ne jako jejich otec zvně, nýbrž jak sám uvnitř rozlišoval, vložil – ono je světlo, jedno je, a jedno jsou všichni, kdo vidí a milují je. Avšak tahle tělesná, o níž jsem mluvil, svůdnou a nebezpečnou sladkostí ochucuje život světa milovníkům slepým. Když však o něm i chválit tě umí, Bože Stvořiteli všeho, přijímají jej ve svém hymnu, nejsou od něho pohlceni v svém spánku: tak toužím být. Odporuji svodům očí, aby se nespletly mé nohy, kterými vcházím na tvou cestu, a pozvedám k tobě neviditelné oči, abys vytrhl z léčky mé nohy. Ty je čas od času vytahuješ, vždyť jsou chytány. Ty nepřestáváš je vytahovat (já se však často zachytávám ve všude rozsetých léčkách), poněvadž „nebudeš spát ani dřímat, který střežíš Izrael“.

[10.34.53]
Jak nespočetně rozmanitými uměními a výrobami, v šatech, obuvi, nádobách a jakýchkoli výtvorech, i obrazy a různými smyšlenkami, a tyto nutné a umírněné potřebné užití a zbožný význam daleko přesahujícími, přidali lidé ke svodům očí, následujíc venku to, co dělají, uvnitř opouštějíc Toho, od něhož byli udělaní, a pustošíce to, co byli udělaní. Avšak já, Bože můj a ozdobo má, také odtud ti zpívám hymnus a obětuji chválu mému Obětujícímu, protože krásné věci přenesené skrze duše do umných rukou pocházejí z té Krásy, která je nad dušemi, k níž vzdychá má duše dnem i nocí. Avšak vně krás tvůrci a následovatelé odtud berou míru schvalování, nikoli však odtud berou míru užívání. A tam je, a nevidí ji, aby nešli dále a svou sílu k tobě si uchovali a neroztříštili ji v rozkošnické únavy. Já však tyto věci mluvíc a rozlišujíc i těmito krásami pletu krok, ale ty vytahuješ, Hospodine, vytahuješ ty, protože „tvoje milosrdenství je před

mýma očima“. Vždyť já jsem chytán uboze, a ty mě vytahuješ milosrdně někdy necítícího, protože nejistě jsem padl, někdy s bolestí, protože jsem už lnul.

[10.35.54]
Zde přistupuje jiný druh pokušení, mnohotvárněji nebezpečný. Vedle totiž žádostivosti těla, která je v potěšení všech smyslů a rozkoší, které slouží c hynou ti, kdo se daleko od tebe dělají, je v duši skrze tytéž smysly těla jistá marná a zvídavá žádost, nikoli těšit se v těle, ale zakoušet skrze tělo, zahalená do pláštíku jménem poznání a vědy. Která, poněvadž je v touze poznávat a oči jsou v smyslech přední k poznávání, se v Božím slově nazývá žádostivost očí. Vždyť k očím vlastně patří vidět, ale užíváme tohoto slova i v ostatních smyslech, když je obracíme k poznávání. Vždyť neříkáme: „Slyš, co se třpytí“, nebo: „Čichni, jak svítí“, nebo: „Chutnej, jak září“, nebo: „Dotkni se, jak se blyští“: vidí se totiž, říká se, tyto všechny věci. Ale neříkáme pouze: „Viz, co svítí“, což pouze oči mohou vnímat, nýbrž i: „Viz, co zní“, „viz, co voní“, „viz, co chutná“, „viz, jak tvrdé je“. A proto obecná zkušenost smyslů se, jak bylo řečeno, nazývá žádostivost očí, protože úkol vidění, v kterém mají oči prvenství, si i ostatní smysly z podobnosti přisvojují, když něco z poznání zkoumají.

[10.35.55]
Z toho se však zřejměji rozeznává, co z rozkoše, co ze zvídavosti se koná skrze smysly, protože rozkoš krásné, zvučné, sladké, chutné, hladké sleduje, zvídavost pak i opačné těmto věcem kvůli pokušení, nikoli podstoupit obtíž, nýbrž zkoušet a poznávat chtíče. Co totiž má rozkoše, vidět v roztrhané mrtvole, čehož se hrozíš? A přece kdekoli leží, se sbíhají, aby se zarmoutili, aby zbledli. Bojí se také, aby ji ve snu neviděli, jako by někdo bdělé přinutil to vidět,

nebo pověstí krásy přesvědčil. Tak i v ostatních smyslech, které by bylo zdlouhavé vypočítávat. Z této nemoci žádostivosti se v podívaných předvádějí všechny zázraky. Odtud se postupuje k zkoumání skrytých věcí přirozenosti, které je mimo nás, které vědět není k ničemu, a lidé je nechtějí vědět pro nic jiného než vědět. Odtud také, pokud se k témuž cíli zvrácené vědy hledá skrze magická umění. Odtud také v samém náboženství je Bůh pokoušen, když se žádají znamení a zázraky nikoli ke spáse jakési, nýbrž pouze pro zakoušení touženou.

[10.35.56]
V tomto tak nesmírném lese plném léček a nebezpečí, hle, mnoho jsem odsekl a od svého srdce odehnal, jak jsi mi dal konat, Bože mé spásy. Avšak kdy se opovažuji říci, když kolem našeho každodenního života tak mnohé věci toho druhu kolem hlučí, kdy se opovažuji říci, že žádnou takovou věcí nestávám se pozorný k dívání a marnou péčí zajímán? Rozhodně mě divadla už nestrhávají, ani se nestarám o poznání přesunů hvězd, ani má duše nikdy nehledala odpovědi stínů; všechny svatokrádežné svátosti nenávidím. Od tebe, Hospodine, Bože můj, jemuž pokornou službu a prostou dlužím, s kolika mnou vyvoláními ostřelování ze strany nepřítele konám, abych si vyžádal nějaké znamení! Ale prosím tě skrze našeho Krále a vlast Jeruzalém prostý, čistý, jak je ode mne daleko souhlas s těmito věcmi, ať tak je stále daleko a dál a dál. Ale za spásu kohokoli, když prosím tebe, jiný velmi vzdálený cíl je mé pozornosti, a tebe konajícího, co chceš, dáváš mi a budeš dávat ochotně následovat.

[10.35.57]
Avšak kolikrát v nejmenších a opovrženíhodných věcech každodenně naše zvídavost je pokoušena a jak často klesáme, kdo

spočítá? Kolikrát vypravujícím prázdné věci nejprve jaksi tolerujeme, abychom neurazili slabé, pak znenáhla rádi věnujeme pozornost. Psa běžícího za zajícem už se nedívám, když se to děje v cirku; ale na poli, kdybych snad šel kolem, odvrátí mě snad od nějaké velké myšlenky a k sobě obrátí ten lov, nenutíc odbočit tělem jezdeckého zvířete, nýbrž nakloněním srdce; a kdybys mi už, ukázanou mi mou slabostí, rychle nenapomenul, abych z toho pohledu skrze nějakou úvahu k tobě povstal, nebo celé pohrdl a prošel, marně otupěl bych. Co, když mě doma sedícího ještěrka chytající mouchy, nebo pavouk vlákny do svých sítí zaplétající, často pozorného činí? Zdali proto, že jsou malá zvířátka, se nekoná táž věc? Postupuji odtud k tvému chvále, Stvořiteli podivuhodného a Pořadateli všech věcí, ale nezačínám být odtud pozorný. Jiné je rychle vstát, jiné nepadnout. A takovými je můj život plný, a jediná má naděje je velmi velkém tvém milosrdenství. Vždyť když takových věcí schránkou se stává naše srdce a nese hromady hojné marnosti, odtud i naše modlitby jsou často přerušovány a znepokojovány, a před tvým zrakem, zatímco k tvým uším obracíme hlas srdce, nevím odkud vrazívajícími pošetilými myšlenkami bývá taková věc přeťata.

[10.36.58]
Zdali i toto počítáme mezi věci k opovržení, nebo nás něco přivádí v naději, než že známe tvé milosrdenství, protože jsi nás začal měnit? A ty víš, nakolik mě změnil, který mě od začátku uzdravuješ od chtíče mstít se, abys byl milostivý také všem ostatním mým nepravostem, a uzdravuješ všechny mé neduhy, a vykupuješ z porušení můj život, a korunuješ mě milosrdenstvím a slitováním, a nasycuješ mou touhu v dobrých věcech; který jsi stlačil svým strachem mou pýchu, a svým jhem jsi zkrotil mou šíji. A nyní nosím ono jho, a lehké je mi, protože tak jsi slíbil a tak jsi

udělal; a opravdu tak bylo, a nevěděl jsem, když jsem se bál podstoupit je.

[10.36.59]
Ale zdali, Hospodine, který jediný bez nadutosti vládneš, protože jediný pravý Pán jsi, který nemáš Pána, zdali i tento třetí druh pokušení ustoupil ode mne nebo může v tomto celém životě ustoupit – chtít být ctěn a milován od lidí, ne kvůli něčemu jinému, než aby odtud byla radost, která radostí není? Ubohý je život a ohavné chlubení; odtud bývá nejvíce ne milovat tebe, ani čistě bát se tebe, a proto ty se „pyšným stavíš“, pokorným však dáváš milost, a hřmíš nad světskými ctižádostmi, a chvějí se základy hor. A tak nám, poněvadž pro některé úkoly lidského společenství je nutné být milován a bát se od lidí, nachází se protivník naší pravé blaženosti, všude rozsévající do léček „výborně, výborně!“, aby, zatímco lačně shromažďujeme, nedbale jsme byli uchopeni, a od tvé pravdy odložili svou radost a položili ji do lidské lži, a zalíbilo se nám být milováni a báni ne kvůli tobě, nýbrž místo tebe, a tímto způsobem, učinivše se jemu podobnými, aby ho se sebou měl, ne pro jednotu lásky, ale pro společnost trestu, který se rozhodl „umístit svou stolici na severu“, aby ti, kdo tě napodobují zvrácenou a křivou cestou, mu temnotním a chladným sloužili. My však, Hospodine, hle, jsme tvé maličké stádce, ty nás vlastni. Rozprostři svá křídla, a uprchneme pod ně. Buď naší slávou; kvůli tobě ať jsme milováni, a tvé slovo ať se bojí v nás. Kdo chce být chválen od lidí, zatímco ty haníš, nebude obhájen od lidí, zatímco ty budeš soudit, ani nebude vyrván, zatímco ty budeš odsuzovat. Když ale „ne hříšník se chválí v žádostech své duše, ani kdo nepravost koná, nebude veleben“, nýbrž chválí se člověk za nějaký dar, který jsi mu dal, avšak on se více raduje, že je chválen on, než že má sám ten dar, pro který je

chválen, i tento je chválen, zatímco ty haníš, a lepší je už ten, kdo chválil, než tento, který byl chválen. Onomu se totiž líbil v člověku Boží dar, tomuto se víc líbil dar člověka než Boží.

[10.37.60]
Jsme pokoušeni těmito pokušeními každý den, Hospodine, bez přestání jsme pokoušeni. Každodenní pec naše je lidský jazyk. Ukládáš nám i v tomto druhu zdrženlivost: dej, co přikazuješ, a přikazuj, co chceš. Ty znáš o této věci k tobě sténání mého srdce a řeky mých očí. Vždyť nesnadno shromažďuji, jakém jsem od této nákazy očištěnější, a hodně se bojím svých skrytostí, které znají tvé oči, mé však ne. Je totiž jakási v jiných druzích pokušení pro mě možnost zkoumat se, v tomto skoro žádná. Vždyť i od rozkoší těla a od zvídavosti nadbytečného poznání vidím, nakolik jsem došel k možnosti zbrzdit svou duši, když tyto věci postrádám buď vlastní vůlí, nebo když chybí. Tenkrát totiž se tážu, nakolik víc či méně mi je obtížné je nemít. Bohatství však, které se kvůli tomu žádá, aby některé z těchto tří žádostí, nebo dvěma z nich, nebo všem sloužilo, pokud nemůže duše cítit, zda ho majíc jím pohrdne, mohou se i opustit, aby se vyzkoušela. Chvály však abychom byli zbaveni a v tom zakusili, co dovedeme, zdali máme špatně žít, a tak zkaženě a surově, aby nás nikdo neznal, kdo by nás nenáviděl? Větší šílenství se co dá říci nebo myslit? Avšak pokud dobrého života a dobrých skutků chvála bývá a má být průvodkyní, tak její průvodce, jako sám dobrý život, nemá být opouštěn. Avšak necítím, bez čeho bych mohl buď klidně, nebo s obtížemi být, pokud to nechybí.

[10.37.61]
Co ti tedy v tomto druhu pokušení, Hospodine, vyznávám? Co, než že se těším chválami? Ale víc samou pravdou než chválami. Vždyť

pokud by se mi dalo na výběr, zda bych raději šílený nebo ve všech věcech chybující byl ode všech lidí chválen, nebo stálý a v pravdě nejjistější ode všech haněn, vidím, co bych zvolil. Avšak nechtěl bych, aby přesto radost můj cizí hlas souhlasu zvětšoval. Ale zvětšuje, přiznávám, nejen to, nýbrž i hana umenšuje. A když touto svou bídou jsem rušen, vkrádá se mi výmluva, jaká je, ty víš, Bože; vždyť mě činí nejistým. Protože nám jsi uložil nejen zdrženlivost (to jest, od kterých věcí máme držet lásku), nýbrž i spravedlnost (to jest, kam ji máme přenést); a nechtěl jsi, aby jen tebe my milovali, nýbrž i bližního; často se mi zdá, že se těším ze zisku nebo naděje bližního, když dobře chápajícího chválou jsem potěšen, a opět jeho zlem truchlím, když ho slyším hanit co buď nezná, nebo co je dobré. Vždyť se trápím někdy i chválami mými, když se buď chválí ve mně to, v čem já sám sebe nemám rád, nebo i dobré věci menší a nicotné se cení výš, než mají být ceněny. Ale zase odkud vím, zda nejsem proto takto dotčen, protože nechci, aby se o mně samém se mnou chvalitel můj neshodoval, ne proto, že se jeho užitkem hýbám, nýbrž protože tytéž dobré věci, které mi ve mně se líbí, mi jsou příjemnější, když se líbí i druhému? Jakýmsi způsobem jsem já nechválen, když můj názor o mně se nechválí, poněvadž buď to se chválí, co mi nelíbí, nebo více to, co mi méně líbí. Jsem tedy o tomhle nejistý o sobě?

[10.37.62]
Hle, v tobě, Pravdo, vidím, že nemám svými chválami kvůli sobě, nýbrž pro užitek bližního být pohnut. A zda tak jsem, nevím. Méně si jsem v této věci znám sám než ty. Prosím tě, Bože můj, i mě samému mě ukaž, abych vyznal za mne modlícím se bratrům svým, co ve mně shledám raněného. Opět ať se tážu bedlivěji. Pokud mě pohne užitek bližního při mých chválách, proč mě méně pohne, pokud by někdo jiný nespravedlivě byl haněn, než já?

Proč mě víc kousne ta pohana, která se do mne nebo která do jiného stejnou nepravostí přede mnou se vrhá? Nebo i to nevím? Zda i to zbývá, abych sám sebe sváděl a nebyl pravdomluvný před tebou v srdci a svém jazyku? Toto šílenství, Hospodine, daleko ode mne odstraň, aby „olej hříšníka nebyl mi má ústa k pomazání hlavy mé“.

[10.38.63]
Nouzný a chudý já jsem, a lepší v tajném sténání, nelíbaje se sám sobě a hledaje tvé milosrdenství, dokud nebude obnovena má slabost a nedovrší se až k pokoji, který nezná oko domýšlivého. Avšak řeč ústy vycházející a činy, které se stávají známými lidem, mají pokušení nejnebezpečnější od lásky ke chvále, která k nějaké soukromé výtečnosti stahuje vyžebraná hlasování. Pokouší i tenkrát, když o něm sám sebe káram, právě tím, že se káře, a často o samém pohrdání marnou slávou marněji se chlubí; a proto se už o samém pohrdání slávou nechlubí: nepohrdá jí totiž, když se chlubí.

[10.39.64]
Uvnitř, i uvnitř je jiné zlo v témž druhu pokušení, které zbavuje platnosti ty, kdo se sami sobě líbí ze sebe, i když jiným buď se nelíbí, nebo se nelíbí, ani se nesnaží líbit ostatním. Ale sobě libí se mnoho tobě nelíbí, nejen o ne-dobrých věcech jako dobrých, nýbrž i o tvých dobrých jako svých, nebo i jako o tvých, ale jako ze svých zásluh, nebo i jako z tvé milosti, ne přece společně se radujíc, ale jiným závidíc. Při všech těchto a při nebezpečích a pracích toho druhu vidíš chvění mého srdce, a cítím, že mé rány jsou víc chvílemi tebou uzdravovány, než aby mi nebyly udělovány.

[10.40.65]
Kde se mnou nekráčela jsi, Pravdo, učíc, čeho se mám chránit

a nač bažit, když jsem k tobě obracel své nižší pohledy, které jsem mohl, a tebe se žádal o radu? Prošel jsem svět venku smyslem, kterým jsem mohl, a všiml si život svého těla ze mne a smyslů mých samých. Odtud jsem vstoupil do ústupků své paměti, mnohotvárných rozlehlostí plných podivuhodně nespočetných bohatství, a uvažoval jsem a žasnul, a nic z toho jsem nedovedl rozlišit bez tebe, a nic z toho jsem nenalezl, že jsi ty. Ani jsem já sám nebyl nálezce, který jsem obešel všechno a snažil se rozlišovat a podle jejich hodnot každou věc hodnotit, přijímaje jedny věci oznamujícím smyslům a tázaje se, jiné spolu smíchané cítíc, a samé posly rozlišuje a počítaje, a již v širokých bohatstvích paměti jiné probíraje, jiné ukládaje, jiné vytahuje. Ani já sám, když jsem toto konal, to jest má síla, kterou jsem to konal, ani ta nebyla jsi ty, protože „světlo jsi ty trvající“, kterého jsem o všem se tázal, zda jsou, co jsou, jak velmi se mají cenit; a slyšel jsem učícího a přikazujícího. A často toto činím. Toto mě těší, a od činů nutnosti, nakolik se mohu uvolnit, k té rozkoši utíkám. A ve všech těchto, kterými probíhám radě se tě, nenacházím bezpečné místo své duše, než v tobě, kde se shromažďují mé rozsety, a od tebe nic nemůže odstoupit ze mne. A někdy vpouštíš mě v cit mnoho neobvyklý vnitřní, k nevím jaké sladkosti, která pokud by se dovršila ve mně, nevím co bude, co tento život nebude. Ale upadám v tyto věci strastnými tíhami, a jsem pohlcen obvyklým a jsem držen, a hodně pláču, ale hodně jsem držen. Tak veliká je důstojná břemeno zvyku! Zde mohu být, a nechci, tam chci, a nemohu, ubohý v obojím.

[10.41.66]
A proto jsem uvažoval neduhy svých hříchů v trojí žádostivosti, a tvou pravici jsem vzýval ke své spáse. Vždyť jsem viděl tvůj třpyt zraněným srdcem, a odražen jsem řekl: „Kdo tam může?“

„Odvržen jsem byl od tváře tvých očí.“ Ty jsi pravda nad vším předsedající, avšak já jsem svou lakotou tě nechtěl ztratit, nýbrž chtěl jsem s tebou vlastnit lež, jako nikdo nechce tak falešně mluvit, aby sám nevěděl, co je pravda. A tak jsem tě ztratil, protože se neuznáváš vlastnit se lží.

[10.42.67]
Koho bych nalezl, kdo by mě smířil s tebou? Měl jsem ucházet se k andělům? Jakou prosbou? Jakými svátostmi? Mnozí pokoušející se k tobě vrátit a sami sebou toho neschopní, jak slyším, pokusili se o tyto věci, a padli v touhu zvídavých vidění, a byli uznáni hodni klamů. Vznesení totiž hledali tebe, nadutostí nauky natahujíc se spíše, než klepajíc na hrudi, a přitáhli si podle podoby svého srdce komplicí a společnice své pýchy mocnosti vzduchu toho, kterými by skrze magické mocnosti byli oklamáni, hledajíc prostředníka, skrze něhož by byli očištěni, a nebyl. Ďábel totiž byl „přetvářející sebe v anděla světla“, a mnoho svedl pyšné tělo tím, že on sám tělesné těleso neměl. Byli totiž oni smrtelní a hříšníci, ty však, Hospodine, s nímž pyšně hledali se smířit, nesmrtelný a bez hříchu. Prostředník však mezi Bohem a lidmi měl mít něco podobného Bohu, něco podobného lidem, aby v obojím lidem podobný nebyl daleko od Boha, nebo v obojím Bohu podobný nebyl daleko od lidí, a tak nebyl by prostředníkem. Lžíoký tedy ten prostředník, kterým skrze tajné tvé soudy pýcha si zaslouží být oklamána, jedno s lidmi má, totiž hřích, druhé chce zdát se mít s Bohem, aby, že se tělesnou smrtelností nezakrývá, se jevil jako nesmrtelný. Avšak protože „odměna hříchu je smrt“, toto má společné s lidmi, odkud zároveň s nimi je odsouzen do smrti.

[10.43.68]
Pravdomluvný však Prostředník, kterého tajným svým

milosrdenstvím jsi ukázal lidem a poslal jsi, aby jeho příkladem také samu pokoru se naučili, onen Prostředník mezi Bohem a lidmi, člověk Kristus Ježíš, mezi smrtelnými hříšníky a nesmrtelným spravedlivým se objevil, smrtelný s lidmi, spravedlivý s Bohem; aby, poněvadž „odměna spravedlnosti je život a pokoj“, skrze spravedlnost spojenou s Bohem zmařil smrt ospravedlněných bezbožníků, kterou s nimi chtěl mít společnou. On byl ukázán starým svatým, aby tak oni skrze víru v jeho budoucí utrpení, jako my skrze víru v minulé, byli spasení. Nakolik je totiž člověk, natolik je Prostředník, nakolik však je Slovo, není prostředník, protože „roven Bohu“ a Bůh u Boha a zároveň jediný Bůh.

[10.43.69]
Jak jsi nás miloval, Otče dobrý, který jsi „jednorozenému Synu svému neušetřil, ale za nás bezbožné jsi ho vydal“! Jak jsi nás miloval, za které on, „nepokládaje za lupež, že je roven tobě“, stal se „podrobený až k smrti kříže“, on jediný mezi mrtvými svobodný, „maje moc položit svou duši a maje moc opět ji přijmout“, za nás tobě vítěz i oběť, a proto vítěz, protože oběť, za nás tobě kněz i oběť, a proto kněz, protože oběť, dělaje nám ze služebníků syny, rozením z tebe, slouženém nám. Právem je ve mně pevná naděje v něm, že uzdravíš všechny mé neduhy skrze toho, kdo sedí po tvé pravici a oroduje za nás; jinak bych si zoufal. Mnohé totiž a velké jsou tytéž neduhy, mnohé jsou a velké, ale větší je tvá medicína. Mohli bychom myslit, že tvé Slovo je vzdáleno od spojení s člověkem, a zoufat o sobě, kdyby nebylo tělem učiněno a bydlelo v nás.

[10.43.70]
Zděšen svými hříchy a tíhou své bídy, uvažoval jsem v srdci

a přemýšlel jsem o útěku do samoty, ale zabránil jsi mi a utvrdil jsi mě, říkaje: „Proto Kristus za všechny zemřel, aby ti, kteří žijí, už sobě nežili, nýbrž tomu, který za ně zemřel.“ Hle, Hospodine, „házím na tebe svou starost“, abych žil, „a budu uvažovat podivuhodné věci z tvého zákona“. Ty znáš mou neznalost a mou slabost: uč mě a uzdrav mě. Onen tvůj Jednorozený, v němž jsou „všechny poklady moudrosti a vědění skryty“, mě vykoupil svou krví. Ať mě pyšní nepomlouvají, protože přemýšlím svou cenu, a jím a piji a dávám, a chudý toužím být nasycen z něj mezi těmi, kdo jedí a jsou nasycováni. A „chválí Pána, kdo ho hledají“.

Kniha jedenáctá

[11.1.1]
Zdali, Hospodine, protože je tvá věčnost, nevíš, co ti říkám, nebo vidíš v čase to, co se v čase děje? Proč ti tedy vyprávění tolika věcí vykládám? Zajisté ne proto, abys skrze mne poznával tyto věci, ale budím svůj cit v tobě, i cit těch, kdo toto čtou, abychom všichni řekli: „Veliký je Pán a chvályhodný velmi.“ Už jsem řekl, a řeknu: „Z lásky ke tvé lásce to činím.“ Vždyť i modlíme se, a přesto Pravda říká: „Ví váš Otec, čeho je vám potřeba, dříve než ho prosíte.“ Cit tedy náš odhalujeme v tobě, vyznávajíc tobě svá trápení a tvá slitování nad námi, abys nás plně vysvobodil, protože jsi začal, abychom přestali být ubozí v sobě a byli oblaženi v tobě, protože jsi nás povolal, abychom byli chudí duchem a mírní a plačící a lačnící a žíznící spravedlnosti a milosrdní a čistí srdcem a smiřující. Hle, vyprávěl jsem ti mnoho, co jsem mohl a co jsem chtěl, protože ty dříve jsi chtěl, abych se ti vyznával, Hospodinu, Bohu mému, protože dobrý jsi, protože „navěky tvé milosrdenství“.

[11.2.2]
Avšak kdy stačí jazyk tužky vyslovit všechny tvé napomenutí a všechny tvé strachy, i útěchy a správy, kterými jsi mě dovedl kázat slovo a svátost tvoji rozdělovat svému lidu? A pokud bych stačil toto vyslovit po pořádku, drahé mi jsou kapky časů. A dávno hořím rozjímat ve tvém zákoně a v něm se ti vyznávat ze svých

vědomostí i své neznalosti, počátky tvého osvěcování a zbytky mých temnot, dokud by nebyla pohlcena silou slabost. A nechci, aby do jiného se rozlily hodiny, které nalézám svobodné od nutností občerstvování těla a pozornosti ducha a služby, kterou dlužíme lidem a kterou nedlužíme, a přece dáváme.

[11.2.3]
Hospodine, Bože můj, přikloň se k mé modlitbě a tvé milosrdenství ať vyslyší mou touhu, protože ne jen mně samému hoří, ale chce být k užitku bratrské lásce. A vidíš v mém srdci, že tak je. Ať obětuji tobě službu svého přemýšlení a svého jazyka, a dej, co bych ti obětoval. Nouzný totiž a chudý jsem; ty bohatý ve všechny vzývající tě, který bezpečně se o nás staráš. Ořež od všeho opovážlivosti a každé lži vnitřní i vnější mé rty. Ať jsou čisté mé rozkoše tvá Písma, ani ať se v nich neklamu, ani ať z nich neklamu. Hospodine, přikloň se a smiluj se, Hospodine, Bože můj, světlo slepých a síla slabých a ihned světlo vidoucích a síla silných, přikloň se k mé duši a slyš volajícího z hlubin. Vždyť pokud by tvoje uši nebyly přítomny i v hlubinách, kam půjdeme? Kam budeme volat? Tvůj je den a tvoje je noc; na tvůj pokyn okamžiky prolétávají. Rozhojni odtamtud prostor našim rozjímáním ve skryté věci tvého zákona, ani ho klepajícím nezavírej. Nechtěl jsi totiž marně, aby bylo napsáno tolik stránek s stinnými tajemstvími, ani ty lesy nemají své jeleny, ustupující do nich a vracející se, chodící a pasoucí, uléhající a přežvykující. Ó Hospodine, zdokonal mě a odhal mi ta tajemství. Hle, tvůj hlas je má radost, tvůj hlas nad hojnost rozkoší. Dej, co miluji; vždyť miluji, a to jsi dal ty. Neopouštěj své dary, ani nepohrdej svou trávou žíznivou. Ať se ti vyznám cokoliv naleznu v tvých knihách, a ať slyším „hlas chvály“, a tebe ať piji, a ať zvažuji podivuhodné

věci ve tvém zákoně od samého počátku, v němž jsi stvořil nebe a zemi, až po vládu věčnou s tebou tvého svatého města.

[11.2.4]
Hospodine, smiluj se nade mnou a vyslyš mou touhu. Myslím totiž, že není ze země, ne o zlatu a stříbru a kamenech, nebo ozdobných šatech, nebo poctách a mocnostech, nebo tělesných rozkoších, ani o věcech nutných tělu a tomuto životu našeho putování – to vše se nám přidává hledajícím království tvé a spravedlnost. Pohleď, Bože můj, odkud je má touha. Vyprávěli mi nespravedliví rozkoše, ale ne jako tvůj zákon, Hospodine; hle, odkud je má touha. Pohleď, Otče, pohleď a viz a schval, a ať se zalíbí před zrakem tvého milosrdenství, abych nalezl milost před tebou, aby se mi klepajícímu otevřely vnitřnosti tvých slov. Prosím skrze našeho Pána Ježíše Krista, Syna tvého, Muže tvé pravice, Syna člověka, kterého jsi utvrdil jako tvého i našeho prostředníka, skrze něhož jsi hledal nás, nehledající tebe, a hledal jsi, abychom hledali tebe, Slovo tvé, skrze něž jsi stvořil všechno (v tom i mne), Jednorozeného tvého, skrze něhož jsi do adopce povolal lid věřících (v tom i mne) – skrze něho tě prosím, kdo sedí po tvé pravici a oroduje za nás, v němž jsou „všechny poklady moudrosti a vědění skryty“: je samy hledám v tvých knihách. Mojžíš o něm psal; toto on sám říká, toto Pravda říká.

[11.3.5]
Ať slyším a ať rozumím, jak jsi na počátku stvořil nebe a zemi. Napsal to Mojžíš, napsal a odešel, přešel odsud od tebe k tobě, a nyní není přede mnou. Vždyť kdyby byl, zadržel bych ho, prosil ho a skrze tebe se úpěnlivě modlil, aby mi to vyložil, a nastavil bych uši svého těla zvukům vycházejícím z jeho úst. A kdyby mluvil hebrejsky, marně by klepal na můj smysl, a nic mé mysli by

se nedotklo; kdyby však latinsky, věděl bych, co říká. Ale odkud bych věděl, zda říká pravdu? A kdybych i to věděl, zda bych to věděl od něho? Uvnitř zajisté mi, uvnitř v obydlí přemýšlení, ne hebrejská, ne řecká, ne latinská, ne barbarská, Pravda bez nástrojů úst a jazyka, bez hluku slabik, by řekla: „Pravdu říká," a já bych hned s jistotou s důvěrou tomu tvému muži řekl: „Pravdu říkáš." Protože se ho tedy nemohu tázat, tebe, jímž plný pravdu říkal, Pravdo, prosím tě, Bože můj, prosím, odpusť mé hříchy, a ty, který jsi tomu služebníku svému dal říkat tyto věci, dej i mně těmto věcem rozumět.

[11.4.6]
Hle, jsou nebe a země! Volají, že jsou stvořeny; neboť se mění a různí. Cokoli však stvořeno není, a přesto jest, není v něm nic, co dřív nebylo: což je měnit se a různit. Volají také, že samy sebe neučinily: „Proto jsme, protože jsme byly udělány. Nebyly jsme tedy předtím, než jsme byly, abychom mohly být uděleny samy sebou." A hlas říkajících je samotná evidence. Ty tedy, Hospodine, jsi je udělal, který jsi krásný (vždyť jsou krásné), který jsi dobrý (vždyť jsou dobré), který jsi (vždyť jsou). Ani tak nejsou krásné, ani tak nejsou dobré, ani tak nejsou, jako ty jejich Tvůrce, s nímž srovnány ani krásné, ani dobré, ani nejsou. Víme tyto věci: díky tobě; a naše vědění, srovnáno s tvým věděním, je neznalost.

[11.5.7]
Jak jsi však stvořil nebe a zemi? A jaká mašina tak veliké tvé činnosti? Vždyť ne jako řemeslník, který tvaruje tělo z těla podle rozhodnutí duše mohoucí přenést jakkoli krásu, kterou vidí v sobě vnitřním okem (a odkud by to mohla, pokud bys ji nestvořil ty?), a dává krásu věci již existující a mající, aby byla, například zemi nebo kameni nebo dřevu nebo zlatu nebo jakékoli věci toho druhu.

A odkud by tyto věci byly, pokud bys je nebyl ustanovil? Ty jsi dílovédci tělo, ty jsi mysl rozkazující údům stvořil, ty i látku, z které něco udělá, ty i nadání, kterým umění přijme a uvnitř vidí, co dělá vně, ty i smysl těla, kterým jako překladatelem přenáší z duše do materiálu to, co dělá, a oznamuje duši, co bylo uděláno, aby ona uvnitř se poradila s předsedající jí pravdou, zda bylo dobře uděláno. Chválí tě tyto všechny věci jako Stvořitele všeho. Ale jak je ty děláš? Jak jsi stvořil, Bože, nebe a zemi? Zajisté ne na nebi ani na zemi jsi stvořil nebe a zemi, ani ve vzduchu, ani ve vodách, protože i tyto patří k nebi a zemi, ani ve veškerém světě jsi stvořil veškerý svět, protože nebylo kde, aby vzniklo, než vzniklo, aby bylo. Ani v ruce jsi nedržel nic, z čeho bys dělal nebe a zemi: vždyť odkud by ti bylo to, co jsi ty neudělal, odkud bys cokoli dělal? Vždyť co je, pokud ne proto, že ty jsi? Tedy jsi řekl, a byly stvořeny, a ve tvém Slově jsi je stvořil.

[11.6.8]
Ale jak jsi řekl? Zdali tím způsobem, jakým se stal hlas z oblaku, říkající: „Toto je můj Syn milovaný“? Vždyť ten hlas byl vykonán a prošel, započal a skončil. Zazněly slabiky a prošly, druhá po první, třetí po druhé, a tak po pořádku, dokud poslední po ostatních a mlčení po poslední. Odkud je zřejmé a vyvstává, že pohyb stvoření ji vyjádřil, sloužíc tvé věčné vůli, on sám časový. A tato ke času vytvořená tvá slova ohlásilo vnější ucho prozíravé mysli, jejíž vnitřní ucho je obráceno k tvému věčnému Slovu. Ale ona srovnala tato slova zvučící časově s věčným v mlčení tvým Slovem a řekla: „Jiné je dalece, dalece jiné. Tyto věci jsou daleko pode mnou a nejsou, protože prchají a procházejí; Slovo pak Boha mého nade mnou trvá navěky.“ Pokud tedy znějícími a pomíjejícími slovy jsi řekl, aby vzniklo nebe a země, a tak jsi stvořil nebe a zemi, bylo již tělesné stvoření před nebem a zemí,

jehož časnými pohyby by onen hlas časně proběhl. Avšak žádné těleso před nebem a zemí; nebo, pokud bylo, zajisté jsi ho bez přechodného hlasu stvořil, abys z něho pak udělal přechodný hlas, kterým bys řekl, aby vzniklo nebe a země. Vždyť cokoli by bylo, odkud by takový hlas vznikl, pokud by nebylo stvořeno tebou, vůbec by nebylo. Aby se tedy stalo těleso, odkud by tato slova vznikala, jakým slovem bylo tebou řečeno?

[11.7.9]
Voláš nás tak k porozumění Slova, Boha u tebe Boha, které se věčně mluví a jím se věčně mluví všechno. Vždyť nekončí to, co se mluvilo, a nemluví se jiné, aby se mohlo vše mluvit, nýbrž zároveň a věčně vše; jinak už je čas a změna a není pravá věčnost, ani pravá nesmrtelnost. Toto vím, Bože můj, a vzdávám díky. Vím, vyznávám tobě, Hospodine, a se mnou ví a dobrořečí tobě kdokoli nevděčný není jisté pravdě. Víme, Hospodine, víme, protože nakolik něco není, co bylo, a je, co nebylo, natolik umírá a vzniká. Nic tedy z tvého Slova neustoupí ani nenastoupí, protože opravdu nesmrtelné a věčné je. A proto tobě společně věčným Slovem zároveň a věčně říkáš všechno, co říkáš, a vzniká cokoli, co říkáš, aby vzniklo. A nijak jinak než mluvením konáš; a přesto ne zároveň a věčně se stávají všechny věci, které mluvením konáš.

[11.8.10]
Proč, prosím, Hospodine, Bože můj? Jakkoli to vidím, ale jak to vyslovit, nevím, pokud ne proto, že vše, co začíná být a přestává být, tenkrát začíná být a tenkrát přestává, kdy je ve věčném rozmyslu poznáno, že má začít nebo přestat, kde ani něco nezačíná, ani nepřestává. On sám je tvoje Slovo, které „je i počátek, protože i mluví nám“. Takto v evangeliu skrze tělo říká, a toto zaznělo vně v uších lidí, aby se věřilo a uvnitř hledalo

a nacházelo ve věčné pravdě, kde dobrý a jediný Mistr učí všechny učedníky. Tam slyším tvůj hlas, Hospodine, říkající mi, že ten mluví nám, kdo nás učí, a kdo nás neučí, i když mluví, ne nám mluví. Co nás pak učí, než stálá pravda? Protože i skrze proměnlivé stvoření, když jsme napomínáni, ke stálé pravdě jsme vedeni, kde opravdu se učíme, když stojíme a slyšíme ho a radostí se radujeme „pro hlas ženicha“, vracejíc se, odkud jsme. A proto je počátek, protože, kdyby nezůstával, zatímco jsme bloudili, nebylo by, kam bychom se vrátili. Když se však od bloudění vracíme, poznáváním zajisté se vracíme; aby však jsme poznávali, učí nás, protože počátek je a mluví nám.

[11.9.11]
V tomto počátku, Bože, jsi stvořil nebe a zemi ve svém Slovu, ve svém Synu, ve své Síle, ve své Moudrosti, ve své Pravdě, podivuhodným způsobem říkajíc a podivuhodným způsobem konajíc. Kdo pochopí? Kdo vypoví? Co to je, co se mi prosvítá a zasahuje mé srdce bez zranění? A chvěju se, a hořím: chvěju se, nakolik jsem jí nepodobný; hořím, nakolik jsem jí podobný. Moudrost, moudrost sama je, co mi prosvítá, rozděluje mou mlhu, která mě opět pokrývá, zbavovaného od ní, temnotou a nánosem mých trestů; vždyť tak zeslabila se v mé nouzi má síla, že nesnesu své dobro, dokud ty, Hospodine, který ses stal milostivý všem mým nepravostem, i uzdravíš všechny mé neduhy, protože i vykoupíš z porušení můj život, a korunuješ mě milosrdenstvím a slitováním, a nasytíš v dobrých věcech mou touhu, poněvadž „obnovena bude moje mladost jako orlice“. „Nadějí totiž jsme spaseni“ a tvoje sliby skrze trpělivost očekáváme. Ať tě slyší uvnitř mluvícího, kdo může: já z tvého výroku s důvěrou budu volat: „Jak jsou velebena tvá díla, Hospodine, všechno jsi stvořil v moudrosti!“ A ona je počátek, a v tom počátku jsi stvořil nebe a zemi.

[11.10.12]
Zdali nejsou plní své zastaralosti ti, kdo nám říkají: „Co dělal Bůh dřív, než stvořil nebe a zemi? Pokud byl totiž svobodný,“ praví, „a nekonal něco, proč ne tak vždycky a nadále, jako vždy předtím odpočíval od díla? Vždyť pokud nějaký nový pohyb vznikl v Bohu a nová vůle, aby stvořil stvoření, které předtím nikdy nestvořil, jak už pravá věčnost, kde vzniká vůle, která nebyla? Vždyť Boží vůle není stvoření, nýbrž před stvořením, protože by nebylo stvořeno nic, pokud by vůle Stvořitele nepředcházela. K samé tedy Boží substanci patří jeho vůle. Pokud něco v Boží substanci vzniklo, co dříve nebylo, nemluví se pravdivě, že je ona substance věčná. Avšak pokud Boží vůle byla věčně, aby stvoření bylo, proč také ne věčně stvoření?“

[11.11.13]
Kdo toto říkají, ještě ti nerozumí, ó Moudrosti Boží, světlo myslí; ještě nerozumějí, jak se dějí věci, které skrze tebe a v tobě se dějí, a snaží se chápat věčné věci, ale ještě v minulých a budoucích pohybech věcí jejich srdce poletuje, a je dosud marné. Kdo zadrží ono a upevní je, aby chvilku stálo, a trochu uchopilo lesk stále stojící věčnosti, a srovnalo s časy, které nikdy nestojí, a vidělo, že je nesrovnatelný, a vidělo dlouhý čas, že se ne odjinud než z mnoha pomíjejících pohybů, které spolu nemohou být vztaženy, stává dlouhým; nepomíjí však nic ve věčném, nýbrž celek je přítomný; žádný čas pak není celý přítomný; a vidělo, že všechno minulé je vytlačováno z budoucího a všechno budoucí následuje po minulém, a všechno minulé a budoucí od toho, co stále je, přítomné se tvoří a probíhá? Kdo zadrží srdce člověka, aby stálo a vidělo, jak stojící diktuje budoucí i minulé časy věčnost, ani sama ne budoucí, ani minulá? Zdali má ruka to dokáže, nebo ruka mých úst skrze mluvení koná tak velkou věc?

[11.12.14]
Hle, odpovídám říkajícímu: „Co dělal Bůh dřív, než stvořil nebe a zemi?“ Neodpovídám tak, jak se o někom tvrdí, že odpověděl, s žertem uklouzaje bezpráví otázky: „Hlubokým,“ praví, „zkoumatelům peklo připravoval.“ Jiné je vidět, jiné je smát se: toto neodpovídám. Raději bych totiž odpověděl: „Nevím, co nevím“, než ono, čím se vysmívá tázajícímu se vznešeně a chválí odpovídající falešně. Ale říkám, že ty, Bože náš, všeho stvoření Stvořitel, a pokud se jménem nebe a země chápe veškeré stvoření, odvážně říkám: „Dříve než Bůh stvořil nebe a zemi, nedělal nic.“ Vždyť pokud by dělal, co jiného než stvoření by dělal? A kéž bych tak věděl cokoli, co užitečně vědět toužím, jak vím, že žádné stvoření nebylo stvořeno, dřív než vzniklo jakékoli stvoření.

[11.13.15]
Avšak pokud něčí létavý smysl bloudí po obrazech dřívějších časů a diví se, že ty, Bůh všemohoucí a všetvořící a všedržící, nebe i země Tvůrce, od díla tak velkého, dříve než jsi ho udělal, nespočetnými věky odpočíval, ať se probudí a všimne si, protože se diví falešným věcem. Vždyť odkud mohly nespočetné věky uplynout, které jsi sám neudělal, když jsi všech věků autor a Tvůrce? Nebo které časy by byly, které tebou nebyly stvořeny? Nebo jak by uplynuly, pokud by nikdy nebyly? Když tedy jsi činitel všech časů, pokud byl nějaký čas dřív, než jsi udělal nebe a zemi, proč se říká, že jsi od díla odpočíval? Totéž totiž ty jsi udělal: ten čas, a časy nemohly uplynout, dřív než jsi stvořil časy. Pokud však před nebem a zemí žádný nebyl čas, proč se táže, co jsi tenkrát dělal? Nebylo totiž tenkrát, kde nebylo času.

[11.13.16]
Ani ty časem časy nepředcházíš, jinak bys nepředcházel všechny

časy. Nýbrž předcházíš všechny minulé věci vznešeností stále přítomné věčnosti a převyšuješ všechny budoucí, protože ony jsou budoucí, a až přijdou, budou minulé. Ty však jsi sám týž, „a tvé roky neklesnou“: tvé roky ani nejdou, ani nepřicházejí, kdežto tyto naše jdou a přicházejí, aby všichni přišli; tvé roky všechny spolu stojí, protože stojí, ani odcházející nejsou vylučovány přicházejícími, protože nepřecházejí. Tyto naše všechny budou, až všechny nebudou. Tvé roky jsou jediný den, a tvůj den není denní, nýbrž dnešní, protože tvůj dnešek neustupuje zítřejšímu; neboť nenastupuje po včerejšku. Tvůj dnešek je věčnost; proto spolu věčného jsi zrodil, komu jsi řekl: „Já jsem tě dnes zrodil.“ Všechny časy ty jsi udělal, a před všemi časy ty jsi, a nebylo žádného času, kdy nebylo času.

[11.14.17]
V žádném tedy čase jsi nebyl neudělal něco, protože i sám čas jsi udělal ty. A žádné časy tobě společně věčné nejsou, protože ty trváš. Avšak ony, pokud by trvaly, nebyly by časy. Co je totiž čas? Kdo to lehce a krátce vysvětlí? Kdo to na vyslovení v slově z něho nebo myšlenkou pochopí? Co však důvěrněji a známějšího v mluvení připomínáme než čas? A rozumíme určitě, když to říkáme, rozumíme také, když to od jiného mluvícího slyšíme. Co tedy je čas? Pokud by se mě nikdo neptal, vím; pokud by se mě ptal, nevím, jak to vysvětlit. Avšak s důvěrou říkám, že vím, že kdyby nic neprošlo, nebyl by minulý čas; a kdyby nic nepřišlo, nebyl by budoucí čas; a kdyby nic nebylo, nebyl by přítomný čas. Jak jsou tedy ty dva časy, minulý a budoucí, když minulý už není a budoucí ještě není? Přítomný však, pokud by byl stále přítomný a nepřecházel do minulého, už by nebyl čas, nýbrž věčnost. Pokud tedy přítomný, aby čas byl, proto se stává, že do minulého přechází, jak i o tomto říkáme, že je, u něhož, aby byl, je ta příčina,

že nebude – takže zajisté nepravdivě říkáme, že je čas, nic jiného než že se chystá nebýt?

[11.15.18]
A přece říkáme dlouhý čas a krátký čas, a toto ne jinde než o minulém nebo budoucím říkáme. Minulý čas dlouhý například zoveme před sto lety, budoucí stejně dlouhý po stu letech; krátký však minulý například řekneme před deseti dny, a krátký budoucí po deseti dnech. Ale jakým způsobem je dlouhé nebo krátké to, co není? Minulé totiž už není, a budoucí ještě není. Neříkejme tedy: „Je dlouhý“, ale říkejme o minulém: „Byl dlouhý“, a o budoucím: „Bude dlouhý.“ Hospodine můj, světlo mé, zdali se i tady tvá pravda nebude smát člověku? To, co bylo dlouhé – minulý čas, byl dlouhý, když už byl minulý, nebo když ještě byl přítomný? Vždyť tenkrát mohl být dlouhý, kdy byl, co bylo dlouhé; minulý však už nebyl, odkud ani dlouhý být nemohl, co vůbec nebylo. Neříkejme tedy: „Dlouhý byl minulý čas“; nenajdeme totiž, co bylo dlouhé, protože, jakmile je minulé, není, nýbrž řekněme: „Dlouhý byl onen přítomný čas“, protože když byl přítomný, byl dlouhý. Dosud totiž neprošel, aby nebyl, a proto byl, co mohlo být dlouhé; potom však, co prošel, zároveň i přestal být dlouhé, co přestalo být.

[11.15.19]
Vidíme tedy, duše lidská, zda přítomný čas může být dlouhý; vždyť ti bylo dáno vnímat prodlevy a měřit. Co mi odpovíš? Zda sto let přítomných je dlouhý čas? Pohleď nejprve, zda mohou být přítomná sto let. Pokud se totiž první z nich rok koná, sám přítomný je, zbývajících devadesát devět pak budoucí jsou a proto ještě nejsou. Pokud se však druhý rok koná, už jeden je minulý, druhý přítomný, ostatní budoucí. A tak jakýkoli ze středních této centurie postavíme za přítomný rok. Před ním minulé budou, po

něm budoucí. Z toho sto let přítomnými být nemohou. Pohleď aspoň, zda ten, který se koná, jediný je sám přítomný. I z něho totiž, pokud se první koná měsíc, budoucí jsou ostatní; pokud druhý, už i první prošel, a zbývající ještě nejsou. Takže ani rok, který se koná, celý přítomný není; a pokud ne celý je přítomný, není rok přítomný. Dvanáct totiž měsíců je rok, z nichž jakýkoli jediný měsíc, který se koná, sám přítomný je, ostatní buď minulé, nebo budoucí. I když ani měsíc, který se koná, není přítomný, ale jediný den. Pokud první, s budoucími ostatními; pokud nejnovější, s minulými ostatními; pokud ze středních jakýkoli, mezi minulými a budoucími.

[11.15.20]
Hle, přítomný čas, který jediný jsme nalézali hodným nazývat dlouhým, sotva k prostoru jediného dne se zmenšil. Ale rozpitvejme i jej, protože ani jeden den celý není přítomný. Vždyť nočními a denními hodinami všemi dvaceti čtyřmi se vyplní, z nichž první ostatní budoucí má, nejnovější minulé, nějaká pak ze středních před sebou minulé, po sobě budoucí. A ta jediná hodina z prchavých dílků se koná. Cokoli z ní odletělo, minulé je; cokoli jí zbývá, budoucí. Pokud se chápe jakýkoli čas, který by na žádné, byť nejnepatrnější, části okamžiku se už dělit nemohl, to jediné je, co se nazývá přítomné; co však tak rychle z budoucího do minulého přelétá, že žádnou prodlevou se nerozprostírá. Vždyť pokud se rozprostírá, dělí se na minulé a budoucí; přítomné pak žádný nemá prostor. Kde je tedy čas, který říkáme dlouhý? Zda budoucí? Zajisté neříkáme: „Dlouhý je," protože ještě není, co by bylo dlouhé, nýbrž říkáme: „Dlouhý bude." Kdy tedy bude? Pokud totiž i tenkrát ještě budoucí bude, dlouhý nebude, protože, co bude dlouhé, ještě nebude. Pokud však tenkrát bude dlouhé, až z budoucího, které ještě není, bude už začínat být a stane se

přítomným, aby mohlo být, co by bylo dlouhé, už předchozími hlasy volá přítomný čas, že být dlouhým nemůže.

[11.16.21]
A přece, Hospodine, cítíme intervaly časů a srovnáváme je sobě navzájem a říkáme jedny delšími a druhé kratšími. Měříme také, kolikrát je delší nebo kratší onen čas než onen, a odpovídáme, že dvojnásobný je nebo trojnásobný, onen zase jednoduchý nebo tolik tento je, kolik onen. Ale ubíhající měříme časy, když vnímáním měříme. Minulé pak, které už nejsou, nebo budoucí, které ještě nejsou, kdo může změřit, pokud snad někdo neopováží říci, že lze změřit to, co není? Když tedy ubíhá čas, vnímat a měřit lze; když však minul, protože není, nelze.

[11.17.22]
Hledám, Otče, netvrdím. Bože můj, předsedej mi a řiď mě. Kdo mi řekne, že nejsou tři časy, jak jsme se jako chlapci naučili a jak jsme chlapce učili – minulý, přítomný a budoucí – nýbrž pouze přítomný, protože ony dva nejsou? Nebo i ony jsou, ale z jakéhosi tajemna vychází, když se z budoucího stává přítomný, a v jakési tajemno se vrací, když se z přítomného stává minulý? Vždyť kde je viděli ti, kdo předpovídali budoucí, pokud ještě nejsou? Vždyť nelze vidět to, co není. A kdo vypravují minulé, zajisté by nevypravovali pravdu, pokud by je duší neviděli. Které, pokud by žádné nebyly, nemohly by být vůbec vidět. Jsou tedy i budoucí i minulé.

[11.18.23]
Dovol mi, Hospodine, dále se tázat, naděje má; ať se nerozruší mé zaměření. Pokud jsou totiž budoucí a minulé, chci vědět, kde jsou. Pokud toho ještě nedovedu, vím však, kdekoli jsou, že tam nejsou jako budoucí ani minulé, nýbrž přítomné. Vždyť pokud jsou i tam

budoucí, ještě tam nejsou; pokud jsou i tam minulé, už tam nejsou. Kdekoli tedy jsou, cokoli jsou, nejsou, než přítomné. Ačkoli minulé, když se pravdivě vypravují, z paměti se vynášejí, ne věci samy, které minuly, nýbrž slova počatá z obrazů jich, které v duši jakoby stopy skrze smysly při procházení ostaly. Mé dětství přece, které už není, v minulém čase je, který už není; jeho obraz pak, když si na něj vzpomínám a vyprávím, v přítomném čase vidím, protože je dosud v mé paměti. Zda je podobná příčina i u předpovídaných budoucích, aby věcí, které ještě nejsou, už existující byly cítěny obrazy, přiznávám, Bože můj, nevím. To jistě vím, že většinou předem rozjímáme své budoucí činy, a toto předrozjímání je přítomné, čin pak, který předrozjímáme, ještě není, protože je budoucí. Který, až se do něho pustíme a začneme konat, co jsme předrozjímali, tenkrát bude ten čin, protože tenkrát nebude budoucí, nýbrž přítomný.

[11.18.24]
Jakkoli se tak má tajemné předtušení budoucích, nelze vidět, pokud ne, co je. Co však už je, ne budoucí, nýbrž přítomné je. Když tedy se říká, že budoucí se vidí, ne samy, které ještě nejsou, totiž které budoucí jsou, ale jejich příčiny nebo znamení snad se vidí, které už jsou. Proto ne budoucí, nýbrž přítomné jsou už vidoucím, z nichž budoucí předpovídané duší se počínají. Které zase počaté už jsou, a je přítomné u sebe vidí, kdo ony předpovídají. Ať ke mně mluví nějaký příklad z tak velkého množství věcí. Dívám se na úsvit, slunce, které vyjde, ohlašuji. Co pozoruji, přítomné je; co ohlašuji, budoucí. Ne slunce budoucí, které už je, nýbrž jeho vzejití, které ještě není; přesto i vzejití samo, pokud bych si v duši nepředstavoval, jak nyní, když to mluvím, nemohl bych je předpovídat. Ale ani onen úsvit, který na nebi vidím, slunce vzejití není, i když mu předchází, ani ta

představa v mé duši. Které dvě přítomné se vidí, aby budoucí ono předtím bylo řečeno. Budoucí tedy ještě nejsou; a pokud ještě nejsou, nejsou; a pokud nejsou, vůbec je nelze vidět; ale předpovídat lze z přítomných, které už jsou a vidí se.

[11.19.25]
Ty tak, Vládče svého stvoření, jaký je způsob, kterým učíš duše tomu, co bude? Učil jsi totiž své proroky. Jaký je ten způsob, kterým učíš budoucí, komu nic budoucí není? Nebo spíše o budoucích učíš přítomné? Vždyť co není, nelze zajisté učit. Přespříliš daleko je ten způsob od mého ostří; „zmohl se“. Ze sebe sám k němu nebudu moci, budu však moci z tebe, až dáš ty, sladké světlo mých skrytých očí.

[11.20.26]
Co však teď jasně a zřetelně, ne budoucí jsou, ani minulé, ani vlastně se neříká: „Jsou tři časy, minulý, přítomný a budoucí“, nýbrž snad vlastně by se řeklo: „Jsou tři časy, přítomný o minulých, přítomný o přítomných, přítomný o budoucích.“ Vždyť jsou v duši tyto tři, a jinde je nevidím: přítomný o minulých – paměť, přítomný o přítomných – nazírání, přítomný o budoucích – očekávání. Pokud smíme toto říkat, tři časy vidím, a přiznávám, tři jsou. Ať se také říká: „Jsou tři časy, minulý, přítomný, budoucí“, jak zneužívá zvyk; ať se říká. Hle, nestarám se ani nestojím proti ani nekárám, pokud se chápe, co se říká, ani že to, co je budoucí, už je, ani že to, co je minulé. Málo totiž vlastně mluvíme, víc nevlastně, ale rozpoznává se, co chceme.

[11.21.27]
Řekl jsem tedy chvilku předtím, že měříme ubíhající časy, abychom mohli říci, že je dvojnásobný tento čas k onomu jednoduchému, nebo tolik tento, kolik onen, a cokoli jiného

o částech časů můžeme oznámit měřením. A tak, jak jsem říkal, měříme ubíhající časy, a pokud by mi někdo řekl: „Odkud víš?“, odpověděl bych: Vím, protože měříme, a nemůžeme měřit, co není; a nejsou minulé nebo budoucí. Přítomný však čas jak měříme, když nemá prostor? Měří se tedy, když ubíhá; když však uběhl, neměří se; vždyť nebude, co by měřil. Ale odkud a kudy a kam ubíhá, když se měří? Odkud, pokud ne z budoucího? Kudy, pokud ne skrze přítomný? Kam, pokud ne do minulého? Z onoho tedy, co ještě není, skrze ono, co postrádá prostor, do onoho, co už není. Co však měříme, pokud ne čas v nějakém prostoru? Vždyť neříkáme jednoduché a dvojnásobné a trojnásobné a stejné, a cokoli tímto způsobem v čase říkáme, pokud ne prostory časů. V jakém tedy prostoru měříme čas ubíhající? Zda v budoucím, odkud ubíhá? Ale co ještě není, neměříme. Zda v přítomném, kudy ubíhá? Avšak žádný prostor neměříme. Zda v minulém, kam ubíhá? Avšak co už není, neměříme.

[11.22.28]
Vzplanula má duše poznat tuto nejzamotanější hádanku. Nezavírej, Hospodine, Bože můj, Otče dobrý, skrze Krista prosím, nezavírej mé touze tyto obvyklé i tajné věci, aby do nich pronikla a projasnily se vzcházející tvé milosrdenství, Hospodine. Koho se budu ptát o nich? A komu užitečněji vyznám svou neznalost, než tobě, kterému nejsou obtížné má studia hořící silně v tvých Písmech? Dej, co miluji; vždyť miluji, a to jsi dal ty. Dej, Otče, který vpravdě víš „dávat dobré věci svým synům“, dej, protože jsem si vzal na starost poznat, a je přede mnou námaha, dokud neotevřeš. Skrze Krista prosím, v jeho jménu svatých svatých ať mi nikdo neruší. „A já jsem uvěřil, proto také mluvím.“ Tato je má naděje, pro ni žiji, abych nazíral „rozkoš Pána“. Hle, staré jsi položil mé dny, a procházejí, a jak, nevím. A říkáme čas a čas, časy a časy:

„Jak dlouho říkal toto onen," „Jak dlouho dělal toto onen" a „Jak dlouhým časem jsem to neviděl" a „Dvojnásobný čas má tato slabika oproti té jednoduché krátké." Říkáme toto a slyšíme toto a jsme chápáni a chápeme. Nejzjevnější a nejobvyklejší věci jsou, a opět se skrývají přemírně, a nový je jejich objev.

[11.23.29]
Slyšel jsem od jakéhosi vzdělaného člověka, že slunce a měsíce a hvězd pohyby samy jsou časy, a nesouhlasil jsem. Proč ne spíše všech těles pohyby jsou časy? Nebo pokud by přestala nebeská světla a pohyboval se hrnčířův kruh, nebyl by čas, kterým bychom měřili ty otáčky a říkali, že buď rovnými prodlevami se konají, nebo pokud jindy pomaleji, jindy rychleji by se pohyboval, že jiné byly delší, jiné kratší? Nebo když bychom toto říkali, i my bychom nebyli v čase mluvili, nebo nebyly v našich slovech jiné slabiky dlouhé, jiné krátké, pokud ne proto, že ony delším časem zněly, tyto kratším? Bože, dej lidem vidět v malém obecné znalosti věcí malých i velkých. Jsou „hvězdy a světla nebe ve znameních a v časech a ve dnech a letech". Jsou vskutku, ale ani já bych neřekl, že obchůzka onoho dřevěného kruhu je den, ani by on přesto neřekl, že proto ani čas není.

[11.23.30]
Já poznat toužím sílu a přirozenost času, kterým měříme pohyby těles a říkáme onen pohyb například být dvojnásobným časem delším než tento. Vždyť se ptám, poněvadž den se nazývá nejen prodleva slunce nad zemí – podle toho jiné je den, jiné noc – nýbrž i celá jeho obchůzka od východu k východu, podle toho říkáme: „Tolik dní prošlo" (s jejich nocemi se totiž říkají tolik dní, ani nepočítají se zvlášť prostory nocí) – protože tedy den se vyplňuje pohybem slunce a obchůzkou od východu k východu,

ptám se, zda pohyb sám je dnem, nebo prodleva sama, nakolik se koná, nebo obojí. Pokud by totiž prvním, dnem byl den i tenkrát, kdy by na tak velkém prostoru času slunce svou dráhu vykonalo, jak je prostor jediné hodiny. Pokud druhým, nebyl by dnem, pokud by od vzniku slunce až v druhý vznik byla tak krátká prodleva, jak je jediné hodiny, nýbrž dvacet čtyřikrát by se otočilo slunce, aby vyplnilo den. Pokud obojí, ani onen by se nenazýval dnem, pokud by za hodinu slunce celou svou dráhu obešlo, ani onen, pokud by při přestávce slunce tolik času uplynulo, kolik slunce obvykle potřebuje obejít celou obchůzku od rána do rána. Nebudu tedy teď hledat, co to je, co se nazývá dnem, nýbrž co je čas, kterým měříce obchůzku slunce bychom řekli, že byla vykonána v polovičním prostoru času menším, než obvykle, pokud by na takovém prostoru času byla vykonána, na jakém se konají hodin dvanáct, a oba časy srovnávajíc bychom řekli, že onen je jednoduchý, tento dvojnásobný, i když někdy oním jednoduchým, někdy tímto dvojnásobným slunce od východu k východu by se obešlo. Nikdo ať mi tedy neříká, že nebeských těles pohyby jsou časy, protože i na kohosi přání, když se zastavilo slunce, aby mohl dokonat vítěznou bitvu, slunce stálo, ale čas šel. Vlastním přece prostorem svého času, který by mu stačil, byla ona bitva svedena a dokončena. Vidím tedy, že čas je jakési rozprostření. Ale vidím? Nebo se mi zdá, že vidím? Ty ukážeš, světlo, pravdo.

[11.24.31]
Přikazuješ, abych schválil, pokud by někdo říkal, že čas je pohyb tělesa? Nepřikazuješ. Žádné těleso totiž, že se pohybuje, než v čase, slyším: ty říkáš. Samotný však pohyb tělesa, že je čas, neslyším: ne ty říkáš. Vždyť když se pohybuje těleso, časem měřím, jak dlouho se pohybuje, od chvíle, kdy se začíná pohybovat, až dokud nepřestane. A pokud jsem neviděl, od kdy začalo, a trvá

v pohybu, abych neviděl, kdy přestane, nemohu měřit, pokud snad od kdy začnu vidět, až dokud nepřestanu. Pokud dlouho vidím, pouze oznamuji, že je dlouhý čas, kolik však je, ne, protože i když kolik říkáme, srovnáním říkáme, například: „Tolik toto, kolik ono“ nebo: „Dvojnásobek toto k onomu“, a cokoli jiného tímto způsobem. Pokud bychom však mohli označit prostory míst, odkud a kam přichází tělo, které se pohybuje, nebo jeho části, pokud se jakoby na soustruhu pohybuje, můžeme říci, kolik je času, od chvíle, kdy od onoho místa až k onomu místu pohyb tělesa nebo jeho části byl vykonán. Když je tedy jiné pohyb tělesa, jiné to, čím měříme, jak dlouhý je, kdo necítí, co z toho má být spíše nazváno časem? Vždyť pokud se i různě těleso někdy pohybuje, někdy stojí, nejen pohyb jeho, ale i stání časem měříme, a říkáme: „Tolik stálo, kolik se pohybovalo“ nebo: „Dvojnásobně nebo trojnásobně stálo oproti tomu, kolik se pohybovalo“, a cokoli jiného naše měření buď pochopilo, nebo odhadlo, jak se obvykle říká víc méně. Není tedy čas pohyb tělesa.

[11.25.32]
A vyznávám tobě, Hospodine, že ještě nevím, co je čas, a opět vyznávám tobě, Hospodine, že vím, že toto říkám v čase, a dlouho mluvím o čase, a samotné dlouho není dlouho, než prodlevou času. Jak to tedy vím, když co je čas, nevím? Nebo snad nevím, jak říci, co vím? Běda mi, který nevím aspoň, co nevím! Hle, Bože můj, před tebou, protože nelžu! Jak mluvím, tak je mé srdce. Ty rozsvítíš mou lampu, Hospodine, Bože můj, osvětlíš mé temnoty.

[11.26.33]
Zdali ti nevyznává má duše pravdivě, že měřím časy? Takto, Bože můj, měřím, a co měřím, nevím? Měřím pohyb tělesa časem; a i sám čas zdali neměřím? Nebo pohyb tělesa bych měřil, jak

dlouhý je a jak dlouho odtud tam přichází, pokud bych čas, ve kterém se pohybuje, neměřil? Samotný tedy čas odkud měřím? Nebo kratším časem měříme delší, jako prostorem lokte prostor příčky? Takto se totiž zdáme, že prostorem krátké slabiky měříme prostor dlouhé slabiky, a říkáme ji dvojnásobnou. Takto měříme prostory básní prostory veršů, a prostory veršů prostory stop, a prostory stop prostory slabik, a prostory dlouhých prostory krátkých, ne na stránkách (vždyť tím způsobem místa měříme, ne časy), ale když hlasy při vyslovování procházejí a říkáme: „Dlouhá je báseň, protože tolika verši se tká; dlouhé jsou verše, protože z tolika stop sestávají; dlouhé jsou stopy, protože tolika slabikami se rozprostírají; dlouhá je slabika, protože dvojnásobná je ke krátké.“ Ale ani takto se nepostihuje jistá míra času, poněvadž se stát může, že na širším prostoru času zazní verš kratší, pokud se protáhleji vyslovuje, než delší, pokud se zkráceně. Takto báseň, takto stopa, takto slabika. Odtud mi se zdálo, že čas není nic jiného než rozprostření; ale jaké věci, nevím, a divné by bylo, pokud ne samotné duše. Vždyť co měřím, prosím tě, Bože můj? A říkám buď neurčitě: „Delší je tento čas než onen,“ nebo i určitě: „Dvojnásobný je tento oproti onomu.“ Čas měřím, vím; ale neměřím budoucí, protože ještě není, neměřím přítomný, protože žádným prostorem se neprostírá, neměřím minulý, protože už není. Co tedy měřím? Zda ubíhající časy, ne minulé? Takto jsem totiž byl řekl.

[11.27.34]
Nalij se, duše má, a dávej silně pozor. „Bůh je náš pomocník, on nás stvořil, a ne my sami.“ Dávej pozor, kde se bělá pravda. Hle, dejme tomu hlas tělesa začíná znít a zní a ještě zní, a hle, přestává, a již je ticho, a ten hlas je minulý a není už hlas. Budoucí byl, dřív než zazněl, a nemohl se měřit, protože ještě nebyl, a nyní nemůže,

protože už není. Tenkrát tedy mohl, když zněl, protože tenkrát byl, co by bylo možno změřit. Ale i tenkrát nestál; vždyť šel a pomíjel. Nebo proto spíše mohl? Pomíjeje totiž napínal se v nějakém prostoru času, kterým by se mohl měřit, protože přítomný žádný nemá prostor. Pokud tedy tenkrát mohl, hle, dejme tomu, jiný začal znít, a ještě zní pokračujícím tónem bez jakéhokoli rozlišení. Změřme ho, dokud zní. Vždyť když přestane znít, už minulý bude a nebude, co by bylo možno změřit. Změřme jasně a řekněme, jak velký je. Ale ještě zní, a nelze změřit, pokud ne od svého počátku, od chvíle, kdy začal znít, až po konec, kdy přestane. Vždyť samotný interval měříme od nějakého počátku až po nějaký konec. Proto hlas, který ještě není skončen, nelze změřit, aby se řeklo, jak dlouhý nebo krátký je, ani se říci buď rovný někomu, nebo k někomu jednoduchý nebo dvojnásobný nebo co jiného. Když však bude skončen, už nebude. Jakým způsobem tedy bude lze měřit? A měříme přesto časy, ani ty, které ještě nejsou, ani ty, které už nejsou, ani ty, které žádnou prodlevou se neprostírají, ani ty, které hranic nemají. Ani budoucí tedy, ani minulé, ani přítomné, ani ubíhající časy neměříme, a přesto měříme časy.

[11.27.35]
Deus creator omnium: tento verš z osmi slabik se střídá krátkými a dlouhými slabikami. Čtyři tedy krátké (první, třetí, pátá, sedmá) jsou jednoduché ke čtyřem dlouhým (druhé, čtvrté, šesté, osmé). Tyto jednotlivé mají k těm jednotlivým dvojnásobný čas. Vyslovuji a vyslovuji, a tak je, kolik se cítí smyslem zjevným. Nakolik je smysl zjevný, krátkou slabikou měřím dlouhou, a cítím, že má dvakrát tolik. Ale když jedna po druhé zní, pokud dřívější krátká, dlouhá pozdější, jak zadržím krátkou a jak ji k dlouhé měřic přiložím, abych nalezl, že má dvakrát tolik, poněvadž dlouhá nezačne znít, pokud krátká nepřestane znít? Samotnou dlouhou snad

přítomnou měřím, když ne skončenou nemohu měřit? Její skončení však je přešlost: co tedy je, co měřím? Kde je, kudy měřím, krátká? Kde je dlouhá, kterou měřím? Obě zazněly, odletěly, prošly, už nejsou. A já měřím a s důvěrou odpovídám, nakolik se cvičenému smyslu věří, že ona je jednoduchá, ona dvojnásobná, v prostoru totiž času. A toto nemohu, pokud ne proto, že minuly a byly skončeny. Ne tedy je samy, které už nejsou, nýbrž něco v mé paměti měřím, co zapsáno zůstává.

[11.27.36]
V tobě, duše má, časy měřím. Nekřič mi, co jsi; nekřič sobě davy svých citů. V tobě, pravím, časy měřím. Cit, který věci pomíjející v tobě dělají a který, i když ony pominuly, zůstává, ten sám měřím přítomný, ne ony věci, které minuly, aby vznikl; sám jej měřím, když časy měřím. Tedy buď samé jsou časy, nebo neměřím časy. Co, když měříme mlčení a říkáme, že ono mlčení trvalo tolik času, kolik onen hlas trval, zdali myšlení nenapínáme k míře hlasu, jako by zněl, abychom o intervalech mlčení v prostoru času mohli něco oznámit? Vždyť i při hlasu a ústech přestávajících procházíme myšlením básně a verše a jakoukoli řeč, a jakékoli rozměry pohybů, a o prostorech časů, kolik ono k onomu je, oznamujeme ne jinak, než jako kdybychom je zněním vyslovovali. Pokud by chtěl někdo pustit poměrně dlouhý hlas a ustanovil by si předrozjímáním, jak dlouhý bude budoucí, dejme tomu, že on konal prostor času v mlčení, a paměti svěřiv začal pouštět ten hlas, který zní, dokud by nedovedl k předurčenému cíli. Ba vlastně zazněl a bude znít; vždyť co z něho už bylo vykonáno, zajisté zaznělo, co však zbývá, bude znít, a tak se koná, dokud přítomná pozornost převádí budoucí v minulé, umenšováním budoucího rostoucím minulým, dokud by spotřebováním budoucího byl celkem minulým.

[11.28.37]
Ale jak se umenšuje nebo spotřebovává budoucí, které ještě není, nebo jak roste minulé, které už není, pokud ne protože v duši, která to koná, jsou tři? Vždyť i očekává a dává pozor a vzpomíná, aby to, co očekává, skrze to, čemu dává pozor, přešlo v to, co by si pamatovala. Kdo tedy popře, že budoucí ještě nejsou? Avšak přece už je v duši očekávání budoucích. A kdo popře, že minulé už nejsou? Avšak přece dosud je v duši paměť minulých. A kdo popře, že přítomný čas postrádá prostoru, protože v bodě přechází? Avšak přece trvá pozornost, skrze kterou pokračuje být nepřítomné to, co bude přítomné. Není tedy dlouhý budoucí čas, který není, nýbrž dlouhý budoucí je dlouhé očekávání budoucího; a ne dlouhý minulý čas, který není, nýbrž dlouhý minulý je dlouhá paměť minulého.

[11.28.38]
Mám přednést píseň, kterou znám. Dřív než začnu, do celku je napjato mé očekávání; když ale začnu, kolik z onoho do minulého odseknu, napíná se i má paměť, a rozprostírá se život tohoto mého počínání v paměť kvůli tomu, co jsem řekl, a v očekávání kvůli tomu, co ještě řeknu. Přítomná však je moje pozornost, skrze niž se převádí to, co bylo budoucí, aby se stalo minulým. A čím víc se to koná a koná, tím zkrácenějším očekáváním se prodlužuje paměť, dokud veškeré očekávání se nespotřebuje, až celý ten čin skončený přejde v paměť. A co v celé písni, totéž se děje v jejích jednotlivých dílcích a jednotlivých slabikách; totéž v delším činu, jehož snad dílkem je ona píseň; totéž v celém životě člověka, jehož částmi jsou všechny činy člověka; totéž v celém věku synů lidí, jehož částmi jsou všechny životy lidí.

[11.29.39]
Ale protože „lepší je tvé milosrdenství nad životy“, hle, rozprostření je můj život, a přijala mě tvá pravice v mém Pánu, prostředníku Synu člověka mezi tebou jediným a námi mnohými, v mnoha skrze mnoho, abych skrze něho uchopil, v němž jsem i uchopen, a od dávných dnů se shromáždil, následuje Jednoho, zapomínaje minulé, ne v to, co je budoucí a pomíjející, nýbrž v to, co je vpředu, ne rozprostřený, ale napínaný, ne podle rozprostření, ale podle intence následuji k palmě vyššího povolání, kde slyším „hlas chvály“ a nazírám tvou rozkoš, ani přicházející, ani pomíjející. Nyní však mé roky jsou v sténání, a ty jsi moje útěcha, Hospodine, můj Otec věčný jsi. Avšak já jsem se rozlétl v časy, jejichž pořadí neznám, a bouřlivými rozmanitostmi se rozsapávají mé myšlenky, nejnitrnější útroby mé duše, dokud se v tebe nestéknu očištěn a čistý ohněm tvé lásky.

[11.30.40]
A stanu, a budu posílen v tobě, ve své formě, pravdě tvé, ani nebudu trpět otázky lidí, kteří trestnou nemocí víc žízní, než pochopí, a říkají: „Co dělal Bůh dřív, než stvořil nebe a zemi?“ Nebo: „Co ho napadlo, aby něco udělal, když předtím nikdy nic neudělal?“ Dej jim, Hospodine, dobře přemýšlet, co říkají, a nalézt, že se neříká „nikdy“ tam, kde není čas. Kdo tedy se říká „nikdy neudělal“, co jiného se říká, než že žádným časem neudělal? Ať tedy vidí, že žádný čas nemůže být bez stvoření, a ať přestanou mluvit tuto marnost. Ať se natáhnou i v to, co je vpředu, a rozumí, že ty jsi před všemi časy věčný Stvořitel všech časů, a žádné časy ti nejsou společně věčné, ani žádné stvoření, i pokud je nějaké nad časy.

[11.31.41]
Hospodine, Bože můj, co je ta skrytost tvé vznešené tajnosti, a jak daleko odtud mě vyvrhly následky mých hříchů? Uzdrav mé oči, a budu spoluplesat s tvým světlem. Určitě, pokud existuje duše tak velkým věděním a předvídáním obdařená, jíž je známé všechno minulé i budoucí tak, jako mně nejznámější jediná píseň, přespříliš podivuhodná je ta duše a k hrůze žasnoucí, protože tak jí není skryto cokoli dokonáno a cokoli zbývá z věků, jak mi není skryto, zpívajícímu onu píseň, co a kolik z ní odešlo od začátku, co a kolik zbývá do konce. Ale ať je daleko, že ty, Stvořiteli všehomíru, Stvořiteli duší a těl, ať je daleko, že bys tak znal všechny budoucí a minulé věci. Daleko ty, daleko divuplněji a daleko tajněji. Vždyť ne jako je známý zpěváku nebo známá posluchači píseň očekáváním budoucích hlasů a pamětí minulých proměňován je cit a vjem rozprostírán, se stává tobě něco, neměnně věčnému, to jest opravdu věčnému Stvořiteli myslí. Jak jsi tedy znal na počátku nebe a zemi bez proměnlivosti svého poznávání, tak jsi stvořil na počátku nebe a zemi bez rozprostření své činnosti. Kdo rozumí, ať tě vyznává, a kdo nerozumí, ať tě vyznává. Ó jak jsi vznešený, a „pokorní srdcem jsou tvůj dům“! Ty totiž „povyšuješ sražené“, a nepadají, jejichž vznešenost jsi ty.

Kniha dvanáctá

[12.1.1]
Mnoho se stará mé srdce, Hospodine, v této nouzi mého života, klepáno slovy tvého svatého Písma, a proto většinou v řeči je přebohatá chudoba lidského rozumění, protože víc mluví pátrání než nalezení, a delší je žádost než dosažení, a pracovnější je ruka klepající než berouci. Držíme slib: kdo ho poruší? „Je-li Bůh pro nás, kdo proti nám?“ „Proste, a dostanete; hledejte, a naleznete; klepejte, a bude vám otevřeno. Vždyť každý, kdo prosí, dostává; a kdo hledá, nalezne; a klepajícímu bude otevřeno.“ Jsou to tvé sliby, a kdo by se bál být oklamán, když slibuje Pravda?

[12.2.2]
Vyznává tvé výšině pokora mého jazyka, že jsi stvořil nebe a zemi: toto nebe, které vidím, a zemi, kterou šlapu, odkud je tato země, kterou nesu, ty jsi stvořil. Ale kde je nebe nebes, Hospodine, o němž jsme slyšeli hlas žalmu: „Nebe nebes Pánu, zemi však dal synům lidí“? Kde je nebe, které nevidíme, k němuž tato země je toto vše, co vidíme? Vždyť toto celé tělesné, ne všude celé, přesto přijalo krásnou podobu v posledních věcech, jejichž dnem je naše země, ale k onomu nebi nebes i naše nebe je zemí. A obě tato velká tělesa nejsou nesmyslně zemí k onomu nevím jakému nebi, které je Pánu, ne synům lidí.

[12.3.3]
A ovšem tato země byla neviditelná a nehotová, a nevím jaká hlubina propasti, nad kterou nebylo světlo, protože žádnou krásu nemělo, odkud jsi přikázal, aby bylo zapsáno: „Temnoty byly nad propastí.“ Co jiného než nepřítomnost světla? Vždyť kde by bylo světlo, kdyby bylo, pokud ne tak, že by vyvýšeně a oslňujíce bylo nad vším? Kde tedy ještě nebylo světlo, co bylo přítomno temnot, ne-li nepřítomnost světla? Nad tím tedy byly temnoty, protože nad tím chybělo světlo, jako kde není zvuk, je ticho. A co je „být tam ticho“, než že zvuk tam není? Zdali ty, Hospodine, jsi tuto duši nenaučil, která se ti vyznává? Zdali ty, Hospodine, jsi mě nenaučil, že dřív než jsi tu bezformou látku zformoval a odlišil, nebylo nic, ne barva, ne tvar, ne tělo, ne duch? A přece ne naprosto nic: byla jakási bezformost bez žádné podoby.

[12.4.4]
Co tedy by se nazvalo, čím i smyslu pomalejším by se jakkoli naznačovalo, pokud ne nějakým obvyklým slovem? Co však ve všech částech světa se dá nalézt bližšího všestranné bezformosti než země a propast? Méně totiž krásné jsou podle svého nejnižšího stupně než ostatní vyšší věci, průzračné a jasné všechny. Proč bych tedy nepřijal, že bezformost látky, kterou jsi stvořil bez podoby, odkud bys stvořil krásný svět, tak vhodně lidem naznačena, aby byla nazvána zemí neviditelnou a nehotovou.

[12.5.5]
To hledá myšlení, čeho se dotkne smysl, a říká si: „Není rozumově uchopitelná forma jako život, jako spravedlnost, protože je materií těles, ani smyslová, protože co je viditelné a co je citelné

v neviditelném a nehotovém není,“ zatímco si toto říká lidské myšlení, zda to má poznávat neznaje, nebo neznat poznávaje?

[12.6.6]
Já však, Hospodine, pokud bych celé ti vyznal ústy svými a perem svým, cokoli jsi mě o této hmotě naučil, jejíž předtím jméno slyšel a nerozuměl, protože ti mi vypravovali, kteří nerozuměli, představoval jsem ji s nespočetnými rozmanitými podobami, a proto jsem ji nepředstavoval. Ohyzdné a strašlivé formy v zmatených pořádcích převaloval duch, ale přece formy; a bezformou jsem nazýval ne to, co by postrádalo formy, nýbrž co by takovou mělo, že, kdyby se objevila, neobvyklá a nehezká by můj smysl odháněla a znepokojovala by se slabost člověka. Avšak opravdově to, co jsem myslel, nebylo z nedostatku jakékoli formy, nýbrž srovnáním s krásnějšími věcmi bezformé, a radil pravý rozum, abych všechny zbytky jakékoli formy úplně odňal, pokud bych chtěl zcela bezformé myslit, a nemohl jsem. Rychleji jsem usoudil, že neexistuje, co by bylo zbaveno každé formy, než jsem si představoval něco mezi formou a nicotou, ani zformované, ani nic, bezformé téměř nic. A ustal můj rozum ptát se odtud mého ducha, plného obrazů zformovaných těles a je podle vůle měnící a různící, a napnul jsem se do samotných těles a jejich proměnlivost hlouběji jsem prozkoumal, kterou přestávají být tím, čím byly, a začínají být tím, čím nebyly; a týž přechod z formy do formy jsem si domyslel, že se děje skrze cosi bezformé, ne skrze zcela nic. Ale toužil jsem poznat, ne domyslet. A kdyby celé ti vyznal můj hlas a pero, cokoli jsi z této otázky mi rozmotal, kdo ze čtenářů to vydrží pochopit? Ani proto však nepřestane mé srdce vzdávat ti čest a píseň chvály o těch věcech, k jejichž vyslovení nestačí. Vždyť proměnlivost věcí proměnlivých sama je schopná všech forem, v které se mění věci proměnlivé. A co to je? Zda duch? Zda tělo? Zda podoba ducha

nebo tělesa? Pokud by se mohlo říci „nic cosi“ a „je ne-je“, toto bych ji nazval; a přesto už jakkoliv byla, aby přijímala tyto viditelné a hotové podoby.

[12.7.7]
A odkud jakkoli byla, pokud ne by od tebe, od něhož je všechno, nakolik je? Ale tím od tebe vzdáleněji, oč nepodobněji; vždyť ne místy. A tak ty, Hospodine, který nejsi někdy jiný a jindy jinak, nýbrž totéž samé, a totéž samé, a totéž samé, svatý, svatý, svatý, Pán Bůh všemohoucí, v počátku, který je od tebe, ve své Moudrosti, která se zrodila z tvé substance, jsi stvořil něco, a to z ničeho. Vždyť jsi stvořil nebe a zemi ne z tebe. Vždyť by to bylo rovné tvému Jednorozenému, a skrze to i tobě; a nijak by nebylo spravedlivé, aby bylo rovné tobě, co by nebylo z tebe. A jiné mimo tebe nebylo, odkud bys stvořil ony věci, Bože, jediná Trojice a trojná Jedno, a proto jsi z ničeho stvořil nebe a zemi, cosi velkého a cosi malého, protože všemohoucí a dobrý jsi, abys stvořil všechny věci dobré, veliké nebe a malou zemi, dvě věci, jedno blízko tebe, druhé téměř nic, jedno, kde bys byl vyšší, druhé, kde by nižší nic nebylo.

[12.8.8]
Ale ono nebe nebes bylo tobě, Hospodine; země pak, kterou jsi dal synům lidí vidět a hmatat, nebyla taková, jakou ji nyní vidíme a hmatáme. Vždyť „byla neviditelná a nehotová“, a „propast byla, nad kterou nebylo světlo“, nebo „temnoty byly nad propastí“, to jest, spíše než v propasti. Tato totiž propast vod už viditelných i v hlubokých svých částech má jakési světlo svojí podoby, jakkoli vnímatelné rybami a plazícími se v jejím dně živočichy. Ono však celé bylo téměř nic, protože ještě bylo zcela bezformé; už však bylo, co by mohlo být zformováno. Vždyť ty, Hospodine, jsi stvořil

svět z bezformé hmoty, kterou jsi stvořil z ničeho jako téměř žádnou věc, odkud bys stvořil velké věci, kterým se divíme my synové lidí. Vždyť velmi je podivuhodné toto tělesné nebe, které jako „oblohu mezi vodou a vodou“ druhého dne po stvoření světla jsi řekl: „Ať se stane,“ a tak se stalo. Kterou oblohu jsi nazval nebem, ale nebem této země a moře, které jsi stvořil třetího dne tím, že jsi dal viditelnou podobu bezformé hmotě, kterou jsi stvořil přede všemi dny. Vždyť jsi už byl stvořil i nebe přede všemi dny, ale nebe tohoto nebe, protože „na počátku jsi stvořil nebe a zemi“. Avšak sama ta země, kterou jsi stvořil, byla bezformou hmotou, protože „byla neviditelná a nehotová, a temnoty nad propastí“. Z které země neviditelné a nehotové, z které bezformosti, z kterého téměř ničeho jsi stvořil všechny tyto věci, z nichž tento proměnlivý svět sestává a nesestává, v němž sama proměnlivost se jeví, v němž mohou být vnímány a vypočítávány časy, protože proměnami věcí vznikají časy, zatímco se mění a převracejí podoby, jejichž hmota, zmíněná, je neviditelná země.

[12.9.9]
A proto Duch, učitel tvého služebníka, když připomíná, že jsi na počátku stvořil nebe a zemi, mlčí o časech, mlčí o dnech. Ovšem nebe nebes, které jsi na počátku stvořil, je jakési rozumové stvoření. I když s tebou, Trojicí, nikterak společně věčné, přece jest účastníkem tvé věčnosti, velmi svou proměnlivost pro sladkost nejšťastnějšího nazírání tebe krotí, a bez jakéhokoli pádu od chvíle, kdy bylo stvořeno, přilnutím k tobě přesahuje všechnu valící se proměnu časů. Avšak tato bezformost, země neviditelná a nehotová, ani sama se nepočítá do dnů. Vždyť kde není podoba, žádný řád, ani nic nepřichází, ani neodchází; a kde se toto nestává, nejsou zajisté dny ani proměna prostorů časných.

[12.10.10]
Ó Pravdo, světlo mého srdce, ne mé temnoty ať mi mluví! Odtekl jsem k těm věcem a zatemněl se, ale odtud, i odtud, jsem si tě zamiloval. Zbloudil jsem a vzpomněl jsem na tebe. Slyšel jsem tvůj hlas za sebou, abych se vrátil, a sotva slyšel pro bouřky neuklidněných. A nyní, hle, vracím se zavářený a dýchavičný ke tvému prameni. Nikdo ať mi nebrání: ten budu pít a odtud budu žít. Já sám sobě životem ať nejsem: špatně jsem žil ze sebe. Smrtí jsem si byl: v tobě obživám. Ty mě osloví, ty mi mluv: uvěřil jsem tvým knihám, a slova jejich jsou převelice tajná.

[12.11.11]
Už jsi mi řekl, Hospodine, silným hlasem do vnitřního ucha, že ty jsi věčný, jediný mající nesmrtelnost, protože z žádné podoby ani pohybu se neměníš, ani v časech se neobměňuje tvá vůle, protože není nesmrtelná vůle, která je jiná a jiná. Toto v tvém zraku je mi jasné, a víc a víc ať se jasní, prosím tě, a v tom zjevení ať setrvám střízlivý pod tvými křídly. Rovněž jsi mi řekl, Hospodine, silným hlasem do vnitřního ucha, že všechny přirozenosti a substance, které nejsou tím, čím jsi ty, a přece jsou, ty jsi stvořil (a toto jediné od tebe není, co není, i pohyb vůle od tebe, který jsi, k tomu, co méně je, protože takový pohyb je přestupek a hřích), a že nikoho hřích ani ti neškodí, ani neruší řád tvé vlády buď v první, nebo v nejnižší věci. Toto v tvém zraku je mi jasné, a víc a víc ať se jasní, prosím tě, a v tom zjevení ať setrvám střízlivý pod tvými křídly.

[12.11.12]
Rovněž jsi mi řekl silným hlasem do vnitřního ucha, že ani ono stvoření s tebou společně věčné není, jehož rozkoší jsi jen ty sám, a vssávajíc tebe nejvytrvalejší čistotou svou proměnlivost nikdy a nikde neukazuje, a s tebou si vždy přítomným, k němuž se celým

citem drží, nemajíc budoucnost, kterou by očekávalo, ani do minulosti nepřenášejíc, co si pamatovalo, žádnou střídou se neobměňuje, ani do žádných časů se nerozprostírá. Ó blažené, pokud nějaké je, přilnutím k tvé blaženosti, blažené svým věčným obyvatelem tebou a osvětlovatelem svým! A nenacházím, co bych raději nazval „nebe nebes Pánu“ než tvůj dům, nazírající tvoji rozkoš bez jakéhokoli odchýlení k něčemu jinému, mysl čistou nejsouladněji jednu, utvrdnutí míru svatých duchů,

[12.11.13]
ať rozumí duše, jejíž putování se stalo dalekým, pokud už žízní po tobě, pokud už byly jí jejími slzami její chléb, zatímco se jí každodenně říká: „Kde je tvůj Bůh?“, pokud už hledá u tebe jedno a toto si žádá: „abych bydlel v domě tvém po všechny dny svého života“. A co je jejím životem, než ty? A které jsou tvoje dny, než tvá věčnost, jako tvé roky, které „neklesnou“, protože ty jsi stále týž? Odtud tedy ať rozumí duše, která může, jak daleko nad všechny časy jsi věčný, protože tvůj dům, který ne putoval, i když tobě spoluvěčný není, přece neustále a bez klesnutí přilnutím k tobě netrpí žádnou proměnu časů. Toto v tvém zraku je mi jasné, a víc a víc ať se jasní, prosím tě, a v tomto zjevení ať setrvám střízlivý pod tvými křídly.

[12.11.14]
Hle, nevím co bezformého v těchto proměnách věcí krajních a nejnižších, a kdo mi řekne, pokud ne kdokoli skrze prázdnoty svého srdce se svými přeludy se bloumá a převaluje, kdo pokud ne takový mi řekne, že, umenšena a spotřebována veškerá podoba, pokud by jediná zůstala bezformost, kterou by se z podoby v podobu věc proměňovala a převracela, by mohla ukázat střídu

časů? Vůbec totiž nemůže, protože bez rozmanitosti pohybů nejsou časy, a žádná rozmanitost, kde žádná podoba.

[12.12.15]
Po těchto úvahách, kolik dáš, Bože můj, kolik mě k klepání vzrušuješ a kolik klepajícímu otevíráš, nacházím dvě věci, které jsi stvořil bez časů, zatímco tobě žádná společně věčná není: jedno, které je tak zformováno, aby bez žádné proměny nazírání, bez žádného intervalu změny, ačkoli proměnlivé přece nepromněněné, tvé věčnosti a nezměnitelnosti dokonale užívalo; druhé, které bylo tak bezformé, že by z které formy v kterou formu proměny nebo stání by se měnilo, čím by bylo podrobeno času, nemělo. Ale toto, aby zůstalo bezformé, jsi nenechal, protože jsi stvořil „přede všemi dny v počátku nebe a zemi“, tyto dvě věci, které jsem říkal. „Avšak země byla neviditelná a nehotová, a temnoty nad propastí“: kterými slovy se naznačuje bezformost, aby postupně byli přijímáni ti, kdo všeobecné zbavení podoby, a přece ne přivedení k ničemu si představit nemohou, odkud by vzniklo druhé nebe a země viditelná a hotová a voda ozdobná, a cokoli se dále ve zřízení tohoto světa ne bez dnů stvořeno zmiňuje, protože takové věci jsou, že v nich se konají proměny časů kvůli uspořádaným změnám pohybů a forem.

[12.13.16]
Toto zatím cítím, Bože můj, když slyším mluvící tvé Písmo: „Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi. Země pak byla neviditelná a nehotová, a temnoty byly nad propastí“, a ne zmiňující, kterého dne jsi stvořil tyto věci. Tak zatím cítím pro ono nebe nebes, nebe rozumové, kde je rozumění poznávat zároveň, ne zčásti, ne „v hádance“, ne „skrze zrcadlo“, nýbrž vcelku, v zjevení, „tváří v tvář“; ne nyní toto, nyní ono, nýbrž co bylo řečeno – poznávat

zároveň bez jakékoli proměny časů; a kvůli neviditelné a nehotové zemi bez jakékoli proměny časů, která obvykle má nyní toto a nyní ono, protože kde není podoba, nikde není toto a ono. Kvůli těmto dvěma věcem, prvotně zformovanému a zcela bezformému, oné nebe – ale nebe nebes, této pak zemi – ale zemi neviditelnou a nehotovou, kvůli těmto dvěma věcem zatím cítím bez zmínky o dnech říkat tvé Písmo: „Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi.“ Vždyť hned připojil, jakou zemi má na mysli, a to, že se druhého dne připomíná stvořená obloha a nazvaná nebem, naznačuje, o kterém nebi bez dnů řeč dřív mluvila.

[12.14.17]
Podivuhodná hloubka tvých výroků, jejichž před námi hle povrch lahodící maličkým, ale podivuhodná hloubka, Bože můj, podivuhodná hloubka! Hrůza je napínat se do ní, hrůza úcty a chvění lásky. Nenávidím její nepřátele silně: ó, kdybys je zabil mečem dvakrát ostrým, aby jí nebyli nepřáteli! Vždyť je tak miluji, aby byli zabiti sobě, aby žili tobě. Hle, avšak jiní, ne hanitelé, nýbrž chvalitelé knihy Genesis: „Ne,“ praví, „toto chtěl v těchto slovech dát rozumět Duch Boží, který skrze Mojžíše, svého služebníka, toto napsal, ne toto chtěl, aby bylo rozuměno, co ty říkáš, nýbrž jiné, co my říkáme.“ Jimž já, s tebou jako soudcem, Bože všech nás, takto odpovídám.

[12.15.18]
Zda budete říkat lži to, co mi pravda silným hlasem do vnitřního ucha říká o pravdivé věčnosti Stvořitele, že nikterak jeho substance se v časech obměňuje, ani jeho vůle není mimo jeho substanci? Odkud, že nechce nyní toto, nyní ono, nýbrž jednou a zároveň a vždy chce všechno, co chce, ne znova a znova, ani nyní to, nyní ono, ani nechce potom to, co nechtěl, nebo nechce to, co

chtěl dříve, protože taková vůle je proměnlivá, a všechno proměnlivé věčné není: Bůh náš však věčný je. Rovněž co mi říká do vnitřního ucha, očekávání budoucích věcí se stává nazíráním, až přijdou, a totéž nazírání se stává pamětí, až minou. Všechna pak pozornost, která se takto obměňuje, je proměnlivá, a všechno proměnlivé věčné není: Bůh náš však věčný je. Toto spojuji a sjednocuji, a nalézám svého Boha, Boha věčného, že ne nějakou novou vůlí stvořil tvorstvo, ani jeho vědění přechodného něco netrpí.

[12.15.19]
Co tedy řeknete, protiřečníci? Zda jsou tyto věci falešné? „Ne," praví. A co ono? Zda je falešné, že každá zformovaná přirozenost nebo zformovatelná látka není, než od Toho, který je svrchovaně dobrý, protože svrchovaně jest? „Ani toto nepopíráme," praví. Co tedy? Zda popíráte ono, že je jakási vznešená tvorbá tak čistou láskou lnoucí k Bohu pravému a pravdivě věčnému, že, byť s ním společně věčná není, přesto v žádnou proměnu časů a střídu od něho se nerozpouští a neodtéká, nýbrž v jeho jediném nejpravdivějším nazírání odpočívá, protože ty, Bůh, milujícímu tebe, kolik nařizuješ, ukazuješ sebe a stačíš mu, a proto se neodchyluje od tebe ani k sobě? Toto je dům Boží, ne pozemský ani žádnou nebeskou tělesnou hmotou, nýbrž duchovní a účastník tvé věčnosti, protože bez kazu „navěky". Ustanovil jsi jej totiž „navěky a navěky věků, přikázání jsi položil, a nepomine". Avšak tobě společně věčný není, protože ne bez počátku, byl totiž stvořen.

[12.15.20]
Vždyť i kdybychom nenalezli čas před ním – vždyť „první ze všech byla stvořena moudrost"; a to zajisté ta moudrost ne tobě, Bože

náš, jejímu Otci, zcela společně věčná a rovná a skrze kterou „všechny věci byly stvořeny a v níž je počátek, v němž jsi stvořil nebe a zemi“, nýbrž přec moudrost, která byla stvořena, totiž rozumová přirozenost, která je nazíráním světla světlem; nazývá se totiž i ona, ačkoli stvořená, moudrost, ale nakolik je rozdíl mezi světlem, které osvětluje, a tím, které je osvětlováno, tolik mezi moudrostí, která tvoří, a touto, která je stvořena, jako mezi spravedlností ospravedlňující a spravedlností, která ospravedlněním je udělána (vždyť i my jsme nazváni „tvá spravedlnost“; vždyť jakýsi tvůj služebník řekl: „abychom byli my spravedlností Boží v něm“). Tedy protože první ze všech byla stvořena jakási moudrost, která byla stvořena, mysl rozumová a rozumově uchopující čistého tvého města, naší Matky, „která je nahoře“ a je svobodná a věčná v nebesích (v kterých nebesích, pokud ne ta, která tě chválí, nebesa nebes, protože toto je „i nebe nebes Pánu“?); i kdybychom nenalezli čas před ní, protože i stvoření času předchází, která první ze všech byla stvořena – před ní však je samotná Stvořitelova věčnost, od něhož stvořena vzala počátek, ne sice časový, protože ještě nebyl čas, přesto však svého vlastního ustanovení.

[12.15.21]
Odkud takto je od tebe, Boha našeho, že je zcela jiná než ty a není totéž samé. I když nejen před ní, ale ani v ní nenacházíme čas, protože je schopna „tvou tvář stále vidět“ a nikde se od ní neodklání (odtud se stává, že žádnou proměnou se nemění). Je v ní však sama ta proměnlivost, odkud by ztemněla a zchladla, pokud by láskou velikou k tobě lnouc jakoby stále polednem by nesvítila a nehořela z tebe. Ó dome světelný a krásný! Zamiloval jsem ti krásu a místo přebývání slávy mého Pána, tvého stavitele a vlastníka! Ať k tobě vzdychá moje putování, a říkám tomu, který

tě stvořil, ať vlastní i mne v tobě, protože stvořil i mne. „Bloudil jsem jako ztracená ovce," ale na ramenou pastýře mého, stavitele tvého, doufám, že budu k tobě navrácen.

[12.15.22]
Co mi říkáte, kterých jsem oslovoval protiřečníky, kdo přece i Mojžíše za zbožného služebníka Božího a jeho knihy za výroky Ducha svatého máte věřit? Je snad tento dům Boží, ne sice Bohu společně věčný, přesto však podle svého způsobu věčný v nebesích, kde proměny časů marně hledáte, protože nenacházíte? Vždyť překračuje všechno rozprostření a všechen prostor valícího se věku, komu stále přilnout k Bohu je dobré. „Je," praví. Co tedy z těch věcí, které zvolalo mé srdce k mému Bohu, když slyšelo uvnitř hlas jeho chvály, co konečně tvrdíte, že je falešné? Zda proto, že byla bezformá hmota, kde pro žádnou podobu žádný řád nebyl? Avšak kde žádný řád nebyl, žádná proměna časů být nemohla; a přesto toto téměř nic, nakolik ne zcela nic bylo, od Toho zajisté bylo, od něhož je, cokoliv je, co jakkoli něco je. „I toto," praví, „nepopíráme."

[12.16.23]
S těmi totiž chci před tebou něco promluvit, Bože můj, kdo toto všechno, co uvnitř v mé mysli nemlčí tvá pravda, že je pravdivé, přiznávají. Vždyť kdo toto popírají, ať štěkají, kolik chtějí, a ať si šumí: budu se je snažit přesvědčit, aby ustali a cestu uvolnili k sobě tvému slovu. A pokud nechtějí a mě odrazí, prosím, Bože můj, „ty ode mne nemlč". Ty mluv v mém srdci pravdivě; jenom ty totiž tak mluvíš. A pustím je ven, kteří si fouknou do prachu a budí si zem do očí, a ať vejdu do své komůrky a budu ti zpívat milostné písně, sténaje nevyslovitelné sténání ve svém putování a vzpomínaje na Jeruzalém s napjatým srdcem vzhůru k němu,

Jeruzalém mou vlast, Jeruzalém mou matku, a tebe nad ním krále, osvětlovatele, otce, ochránce, manžela, čistou a silnou rozkoš a pevnou radost a všechny nevýslovné dobré věci, zároveň všechny, protože jediné svrchované a pravé dobro. A neodvrátím se, dokud v jeho pokoj, nejmilejší matky, kde jsou „prvotiny mého ducha“, odkud mi jsou tyto věci jisté, nesložíš veškeré mé, co jsem, z rozptylu a této znetvořenosti a nevyformuješ a neutvrdíš navěky, Bože můj, milosrdenství mé. S těmi však, kdo všechny ty věci, které jsou pravdivé, že falešné jsou, neříkají, ctící a na vrcholu následovatelné autority s námi stavící ono skrze svatého Mojžíše vydané svaté Písmo tvoje, a přesto nám v něčem protiřečí, takto mluvím. Ty buď, Bože náš, soudce mezi mými vyznáními a jejich protiřečeními.

[12.17.24]
Říkají totiž: „Ačkoli jsou tyto věci pravdivé, přece ony dvě Mojžíš nevnímal, když zjevujícím Duchem řekl: ‚Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi.‘ Ne jménem nebe duchovní nebo rozumovou onu tvorbu stále tvář Boží nazírající naznačil, ani jménem země bezformou hmotu.“ Co tedy? „Co my říkáme,“ praví, „to onen muž cítil, to těmito slovy vyslovil.“ Co to? „Jménem,“ praví, „nebe a země celý tento viditelný svět nejprve univerzálně a stručně chtěl naznačit, aby pak rozvrhl výpočtem dnů jakoby po článcích všechno, co se Duchu svatému zalíbilo tak vyslovit. Takoví byli lidé, surový a tělesný ten lid, k němuž mluvil, že se mu dílo Boží bylo třeba doporučovat jen v tom, co je viditelné.“ Zemí však neviditelnou a nehotovou a temnou propastí, odkud se následně ukazuje, že skrze oněch dnů jsou stvořeny a uspořádány všechny ty viditelné věci, které jsou známy všem, nikoli neslušně, že má být rozuměna tato bezformá hmota, se shodují.

[12.17.25]
Co kdyby jiný řekl, že tutéž bezformu a nehotovost hmoty jménem nebe a země nejprve naznačil, protože z ní je svět tento viditelný se všemi přirozenostmi, které se v něm nejzjevněji ukazují, který jménem nebe a země se často nazývá, stvořen a zdokonalen? Co kdyby řekl i jiný, že nebe a země, že neviditelnou a viditelnou přirozenost nikoli neslušně nazval, a skrze to veškerou tvorbu, kterou jsi stvořil v moudrosti, to jest v Počátku, Bože, těmito dvěma výrazy byla obsažena; avšak protože ne ze samé substance Boha, nýbrž z ničeho bylo všechno stvořeno, protože nejsou totožné s tím, čím Bůh, a je ve všech nějaká proměnlivost, buď zůstávají, jako věčný dům Boží, nebo se mění, jako duše člověka a tělo, společnou všech věcí neviditelných i viditelných hmotu ještě bezformou, ale určitě tvarovatelnou, odkud by vzniklo nebe a země, to jest neviditelná a viditelná už obě tvarovaná tvorba, těmito jmény vyslovenou, kterými by se nazývala země neviditelná a nehotová, a temnoty nad propastí, s tím rozlišením, aby zemí neviditelnou a nehotovou se chápala tělesná hmota před kvalitou formy, temnoty pak nad propastí duchovní hmota před zdržením jakoby plynoucí nemírnosti a před osvětlením moudrosti?

[12.17.26]
Je ještě, co by řekl, pokud by někdo jiný chtěl, totiž ne už dokonalé a tvarované neviditelné a viditelné přirozenosti jménem nebe a země se naznačují, když se čte: „Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi“, nýbrž sám ještě bezformý počátek věcí a tvarovatelná a stvořitelná hmota je těmito jmény nazývána, protože v ní už byly tyto věci zmatené, ještě ne kvalitami a formami rozlišené, které nyní už rozděleny ve své řády se nazývají nebe a země, ono duchovní, tato tělesné stvoření.

[12.18.27]
Když to vše slyšené a uvážené, nechci slovy se hádat; vždyť k ničemu užitečnému není, než ke zkáze posluchačů. Avšak k budování dobrý je zákon, pokud ho někdo zákonitě užívá, protože „jeho cílem je láska z čistého srdce a dobrého svědomí a nestrojené víry“; a znám, náš Mistr, v kterých dvou přikázáních celý zákon a proroky zavěsil. Které mně vroucně vyznávajícímu, Bože můj, světlo mých očí v skrytu, čím mi škodí, že různé věci v těchto slovech mohou být chápány, které přece jsou pravdivé? Čím, ptám se, mi škodí, pokud bych já cítil něco jiného, než že cítil jiný, že cítil ten, kdo psal? Všichni, kdo čteme, se snažíme vypátrat a pochopit, co chtěl ten, kterého čteme, a protože ho máme za pravdomluvného, nic, o čem víme nebo myslíme, že je falešné, se neopovažujeme se domnívat, že řekl. Dokud se tedy kdokoli snaží v svatých Písmech cítit to, co v nich cítil ten, kdo psal, co je zlého, pokud cítí to, co ty, světlo všech pravdivých myslí, ukazuješ, že je pravda, i když to necítil ten, koho čte, zatímco i on pravdivé, byť ne toto, cítil?

[12.19.28]
Pravda totiž je, Hospodine, žes ty stvořil nebe a zemi. A pravda je, že Počátkem je tvá Moudrost, v níž jsi stvořil všechno. Rovněž pravda, že svět tento viditelný má velké své části, nebe a zemi, stručným obsahem všech stvořených a zřízených přirozeností. A pravda, že všechno proměnlivé naznačuje naší znalosti jakousi bezformost, kterou formu přijímá nebo kterou se mění a převrací. Pravda je, že žádné časy nestrpí to, co tak lne k neměnné formě, že, ačkoli je proměnlivé, se nemění. Pravda, že bezformost, která je téměř nic, proměny časů mít nemůže. Pravda, že odkud se stává něco, může jakýmsi způsobem vyjadřování mít už jméno té věci, která odtud vzniká: odkud se mohlo nazývat nebe a země jakákoli

bezformost, odkud stvořeno jest nebe a země. Pravda, že ze všech forem nic není bližšího bezformému než země a propast. Pravda, že nejen stvořené a zformované, ale i cokoli stvořitelné a zformovatelné jsi ty stvořil, z něhož je všechno. Pravda, že vše, co je z bezformého zformováno, je dřív bezformé, pak zformované.

[12.20.29]
Ze všech těchto pravd, o nichž nepochybují, kterým jsi dal vnitřním okem tyto věci vidět, a kteří Mojžíše, tvého služebníka, že v duchu pravdy mluvil, neotřesitelně věří, z nich tedy všech jiné si bere ten, kdo říká: „Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi“, to jest ve svém Slovu, sobě spoluvěčném, Bůh stvořil rozumovou i smyslovou nebo duchovní a tělesnou tvorbu; jiné ten, kdo říká: „Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi“, to jest ve svém Slovu, sobě spoluvěčném, Bůh stvořil celou tuto masu tělesného tohoto světa se všemi, které obsahuje, zjevnými a známými přirozenostmi; jiné ten, kdo říká: „Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi“, to jest ve svém Slovu, sobě spoluvěčném, Bůh stvořil bezformou hmotu tvorby duchovní a tělesné; jiné ten, kdo říká: „Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi“, to jest ve svém Slovu, sobě spoluvěčném, Bůh stvořil bezformou hmotu tělesné tvorby, kde zmateně ještě bylo nebe a země, které nyní už rozlišené a zformované v mase tohoto světa vnímáme; jiné ten, kdo říká: „Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi“, to jest v samém začátku tvoření a konání Bůh stvořil bezformou hmotu, zmateně v sobě mající nebe a zemi, odkud zformované nyní vyvstávají a objevují se se vším, co je v nich.

[12.21.30]
Rovněž co se týká rozumění následujících slov, ze všech těch pravd jiné si bere ten, kdo říká: „Avšak země byla neviditelná a nehotová, a temnoty byly nad propastí“, to jest ono tělesné, co stvořil Bůh,

ještě bylo hmotou tělesných věcí bezformou, bez řádu, bez světla; jiné ten, kdo říká: „Avšak země byla neviditelná a nehotová, a temnoty byly nad propastí“, to jest, toto celé, co nebe a země se nazývalo, byla dosud bezformá a temná hmota, odkud by vzniklo nebe tělesné a země tělesná se vším, co v nich je, tělesným smyslům známé; jiné ten, kdo říká: „Avšak země byla neviditelná a nehotová, a temnoty byly nad propastí“, to jest, toto celé, co nebe a země se nazývalo, byla dosud bezformá a temná hmota, odkud by vzniklo nebe rozumově uchopitelné (což se jinde nazývá nebem nebes) a země, totiž veškerá přirozenost tělesná, pod kterým jménem se chápe i toto tělesné nebe, to jest, odkud by vzniklo každé neviditelné i viditelné stvoření; jiné ten, kdo říká: „Avšak země byla neviditelná a nehotová, a temnoty byly nad propastí“, ne onu bezformost jménem nebe a země Písmo nazvalo, nýbrž už byla, praví, sama ta bezformost, kterou „zemí neviditelnou a nehotovou a temnou propastí“ pojmenoval, z které „nebe a zemi“, že Bůh stvořil, předpověděl, totiž duchovní a tělesnou tvorbu; jiné ten, kdo říká: „Avšak země byla neviditelná a nehotová, a temnoty byly nad propastí“, to jest, jakási bezformost už byla hmotou, odkud „nebe a zemi“, že Bůh stvořil, Písmo předpovědělo, totiž celou tělesnou masu světa na dvě největší části, vyšší a nižší, rozdělenou se všemi, které v nich jsou, obvyklými a známými tvory.

[12.22.31]
Vždyť když se někdo pokusí těm dvěma krajním myšlenkám odporovat takto: „Pokud nechcete, aby tato bezformost hmoty jménem nebe a země se zdála být nazvána, bylo tedy něco, co nestvořil Bůh, odkud by nebe a zemi stvořil. Vždyť ani Písmo nevyprávělo, že by tuto hmotu Bůh stvořil, pokud bychom jí nechápali nebem a zemí nebo jen jménem země označenou, když

by se říkalo: ‚Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi,' aby to, co následuje: ‚Země pak byla neviditelná a nehotová,' i když se zalíbilo tak nazvat bezformou hmotu, přesto nebudeme chápat než onu, kterou stvořil Bůh v tom, co bylo předepsáno: ‚Stvořil nebe a zemi,'" – odpoví obhájci těch dvou myšlenek, které jsme označili jako krajní, buď oné, nebo oné, až toto uslyší, a řeknou: „Bezformou ovšem hmotu nepopíráme, že byla stvořena Bohem, Bohem, od něhož ‚jsou všechny věci velmi dobré', protože, jak říkáme, že víc je dobré to, co je stvořeno a zformováno, tak vyznáváme, že méně je dobré to, co je stvořené jako stvořitelné a zformovatelné, přece však dobré: avšak nepřipomenulo Písmo, že tuto bezformost stvořil Bůh, jak mnoho jiných věcí nepřipomenulo, jako cheruby a serafy, a to, co apoštol odlišně říká, ‚stolce, panství, knížata, mocnosti', které přece všechny Bůh stvořil, je zjevné. Nebo pokud tím, co bylo řečeno, ‚stvořil nebe a zemi', bylo obsaženo všechno, co říkáme o vodách, nad nimiž ‚se vznášel Duch Boží'? Vždyť pokud se zemí jmenovanou zároveň chápou, jak už jménem země se chápe bezformá hmota, když tak krásné vody vidíme? Nebo pokud se tak chápe, proč z téže bezformosti je napsáno, že byla stvořena obloha a nazvána nebem, a není napsáno, že by vody byly stvořeny? Vždyť ještě bezformé nejsou a neviditelné ty, které tak krásnou podobou vidíme téci. Nebo pokud tenkrát přijaly tuto podobu, když řekl Bůh: ‚Ať se shromáždí voda, která je pod oblohou,' aby shromáždění bylo samotné utvoření, co se odpoví o vodách, které jsou nad oblohou, protože ani bezformé by si nezasloužily přijmout tak ctihodné sídlo, ani není napsáno, kterým hlasem by byly zformovány? Odkud, pokud něco Genesis zamlčela, že Bůh stvořil, co přesto, že Bůh stvořil, ani zdravá víra, ani jistý rozum nepochybuje, a proto žádná střízlivá nauka se neopováží říci, že tyto vody jsou společně věčné s Bohem, protože v knize Genesis zmíněné sice slyšíme, kde

však byly stvořeny, nenalézáme, proč by ne i bezformou onu hmotu, kterou toto Písmo nazývá ‚zemí neviditelnou a nehotovou a temnou propastí', s učící pravdou nechápali, že byla z Boha stvořena z ničeho, a proto mu není společně věčná, i když kde byla stvořena, nezmiňuje toto vypravování?"

[12.23.32]
Když jsem tedy toto slyšel a prohlédl si podle schopnosti své slabosti, kterou tobě vyznávám jako věcoucímu Bohu mému, dva vidím druhy neshod, jež mohou vzniknout, když něco vypravěči pravdomluvnými skrze znamení se vypravuje: jedno, pokud o pravdě věcí, druhé, pokud o vůli toho, kdo vypravuje, je neshoda. Jinak totiž se tážeme o stavu stvoření, co je pravda, jinak však, co v těchto slovech Mojžíš, výborný důvěrník tvé víry, chtěl, aby čtenář a posluchač chápal. V tom prvním druhu ať odstoupí ode mne všichni, kdo si myslí, že vědí to, co je falešné; v tomto druhém zase ať odstoupí ode mne všichni, kdo si myslí, že Mojžíš řekl, co je falešné. Nechť se připojím k těm, Hospodine, v tobě, a potěším se s nimi v tobě, kteří se pasou „v šířce lásky" tvou pravdou, a přistupme spolu ke slovům tvé knihy, a hledejme v nich tvou vůli skrze vůli tvého služebníka, jehož perem jsi je spravoval.

[12.24.33]
Ale kdo z nás tak najde ji mezi tak mnoha pravdami, které v těchto slovech, jinak a jinak chápaných, přicházejí hledajícím, aby tak s důvěrou řekl, že toto cítil Mojžíš a toto chtěl v onom vyprávění, aby bylo chápáno, jak s důvěrou říká, že toto je pravda, ať on toto cítil, nebo něco jiného? Hle totiž, Bože můj, já tvůj služebník, který jsem ti slíbil oběť vyznání v těchto spisech, a modlím se, abych z tvého milosrdenství splnil tobě sliby své, hle, já jak s důvěrou říkám, že v tvém Slově nezměnném jsi ty stvořil všechno,

neviditelné i viditelné. Zdali s takovou důvěrou řeknu, že nic jiného než toto Mojžíš měl na mysli, když psal: „Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi“, protože ne jak v tvé pravdě toto jisté vidím, tak v jeho mysli vidím, že on to myslil, když psal tyto věci. Vždyť mohl myslit: „V samém počátku tvoření“, když řekl: „Na počátku“; mohl i „nebe a zemi“ na tomto místě – žádnou už zformovanou a dokonalou přirozenost buď duchovní, nebo tělesnou, nýbrž obě začínající a dosud bezformé – chtít, aby bylo chápáno. Vidím zajisté, že by se pravdivě dalo říci cokoli z těchto věcí; ale co z nich v těchto slovech myslel, tak nevidím, ačkoli ať něco z nich, nebo něco jiného, co mnou nebylo zmíněno, tak velký muž myslí nazřel, když tato slova vyslovoval, že pravdu viděl a vhodně to vyjádřil, nepochybuji.

[12.25.34]
Ať mi už nikdo není obtížný, říkaje mi: „Ne toto cítil Mojžíš, co ty říkáš, ale cítil to, co já říkám.“ Pokud by mi totiž řekl: „Odkud víš, že toto cítil Mojžíš, co z těchto jeho slov vykládáš?“, s klidnou myslí bych to měl snést, a odpověděl snad to, co jsem výše odpověděl, nebo něco bohatěji, pokud by byl tvrdší. Když však říká: „Ne to cítil, co ty říkáš, nýbrž to, co já říkám,“ ani přesto nepopírá, že co každý z nás obou říká, obojí je pravda, ó živote chudých, Bože můj, v jehož klíně není rozporu, nalej mi mírnění do srdce, abych trpělivě takové snášel. Kteří mi neříkají toto, protože by božští byli a v srdci tvého služebníka viděli, co říkají, nýbrž protože jsou pyšní, a nepoznali Mojžíšův smysl, nýbrž milují svůj, ne protože je pravdivý, nýbrž protože je svůj. Jinak by i jinou pravdu stejně milovali, jako já miluji, co říkají, když pravdu říkají, ne protože je jejich, ale protože je pravda; a proto už není jejich, protože je pravda. Pokud však proto by ji milovali, že je pravda, už i jejich je a má je, protože „ve společném všech je milovníků pravdy“. To

však, co tvrdí, že toto necítil Mojžíš, co já říkám, nýbrž co oni říkají, nechci, nemiluji, protože i když tak je, přesto tato opovážlivost ne z poznání, ale z opovážlivosti je, a ne pohled, ale nadutost ji zrodila. A proto, Hospodine, hrozivé jsou tvoje soudy, protože tvá pravda ani moje není, ani jeho nebo jeho, nýbrž „všech nás“, které ke své účasti veřejně voláš, strašlivě napomínaje nás, abychom ji nechtěli mít soukromou, abychom o ni nebyli zbaveni. Vždyť kdokoli to, co ty všem k užívání nabízíš, si přisvojuje jako své, a chce, aby bylo jeho to, co je všech, je odháněn ze společného do svého, to jest od pravdy ke lži. „Vždyť kdo mluví lež, ze svého mluví.“

[12.25.35]
Dávej pozor, Soudče nejlepší, Bože, sama Pravdo, pozor, co řeknu tomuto protiřečníkovi, pozor. Před tebou totiž mluvím a před svými bratry, kteří „zákonitě užívají zákon“ až po konec lásky. Pozor, a viz, co mu řeknu, pokud se ti líbí. Vždyť hlas tomuto odpovídám bratrský a smířlivý: „Pokud oba vidíme, že je pravda, co říkáš, a oba vidíme, že je pravda, co já říkám, kde, prosím, to vidíme? Ani já zajisté ne v tobě, ani ty ne ve mně, nýbrž oba v samé neměnné pravdě, která je nad našimi myslemi. Když tedy o samotné světlo Hospodina Boha našeho nehádáme, proč o myšlení bližního hádáme, které tak vidět nemůžeme, jak se vidí neměnná pravda, když, pokud by sám Mojžíš se nám objevil a řekl: ‚To jsem myslel,‘ ani tak bychom ji neviděli, nýbrž bychom věřili? Ne tedy ‚nad to, co je napsáno‘, jeden za jedno proti druhému ať se nenaduje. Milujme Hospodina Boha našeho ‚z celého srdce, z celé duše, z celé mysli naší, a svého bližního jako sebe sama‘. Kvůli těm dvěma přikázáním lásky, že Mojžíš cítil, cokoli v oněch knihách cítil, pokud bychom nevěřili, lhářem učiníme Pána, zatímco o duchu spolusluţebníka jinak, než on, se domníváme. Už hle, jak

hloupé je, při tak veliké hojnosti nejpravdivějších názorů, které z oněch slov je možné vyvodit, opovážlivě tvrdit, který z nich Mojžíš nejvíc cítil, a zhoubnými hádkami urážet samu lásku, pro kterou řekl všechno, čí výroky se snažíme vyložit.“

[12.26.36]
A přece já, Bože můj, výsosti mé pokory a odpočinku mé námahy, který slyšíš má vyznání a odpouštíš mé hříchy, protože ty mi přikazuješ, abych miloval svého bližního jako sebe sama, nemohu věřit méně o Mojžíšovi, nejvěrnějším tvém služebníku, než bych si přál a toužil, aby mi od tebe bylo dáno z daru, kdybych byl se narodil tenkrát, kdy on, a tam bys mě postavil, abych skrze službu srdce a jazyka svého onen spis byl spravován, který tak dlouho potom měl prospět všem národům a po veškerém okršlku tak velikou výší autority slova všech falešných a pyšných nauk měl překonat. Chtěl bych totiž, pokud bych tenkrát byl Mojžíš já (vždyť ze stejného těsta všichni přicházíme; a co je člověk, pokud ne proto, že pamatuješ na něho?), chtěl bych tedy, pokud bych tenkrát byl, čím on, a mně od tebe kniha Genesis byla přidělena k napsání, takovou mi dát schopnost mluvení a takový způsob utkání řeči, aby ani ti, kteří ještě nemohou chápat, jakým způsobem stvořuje Bůh, jakoby překračující jejich síly, výroky neodmítali, a ti, kdo toto už mohou, do jakékoli pravdivé myšlenky, kterou by přemítajíce došli, by nalezli v několika málo slovech tvého služebníka, že nebyla pominuta; a pokud by jiný jinou viděl ve světle pravdy, ani ta aby v týchž slovech chápaná nechyběla.

[12.27.37]
Jako totiž pramen na malém místě je bohatší a víc řekám do širších prostor tok dodává než kterákoli z těch řek, která skrze

mnohá místa od téhož pramene je vedena, tak vyprávění tvého správce mnohým budoucím mluvčím k užitku, malým rozměrem řeči překypuje proudy čisté pravdy, odkud sobě každý pravdu, kterou o těchto věcech může, zde jeden ono, jiný tamto, skrze delší oklikami řečí si vytáhne. Jedni totiž, když tato slova čtou nebo slyší, představují si Boha jakoby člověka nebo jakousi hmotu nesmírnou vybavenou mocí, novým jakýmsi a náhlým rozhodnutím mimo sebe sama jakoby na vzdálených místech že stvořil nebe a zemi, dvě velká tělesa nahoře a dole, kterými by vše bylo obsaženo; a když slyší: „Řekl Bůh: Ať je ono, a ono bylo," představují si slova začatá a dokončená, znějící v časech a pomíjející, po jejichž přechodu hned vznikne, co bylo přikázáno, aby vzniklo; a cokoli jiného snad tímto způsobem z důvěrnosti s tělem si představují. V kterých, ještě maličkých zvířátkách, dokud tímto nejpokornějším druhem slov jakoby mateřským klínem jejich slabost se nese, zdravě se buduje víra, kterou mají jistě a drží, že Bůh stvořil všechny přirozenosti, které jejich smysl v podivuhodné rozmanitosti rozlíží. Z nich pokud by někdo jakoby lacinost výroků pohrdl a mimo kolébku živitelky pyšnou slabostí se natáhl, běda! padne ubohý; a Hospodine Bože, slituj se, aby neopeřeného kuřátka nerozšlapali ti, kdo procházejí cestou, a pošli svého anděla, který by ho vrátil do hnízda, aby žilo, dokud nebude létat.

[12.28.38]
Jiní však, kterým tato slova už nejsou hnízdem, nýbrž stinnými křovinami, vidí v nich skryté plody, a létají radující se, a brebentí zkoumající, a trhají je. Vidí totiž, když tato slova čtou nebo slyší, že ty, Bože věčný, stálým trváním všechny minulé a budoucí časy překračuješ, a přesto nic není z časné tvorby, co bys ty nestvořil, jehož vůle, protože je to, co ty, nijak proměněna, ani vůlí dříve

nebyvší, kterou by vznikla, jsi stvořil všechny věci, ne z tebe podobnost svoji – formu všeho – ale z ničeho nepodobnost bezformou, která by se formovala skrze podobnost tvoji, vraceje se k tobě jedinému podle řádu přijetí, nakolik každé z věcí v jejím rodu bylo dáno, a staly se všechny věci velmi dobré, buď zůstávají okolo tebe, nebo postupně vzdálenější odstup skrze časy a místa krásné proměny konají nebo trpí. Vidí toto a radují se ve světle tvé pravdy, nakolik zde mohou.

[12.28.39]
A jiný z nich zaměří pozornost na to, co bylo řečeno: „Na počátku stvořil Bůh," a vzhlédne k Moudrosti, počátku, protože i mluví sama k nám. Jiný stejně zaměří pozornost na táž slova a Počátkem chápe počátek stvořených věcí, a tak přijímá „na počátku stvořil", jakoby bylo řečeno „nejprve stvořil". A v těch, kdo chápou „na počátku", že „v moudrosti" jsi stvořil nebe a zemi, jiný z nich samo nebe a zemi, stvořitelnou hmotu nebe a země, tak že je byla jmenována, věří; jiný už zformované a rozdělené přirozenosti; jiný jedna zformovaná a sama duchovní jménem nebe, druhá bezformá tělesné hmoty jménem země. Kteří pak chápou ve jménech nebe a země dosud bezformou hmotu, z které by se formovalo nebe a země, ani sami jedním způsobem to nechápou, nýbrž jeden – odkud by byla dovršena rozumová a smyslová tvorba; jiný pouze – odkud smyslová masa tělesná, širokým klínem obsahující přehledné a dostupné přirozenosti. Ani ti jedním způsobem, kdo už uspořádané a rozvržené tvory věří, že nebem a zemí se na tomto místě zovou, nýbrž jeden neviditelným i viditelným; jiný pouze viditelným, v níž svítivé nebe vzhlížíme a zemi mlhavou a to, co je v nich.

[12.29.40]
Avšak ten, kdo jinak nepřijímá „na počátku stvořil“ než jako kdyby bylo řečeno „nejprve stvořil“, nemá, jak by pravdivě chápal nebe a zemi, pokud bychom nechápali hmotu nebe a země, totiž veškeré, to jest rozumové a tělesné tvorby. Pokud by totiž už zformovanou chtěl veškerou, správně se u něho mohlo tázat, pokud toto nejprve stvořil Bůh, co stvořil dále, a po veškerenstvu nenalezne, a skrze toto neochotně uslyší: „Jak ono nejprve, pokud potom nic?“ Když však říká nejprve bezformou, pak zformovanou, není nesmyslný, pokud je způsobilý rozlišit, co předchází věčností, co časem, co výběrem, co původem: věčností, jako Bůh všechno; časem, jako květ ovoce; výběrem, jako ovoce květ; původem, jako zvuk zpěv. V těchto čtyřech první a poslední, které jsem zmínil, se chápou nejobtížněji, dvě střední nejsnáze. Vždyť vzácný pohled je a přespříliš obtížný spatřit, Hospodine, tvou věčnost, neměnně proměnlivé konající, a skrze to prvnější. Kdo pak tak bystře uvidí myslí, aby bez velké námahy dovedl rozeznat, jak je prvnější zvuk než zpěv, protože zpěv je zformovaný zvuk, a být zajisté něco bez formy může, formovat se však to, co není, nemůže? Takto je prvnější hmota než to, co z ní vzniká: ne jako prvnější proto, že sama působí, přitom spíše vzniká, ani ne prvnější intervalem času. Vždyť ani v dřívějším čase nevydáváme bezformé zvuky bez zpěvu, a je v pozdějším čase ve formu písně nepřipodobňujeme nebo nevytváříme, jako dřeva, z kterých skříň nebo stříbro, z kterého nádoba se vyrábí. Takové zajisté materie i časem předcházejí formy věcí, které vznikají z nich; avšak u zpěvu tomu tak není. Vždyť když se zpívá, je slyšet zvuk jeho; ne dříve bezformě zní a potom se formuje v zpěv. Vždyť co nejprve jakkoli zazní, přejde, a z toho nenajdeš nic, co bys znovu umem složil. A proto zpěv se obrací ve svůj zvuk, který je jeho hmota. Vždyť ten sám se formuje, aby byl zpěvem. A proto, jak jsem říkal, prvnější je hmota znění

než forma zpívání. Ne mocí tvoření prvnější; vždyť zvuk není tvůrce zpěvu, nýbrž podřizuje se zpívající duši z těla, z něhož zpěv činí; ani ne časem prvnější: vždyť zároveň se zpěvem je vydáván; ani ne prvnější výběrem: vždyť není mocnější zvuk než zpěv, poněvadž zpěv je nejen zvuk, ale i krásný zvuk. Ale prvnější je původem, protože ne zpěv se formuje, aby byl zvukem, nýbrž zvuk se formuje, aby byl zpěvem. Tímto příkladem ať ten, kdo může, chápe, že hmota věcí byla nejprve stvořena a nazvána nebe a země, protože z ní stvořeno jest nebe a země, ani ne časem nejprve stvořena, protože formy věcí vydávají časy, ona však byla bezformá, a již v časech se spolu pozoruje, přesto však o ní nelze nic vyprávět, pokud ne jakoby časem prvnější byla, zatímco se váží jako nejkrajnější, protože zajisté lepší jsou zformované věci než bezformé, a ať je předcházena věčností Stvořitele, aby bylo z ničeho, odkud něco by vznikalo.

[12.30.41]
V této různosti pravdivých myšlenek ať svornost zrodí sama Pravda, a Bůh náš ať se smiluje nad námi, abychom zákonitě užívali zákon s cílem přikázání, čistou láskou. A skrze toto, pokud se mě někdo ptá, co z těchto věcí Mojžíš, onen tvůj služebník, cítil, nejsou tato slova mých vyznání, pokud ti nevyznám: „Nevím.“ A vím však, že tyto myšlenky jsou pravdivé (s výjimkou tělesných, o kterých jsem, kolik jsem posoudil, mluvil – kteří přesto maličké dobré naděje tato slova tvé knihy neděsí, vznešená pokorně a málo věcí hojně), ale všichni, kdo v těchto slovech pravdu vidí a říkáme, se milujme vzájemně, a stejně milujme tebe, Boha našeho, pramen pravdy, pokud ne po marnosti, nýbrž po ní samé žízníme; a téhož tvého služebníka, správce tohoto Písma, tvého Ducha plného, tak uctěme, abychom věřili, že on s tvým zjevováním, když tyto věci

psal, pozornost obracel k tomu, co v nich nejvíce i jasem pravdy, i užitkem užitečnosti vyniká.

[12.31.42]
Takže když jeden řekne: „Toto cítil, co já," a jiný: „Ba naopak ono, co já," zbožněji, myslím, říkám já: „Proč ne spíše obojí, pokud obojí je pravda; a pokud něco třetí, a pokud něco čtvrté, a pokud něco jiného cokoli pravdivé někdo v těchto slovech vidí, proč by se mělo věřit, že ono všechno viděl ten, skrze něhož Bůh jediný svatá Písma mnohonásobným smyslům mnohých, kteří měli pravdivé a různé věci vidět, přizpůsobil?" Já určitě, co s nebojácným srdcem oznamuji, pokud bych na vrchol autority něco psal, raději bych psal tak, aby cokoli pravdivého kdokoli z těchto věcí mohl pochopit, má slova zněly, než abych jedinou pravou myšlenku k tomu otevřeněji vyložil, abych vyloučil ostatní, jejichž falešnost by mě nemohla urazit. Nechci tedy, Bože můj, být tak unáhlený, abych nevěřil, že si ten muž od tebe toto zasloužil. Cítil on docela v těchto slovech a přemýšlel, když je psal, cokoli pravdivého jsme zde mohli nalézt, i cokoli jsme my nemohli nebo ještě nemohli, a přesto se v nich nalézt dá.

[12.32.43]
Nakonec, Hospodine, který jsi Bůh, a ne tělo a krev, pokud něco člověk méně viděl, zdali i tvému dobrému Duchu, který mě povede „do země přímé", mohlo být skryto cokoli, co jsi v těchto slovech ty sám chtěl odhalit budoucím čtenářům, i když ten, skrze něhož byla řečena, snad jednu z mnoha pravdivých myšlenek myslel? Pokud je tomu tak, ať tedy ona, kterou on myslel, je nad ostatní vznešenější. Nám však, Hospodine, buď ji samu ukaž, nebo kterou se ti líbí jinou pravdivou, aby ať nám to, co i tomu tvému člověku, nebo něco jiného z téchž slov podnětu zjevíš, ty přesto pas, nikoli

ať nás klame omyl. Hle, Hospodine, Bože můj, kolik mnoho jsme z nemnoha slov, kolik mnoho, prosím tě, napsali! Které naše síly, které časy pro všechny tvé knihy tímto způsobem postačí? Dovol mi tedy stručněji vyznávat se ti v nich a vybrat jedno cokoli, co bys vdechl, pravé, jisté a dobré, i když mnohé přijde, kde mnohé přijít může; tou vírou vyznání mého, aby, pokud bych řekl to, co cítil tvůj služebník, správně a nejlépe (toto totiž usilovat je mi třeba); pokud bych nedosáhl, přesto to řeknu, co mi skrze jeho slova tvá pravda chtěla říci, která i jemu řekla, co chtěla.

Kniha třináctá

[13.1.1]
Vzývám tě, Bože můj, milosrdenství mé, který jsi mě stvořil a zapomínajícího na tebe jsi nezapomněl. Vzývám tě v mou duši, kterou připravuješ k pojmutí sebe z touhy, kterou jsi jí vdechl. Nyní vzývajícího tě neopouštěj, který dřív, než jsem tě vzýval, předešels a naléhals, hustě mnohotvárnými hlasy, abych tě slyšel z dálky a obrátil se a vzývajícího mě tě vzýval. Vždyť ty, Hospodine, jsi smazal všechny mé zlé zásluhy, aby ty mým rukám neoplácel, kterými jsem od tebe odpadl, a předešel jsi všechny mé dobré zásluhy, abys oplatil svým rukám, kterými jsi mě stvořil, protože i dřív, než jsem byl, ty jsi byl, a nebyl jsem, komu bys poskytl, aby byl; a přesto hle, jsem z tvé dobroty, předcházející všechno to, čím jsi mě udělal a odkud jsi mě udělal. Vždyť nebyl jsi mě potřeba, ani já jsem takové dobro, čím bys ty pomohl, Pane můj a Bože můj, ne abych ti tak sloužil, aby ses neunavoval při konání, nebo aby tvá moc nebyla menší, pokud by chyběla moje služba, ani abych tě ctil tak jako zemi, abys byl neobdělaný, pokud bych tě nectil, nýbrž abych ti sloužil a tebe ctil, aby ode mne mi dobře bylo – od tebe, od něhož mi je to, abych byl, komu je dobře.

[13.2.2]
Z plnosti totiž tvé dobroty podstoupilo tvoje stvoření, aby dobro, které by tobě k ničemu nebylo, ani by o tebe rovné tobě nebylo, přesto, protože z tebe mohlo vzniknout, nechybělo. Vždyť co ti

zasloužily nebe a země, které jsi stvořil na počátku? Ať řeknou, co ti zasloužily duchovní i tělesná přirozenost, které jsi stvořil ve své Moudrosti, aby na ní záviseli i začaté a bezformé, cokoli ve svém druhu buď duchovním, nebo tělesném, jdoucí v nemírnost a v dlouhou nepodobnost tebe – duchovní bezformé přednostní, než kdyby bylo zformovaným tělem; tělesné bezformé přednostní, než kdyby zcela nebylo – a tak by viseli v tvém Slově bezformé, pokud by skrze totéž Slovo nebyli odvoláni k tvé jednotě, a nebyli zformováni a nebyli od tebe jediného nejvyššího Dobra veškeré dobro velmi dobré. Co ti zasloužily, aby byly aspoň bezformé, které by ani toto nebyly, pokud ne by od tebe?

[13.2.3]
Co ti zasloužila tělesná hmota, aby byla aspoň neviditelná a nehotová, protože ani toto by nebyla, pokud by nebylo, že jsi ji stvořil? A proto tě, protože nebyla, zasloužit, aby byla, nemohla. Nebo co ti zasloužila začínající duchovní tvorba, aby aspoň temná plynula podobná propasti, nepodobná tobě, pokud by se skrze totéž Slovo neobrátila k témuž, od něhož byla stvořena, a od něho osvětlena světlem se nestala, i když ne rovně, přece podobně rovné tobě podoby? Jako totiž tělu není totéž bytí jako krásné bytí (jinak by nemohlo být nehezké), tak i stvořenému duchu není totéž žít, co moudře žít; jinak by neměnně moudřel. Dobré však mu je lnout k tobě vždy, aby to, co obrácením získal, odvrácením světlo neztratil a nespadl zase v život temné propasti podobný. Vždyť i my, kteří jsme podle duše duchovní tvorba, odvráceni od tebe, našeho světla, v tom životě jsme byli kdysi „temnoty“, a v zbytcích své temnoty se namáháme, dokud nebudeme „tvoje spravedlnost v Jednorozeném tvém jako hory Boží“. Vždyť „tvoje soudy jsme byli jako hojná propast“.

[13.3.4]
Co však v prvotních stvořeních jsi řekl: „Buď světlo, a bylo světlo," nerozdíleně to chápu v duchovní tvorbě, protože byl už jakkoli život, který jsi osvítil. Ale jak si u tebe nezasloužila, aby byla takový život, který by mohl být osvětlen, tak ani když už byla, nezasloužila u tebe, aby byla osvětlena. Vždyť by se ti nelíbila její bezformost, pokud by se nestala světlem – ne existencí, nýbrž nazíráním osvětlujícího světla a lnutím k němu – aby i to, co jakkoli žije, a to, co blaženě žije, nedlužila než tvé milosti, obrácená proměnou lepší k tomu, co se nemůže měnit v lepší ani v horší. Což ty jediný jsi, protože jediný prostě jsi, u něhož není jiné žít, jiné blaženě žít, protože ty jsi tvá blaženost.

[13.4.5]
Co ti tedy chybělo k dobru, které jsi ty sám sobě, i kdyby tyto věci buď vůbec nebyly, nebo bezformé zůstávaly, které jsi ne z potřeby stvořil, ale z plnosti své dobroty, krotě a obraceje k formě, ne jako by tvá radost se naplňovala z nich? Dokonalému totiž tobě nelíbí se jejich nedokonalost, aby skrze tebe se dokonaly a tobě líbily, ne však nedokonalému, jako kdyby i ty jejich dokonalostí měl být dokonáván. Vždyť „tvůj dobrý Duch se vznášel nad vodami", ne byl nesen jimi, jako by v nich odpočíval. V nichž totiž tvůj Duch, že odpočívá, se říká, ty v sobě dává odpočinout. Ale vznášela se neporušitelná a neměnná tvoje vůle, sama v sobě sobě stačící, nad tím životem, který jsi stvořil. Jemuž není totéž žít jako blaženě žít, protože žije i plynouc ve své temnotě; jemuž zbývá obrátit se k Tomu, od něhož byl stvořen, a víc a víc žít u pramene života, a v jeho světle vidět světlo, a dovršovat se, a osvětlovat se, a oblažovat se.

[13.5.6]
Hle, zjevuje se mi „v hádance“ Trojice, jíž ty jsi, Bože můj, protože ty, Otče, v počátku naší moudrosti, kterou je tvá Moudrost, z tebe zrozená, rovná tobě a společně věčná, to jest v tvém Synu, jsi stvořil nebe a zemi. A mnoho jsme řekli o nebi nebes a o zemi neviditelné a nehotové, a o propasti temné, podle duchovní bezformosti bloudivě odpadávající, pokud by se neobrátila k Tomu, od něhož byla jakkoli život, a osvětlením by se stala krásným životem, a byla by jeho nebem nebes, které bylo potom učiněno „mezi vodou a vodou“. A držel jsem už Otce ve jménu Bůh, který toto stvořil, a Syna ve jménu Počátek, v němž toto stvořil, a jsa přesvědčen, že můj Bůh je Trojice, jak jsem věřil, hledal jsem v jeho svatých výrocích; a hle, „Duch tvůj se vznášel nad vodami“. Hle, Trojice, Bůh můj, Otec a Syn a Duch svatý, Stvořitel veškerého stvoření.

[13.6.7]
Avšak jaká byla příčina – ó pravé Světlo, k tobě přenáším své srdce, aby mě neučilo marné; rozežeň jeho temnoty, a řekni mi, prosím tě skrze Lásku-Matku, prosím tě, řekni mi, jaká byla příčina, že po jmenování nebe a země neviditelné a nehotové a temnot nad propastí, teprve pak tvé Písmo jmenovalo tvého Ducha? Zda proto, že se slušelo tak ho naznačit, aby bylo řečeno, že se vznáší? Nemohlo by to být řečeno, pokud by nejdřív nebylo zmíněno to, nad čím vznášet se Duchu tvému mohlo být chápáno. Vždyť ani nad Otcem se nevznášel, ani nad Synem, ani by nebylo řečeno, že se vznáší, pokud by nad ničím se nevznášel. Dříve tedy mělo být řečeno, nad čím se vznášel, a potom On, o němž nebylo třeba jinak mluvit, než aby bylo řečeno, že se vznáší. Proč tedy jinak než aby bylo řečeno, že se vznáší, o něm bylo třeba mluvit?

[13.7.8]
Odtud ať následuje, kdo může rozumem, tvého apoštola, říkajícího, že „tvá láska je rozlita v našich srdcích skrze Ducha svatého, který nám byl dán“, a o duchovních věcech učícího a ukazujícího „přesahující cestu lásky“, a klonícího kolena za nás k tobě, abychom „poznali přesahující poznání lásky Krista“. A proto od počátku, přesahující, „vznášel se nad vodami“. Komu řeknu, jak řeknu o tíži žádostivosti v propastnou propast a o nadnesení lásky skrze tvého Ducha, který se „vznášel nad vodami“? Komu řeknu? Jak řeknu? Vždyť nejsou místa, do kterých se nořívíme a z kterých se vynořujeme. Co podobnějšího a co nepodobnějšího? City jsou, lásky jsou; nečistota našeho ducha, odtékající dolů z lásky ke starostem, a tvá svatost, zvedající nás výš z lásky k bezpečnosti, abychom „srdce měli vzhůru“ k tobě, kde se tvůj Duch vznáší nad vodami, a přišli k přesahujícímu odpočinku, až naše duše „projde vody, které jsou bez substance“.

[13.8.9]
Odpadl anděl, odpadla duše člověka, a oznámili propast veškeré duchovní tvorby v hluboké temnotě, pokud bys nebyl řekl na počátku: „Buď světlo,“ a nebylo by učiněno světlo, a nelnula k tobě každá poslušná rozumová bytost tvého nebeského města, a neodpočívala v tvém Duchu, který se nese neměnně nad vším proměnlivým. Jinak i samotné nebe nebes bylo by temnou propastí v sobě; nyní však je „světlem v Pánu“. Vždyť i v samotném ubohém neklidu odpadlých duchů a prokazujících své temnoty, obnažené od oděvu tvého světla, dost ukazuješ, jak velikou jsi stvořil rozumovou tvorbu, které nijak nedostačí k blaženému odpočinku cokoli, co je menší než ty, a skrze toto ani ne ona sobě. Vždyť ty, Bože náš, „osvětlíš naše temnoty“: od tebe vzcházejí „naše oděvy, a naše temnoty jako poledne budou“. Dej mi tebe,

Bože můj, vrať mi tebe. Hle, miluji, a pokud je to málo, ať miluji silněji. Nemohu změřit, abych věděl, kolik mi chybí z lásky k tomu, co stačí, aby můj život běžel v tvá objetí a neodvracel se, dokud se neskryje v skrytosti tvé tváře. Toto jen vím, že špatně mi je mimo tebe, nejen vně mne, ale i ve mně samém; a všechna hojnost, která není mým Bohem, mi je nouzí.

[13.9.10]
Zda buď Otec, nebo Syn se nevznášel nad vodami? Pokud jakoby místem, jako tělo, ani Duch svatý; pokud však výší neměnného božství nad vším proměnlivým, i Otec, i Syn, i Duch svatý se vznášel nad vodami. Proč tedy jen o tvém Duchu bylo toto řečeno? Proč bylo o něm řečeno jakoby místo, kde byl, a není to místo – o něm jediném bylo řečeno, že je tvůj dar? V tvém daru odpočíváme: tam tebe užíváme. Náš odpočinek – naše místo. Láska nás tam zdvíhá, a „tvůj dobrý Duch pozvedá naši pokoru z bran smrti“. „V dobré vůli je nám mír.“ Těleso svou vahou tíhne k svému místu. Váha ne jen dolů je, ale k svému místu. Oheň vzhůru směřuje, dolů kámen; svými vahami se vedou, svá místa hledají. Olej pod vodu nalitý nad vodu se zvedá, voda nad olej nalitá pod olej klesá; svými vahami se vedou, svá místa hledají. Méně uspořádané věci jsou neklidné; uspořádají se a odpočinou. Má váha – má láska; jí se nesu, kamkoli se nesu. Tvým darem jsme zapáleni a vzhůru neseni; vzpaluje nás a jdeme. „Vystupujeme vzestupnými schody v srdci a zpíváme píseň výstupů.“ Tvým ohněm, tvým dobrým ohněm vzpalujeme se a jdeme, protože vzhůru jdeme „k míru Jeruzaléma“, protože „zaradoval jsem se v těch, kdo mi řekli: V dům Páně půjdeme.“ Tam nás umístí dobrá vůle, abychom nic nechtěli jiného, než tam zůstat navěky.

[13.10.11]
Blažená tvorba, která nepoznala jiné, byť by sama byla jiná, než tvým darem, který se vznáší nad vším proměnlivým, hned jak byla stvořena, byla pozvednuta bez intervalu času tím povoláním, kterým jsi řekl: „Buď světlo," a bylo by světlo. V nás totiž se rozlišuje v čase, že jsme byli temnotami a jsme činěni světlem; v ní pak bylo řečeno, co by byla, pokud by nebyla osvětlena, a tak bylo řečeno, jakoby dřív byla plynulá a temná, aby vyvstala příčina, pro kterou se stalo, že byla jinak, totiž aby obrácená ke světlu neklesajícímu byla světlem. Kdo může, ať chápe; od tebe ať prosí. K čemu mi je obtížný, jako kdybych já osvěcoval nějakého člověka přicházejícího na tento svět?

[13.11.12]
Trojici všemohoucí kdo pochopí? A kdo o ní nemluví, pokud přece o ní? Vzácná duše, která, když o ní mluví, ví, co mluví. A hádají se a bojují, a nikdo bez pokoje nevidí toto vidění. Chtěl bych, aby tyto tři věci lidé si rozmýšleli u sebe samých: daleko jiné jsou tyto tři věci než ona Trojice, ale říkám, kde by se cvičili a zkoušeli a cítili, jak daleko jsou. Říkám pak tyto tři: být, znát, chtít. Vždyť jsem, a znám, a chci. Jsem znající a chtějící, a vím, že jsem a chci, a chci být a znát. V těchto tedy třech, jak je neoddělitelný život a jeden život a jedna mysl a jedna podstata, jak konečně neoddělitelné rozlišení, a přece rozlišení, ať vidí, kdo může. Určitě před sebou je; ať obrátí pozornost sám k sobě a uvidí a mi řekne. Ale když v nich něco najde a řekne, ať si už nemyslí, že nalezl to, co je nad těmito věcmi, neměnné, které je neměnně, a zná neměnně, a chce neměnně. A zda kvůli těmto třem je i tam Trojice, nebo v jednotlivých tyto tři věci, aby trojí jednotlivostí byly jednotlivosti, nebo obojí podivuhodnými způsoby prostě i mnohotvárně, nekonečnem v sobě sobě cílem, čím je, a sobě známé je, a sobě

stačí neměnně totéž samé bohatou velikostí jednoty, kdo lehce domyslí? Kdo jakkoli řekne? Kdo jakkoli opovážlivě vyhlásí?

[13.12.13]
Postupuj ve vyznání, víro má; řekni Pánu, Bohu svému: „Svatý, svatý, svatý, Pane, Bože můj; ve tvém jménu jsme pokřtěni, Otče a Synu a Duchu svatý; ve tvém jménu křtíme, Otče a Synu a Duchu svatý," protože i u nás v svém Kristu stvořil Bůh nebe a zemi, duchovní i tělesné jeho církve. A naše země, dřív než přijala formu nauky, byla neviditelná a nehotová, a temnotami nevědomosti jsme byli pokryti, protože „pro nepravost jsi poučoval člověka", a „soudy tvé jako hojná propast". Ale protože „Duch tvůj se vznášel nad vodou", neopustila naši bídu tvá milosrdenství, a řekl jsi: „Buď světlo"; „Čiňte pokání, přiblížilo se totiž království nebes." „Čiňte pokání"; „buď světlo." A protože „zarmoucena byla k nám samým naše duše, vzpomínali jsme na tebe, Hospodine, ze země Jordánu a z hory" rovné tobě, ale maličké kvůli nám, a nelíbily se nám naše temnoty, a obrátili jsme se k tobě, „a stalo se světlo". A hle, byli jsme kdysi tmou, nyní však světlem v Pánu.

[13.13.14]
A přece dosud „skrze víru", ještě ne „skrze pohled": „nadějí totiž jsme spaseni. Naděje však, která je vidět, není nadějí." Dosud „propast propast vzývá, ale už hlasem tvých vodopádů". Dosud i ten, kdo říká: „Nemohl jsem s vámi mluvit jako s duchovními, nýbrž jako s tělesnými", i on sám se ještě nemá za pochopivšího, a „co je za ním, zapomínaje, k tomu, co je vpředu, se vytahuje" a „sténá obtížený", a jeho duše „žízní po Bohu živém, jako jeleni po pramenech vod", a říká: „Kdy přijdu?", přeje si „obydlí své, které je z nebe", být obléknuto navrch, a volá nižší propast, říkaje: „Nebuďte přizpůsobeni tomuto světu, ale přetvořte se v obnovení

své mysli“, a: „Nebuďte dětmi v myslích, ale zlobou buďte dítky, abyste v myslích byli dokonalí“, a: „Ó bláznivíGalatští, kdo vás očaroval?“ Ale už ne svým hlasem; v tvém totiž, který jsi poslal svého Ducha z výsostí „skrze toho, kdo vystoupil na výsost“ a otevřel vodopády svých darů, aby „tok proudu rozveselil tvé město“. Po něm totiž vzdychá přítel Ženicha, mající už prvotiny Ducha u sebe, ale ještě v sobě samém sténající, očekávající adopci, vykoupení svého těla. Po něm vzdychá (vždyť je údem Nevěsty), a o něho žárlí (vždyť je přítelem Ženicha); o něho žárlí, ne o sebe, protože „v hlase tvých vodopádů“, ne ve svém hlase vzývá druhou propast, nad kterou žárle se bojí, aby „jak had Evu svedl svou lstivostí, tak i jejich smyslu nebyly porušeny od čistoty, která je v našem Ženichovi, Jednorozeném tvém“. Jaké je ono světlo podoby? Až „ho uvidíme, jaký je“, a projdou slzy, které mi byly chlebem dnem i nocí, zatímco se mi říká denně: „Kde je tvůj Bůh?“

[13.14.15]
A já říkám: „Bože můj, kde jsi?“ Hle, kde jsi. Oddechuji si v tobě trochu, když vyléváme nad sebou duši svou „v hlase jásání a vyznání, zvuku slavnosti slavící“. A dosud je smutná, protože zase upadá a stává se propastí, nebo spíše cítí dosud, že je propastí. Říká jí má víra, kterou jsi zapálil v noci před nohama mýma: „Proč jsi smutná, duše, a proč mě znepokojuješ? Doufej v Pána.“ „Lampa nohám tvým jeho slovo.“ Doufej a vytrvej, dokud nepřejde noc, matka nepravých, dokud nepřejde hněv Páně, jehož syny jsme i my byli kdysi tmou, jejíž zbytky s sebou vlečeme „v těle mrtvém kvůli hříchu“, „dokud nezavane den a nebudou odstraněny stíny“. Doufej v Pána; ráno stanu a budu nazírat; stále se budu jemu vyznávat. Ráno stanu a uvidím „spásu své tváře, Boha svého, který i oživí naše smrtelná těla kvůli Duchu, který v nás přebývá“, protože „nad náš vnitřek“ temný a plynoucí

„milosrdně se vznášel“. Odkud na tomto putování jsme obdrželi závdavek, abychom už byli světlem, dokud ještě „nadějí jsme spaseni“, a „synové světla a synové dne, ne synové noci, ani temnot“, což přesto jsme byli. Mezi nimi a námi v této ještě nejisté lidské znalosti ty jediný rozděluješ, který zkoumáš naše srdce, a nazýváš světlo dnem a tmu nocí. Vždyť kdo nás rozlišuje, pokud ne ty? „Co však máme, co bychom nepřijali“ od tebe, z téhož těsta nádoby ke cti, z něhož jsou i druhé stvořené k potupě?

[13.15.16]
Nebo kdo kromě tebe, Bože náš, nám stvořil oblohu autority nad námi ve svém Písmu Božském? „Nebe totiž bude svinuto jako kniha“, a nyní jako „kůže se rozprostírá“ nad námi. Vznešenější autority je totiž tvé Božské Písmo, protože už opustili tuto smrt ti smrtelní, skrze něž jsi je nám předal. A ty víš, Hospodine, ty víš, jak jsi lidi oblekl kožemi, když se stali kvůli hříchu smrtelnými. Odkud jsi jako kůži rozprostřel oblohu tvé knihy – svorné zajisté tvé řeči, které jsi skrze službu smrtelných položil nad nás. Vždyť jejich smrtí samotnou pevnost autority v tvých výrocích skrze ně vydaných vysoko se rozprostírá nad všechno, co je pod ní; což, dokud zde žili, nebylo tak vysoko rozprostřeno. Ještě jako kůži nebe jsi nerozprostřel, ještě jsi pověst jejich smrti nerozšířil zcela.

[13.15.17]
Pohlédněme, Hospodine, na nebesa, díla tvých prstů; vyjasni našim očím oblak, kterým jsi je zahalil. Tam je tvé svědectví, dávající moudrost maličkým. Dokonč, Bože můj, svou chválu „z úst dětí a kojenců“. Vždyť neznáme jiné knihy tak zbořitelné pýchy, tak zbořitelné nepřítele a obhájce vzdorujícího tvému usmíření obhajováním svých hříchů. Neznám, Hospodine, neznám jiné tak čisté výroky, které by mi tak vnukly vyznání a mírnily mou šíji

tvým jhem a zvaly mě ctít tebe zdarma. Ať jim rozumím, dobrý Otče, dej mi to podloženému, protože podloženým jsi je upevnil.

[13.15.18]
Jsou jiné vody nad touto oblohou, věřím, nesmrtelné a od pozemské porušenosti oddělené. Ať chválí tvé jméno, ať tě chválí nadnebeské národy tvých andělů, kteří nepotřebují vzhlížet k této obloze a čtením poznávat tvé slovo. Vidí totiž „stále tvou tvář“, a tam čtou bez slabik časů, co chce tvá věčná vůle. Čtou, vybírají a milují; stále čtou, a nikdy nepomine, co čtou. Vybíráním totiž a milováním čtou samou neměnnost tvého záměru. Nezavírá se jejich kniha, ani se neskládá jejich svazek, protože ty sám jim toto jsi, a jsi na věky, protože nad tuto oblohu jsi je uspořádal, kterou jsi upevnil nad slabost nižších lidů, kde by vzhlíželi a poznávali tvé milosrdenství, které tě časně hlásá, který jsi stvořil časy. „V nebi totiž, Hospodine, tvé milosrdenství, a pravda tvá až k oblakům.“ Přecházejí oblaky, nebe však zůstává. Procházejí hlasatelé tvého slova z tohoto života v jiný život, Písmo pak tvé až na konec věku nad lidmi se rozprostírá. Ale i „nebe i země pominou, slova však tvá nepominou“, protože i kůže bude svinuta, a tráva, nad kterou se rozprostírala s svým jasem, pomine, slovo pak tvé zůstává na věky. Které nyní „v hádance“ oblaků a „skrze zrcadlo“ nebe, ne „jak je“, se nám jeví, protože i my, byť bychom milováni tvým Synem byli, ještě se neukázalo, co budeme. Pohlédl skrze sítě těla, a lahodil, a vzpálil, „a běžíme za jeho vůní“. Ale „když se objeví, podobni mu budeme, protože ho uvidíme, jak je“. Jak je, Hospodine, naše vidění, které ještě není nám.

[13.16.19]
Vždyť jak zcela ty jsi, ty víš jediný, který jsi neměnně a víš neměnně a chceš neměnně; a tvá podstata ví a chce neměnně,

a tvé vědění je a chce neměnně, a tvá vůle je a ví neměnně; a nezdá se spravedlivé u tebe, aby, jak se poznává neměnné světlo, tak bylo poznáváno od osvětleného proměnlivého. A proto má duše „jak země bez vody tobě“, protože jak se nemůže sama osvětlit, tak se nemůže sama nasytit. „Vždyť u tebe pramen života, jak ve světle tvém uvidíme světlo.“

[13.17.20]
Kdo shromáždil roztrpčené v jediné společenství? Vždyť týž je jim cíl časného a pozemského štěstí, pro něž činí vše, i když se nespočetnou rozmanitostí starostí kolísají. Kdo, Hospodine, kromě tebe, který jsi řekl, aby „se shromáždily vody do shromáždění jednoho a objevila se suchá“, žíznící po tobě, protože „tvé je moře, a ty jsi je stvořil, a suchou zem tvé ruce zformovaly“? Vždyť ne hořkost vůlí, nýbrž shromáždění vod se zove mořem. Ty totiž krotíš i zlé žádosti duší a stavíš meze, až kam se dovoluje postupovat vodám, aby v sobě se zdrobnily jejich vlny; a tak činíš moře řádem své vlády nad vším.

[13.17.21]
Avšak duše žíznící po tobě a tobě se zjevující jiným cílem rozlišené od společenství moře skrytým a sladkým pramenem napájíš, aby i země dala svůj plod. A dává svůj plod, a na tvůj příkaz, Pána, Boha svého, raší naše duše skutky milosrdenství podle druhu, milujíc bližního v podporách tělesných potřeb, mající v sobě semeno podle podobnosti, protože z naší slabosti spoluslitujeme k pomoci potřebným, podobně pomáhajíc, jak bychom i my chtěli, aby nám byla pomoc podána, pokud bychom stejným způsobem potřebovali – ne pouze ve snadných věcech jakoby v setbě bylin, ale i v ochraně pomoci silným stromem, jako strom plodný, totiž dobročinný, k vyrvání toho, kdo trpí nespravedlnost, z ruky

mocného, a nabízení stínu ochrany pevným stromem spravedlivého soudu.

[13.18.22]
Takto, Hospodine, takto, prosím tě, ať povstane, jak činíš, jak dáváš radost a schopnost, ať povstane „ze země pravda, a spravedlnost z nebe ať shlédne“, a ať „jsou na obloze světla“. Lámejme hladovému svůj chléb a nouzného bez střechy přiveďme do svého domu, nahého oblékejme a domácími svého semene nepohrdejme. Jaké věci na zemi narozené plody, pohleď, že je to dobré, a ať vyvstane přechodné naše světlo, a z této nižší úrody činů v rozkoše kontemplace, vznešenější slovo života mající, se objevme „jako světla ve světě“, lnoucí k obloze tvého Písma. Tam totiž s námi disputuješ, abychom rozlišovali mezi rozumem postihnutelnými a smyslem postihnutelnými věcmi jakoby mezi dnem a nocí, nebo mezi dušemi jedněmi rozumem postihnutelným, druhými smyslem postihnutelným oddaným, aby už ne ty sám v skrytosti soudu, jako před tím, než byla učiněna obloha, rozdělíš mezi světlem a tmou, nýbrž i tvoji duchovní, na téže obloze postavení a odlišení, zjevenou skrze svět tvou milostí, ať svítí nad zemí a ať rozdělují mezi dnem a nocí a ať naznačují doby, protože staré věci minuly, hle, staly se nové; a protože „bližší je naše spása, než když jsme uvěřili“; a protože noc pokročila, den se však přiblížil“; a protože žehnáš „korunu svého roku“, posílaje dělníky „na svou žeň“, na jejíž setí jiní pracovali, posílaje i na jinou setbu, jejíž žeň je na konci. Takto plníš sliby toužícímu, a žehnáš roky spravedlivého; ty však sám týž jsi, a v tvých letech, která „neklesají“, stodolu připravuješ pro léta pomíjející. Věčným zajisté záměrem ve vlastních časech dáváš nebeská dobra na

[13.18.23]
„moudrosti“ jako větší světlo, kvůli těm, které těší jasná pravda jako „na počátku dne“; jiným „slovo vědění“ podle téhož Ducha, jako světlo menší; jiným víra; jiným dar uzdravování; jiným působení moci; jiným prorokování; jiným rozlišování duchů; druhému druhy jazyků; a toto všechno jako hvězdy. Všechno toto totiž „působí jeden a týž Duch, rozdělující vlastní dar každému, jak chce“, a dávající „ukázat se hvězdám ve zjevení k užitku“. „Slovo“ pak „vědění“, jímž se obsahují všechny svátosti, které se mění v časech jako měsíc, a ostatní znalosti darů, které následně jako hvězdy jsou zmíněny, nakolik se liší od oné záře moudrosti, jíž se raduje předtím zmíněný den, natolik na počátku noci jsou. Pro ty totiž jsou nutné, kterým onen nejmoudřejší tvůj služebník nemohl mluvit jako k duchovním, nýbrž jako k tělesným, on, který „mluví moudrost mezi dokonalými“. Živočišný však člověk jako „maličký v Kristu“ a mléka piják, dokud by nebyl posilněn k pevnému pokrmu a nezpevnil ostří k pohledu slunce, ať nemá opuštěnou svou noc, nýbrž ať je spokojen světlem měsíce a hvězd. Toto s námi probíráš nejmoudřeji, Bože náš, ve své knize, tvé obloze, abychom rozeznali všechny věci podivuhodným nazíráním, i když dosud „v znameních a v časech a ve dnech a letech“.

[13.19.24]
„Ale napřed se umyjte, čistí buďte, odstraňte zlo ze svých duší a od zraku mých očí, aby se objevila suchá. Učte se dobře činit, soudte sirotku a ospravedlněte vdovu, aby raší země trávu pastvy a strom plodný. A pojďte, disputujme“, praví Pán, „aby se stala světla v obloze nebe, a ať svítí nad zemí.“ Ptal se bohatý ten dobrého mistra, co by činil, aby dosáhl „věčný život“; řekni mu dobrý mistr, kterého si myslel za člověka, a nic víc (dobrý však je, protože Bůh je), ať mu řekne, aby, pokud chce přijít k životu, zachoval

přikázání: odstraň od sebe hořkost zla a zloby, nezabij, necizolož, nekraď, křivé svědectví neříkej, aby se objevila suchá a raší čest matky a otce a láska bližního. „Učinil jsem," řekl, „toto všechno." Odkud tedy tolik trní, pokud země je plodná? Jdi, vymýť lesnaté houštiny lakomství, prodej, co máš, a nasycuj se úrodou dávaje chudým, a „budeš mít poklad v nebesích, a následuj Pána", pokud chceš být dokonalý, k nim druhován, mezi nimiž moudrost mluví ten, kdo zná, co rozděluje dni a noci, abys poznal i ty, aby se staly i tobě světla na obloze nebe. Což se nestane, pokud tam nebude tvé srdce; což zase se nestane, pokud tam nebude tvůj poklad, jak jsi slyšel od dobrého Mistra. Ale zarmoutila se země neplodná, a trní udusilo slovo.

[13.19.25]
Vy však, „pokolení vybrané, slabé věci světa", kteří jste opustili všechno, abyste následovali Pána: jděte za ním a „zahanbujte silná", jděte za ním, „krásné nohy", a svitte na obloze, aby „nebesa vypravovala jeho slávu", rozdělujíc mezi světlem dokonalých, ale ještě ne jako andělů, a tmou maličkých, ale ne beznadějných. Svitte nad celou zemí, a den sluncem zářící ať vysloví ke dni slovo moudrosti, a noc měsícem svítící ať oznámí noci slovo vědění. Měsíc a hvězdy noci svítí, ale noc je nezastírá, protože ony ji osvětlují podle její míry. Hle totiž, jakoby Bůh řekl: „Ať budou světla v obloze nebe," „stal se náhle z nebe zvuk jako větru silného vanoucího, a objevily se jazyky rozdělené jako ohně, který i sedl na každého z nich", a stala se světla v obloze nebe mající slovo života. Všude probíhejte, ohně svaté, ohně slušné. Vždyť vy jste „světlo světa", a nejste pod kbelíkem. Vyvýšen je, k němuž jste přilnuli, a povýšil vás. Rozbíhejte a dávejte se poznat všem národům.

[13.20.26]
Ať počne i moře a porodí vaše díla, a ať „vody vydají plazy duší živých“. Rozlišujíc totiž „drahocenné od sprostého“ se stávají ústy Boha, skrze které by říkal: „Ať vody vydají“, nikoli duši živou, kterou země vydá, nýbrž „plazy duší živých a ptáky létající nad zemí“. Vplazily se totiž tvoje svátosti, Bože, skrze díla tvých svatých mezi středy vln pokušení věku k napájení národů tvým jménem v tvém křtu. A mezi tím se staly veliké divy jako velké velryby, a hlasy tvých poslů létající nad zemí „podél obloze tvé knihy“, té postavené sobě k autoritě, pod níž by létali, kamkoli by šli. Vždyť „nejsou mluvy ani řeči, jejichž hlasů by se neslyšelo“, když do celé země vyšel jejich zvuk, a do končin okršlku země jejich slova, protože ty, Hospodine, „žehnajíc“, jsi rozmnožil tyto věci.

[13.20.27]
Zdali lžu, nebo míšením míchám a nerozlišuji jasná poznání těchto věcí v obloze nebe a díla tělesná v vlnícím moři a pod oblohou nebe? Vždyť kterých věcí znalosti jsou pevné a ohraničené bez přírůstků rodění jako světla moudrosti a vědění, těchto téchž věcí jsou tělesná konání mnohá a rozmanitá, a jedno z druhého vzrůstem se rozmnožují v tvém požehnání, Bože, kterýs útěchy znechucení smyslů smrtelných, aby v poznání ducha jedna věc mnohými způsoby skrze pohyby těla byla zobrazena a vyjádřena. Vody vydaly tyto věci, ale v tvém slovu. Potřeby odcizených od věčnosti tvé pravdy národů vyvolaly tyto věci, ale v tvém evangeliu, protože samy vody tyto věci vyvrhly, jejichž hořký chvatná byla příčinou, že v tvém slovu tyto věci vzešly.

[13.20.28]
A krásné je všechno dělané tebou, a hle, ty nevyslovitelně krásnější, který jsi stvořil všechno. Od něhož kdyby neklesl Adam,

nerozlila by se z jeho lůna slanina moře, lidské pokolení hluboko zvídavé a bouřlivě nabobtnalé a nestále plynoucí; a tak by nebylo třeba, aby ve vodách mnohých tělesně a smyslově konaly tvoji správci tajemné činy a výroky (tak mi totiž nyní vyvstaly plazi a ptáci), kterými napojení a zasvěceni lidé, podrobení tělesným svátostem, dále by nepostupovali, pokud by duchovně neobživla duše stupněm jiným, a po slově počátku se neohlížela k dokonání.

[13.21.29]
A skrze toto v tvém slovu ne hloubka moře, nýbrž od vod hořkosti oddělená země vyvrhuje ne plazy duší živých a létavce, nýbrž duši živou. Vždyť už nepotřebuje křest, kterého potřebují národy, jak potřebovala, když byla pokryta vodami. Vždyť nevchází se jinak v království nebeské od toho, kdy jsi ustanovil, aby se tak vcházelo; ani veliká díla divů nehledá, jimiž by vznikla víra. Vždyť ne „pokud by znamení a divy neviděla, nevěří“, když už odlišena je země věřící od vod moře nevěrou hořkých, a „jazyky nejsou znamením věřícím, nýbrž nevěřícím“. Ani tohoto tedy druhu letavců, které tvé slovo vyvedly vody, nepotřebuje země, kterou jsi založil nad vodami. Vlož do ní své slovo skrze své posly, díla jejich totiž vyprávíme. Ale ty jsi, kdo v nich pracuje; a ať vyvedou duši živou. Země ji vyvádí, protože země je příčinou, aby tyto věci konaly v ní, jak moře bylo příčinou, aby konaly plazy duší živých a létavce pod oblohou nebe, kterých už země nepotřebuje, i když ryba se jí z hlubiny vyzdvižená na tom stole, který jsi připravil před zrakem věřících – proto totiž z hlubiny byla vyzdvižena, aby živila suchou. A ptáci jsou mořským potomstvem, přesto však nad zemí se rozmnožují. Vždyť prvních hlasů kázajících nevěra lidí byla příčina, ale i věřící se povzbuzují, a žehná se jim rozmnoženě ode dne ke dni. Avšak duše živá od země bere počátek, protože neprospívá, pokud ne už věřícím zdržovat se od lásky k tomuto

světu, aby jejich duše tobě žila, která byla mrtvá, žijíc v rozkoších, rozkoších, Hospodine, smrtonosných; vždyť ty jsi čistého srdce životaplná rozkoš.

[13.21.30]
Ať tedy již na zemi pracují tvoji služebníci, ne jak na vodách nevěry, ohlašujíc a mluvíc skrze zázraky a svátosti a tajemné hlasy, kde pozornost se stává nevědomostí, matkou obdivu, ve strachu před tajemnými znameními (takový je totiž vchod k víře synů Adama, zapomínajících na tebe, zatímco se skrývají před tvou tváří a stávají se propastí) – nýbrž ať pracují i jak na suché, oddělené od vírů propasti, a ať jsou formou věřícím životem před nimi a probouzením k napodobení. Takto totiž nejen k slyšení, ale i k činění slyší: „Hledejte Boha, a bude žít vaše duše“, aby „země vyvedla duši živou“; „nepřizpůsobujte se tomuto světu, zdržujte se od něho“. Vyhýbáním se žije duše, která bažením umírá. Zdržujte se od surové divokosti pýchy, od lenošné rozkoše marnotratnosti, a od falešného jména vědění, aby byly zvěře krotké a dobytek zdomácnělý a neškodní hadi. Pohyby totiž duše jsou v alegorii; ale nadutost domýšlivosti a potěšení žádostivosti a jed zvídavosti jsou pohyby duše mrtvé, protože ne tak umírá, aby každého pohybu postrádala, poněvadž odstoupením od pramene života umírá, a tak přijatá se stává od míjejícího světa a přizpůsobuje se mu.

[13.21.31]
Avšak slovo tvé, Bože, je pramen života věčného a nemíjí. A proto v tvém slovu je kroceno to odstoupení, zatímco se nám říká: „Nepřizpůsobujte se tomuto světu“, aby vyvedla země v prameni života duši žijící, v tvém slovu skrze tvé evangelisty, duši zdrženlivou napodobením napodobitelů tvého Krista. To je totiž „podle druhu“, protože horlivost u muže je od přítele: „Buďte,“

řekl, „jako já, protože i já jako vy.“ Tak budou v duši živé zvěř dobrá v krotkosti činů. Přikázal jsi totiž, říkaje: „V krotkosti svá díla dokonávej, a od každého člověka budeš milován.“ A dobytek dobrý – „ani kdyby jedli, nebudou oplývat, ani kdyby nejedli, nebudou mít nouzi“; a hadi dobří, ne zhoubně ke škodě, nýbrž bystře k opatrnosti, a jen tolik zkoumající časnou přirozenost, kolik stačí, aby „skrze stvořené věci rozumem spatřila se věčnost“. Vždyť slouží rozumu tato zvířátka, když, zdrženy od smrtonosného postupu, žijí a jsou dobrá.

[13.22.32]
Hle, Hospodine, Bože náš, Stvořiteli náš, když city od lásky ke světu budou zdrženy, kterými jsme umírali špatným životem, a začne být duše žijící dobrým životem, a bude naplněno tvé slovo, kterým jsi skrze svého apoštola řekl: „Nepřizpůsobujte se tomuto světu,“ bude následovat i to, co jsi hned přidal a řekl: „ale přetvořte se v obnovení své mysli,“ již ne „podle druhu“, jakoby napodobujíce předcházejícího bližního, ani ne žijíce z autority člověka lepšího. Vždyť jsi neřekl: „Ať se stane člověk podle druhu“, nýbrž: „Udělejme člověka k obrazu a podobě naší“, abychom osvědčili, co je tvou vůlí. Vždyť k tomuto onen tvůj správce, rodící skrze evangelium syny, aby neměl stále maličké, které by krmil mlékem a jako kojná je ošetřoval, „přetvořte se,“ praví, „v obnovení své mysli, k osvědčování vás, co je vůle Boží, co je dobré, přijatelné a dokonalé“. A proto neříkáš: „Ať se stane člověk,“ ale: „Udělejme,“ ani neříkáš: „Podle druhu,“ nýbrž: „K obrazu a podobě naší.“ Myslí totiž obnovený a nazírající pochopenou tvou pravdu nepotřebuje člověka ukazatele, aby svůj druh napodoboval, nýbrž tebou ukazujícím zkouší sám, co je tvou vůlí, co je dobré, přijatelné a dokonalé; a učíš ho už schopného vidět Trojici Jednoty nebo Jednotu Trojice. A proto, i když je množně řečeno „Udělejme

člověka“, jednotně se přesto vkládá „a stvořil Bůh člověka“, a i když je množně řečeno „k obrazu našemu“, jednotně se vkládá „k obrazu Božímu“. Takto se člověk obnovuje v poznání Boha podle obrazu toho, který jej stvořil, a stav se duchovním „soudí všechno“, co zajisté má být souzeno; sám však od nikoho není souzen.

[13.23.33]
Avšak že soudí všechno, to je, že má moc nad rybami moře a letavci nebe a nad všemi dobytčaty a zvěří a nad veškerou zemí a nad všemi plazy, kteří se plazí nad zemí. To totiž koná skrze rozum mysli, skrze který „přijímá, co je Ducha Božího“. Jinak „člověk, postavený do pocty, nerozuměl: byl srovnán s nerozumnými hovady a jim podobný učiněn“. V tvé církvi tedy, Bože náš, podle tvé milosti, kterou jsi jí dal, protože „tvý výtvor jsme, stvoření v dobrých skutcích“, nejen ti, kdo duchovně předsedají, ale i ti, kdo duchovně se podrobují těm, kdo předsedají (muže totiž a ženu jsi stvořil člověka tímto způsobem v tvé duchovní milosti, kde podle pohlaví těla „není muž a žena, protože není Žid ani Řek, ani otrok, ani svobodný“); duchovní tedy, ať ti, kdo předsedají, ať ti, kdo poslouchají, duchovně soudí, ne o duchovních poznáních, která svítí na obloze (vždyť není třeba o tak vznešené autoritě soudit); ani o samotné tvé knize, i když něco tam nesvítí, protože podrobujeme jí svůj rozum a máme jisto, že i to, co je zavřeno našim pohledům, je správně a pravdivě řečeno (takto totiž člověk, i když už duchovní a obnovený v poznání Boha podle obrazu toho, který ho stvořil, přesto má být „činitelem zákona, ne soudcem“); ani o tom rozlišení nesoudí duchovních a tělesných lidí, kteří jsou tvým, Bože náš, očím známí, a nám dosud se neukázali žádnými skutky, abychom je z ovoce jejich poznali, ale ty, Hospodine, už víš o nich, a rozdělils a povolals je v skrytosti dřív, než byla učiněna obloha; ani

o bouřlivých tohoto světa národech, ačkoli duchovní člověk je, nesoudí – vždyť co jemu je o těch, kdo jsou venku, soudit, neznaje, kdo odtamtud přijde v sladkost tvé milosti a kdo zůstane ve věčné bezbožnosti hořké?

[13.23.34]
A proto člověk, kterého jsi stvořil k svému obrazu, nepřijal moc nad světly nebe, ani samotného skrytého nebe, ani nad dnem a nocí, které před založením nebe jsi nazval, ani nad shromážděním vod, což je moře, nýbrž přijal moc nad rybami moře a letavci nebe a všemi dobytčaty a nad veškerou zemí a nad všemi plazy, kteří se plazí nad zemí. Soudí totiž a schvaluje, co by správně, zavrhuje však, co by nesprávně nalezl, buď v oné slavnosti svátostí, kterými jsou zasvěcováni ti, které vyhledává ve vodách mnohých tvé milosrdenství, buď v té, kterou se ukazuje ta ryba, která vyzdvižena z hlubiny jako zbožná země je, buď ve slovních znameních a hlasech podrobených autoritě tvé knihy jakoby pod oblohou letajících, vykládáním, výkladem, rozhovorem, disputací, žehnáním a vzýváním tebe, ústy vybuchujícími a zvučícími znameními, aby lid odpověděl: „Amen.“ Všem těmto hlasům tělesně vyslovovaným je příčinou propast světa a slepota těla, kterým se nelze myšlené vidět, aby bylo třeba hlučet v uších. Takto, ačkoli se letavci rozmnožují nad zemí, z vod však berou původ. Soudí také duchovní, schvalujíc, co je správné, zavrhujíc však, co by nesprávně nalezl ve skutcích a mravech věřících, almužnami jako země plodná, a z duše žijící zkrocenými city, v čistotě, v postech, v zbožných myšlenkách o těch věcech, které smyslem těla vnímáme. O těch totiž nyní je řečeno, že soudí, v nichž má i moc napravovat.

[13.24.35]
Ale co to je, a jaká je to tajemnost? Hle, žehnáš lidem, Hospodine, aby rostli a množili se a naplňovali zemi. Nic nám z toho nenaznačuješ, abychom chápali něco? Proč ne tak jsi požehnal světlu, které jsi nazval dnem, ani obloze nebe, ani světlům, ani hvězdám, ani zemi, ani moři? Řekl bych, Bože náš, který jsi nás stvořil k svému obrazu, řekl bych, žes tento dar požehnání člověku zvláštně chtěl darovat, pokud by nebyl tak požehnal rybám a velrybám, aby rostly a množily se a plnily vody moře, i letavce aby se množili nad zemí. Rovněž bych řekl, že se k těm rodům věcí vztahuje toto požehnání, které rozením ze sebe samých se rozmnožují, pokud bych je nalezl u stromoví a křovin a u pozemské zvěře. Avšak ani bylinám a stromům nebylo řečeno, ani zvěři a hadům: „Rostěte a množte se“, i když tyto také všechny jako ryby a ptáci a lidé se rozením množí a druh zachovávají.

[13.24.36]
Co tedy řeknu, světlo mé, pravdo? Že je to prázdné, že marně bylo tak řečeno? Nikterak, Otče zbožnosti; daleko ať je, aby to řekl služebník tvého slova. A pokud já nerozumím, co v tomto výroku naznačuješ, ať to užívají lépe lepší, to jest rozumějící víc než já, každému, kolik dovedl si tě osvojit. Ať se však líbí i moje vyznání před tvýma očima, kterým ti vyznávám, že věřím, Hospodine, že ne nadarmo jsi tak mluvil; a neumlčím to, co mi příležitost tohoto čtení naznačuje. Pravda totiž je, a nevidím, co by překáželo tak cítit obrazná slova tvých knih. Vím totiž, že se mnohonásobně naznačuje tělem, co jedním způsobem se chápe myslí, a mnohonásobně se chápe myslí, co jedním způsobem tělem je naznačováno. Hle, jediná láska k Bohu a bližnímu, kolika mnohonásobnými svátostmi a nespočetnými jazyky, a v každém jazyku nespočetnými způsoby mluvení se tělesně vyslovuje! Takto

rostou a množí se potomci vod. Zváž znova, kdokoli toto čteš: hle, co jedním způsobem Písmo nabízí a hlas zní: „Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi“, zdali se nechápe mnohonásobně, ne klamem omylů, nýbrž rody pravdivých chápání? Takto rostou a množí se potomci lidí.

[13.24.37]
A proto, pokud přirozenosti samé věcí ne alegoricky, nýbrž vlastně myslíme, ke všemu, co se ze semen rodí, se hodí slovo „rostěte a množte se“. Pokud však obrazně položené tyto věci bereme (což spíše soudím, že měl na mysli Písmo, které zajisté ne nadarmo samým potomkům vodních tvorů a lidem toto požehnání připsalo), nalézáme ovšem mnohosti i v stvořeních duchovních i tělesných jakoby v nebi a zemi, a v duších spravedlivých a nespravedlivých jakoby ve světle a tmě, a ve svatých autorech, skrze něž byl sdělen zákon, jakoby v obloze, která je upevněna mezi vodou a vodou, a ve společenství roztrpčených národů jakoby v moři, a v zájmu zbožných duší jakoby na suché, a v skutcích milosrdenství podle přítomného života jakoby v bylinách sátivných a stromech plodných, a v duchovních darech zjevených k užitku jakoby v světlech nebe, a v citech formovaných k uměřenosti jakoby v duši živé: v tomto všem získáváme mnohosti a hojnosti a přírůstky. Ale aby tak rostla a množila se, že jedna věc je mnoha způsoby vyslovována a jedno vyslovení mnoha způsoby chápáno, nenalézáme než u znamení tělesně vydávaných a věcí rozumem vymyšlených. Znamení tělesně vydávaná jako rozen vod kvůli nutným příčinám tělesné hlubiny, věci však rozumem vymyšlené jako lidská rození kvůli plodnosti rozumu jsme pochopili. A proto jsme uvěřili, že oběma těmto rodům bylo řečeno od tebe, Hospodine: „Rostěte a množte se.“ V tomto totiž požehnání propůjčenou od tebe schopnost a moc přijímám i mnoha způsoby

vyjadřovat, co jedním způsobem jsme chápali, i mnoha způsoby chápat, co temně jedním způsobem vyjádřeno čteme. Takto se plní vody moře, které se nehýbou, než rozmanitými významy, takto i potomky lidskými se plní i země, jejíž suchost se objevuje v zájmu, a vládne jí rozum.

[13.25.38]
Chci také říci, Hospodine, Bože můj, co mi následně tvé Písmo naznačuje; a řeknu, a nebudu se bát. Pravdivé totiž řeknu, když mi ty vdechneš, co z těch slov jsi chtěl, abych řekl. Vždyť nikým jiným než tebou vdechujícím věřím, že pravdu říkám, protože ty jsi pravda, „každý však člověk lhář“, a proto, „kdo mluví lež, ze svého mluví“. Takže abych mluvil pravdu, z tvého mluvím. Hle, dal jsi nám za jídlo veškerou „setbu rostoucí tvořící semeno, které je nad celou zemí, a všechen strom, který má v sobě ovoce semene sátivného“. A ne jen nám, ale „i všem ptákům nebe a zvěři země a plazům“; rybám však a velrybám velkým nedal jsi tyto věci. Vždyť jsme říkali, že se jimi, těmi pozemskými plody, naznačují a v alegorii zobrazují skutky milosrdenství, které se k potřebám tohoto života vykonávají ze země plodné. Takovou zemí byl zbožný Onesiforus, jehož domu jsi dal milosrdenství, protože často tvého Pavla občerstvil a za jeho řetěz se nestyděl. To udělali i bratři, a takovou úrodou plodili, kteří, co mu chybělo, doplnili z Macedonie. Ale jak truchlí jisté stromy, které ovoce povinné nedaly, kde praví: „Při mé první obraně nikdo mi nebyl, nýbrž všichni mě opustili: ať jim se to nepočítá.“ Vždyť pokrm je dlužen těm, kdo slouží rozumovou naukou skrze porozumění božských tajemství; a tak jim je dlužen jako lidem. Dluží se jim pak (jako duši živé) nabízejícím se k napodobení ve vší zdrženlivosti. Rovněž dluží se jim jako letavcům kvůli jejich požehnáním, která se rozmnožují nad zemí, protože „do veškeré země vyšel jejich zvuk“.

[13.26.39]
Pasou se však těmito pokrmy ti, kdo se jim radují; a nebaví ti, jejichž „bůh je břicho“. Vždyť ani u těch, kdo tyto věci nabízejí, to, co dávají, není ovocem, nýbrž s jakou duší dávají. A tak ten, kdo Bohu sloužil, ne svému břichu, vidím jasně, odkud se raduje; vidím a radostně mu gratuluji velmi. Přijal totiž od Filipanů to, co skrze Epafrodita poslali; ale přece odkud se raduje, vidím.
A odkud se raduje, odtamtud se pase, protože v pravdě mluvě říká: „Zaradoval jsem se velmi v Pánu, protože konečně někdy jste znovu vyrašili v smýšlení pro mě, v němž jste smýšleli; byli jste však unavení.“ Ti tedy dlouhou únavou chřadli a jaksi vyschli od onoho ovoce dobrého skutku, a raduje se jim, že znovu vyrašili, ne sobě, že jeho nedostatku pomohli. Proto následně praví: „Ne že by mi něco chybělo, říkám; vždyť já jsem se naučil být spokojen v tom, v čem jsem. Umím i méně mít, umím i oplývat; ve všem a v každém jsem byl zasvěcen, i sytit se, i hladovět, i oplývat, i nouzi trpět: všechno mohu v Tom, který mě posiluje.“

[13.26.40]
Odkud tedy se raduješ, ó Pavle veliký? Odkud se raduješ, odkud se paseš, člověče obnovený v poznání Boha podle obrazu toho, který tě stvořil, a duše živá tak velkou zdrženlivostí, a letavý jazyku mluvící tajemství? Takovým zajisté živočichům je dlužen tento pokrm. Co to je, co tě pase? Radost. Co následuje, ať slyším: „Avšak,“ praví, „dobře jste učinili sdílejíce mé soužení.“ Odtud se raduje, odtud se pase, protože oni dobře učinili, ne protože jeho úzkost se uvolnila, kterýs tobě říkáš: „V soužení prostor jsi mi dal,“ protože i oplývat i nouzi trpět umí v tobě, který ho posiluješ. „Víte totiž,“ praví, „i vy, Filipané, že na počátku evangelia, když jsem z Macedonie odešel, žádná církev se mnou nesdílela v účtu daného a přijatého, než jediní vy, protože i do Thessaloniky, i jednou

i podruhé, pro mé potřeby jste poslali.“ K tomuto dobrému skutku, že se oni vrátili nyní, raduje se, a raduje se, že znovu vyrašili, jakoby obživla plodnost pole.

[13.26.41]
Zdali kvůli svým potřebám, že řekl: „Pro mé potřeby jste poslali“, zdali proto se raduje? Ne proto. A toto odkud víme? Protože sám následně říká: „Ne proto, že hledám dar, ale vyhledávám plod.“ Naučil jsem se od tebe, Bože můj, mezi darem a plodem rozlišovat. Dar je sama ta věc, kterou dává ten, kdo rozdává tyto potřebné věci, jako jsou peníze, pokrm, nápoj, oděv, střecha, pomoc. Plod však je dobrá a pravá vůle dárce. Vždyť neřekl dobrý Mistr jen „kdo přijme proroka“, ale přidal „ve jménu proroka“; ani neřekl jen „kdo přijme spravedlivého“, nýbrž přidal „ve jménu spravedlivého“; tak zajisté onen odměnu proroka, tento odměnu spravedlivého dostane. Ani neřekl jen „kdo pohár studené vody dá k napití jednomu z mých nejmenších“, nýbrž přidal „jen ve jménu učedníka“, a tak připojil: „Amen pravím vám, neztratí svou odměnu.“ Dar je přijmout proroka, přijmout spravedlivého, podat pohár studené vody učedníku; plod však ve jménu proroka, ve jménu spravedlivého, ve jménu učedníka to učinit. Plodem je živen Eliáš vdovou vědoucí, že člověka Božího živí, a proto by živila; skrze havrana však daného se pásl. Nikoli vnitřní Eliáš, ale vnější byl pasen, který by mohl i takovým nedostatkem pokrmu zahynout.

[13.27.42]
A proto řeknu, co je pravda před tebou, Hospodine, že když lidé prostí a nevěřící, k jejichž zasvěcování a získávání jsou nutné svátosti zasvěcení a veliké divy, které jménem ryb a velryb jsme uvěřili, že se naznačují, přijímají, aby tělesně občerstvili nebo

v nějakém užitku přítomného života pomohli tvým chlapcům, když ani nevědí, proč to má být činěno a kam patří, ani oni ony pasou, ani tito od nich jsou paseni, protože ani oni toto se svatou a pravou vůlí nekonají, ani tito z jejich darů, kde dosud nevidí plod, se neradují. Odtamtud zajisté se duše pase, odkud se raduje. A proto ryby a velryby se nekrmí pokrmy, které raší jen už země od hořkosti mořských vln oddělená a rozlišená.

[13.28.43]
A viděl jsi, Bože, všechno, co jsi stvořil, a hle, dobrá velmi, protože i my vidíme to, a hle, všechno dobré velmi. V jednotlivých druzích svých skutků, když jsi řekl, aby vznikly, a vznikly, ono a ono jsi viděl, že je dobré. Sedmkrát jsem spočítal, že je napsáno, žes viděl, že je dobré, co jsi stvořil; a tohle je osmé, že jsi viděl všechno, co jsi stvořil, a hle, nejen dobré, ale velmi dobré, jakoby zároveň všechno. Vždyť jednotlivé jen dobré byly, zároveň však všechny i dobré, i velmi dobré. Totéž říkají i jakákoli krásná tělesa, protože mnohem krásnější je tělo, které sestává ze všech krásných údů, než sami jednotliví údové, jejichž nejuspořádanějším složením se dokončuje celek, i když i oni jednotlivě krásní jsou.

[13.29.44]
A pozoroval jsem, abych nalezl, zda sedmkrát nebo osmkrát jsi viděl, že jsou dobrá tvá díla, když se ti líbila; a ve tvém vidění jsem nenašel časy, skrze které bych rozuměl, že tolikrát jsi viděl, co jsi stvořil, a řekl jsem: „Hospodine, zdali toto tvé Písmo není pravda, protože ty jsi pravdomluvný a Pravda jsi je vydal? Proč mi tedy ty říkáš, že ve tvém vidění nejsou časy, a toto tvé Písmo mi říká, že v jednotlivé dny ty věci, které jsi stvořil, jsi viděl, že jsou dobré, a když jsem je spočítal, nalezl jsem, kolikrát?“ K tomu mi říkáš, protože ty jsi Bůh můj a říkáš silným hlasem do vnitřního ucha

svému služebníku, prolamuje mou hluchotu a volaje: „Ó člověče, zajisté to, co mé Písmo říká, já říkám. A přesto ono časně říká, slovu pak mému čas nepřistupuje, protože rovnou se mnou věčností je. Takto ty věci, které vy skrze mého Ducha vidíte, já vidím, jak ty věci, které vy skrze mého Ducha říkáte, já říkám. A tak když vy je časně vidíte, ne já časně vidím, jak když vy je časně říkáte, ne já časně říkám.“

[13.30.45]
A slyšel jsem, Hospodine, Bože můj, a vycucal jsem kapku sladkosti z tvé pravdy, a pochopil jsem, že jsou někteří, kterým se nelíbí tvá díla, a mnohá z nich říkají, že jsi stvořil nutností donucen, jako stavby nebes a složení hvězd, a to ne z tvého, ale že už byly jinde stvořeny a odjinud, které bys ty stáhl a sešil a utkal, když jsi po poražených nepřátelech stavěl světské hradby, aby tím stavem spoutáni proti tobě znova nemohli vzbouřit; jiné však ani že jsi nestvořil, ani vůbec nespojil, jako všechna masa a nejnepatrnější jakákoli zvířátka a cokoli kořeny zem drží, nýbrž nepřátelská mysl a přirozenost jiná od tebe nestvořená a tobě protivná v nižších částech světa tyto věci rodí a formuje. Šílení říkají tyto věci, protože ne skrze tvého Ducha vidí tvá díla, ani tě v nich nepoznávají.

[13.31.46]
Kteří však skrze tvého Ducha je vidí, ty vidíš v nich. Takže když vidí, že jsou dobré, ty vidíš, že jsou dobré, a cokoli pro tebe se líbí, ty v nich se líbíš, a co se nám skrze tvého Ducha líbí, tobě se líbí v nás. „Vždyť kdo z lidí ví, co je člověka, než duch člověka, který je v něm?“ Takto i to, co je Boha, nikdo neví, než Duch Boží. „My jsme však,“ praví, „ne ducha tohoto světa přijali, nýbrž Ducha, který je z Boha, abychom věděli, co nám bylo od Boha darováno.“

A jsem napomínán, abych řekl: „Určitě nikdo neví, co je Boha, než Duch Boží. Jak tedy víme i my, co nám bylo od Boha darováno?“ Odpovídá se mi, že co skrze jeho Ducha víme, i tak nikdo neví, než Duch Boží. Vždyť jak bylo správně řečeno: „Ne vy jste, kdo mluvíte,“ těm, kdo v Duchu Božím mluvili, tak správně se říká: „Ne vy jste, kdo víte,“ těm, kdo v Duchu Božím vědí. Nic méně tedy správně se říká: „Ne vy jste, kdo vidíte,“ těm, kdo v Duchu Božím vidí. Takto cokoli v Duchu Božím vidí, že je dobré, ne oni sami, ale Bůh vidí, že je dobré. Jiné tedy je, aby si každý myslel, že je zlé, co je dobré, jací byli výše zmíněni; jiné, aby to, co je dobré, viděl člověk, že je dobré, jak mnohým se tvé stvoření líbí, že je dobré, kterým přesto ne ty se v něm líbíš, odkud užít spíše jeho než tebe chtějí; jiné však, aby, když něco vidí člověk, že je dobré, Bůh v něm viděl, že je dobré, aby zajisté byl milován v tom, co stvořil, který by nebyl milován, pokud by ne skrze Ducha, kterého dal, protože „láska Boží je rozlita v našich srdcích skrze Ducha svatého, který nám byl dán“, skrze něhož vidíme, že je dobré, cokoli nějakým způsobem je; vždyť od Toho je, který nikoli nějakým způsobem je, nýbrž je je.

[13.32.47]
Díky tobě, Hospodine! Vidíme nebe a zemi, buď tělesnou část vyšší a nižší, buď duchovní a tělesnou tvorbu, a v ozdobě těchto částí, kterými sestává buď veškerá masa světa, nebo veškerá vůbec tvorba, vidíme světlo stvořené a oddělené od tmy. Vidíme oblohu nebe, buď mezi duchovními vodami vyššími a tělesnými nižšími, prvotní těleso světa, buď tento prostor vzduchu, protože i tento se nazývá nebem, kterým se potulují letavci nebe mezi vodami, které vznosně se nad něj vznášejí a za jasných nocí rosí, a těmi, které v zemi těžké plynou. Vidíme podobu shromážděných vod přes pole moře a suchou zemi buď obnaženou, nebo zformovanou, aby byla

viditelná a hotová, a bylin a stromů hmotu. Vidíme světla shora zářit, slunce stačit dni, měsíc a hvězdy utěšovat noc, a všemi těmito věcmi se značit a naznačovat časy. Vidíme vlhkou veskrze přirozenost rybami a nestvůrami a letavci oplodněnou, protože vzdušná hustota, která nese lety ptáků, výpary vod houstne. Vidíme pozemskými živočichy tvář země zdobenou, a člověka k obrazu a podobě tvé všem nerozumovým živočichům samotnou tvou obrazností a podobností, to jest ctností rozumu a chápání, předřazeného; a jak v jeho duši jedno je, co radou vládne, druhé, co je podřízeno, aby poslouchalo, tak muži bylo stvořeno i tělesně žena, která by měla v mysli rozumového chápání stejnou přirozenost, pohlavím však těla takto mužskému pohlaví by byla podrobena, jak je podrobena žádostivost činu k rozumu mysli k počítání správné dovednosti jednat. Vidíme tyto věci a jednotlivé dobré a všechny velmi dobré.

[13.33.48]
Chválí tě tvá díla, abychom tě milovali, a milujeme tě, aby tě chválila tvá díla. Mají počátek a konec z času, východ a západ, prospěch a úbytek, podobu a zbavení. Mají tedy následně ráno a večer, zčásti skrytě, zčásti zjevně. Z ničeho totiž tebou, ne z tebe byly stvořeny, ne z nějaké tvé-ne-tvé, která by předtím byla, nýbrž ze spolustvořené, to jest zároveň tebou stvořené hmoty, protože její bezformost jsi bez jakéhokoli vložení času zformoval. Vždyť když jiné je nebe a země hmota, jiné nebe a země podoba, hmotu sice z docela nicoty, světa pak podobu z bezformé hmoty, zároveň však obojí jsi stvořil, aby hmotu forma následovala bez žádného časového mezidobí.

[13.34.49]
Prozkoumali jsme také, kvůli zobrazení kterých věcí jsi chtěl, aby

tyto věci buď takovým řádem byly stvořeny, nebo takovým řádem byly psány, a viděli jsme, že jsou dobré jednotlivé a všechny velmi dobré v tvém Slovu, v Jednorozeném tvém, nebe a země, hlava a tělo církve, v předurčení přede všemi časy bez rána a večera. Když jsi však začal předurčené časně vykonávat, abys zjevil skryté a nehotové naše uspořádal (protože „nad námi byly naše hříchy a do propastné hlubiny jsme odešli od tebe“, a tvůj dobrý Duch „se vznášel“, aby pomohl „v čas vhodný“), a ospravedlnil jsi bezbožné a oddělils je od nepravých, a upevnils autoritu své knihy mezi vyššími, kteří by ti byli poslušní, a nižšími, kteří by jí byli podřízeni, a shromáždils společenství nevěřících v jedno srocení, aby se ukázaly zájmy věřících, aby ti rodily skutky milosrdenství, rozdělujíc i chudým pozemské schopnosti k získání nebeských. A odtamtud jsi zapálil některá světla na obloze, mající slovo života tvoje svaté a duchovními dary vznešenou autoritou převyšující zářící; a odtamtud k napájení nevěřících národů svátosti a divy viditelné a hlasy slov podle oblohy tvé knihy, kterými by i věřící byli žehnáni, z tělesné hmoty jsi vyvedl; a potom věřících duši živou skrze uspořádané city zdrženlivosti silou jsi zformoval, a odtamtud k tobě samému mysl podrobenou a žádné autority lidské k napodobení nepotřebující jsi obnovil k obrazu a podobě tvé; a vznešenému rozumu rozumné jednání jako muži ženu jsi podrobil; a všem svým službám, pro dokonání věřících v tomto životě nutným, aby těmižž věřícími k užitkům časným úrodné v budoucnu skutky byly nabízeny, jsi chtěl. Toto všechno vidíme, a dobré je velmi, protože ty je vidíš v nás, který jsi Ducha, kterým bychom je viděli, a v nich tě milovali, dal nám.

[13.35.50]
Hospodine Bože, pokoj dej nám (vždyť všechno jsi nám poskytl), pokoj klidu, pokoj sabatu, pokoj bez večera. Vždyť celý tento řád

nejkrásnější velmi dobrých věcí má po svých dokonaných míra pominout –

[13.36.51]
avšak sedmý je bez večera a nemá západ, protože posvětil jsi jej k trvání věčnému, aby to, že ty po svých skutcích velmi dobrých, i když je v klidu konáš, odpočinul jsi sedmého dne, toto nám předpoví hlas tvé knihy, že i my po svých skutcích, proto velmi dobrých, že jsi nám je daroval, v sabatu věčného života odpočneme v tobě.

[13.37.52]
I tenkrát totiž tak budeš odpočívat v nás, jak nyní pracuješ v nás, a tak bude ten tvůj odpočinek skrze nás, jako jsou tyto tvé skutky skrze nás. Ty však, Hospodine, vždy pracuješ a vždy odpočíváš, a nevidíš k času, ani se nehýbeš k času, ani neodpočíváš k času, a přesto děláš i vidění časná, a samé časy, i klid z času.

[13.38.53]
My tedy tyto věci, které jsi stvořil, vidíme, protože jsou; ty však, protože vidíš je, jsou. A my vně vidíme, že jsou, a uvnitř, že jsou dobré; ty však tam jsi viděl učiněné, kde jsi viděl, že mají být učiněny. A my v jiném čase jsme byli pohnuti k dobrému konání, poté co počalo z tvého Ducha naše srdce; v dřívějším však čase ke špatnému konání jsme se hýbali, opouštějíc tebe. Ty však, Bože jediný dobrý, nikdy jsi nepřestal dobře konat. A jsou některé naše skutky dobré z tvého daru, ale ne věčné; po nich my budeme odpočívat ve tvé velké posvátnosti, doufáme. Ty však, Dobro, žádného dobra nepotřebuješ, vždy klidný jsi, protože tvůj klid jsi ty sám. A toto chápat, který z lidí dá člověku? Který anděl andělovi? Který anděl člověku? Od tebe se má prosit, v tobě se má hledat, u tebe se má klepat: tak, tak se přijme, tak nalezne, tak otevře.

Aurelius Augustinus: Vyznání

Překlad: Audioknihy CZ. Nový český překlad z originálu, který vznikl pro tento projekt a prošel nezávislou korekturou.

Originální text je volné dílo. Překlad a vydání: Audioknihy CZ, licence CC BY 4.0. Můžete jej sdílet a dál používat, pokud uvedete zdroj (Audioknihy CZ, audioknihycz.cz/kniha/augustin-vyznani/).

Audioknihu připravujeme. Další knihy a audioknihy zdarma najdete na audioknihycz.cz/kniha/augustin-vyznani/.